

ПАВЛО ТИЧИНА

В АРМІЇ
ВЕЛИКОГО
СТРАТЕГА

ЛДЕНСЬКИЙ ПИДПРИЄМНИК

ПАВЛО
ТИЧИНА

ПАВЛО ТИЧИНА

В АРМІЇ
ВЕЛИКОГО СТРАТЕГА

СТАТТІ Й ВИСТУПИ

РАДЯНСЬКИЙ ПИСЬМЕННИК
КИЇВ—1952

З книги

« МАГІСТРАЛЯМИ
ЖИТТЯ »

СРСР — НА СТОРОЖІ МИРУ

У таборі буржуазії хруст. У чорнім таборі обвали. Це передсмертний самохруст кісток, це власницьких систем обвали, загарбницьке крякання зграї хижаків, що їм вже на сьогодні із економічної кризи виходу нема. Пророкування Леніна, як завше, вірне: капіталізм загниває. Бо ж звідки весь цей сморід, погромний чад, розстріл робітників, із папської кадильниці пускання диму...

Тільки ж: — нас димом не обкуриш. Соловейковим тьохканням в Женеві не обманиш. Ми знаємо проти кого це все скеровано, замасковано задля чого. Отже: кожного, хто посміє на нас напастися, ми рубнемо як ще ніколи! Бо СРСР — на сторожі миру.

Чуєте? — це соціал-демократія, мости мостячи фашизмові, про нашу п'ятирічку так незугарно бреше. Чуєте? — це ж її філософи, тримаючись «на втраченім посту без надій, без виглядів на рятунок», — ворожать нам загибель і на одчай душі машиноборствують крізь сльози. Сльози і тьохкання, пускання диму і відчай — ех, чого тільки не хапається буржуазія! Хапайтеся, словесним сказом упивайтесь, — лиш знайте: як тільки посунетесь до нас — ми ударимо як ще ніколи! Та вже й тепер — побудовою соціалізму, нашими Дніпрельстанами, Магнітобудами, колгоспами б'ємо!

Хто дав право Японії перетворювати Китай на свою сировинну базу? Хто дав право панській Польщі «паціфікувати» трудящих Західної України й Білорусії? А катування негрів на електричному стільці! А Сорокський розстріл і весь розгул сигуранці! А провокації білогвардійців і т. ін. і т. ін. Версаль на Березині й Дністрі хочете обороняти? Києва закортіло подивитись? — Кожного, хто тільки посміє на нас напастися, — ми рубнемо як ще ніколи. Бо СРСР — на сторожі миру.

БУДУ ЯК СТАЛЬ

У Країні Радянській стільки казкового, чудесного! — мої очі не перестануть дивуватись.

Ах, одійди, безплідне споглядання! Дивуватися ж замало. Треба самому увійти у кожную деталь: — і там, де жито, і там, де сталь.

Сталь!

У Країні Радянській стільки молото-звуків, електро-тонів! — мій слух не втомиться милуватись.

Ах, одійди, сухорлявий естетизме! Милуватися ж замало. Треба самому увійти у кожную деталь: — і там, де епроновець, і там, де каталь.

Сталь!

Вона присутня скрізь. Вона із нами скрізь — ця сталь, як сама неминучість, як воля. З якого ж це поля підкрався був до нас ворог? Запах трухляччини я чую. Ах, чути запах — це ще замало. Гангрену — самому треба вміти вирізати, — оту непотреб у гною: — і великодержавницьку, і «рідну», свою.

Сталь!

Я був на МТС. І перше, що мене зустріло там, — це мисль про товариша Сталіна. Сконкретизована мисль. У нашій країні стільки чудесного! І говоритиму про нього й співатиму. Бо ще такого я ніде в житті не бачив.

Бо це ж те, що перероджує людину. Бо це ж день новий у колективізації села. Це те, що я виразно своїми руками відчуваю.

Рук моїх відчування; відтворення нового у піснях — ось із чим я приходжу до XVII З'їзду Партії.

І говоритиму й співатиму.

Буду як сталь.

ПІСНЯ

Пісня! Що це за диво таке і де взялась
в ньому потреба?

Перемога!

Напруження — завше переливається в дію;
діюче мислення — завше переходить у звук;
а звук не може мислити себе інакше — як тільки бути проголошеним.

Діти! ніжно-зелена арміє! найдзвінкіші дзвоники сучасного! — проголосімо нашу радість: світ перебудовується.

Пісня! Та звідки вона проситься? І що
в ній можемо сказати?

Перемога!

Перед нами стояли невідступні труднощі;
труднощі перетворилися в планове розв'язання;
а розв'язання не може себе інакше мислити — як тільки
бути проголошеним.

Діти! ніжно-зелена арміє! найдзвінкіші дзвоники сучасного! — проголосімо нашу радість: світ перебудовується.

1933

ДВЕРІ

...Перед тим як починати передачу — зайвих попросили з студії. Зайві ніяково усміхнулись, але вийшли. Замкнулись двері. Тиша. — От тобі й раз, — подумав я: — на ключ, — двері (голос розпорядчика: готово?), — і тільки ще раз незадоволено промайнуло в голові: двері.

Раптом — сила якась мене пройшла (голос розпорядчика: до мікрофона!), я зрозумів: нові передо мною двері. Найширші двері, що ведуть у всі кінці, куди сягає дана хвиля, у всі найдаліші закутки і входи. Новобудові! ось я переступив поріг — і вже я серед вас, як серед рідних. Заводи, рудні і колбуди! — ось я озвався голосом, немовби й тихо, а чую — я вже не сам: десть там у дверях тисячі будівників, що слухають, що хочуть вчитися, що хочуть знати. І голос мій іде — в вагони поїздів, у МТС, у стіни вишу.

Тиша (голос розпорядчика: слухайте ж поета!). І знов могутня сила мене пройшла, сила, що слово людське несе, передає, вкладає в саме серце! А слово людське — не однакове. Вогненного нам треба слова! Такого, щоб мільйони виховувало: глибоко, партійно, реально, — інтернаціонально! Воно — одно з тих рушіїв, що старий світ підважують — в безодню, немов той камінь із гори — в безодню!

В буржуазних країнах створено ліги боротьби з небезпечними думками (голос розпорядчика: радіослухачі, кореспондуйте нам з усіх усюд — зв'язок тримайте!), — ми ж революційну думку кидаєм у самі маси. Ставайте, поети, до мікрофонів! Відчиняйте двері через радіо! Борімось за молоде покоління! В безсилій своїй люті буржуазія кляне СРСР, а нам від цього тільки смішно. Ставайте, поети, до мікрофонів. Відчиняйте двері через радіо! Зеленіють вруна безкласового майбутнього... Ах, радісне радіо! Радісний вік! Радісна робота! — зеленіють вруна...

1933

ВИСОТА — ЗДОРОВЕ СЕРЦЕ — ЗЕМЛЯ

І видно: — на високій височині аероплан щось думає. При-тишивши розгін, він зосереджено пливе, поволі круга завертає. Аероплане! — та ну ж бо швидше! Не стій! Не нахилий свого крила так низько!

І ось:— мигнуло щось,— і, одірвавшись од крила, кубарем вниз! — аж бісерним хвостом свій слід хвилясто одчеркнуло! Пхнуло той хвіст убік, і раптом — блись! — повна, преповна медуза в повітрі появилась... Як твір якийсь небачений, як образ. А під медузою на павутинних одкресленнях, що всі вони пучком вкінці зійшлися, гойдається безстрашна людина. Крики на землі, оплески, підбадьорювання! Агов, людино: як ся маєш??? Але підбадьорювання зайві. Бо на землі ж усі добре знають: висоти може взяти тільки той, хто більшовицьке серце має.

Медузу легесенько струмки повітряні односять — носять, і людина — то в один бік одхилиться, то в другий. Агов, людино! Кришиш од радості? смієшся?

Опахує медузу вітер, мене її, вгинає од країв й напинає знов, напружує, як ідею.

Напнуте, безстрашне й мовчазне — що може бути велич-ніш? Трохи полотна, трохи вірвовок і до всього цього: воля — конструкція, співвідношення, розрахунок і більшовицька енергія — що може бути простіш?

А медуза, як твір якийсь іще нечитаний, спливає вниз, поспішає вниз, приземлюючись, падає весело. І людина, торк-нувшись ногами землі, підстрибує, ще мент один немовби підлетити хоче — від тих оплесків кругом, від того реву, а потім, сміючись, грузно падає і зверху покривається парашу-том, як славою.

Прекрасно! — кричить вона із-під матерії. Прекрасно! — кричать і велелюдні маси. Вони біжать з усіх сторін і,

радісно одштовхуючи один одного, простягають руки до того, хто разом з ними на висотах побував; вітають того, хто разом з масами новий невиданий твір народив, що його ось тут тепер руками можна попробувати, взяти як твір разом пережитий, прочитаний уже і зрозумілий.

1934

НАУКА, СПАДЩИНА, РЕВОЛЮЦІЙНА ДІЙСНІСТЬ

Може не всі їх запримітили, але я добре бачив — вони теж були на Всесоюзному з'їзді письменників. Щоправда, перший із них — гнівобровий бронзовий іранець — сидів аж ген там десь, на тисячолітній відстані від нас, за морями, за лісами, за несходимими дорогами, але сам він, — увесь перехилившись сюди, і під електричною люстрою на хорах, витягнувши шию, — слухав.

Передаючи вітання з'їздові від імені Центрального Комітету ВКП(б) і Ради Народних Комісарів СРСР, радісно з трибуни стверджував А. О. Жданов:— Так, наша радянська література тенденційна, і ми пишаємося її тенденційністю, тому що наша тенденція полягає в тому, щоб визволити трудящих — усе людство з-під ярма капіталістичного рабства.

Не все зрозумів гнівобровий іранець, а тільки при словах «визволити людство» він раптом засвітився. — А ти знаєш, — звернувся він до мене, — ох і бив же я газнійського султана Махмуда! Сатиру мою на нього пригадуєш?

Я почав копатися в пам'яті. Сатиру? На газнійського султана? Хм... Загалом кажучи, я дещо читав із іранського. Наприклад, отой твір, де вночі скажений білий слон зривається з цепу, буйствує й давить людей. Цей твір особливо мене вразив, бо й зараз же в Європі той самий білий слон скаженої буржуазії. Але до чого тут тисячолітня іранська давнина? Хіба вона така вже нам потрібна?

— Минуле не бездоганне, — заgrimів з трибуни Горький, — і закидати йому безглуздо, а ось вивчати потрібно.

Я, певно, весь почервонів. Бо душно раптом стало... Та це ж переді мною іранський поет Фірдоусі! То оце я так велику спадщину засвоїв? Від сорому я вибіг з президії в фойє. — Фірдоусі! — я повторював, — Фірдоусі...

...Гамір, як той димок синій, снував по фойє. Човгання

ніг і сміх біля осяяних електрикою стінних газет та кіосків з книгами, розмови у кріслах попід стінами й біля курилки. І тільки міліціонери непорушно стояли при дверях, занавішених червоним бархатином, та зверху радіопосилювачі слово в слово повторювали те, що в залі говорив А. О. Жданов:— Товариш Сталін назвав наших письменників інженерами людських душ. Що це значить? Які обов'язки покладає на вас це звання?

— А! Розгулюєте? — зустрів мене в фойє бадьорий, сивобородий з розкудленою по-біблійськи головою дідусь. — Від ледарів і лежебоків усе одніметься колись, — це я давно казав. Ой, глядіть, щоб і з вами, буває... Ну-ну, це я так, пожартував.

— Пробачте, — промовив я, — але я не знаю, хто ви є, і врешті... жартувати в такий час, коли у мене саме...

— Шукання? — підхопив весело дідусь: — О! це дуже добре, тільки ж... ось візьміть мене під руку, пройдімось трохи. Шукати що-небудь, хоча б і гриби, не можна інакше, як розглядаючи й пізнаючи.

— Дідусю, любий, — скипів я, — ви хочете нагадати мені про спостереження і досвід? Хха! Та це ж азбука, що її кожен повинен знати.

Дідусь розсміявся.

— Повинен знати, а, отже, й не знає. Ну, не гнівайтесь ж, не висмикуйте руки своєї, ви ж проти мене ще зовсім юнак. Та чому вам і справді не послухати, що я скажу? А скажу я ось таке...

...Гамір, як той димок синій, снував по фойє. Човгання ніг і сміх біля осяяних електрикою стінних газет та кіосків з книгами, розмови у кріслах попід стінами й біля курилки. А зверху радіопосилювачі слово в слово повторювали те, що в залі говорив О. М. Горький: — Причиною інтелектуального зuboжіння завжди є ухилення від пізнання основного смислу явищ дійсності, — втеча від життя внаслідок страху перед ним чи внаслідок егоїстичного прагнення покою...

— ...Так ось що, юначе, — почав дідусь: — наука (так само як і мистецтво) повинна бути зв'язана з практикою. Але в той час ні на хвилину не треба забувати й про значення теорії. Ви, певно, читали в моїх книгах отаке місце: «Лагодити й ставити мости, лікувати й робити всякі інші практичні справи можна, звичайно, лише при знайомстві з абстрактами, що до них стосуються; з тими інтегралами, атомами й невидимими рухами, пряму користь яких спочатку зовсім не вхоплюють».

— Та що це ви, лекцію мені читаєте? — висмикнув я свою руку. — Я не на те сюди прийшов, і врешті, ще раз повторюю: я вас не знаю.

— Не знаєте? — дідусь почухав собі за вухом і з жалем зітхнув: — ну, що ж, ваша справа, а знати б мене вам не завадило.

— Менделеев? — почувся коло мене дзвінкий дівочий голос. Я обернувся. Ніна Камнева, відома парашутистка, розповідаючи двом письменникам про свій затяжний стрибок, раптом забула, про що розповідала, і так застигла з розведеними в повітрі руками... — Ну, чисто ж тобі Менделеев, — сказала вона ще раз і задивилася кудись.

«Хочеться побувати вище хмар, — згадалося мені із біографії вченого, — внести й гуди вимірювальні прилади».

— Менделеев? Хвилиночку! — крикнув я, простягаючи руки. І, розштовхуючи групи делегатів та гостей, я кинувся дідусеві вслід. Але сивобородий бадьорий дідусь швидко зник десь у сутінках фойе.

В цей час чиясь рука лягла на моє плече і примусила мене обернутись. Якийсь високий, до болю знайомий, у білому костюмі, з квіткою на лацкані, стояв проти мене й ласкаво усміхався.

— Не пізнаєте?

Я, мов укопаний, застиг. Ці очі глибокі, ці вуси, закручені вгору, цей голос гарячковий і лисина розумна... Чекайте, це ж я, здається, вас у Чернігові ховав. — отам на Болдиній горі, в могилу?

— Ет, згадали! — махнув рукою високий, і його оптимістичні вуса ще більше розійшлись од сміху. — То одно діло, що ви мене ховали, а те, що я живу, — це зовсім інша річ.

Ми одійшли убік і стали коло відчиненого вікна фойе. На протилежнім боці площі переливалось кольоровими огнями Востоккіно; трамваї гуділи низько, як велетенські хрущі, причім щоразу на поворотах скреготали вони й підскугилювали високими грудними тенорами.

— Он... бачите? — і високий показав мені рукою на натовп коло вхідних дверей Будинку спілок. — Це ж усі ті, що не змогли сюди потрасти. Хіба ми мріяли коли-небудь про отаку читацьку аудиторію?

Він обняв мене за плечі, і ми знову попливли по неспокійному фойе.

...Гамір, як димок синій, снував по фойе. Човгання ніг

і сміх біля осяяних електрикою стінних газет та кіосків з книгами, розмови у кріслах попід стінами й біля курилки. А зверху радіопосилувачі слово в слово повторювали те, що в залі говорив Горький: — І ніхто ніколи не вмів так чудово підвищувати температуру трудової енергії, як це вміє робити партія, організована генієм Володимира Леніна, і сучасний нам вождь цієї партії — Сталін.

— Ось іменно, — сказав високий: — підвищувати температуру трудової енергії. Це те, без чого неможлива була б наша перемога.

Він хвилиночку подумав. — Називали мене артистом, називали мене естетом, називали мене патріотом в лапках, а я одне лиш знаю: що й я по силі змоги теж підвищував температуру трудової енергії. І дарма що мені зараз сімдесят, а от я вважав за свій обов'язок побувати у вас на з'їзді.

— Михайле Михайловичу! — скрикнув я, — який же я щасливий, що бачу вас! Еж ви мій шеф...

— Ну да, — перебив він мене, — але, ви, на жаль, не зразу мене пізнали.

— Михайле Михайловичу! Ви ж мій перший учитель...

— Ну да, але ж не можна вічно бути учнем. Де ваша продукція, скажіть мені?

— То, значить, Михайле Михайловичу, ви мене зрікаєтесь?

Високий не одразу відповів. Він перестав усміхатись, зсунув свої брови і заклопотано щось думав. В цей час із радіопосилувачів та з-за дверей залу почулися громові оплески — це О. М. Горький закінчив свою промову, і всі кругом заворушилися.

— Ну, словом, ми ще побачимось, — сказав Михайло Михайлович. — Настроюйтесь на героїчний лад!

Він подав мені руку й зник між делегатів.

Хтось, здається, підходив до мене. Хтось запитував чи смівся. Я нічого не розумів і все ще стояв на одному місці.

Справді. Як це розгадати: три ювіляри, три високих постаті людства — Фірдоусі, Менделеев і Коцюбинський розмовляли зі мною на з'їзді письменників.

ОЖИЛИ СТЕПИ, ОЗЕРА

В індустріальнім місті Харкові, на пишнім місці у саду, де позбігалися з усіх усюд численні алеї, — стоїть він поміж нас — високий і напругий, і ми, щасливі, ніяк на нього надивитися не можем.

І мають прапори червоні, лунають гасла і слова — такі прості, такі приступні і прекрасні: радіймо! поет-революціонер, як завжди, між нас — високий і напругий.

І колихається море голів, серця наливаються по вінця, і кожен своє спішить сказати — і українець, і росіянин, і єврей, білорус, грузин, і тюрк — кожен по-своєму, але ж зрозумілою, спільною для всіх мовою.

Слухайте! — сьогоднішнє наше свято ще більш повинно об'єднати нас, ще більш напружити проти скажених фашистських собак і їх підспівувачів, українських буржуазних націоналістів. Тоді як там, на Заході, руйнують могили Карла Лібкнехта й Розі Люксембург — ми всякдень вирощуємо, відзначаємо, шануємо героїв наших, революціонерів та співців.

Слухайте! — сьогоднішнє наше свято повинно ще більше нас згуртувати, ще більше поріднити в одну родину, в одну радянську сім'ю. Тоді як там, на Заході, винищують трудящих українців та білорусів, лінчують негрів, переслідують трудящих євреїв, ми всякдень сприяємо ростові братніх республік, областей, ми відзначаємо, шануємо героїв наших, — і в цім є також і твоя заслуга, поете-революціонере, висока наша гордість.

Слухайте, слухайте! — ми ростемо, одною волею напружені, комуністичною партією керовані, одним спрямованням пройняті. І тоді як там, у тому пеклі фашистському, перепиняють дорогу жінці — у нас давно вже жінка розкріпачена, давно вже вона вільна, у нас тисячі, мільйони жінок — героїв! — і в цім є також і твоя заслуга, поете-революціонере, висока наша гордість.

О, так! ми знаємо твою силу, — силу, що б'є, разить ворога і не зважає на квиління. Ти боровся за світ новий, ти ждав веселих сходів, — ось вони, нові паростки, нові розкішні сходи, що всякі перевищили мрії. Діти, що ти їх так любив, поглянь, ось зібрались коло тебе. Послухай: діти пісень тобі співають, поете-революціонере, висока наша гордість.

Ожили степи, озера, джерелами цілющими заплюскотіло з-під землі, і самі надра, самі багатства наші поклонилися пролетаріатові, як справжньому господареві. А наче ще недавно, во дні фельдфебеля-царя ти в мертвій пустелі в засланні мучився. О ні, не зовсім мертвій: то ж Чернишевського дійшов до тебе голос, то ж голос Герцена та інших грізно задзвонив, — і всі ви разом дружно встали, щоб розхитать тюрму народів — разом підвелись. І хоч тюрма народів не зразу розвалилась — заслуга ваша гідна, вічна. Нема вже старої Росії, нема тюрми народів — ожили степи, озера, — новії сходи. нова земля дала, нечуванії сходи. Діти, що ти їх так любив, поглянь, ось зібрались коло тебе. Послухай: діти пісень тобі співають, поете-революціонере, висока наша гордість.

Гордість!

В індустріальнім місті Харкові, на пишнім місці у саду, де позбігалися з усіх усюд численні алеї. — стоїть він поміж нас — високий і напругий, і ми, щасливі, ніяк на нього надивитися не можем.

«НІЧ ПЕРЕД БОЄМ»

(Про М. Бажана)

Герої та вожді, так як і всі, фізично умирають. Але діяння героїв, увійшовши у свідомість мас, відроджуються, як живі: вони, скресаючи щомить, рушійною силою стають, збуджують нас на боротьбу, образ відтворюють безстрашний, що не боїть-ся смерті.

Образ Сергія Мироновича Кірова широко взялися відбити всі митці Союзу: й скульптори, й художники, кінорежисери й поети. Але в той час, коли скульптори та композитори дали такі твори, що вже виходять поза рямці звичайного погруддя, звичайної гармонізації, — поети все ще обмежувались малими формами — формами короткого вірша. І що найгірше: більшість поетів і зміст туди малий вкладали, звучання видряпували нікчемне, анемічне. Ось передо мною близько півсотні поезій, присвячених С. М. Кірову. Звичайно, поміж них є дійсно хороші твори, твори, що звучать немовби початок реквієму ненаписаного, як ось — поезії М. Рильського, Л. Первомайського, М. Терещенка, Ст. Крижанівського; пристрасно написані поезії і М. Асеева, М. Светлова, А. Адаліс, М. Брауна, О. Суркова; попадаються сильні місця в П. Усенка, О. Количева, але всім цим творам бракує одного, це — монументальності. І коли В. Гусев та Б. Лихарьов беруться, скажімо, до змальовування портрета вождя, у них неодмінно чомусь переважають побутові інтонації, тоді як побутовий елемент у мистецтві не завжди є революційний, — про це давно ще колись писав О. М. Горький. На жаль, я не мав змоги простежити за поетами інших народів Союзу. Щождо згаданої мною півсотні поезій, треба сказати одне: добра половина з них невисокої якості. Замість суму глибокого, що переростає в гнів, поети дають свою власну біографію.

Замість зненависті до ворогів, замість заклику до бою — поети смакують «сльозинки печалі».

Отже, сентиментальність, «розливна» лірика, лірика з хлипанням, з чим завгодно, та тільки без того, що нам потрібне, — без героїки.

Лірика з чим завгодно, та тільки без філософії, без думки:

Незабутній товаришу Кіров,
Ти невчасно замовк, відійшов.

(А. Портенко)

Одним словом, образ тов. Кірова поети брали на віддаленні, без дії, збоку.

Твір М. Бажана являє собою більшу річ, що не вміщується в рямці пісні та портрета. Це спроба дати тов. Кірова в дії, дати художню розшифровку одному з найскладніших відрізків історії. Схоплено той час, коли тов. Кірова обрано було секретарем Центрального Комітету Комуністичної партії Азербайджану.

Як же змалював нам М. Бажан образ безстрашного революціонера? Чи відтворив нам його думки, його темперамент? Чи запалив нас його діяльністю?

Ми знаємо, що життя тов. Кірова було в партії. Відділити життя Сергія Мироновича від його партійної роботи аніяк не можна. Як свідчать товариші Сергія Мироновича, він мало бував у штабах, а все більше на фронті. Менше паперових наказів, а більше безпосереднього керівництва живими людьми. С. М. Кіров умів вирощувати людей, примушував людей працювати, та не лише працювати, а й розуміти во ім'я чого вони працюють. Звідси його перспективність і ясність, звідси й його революційний розмах.

Розмах діяльності вождя передчуваємо вже в таких перших рядках поеми:

Каспійська земля,
перепалена впрах і горбата,
Сади Карталінії
в цвіті, в росі і в соку.
Важчезні, нездвижні озера Ейбата,
Кругойдучі вітри Баку...

Це є немовби початок симфонії. Заклик дано. Ми вже зрушені. Ми вже готові сприйняти того, хто вийде нам назустріч. Як же розпланував цю зустріч М. Бажан? Чи створив він образ більшовика-ленінця? Чи дав нам революціонера в бою, в оточенні, посеред мас?

Поєма по горизонталі має два плани. На першій — сам Кіров з його думками. На другій — вартіві, нічні шуми, звуки і вся природа. І от перший план у М. Бажана вийшов непропорціонально довгий. У цій плюс поеми, у цій її й мінус. Плюс, бо маємо нагоду розгорнути широко думки й намір тов. Кірова (елементи реалістичного); мінус, бо за відсутністю масових сцен уповільнюється, розтягується дія (елементи абстрактного). Оця подвійність і далі пройде через усю поему М. Бажана.

Поєма по вертикалі має одну головну тему — вождь, і дві паралельні підтеми: 1) народження слів і 2) нафта. Ці дві підтеми розташовані в поемі таким чином: перша — лінія до вождя:

Він чує, як вчиться казати
гортанною мовою тюрк
Незвичні слова — «делегат»,
«совет», і «мандат», і «ревтриб»,

друга — лінія від вождя:

Ех, витиснуть ще одну з тебе
струю гуркотливу і просту бі!

Перша наснажує, друга спонукає. Перша — коріння, соки, оточення; друга — перспектива, майбутнє. І в цій переплетенні плюс, і в цій переплетенні мінус. Плюс, бо, зароджуючись в соціальному оточенні, думки вождя правильно течуть прокопаними каналами і звертають логічно в майбутнє. Мінус, бо перша підтема замість того, щоб у певному місці дати хід другій — сама без міри продовжена, отже, перспективна підтема застрягла на півдорозі недорозвинена:

Ех, з дзвоном би в свіжі цистерни
твій впійманий вкинути труп!

Така нерівність могла б захитати конструкцію поеми, однак цього не сталося: головна тема — вождь, — не зупиняючись, свої ставить підпори, свої склепіння над головами зводить і не звертає жодної уваги ані на лівий канал, ані на правий. Чи є це мінус для поеми? Придивімося уважніше. Поєма Бажана нагадує нам симфонію, побудовану на пісній стихії. Як! Микола Бажан і пісня? А що ж, нічого в цьому немає заперечливого. Мотив, підхоплений із азербайджанської пісні, наповнює всю головну тему:

Як Шемахинське царство,
сонце ішло за пруг.

Цей мотив гримить і розростається, аж поки в фіналі не стане кульмінаційним пунктом дії:

Сходить сонце, перше людське сонце,
щоб стояти
поруч знамена!

Пісня тут являється виразом тієї філософії, на якій стоїть уся поема. Це ми особливо яскраво побачимо на розвитку другого мотиву:

«...О земле стомовна моя!
Я чую, як ти встаєш.
Я чую, як ти ідеш.
Я чую — приходиш ти.
Для моря твоїх людей
замало старих узбереж.
Для зросту твоїх людей
замало уже висоти».

І те, що цей мотив закінчується звучанням «Інтернаціонала», особливо глибокою робить філософію поеми. Народження життя повного, відбудування нафтової промисловості, можливі лише під керівництвом комуністичної партії. Народження слів: «совет», «делегат», — це поразка дашнаків, це ніж у серце муссаватистів. А цим же всім керує улюблений вождь. От де непорушні підпори головної теми!

Якщо така струнка вийшла філософська побудова поеми, то яка ж тоді повинна бути ясна та конкретна характеристика головного героя!

Я вже сказав: у поемі змагаються дві протилежності — реальна мова і абстрактність. Ці протилежності весь час з обох боків атакують головного героя. Отже, зображення героя поеми подвійне. Він більше думає, аніж діє. З одного боку, він нібито знає, що він робить («ступала уперта нога командирова», «завзято напружились плечі»), а з другого боку, майже всі думки його виливаються в умовну форму:

Працювати б тепер, як ніколи!

* * *

Ех, з дзвоном би в свіжі цистерни
твій впійманий вкинути труп!

Ми розуміємо, що в той час доводилось відбудовувати нафтову промисловість на порожньому місці, без механізмів, без засобів, без достатньої кількості досвідчених людей. Проте так умовно ніколи не говорив тов. Кіров. Навпаки, слово його звучало ясно, точно, конкретно й крилато.

Герой поеми М. Бажана вночі перед боєм надто вже лірично поводить ся — він ані варту не провіряє, ані розпоряджень не дає, ні зведень од розвідників не вимагає. Тоді як живий Кіров часто сам ставав на варту, тоді як живий Кіров — цей більшовик, воєначальник і господарник — ані хвилини не тратив дурно.

Герой поеми М. Бажана вночі перед боєм вслухається. О! — ви скажете: — так цього ж нам якраз і потрібно. Але ж чекайте. Він:

Вслухався, як пульсом по тілу
дзвінка переливність ішла
Ритмічного рухання мислі
і щедро відміряних порцій
Веселої, вірної крові,
батьорої крові й тепла.

Тобто: — вождь у поеми забуває за наступний бій, вождь злітає високо на крилах настрою, сліпо й стихійно покладається на «відміряні порції веселої, вірної крові» і цим самим в дану хвилину перестає бути вождем, бо втрачає почуття класу. Тож не дивно, що він ніяк не реагує на голос вартового:

Щось білий гукав вартовий
над взятим в лабеті селом.

Та й нащо його зважати на того вартового, коли ось тут:

...зовсім поблизу об діл,
об ґрунт, мов сухар надламаний,
Зненацька ударився птах,
зашарудівши крилом.

Тонкий слух має вождь, нічого й казати, та тільки з таким слухом роздвоєним дуже легко прозівати бій. І він напевне його прозіває:

...стрясаючи ґрунт,
Ударило полум'я. Вибух фонтанів.

А вождь все ще у роздвоєних прислуханнях. А вождь у глибокій задумі:

Прорвавшись крізь обшир, пожежа шугнула,
Мов сполох раптовий багрових комет.
І відсвіт, і свист в перекатах та в гулах,
І здвигнуті простори, й порух бескед,
Повільне хитання хмаровища, й чула
Тривога, розмова, хода караула.

А вождь у глибокій задумі. І аж нарешті, коли далеко десь там пролунав чийсь постріл, вождь тільки тоді схопився на ноги: уперед! Але кому ж це він скомандував? Еж мас коло нього ніяких і сліду не було: тільки він та вартовий. Ось як можна авторові випустити з голови одне із найважливішого — маси! Ось як можна однією рисою покрити геть усю характеристику героя,— я говорю про його статичність. Справді. Герой поеми всього лише один рух робить, це десь там ще на початку.

Підвівшись, виходить на пагорби Кіров — і так стоїть він до самого кінця на протязі одинадцяти сторінок! Як це так вийшло? Еж тов. Кіров — полум'яний трибун, еж тов. Кіров запалиював людей ентузіазмом! Згадаймо, як після зібрання бійців бакинського гарнізону червоноармійці донесли його на руках до автомобіля! А тут він у поемі стоїть сам без людей, якийсь розсудливий, холодний. Щоправда, він увесь час думає, чи то навіть і говорить, але ж не можна так авторові нехтувати законами руху, не можна нехтувати законами економії. В «Калєвалі» теж надто великими говорять порціями, а проте там не тільки говорять, а й увесь час діють, ходять, воюють, миряться, працюють. Ось, приклад: богатир в присутності Вейнемейнена рубає дуба (наводжу в тому перекладі, що був у мене під рукою, по-російському):

Топором он дуб ударил,
Лезвием рубил он гладким,
Раз ударил и другой раз,
В третий раз он ударяет:
Искры сыплются с железа,
А из дуба льется пламя.

Всього шість рядків, а скільки динаміки! Впадання в екстаз у творах Бажана зустрічається не один раз. Ось хоча б узяти його недавню поему «Садівничий». — «Зореносець!» — звертається герой поеми до черепа, якого він викопав на грядках. І потім говорить — говорить на протязі чотирьох сторінок, в одній і тій же позі, і аж в кінці, нарешті, одпускає свою жертву:

Ти творчістю в безсмертя входиш. Що ж,
салют, товаришу!

Нехай не гнівається на нас Микола Платонович, а ми б дуже йому радили на цю саме хибу звернути свою увагу. Подавати дійових осіб у реальному звучанні, реальною мовою.

Тим більше, що це вже в багатьох випадках М. Бажанові, треба сказати, вдається, та й непогано вдається. Ось хоча б і в цій же таки поемі:

Стелив він пропахчену порохом бурку
На синій, крихкий, як мороз, солончак.

* * *

Порипує ремінь на сумці
з похідним привичним добром, —
Блокнот для нотаток і формул,
один з неодмінних припасів,
Чіткий, як пунктир астронома,
і точний, немов метроном;
Учетверо складений аркуш
травневого номера «Правды»
Із закликом до закавказців,
із лєнінським мудрим листом;
Обтріпаний том Менделєєва
про склад пенсільванської нафти
І, вірний учасник дозвілля,
Некрасова вибраний том.

Прекрасно! — одно тільки можна М. Бажанові сказати: кріпко зроблено, уміло! І це не єдине в нього місце: про нафту, наприклад, про море, піски, про людей, що прийшли із Зангезура, та ін. Так чого ж тоді, питаємо, абстрактна мова має пожертвувати реальну мову? В силу яких причин? В силу яких законів? Ні, тов. Бажан, у вас, — а ви ж самі це бачите, — реальне оту абстрактність боре, і воно її переможе, воно її поборе. Безперечно.

Нехай не подумают, що М. Бажан з початку й до кінця статичний. Ні. У Бажана є внутрішня динаміка, динаміка мислі, любов до напруження думки, і в цім, мені здається, я не помилюся, коли скажу: тут він один з найперших. Контури мислі у нього ясні, чітко окреслені, рухливі і завжди на високих реєстрах. Алітерації у нього настільки матеріальні, що можна до них рукою доторкнутись:

Важчезні, нездвижні озера Ейбата...

Хіба не чути в цьому повторі з, що людина твердо стоїть на своїй землі, що людина кріпко свою землю любить! А ось напружене монотіння, полискування прапорів червоних (літера р):

Цей вітер в прапори розгорнуті Кірова
вривався прибоєм і шовк коливав.

А які у М. Бажана тембри! Ви тільки послухайте:

Ці мідні ворота оранжу,
тяжкі нашаровання сині,
Поміж колонад простопадних
багрянцю загаяний рух,
Мозаїка з яшми й порфіру,
вплавлена в бласть світлотіні.
Як Шемахинське царство,
сонце ішло за пруг.

А які в М. Бажана ходи музичні!

Стелив він пропахчену порохом
бурку.

Ці три *о* вгорі так несподівано відгукуються внизу звуком *у*, немовби справді тут перед тобою тріпнула в руках людини похідна бурка і зараз же впала на землю; почуття цієї землі, на якій утверждаєшся, якнайкраще передано звуком *и*:

На синій, крихкий, як мороз,
солончак.

Це не значить, що нема в М. Бажана огріхів евфонічних на зразок:

Вітер розцвічений був мов оздоба.

Це не значить, що нема в нього огріхів мовних або ж недоглядів:

Леза під ребра.

Я не чув, щоб лезо містилося на кінчику ножа або ж кинджала.

Це не значить, що нема в М. Бажана інтонацій невірних:

Гриміло потьмарене море здала,
І жаром чадила зруділа земля,
Солона земля, ця колишня земля
Нафтових магнатів, князів та емірів.

Останні півтора рядка звучать беззлобно і навіть гордо, а треба було б якраз навпаки.

Абстракція, мов тая цвіль, подекуди ще в поемі цій зеленіє:

Змуровані куби та кулі
цих ящиків травлення й сну.

Трапляються внутрішні рими випадкові, що їх би слід було уникнути, й деякі інші дрібніші огріхи. Але ми, що звикли ди-

витися на ціле, а не на окремі огріхи, мусимо визнати одне: нова поема М. Бажана мусить усіх нас зацікавити. Це справжнє густе політональне письмо, це спроба монументального твору, це спроба по-справжньому, реальною мовою заговорити. Коротко кажучи: поема мисляща, поема з інтернаціональним звучанням, поема, що в ній у великій мірі присутні елементи науковості. Про те, як добре знає М. Бажан історію класової боротьби на Закавказзі, про те, як досконало вистудіював М. Бажан численні теорії походження нафти, можна було б писати окрему статтю. Дати образ тов. Кірова, дати твір про партію — це великий для М. Бажана поступ. І те, що він своїми творчими руками не до всього як слід ще доторкнувся, і те, що він, цей визначний майстер, у багатьох випадках ще йде, намагає, шукає — не повинно нас турбувати. Нехай іде, нехай шукає. Комуністична партія і всі ми, як творці, так і читачі, критики, — всі ми поможемо йому в його роботі. Нехай іде. Іде.

ТРИ ПЕРЕМОГИ

Конгрес оборони культури почав свою роботу в особливо тяжкій обстановці. Мовчали паризькі журнали. Мовчали їхні літератори, мовчала преса. В газетах, за винятком двох-трьох пліток, пущених на нашу адресу, анічогісінько не було по суті про самий конгрес. Димова завіса! Завіса, утворена із щоденних брехеньок, дрібненьких подій, злочинів і загадок. Ось, наприклад, яку загадку загадала одна з французьких газет: «Ану, одгадайте, читачі, хто це підніс гасло: краще свобода, рівність і братерство, а чи просто смерть?» Цей блошиний укус буржуазна газета далі завуалювала такими «невинними» справами, як, наприклад, про афери Стависького; пустила сльозу про зворушливе виконання містерії «Страсті господні», і, нарешті, багатообіцяюче повідомляла вона про те, що «ад'ютант, який зарізав усю свою родину, — безперечно, буде покараний». «Господи, боже мій, — зітхала газета, — зарізати усю свою родину... Правосудіє неба, де ж ти є? Озовися!» А ось газети білогвардійські, стаття: «Ще й ще раз про жінку як про ісчадіє ада». І, як на доказ цієї думки, далі в газеті друкувалося довгу хроніку про те, як одна жінка сокирою зарубала свого чоловіка. Причём, по-знавецькому, з смаком оцінювалася безпомилковість удару сокири по черепу. І тут же поруч об'ява: «Церковь преподобного Серафима Саровского, 6. 30 вел. — акафист Серафиму Саровскому».

Це був маневр буржуазії. Замовчувати, не згадувати зовсім про конгрес, узяти нас у глуху оріхову шкаралупу. Нехай народні маси не знають хто прийхав і для чого прийхав. Хай буде спокій.

Отже, треба було, насамперед, розбити цю мовчазливу шкаралупу. Треба було схитнути отой спокій буржуазних письменників, які ще щодо нас вагались. І тут один з організаторів конгресу, зійшовши на трибуну в Палаці Взаємності

(Мютюаліте), на весь голос вигукнув: «Я закликаю письменників до свідомості. Чим більше свідомості — тим більше художньої правди. Мене почули в Москві — чи почують мене в Парижі?» І, як далека луна, як відгук у серцях людей, він ще раз повторив: «Чи почують мене в Парижі?» І у відповідь аплодисментами струсонувся зал! Усі присутні звелися на ноги і довго не могли заспокоїтись, вітаючи улюбленого письменника. Це був заклик до народу — через голову преси, це був прилюдний ляпас ворожій пресі, це був прорив, прорив, якого найбільше боялась буржуазія. Вона ще й після спробувала ігнорувати нас мовчанкою, але далі мовчати вже було не можна. Весь Париж говорив про конгрес.

І от буржуазія пішла тоді на нас обходом, замасковано. Їй за всяку ціну треба було відтягнути увагу народних мас від конгресу. Біля собору Нотр Дам де Парі на помості приготовлено було для показу лицедійство. Грали середньовічну містерію: «Страсті господні», а після неї: «Діви мудрі та діви нерозумні». Артистки, або ж по п'єсі діви пренепорочні, в довгих хламидах, по-латинськи до ангела видресировано цвенькали:

Ubi est Christus, meus dominus et filius excelsus?

тобто: — «Де Христос, господь мій, син всевишній? Ходім поглянемо на гроб». І буржуазія в ролях пренепорочних сумно заглядала у власний свій гроб.

...А повз собор, мостом через Сену, пробігали осяяні електрикою автобуси й таксі. На семиповерхових будинках, у синім небі, ритмічно появлялись вогняні літери: вино, вино, вино. Пийте тільки нашої фірми вино. Літери одна по одній, мов хто їх там вистукував на машинці, низалися в слова, перебігаючи зліва направо, — а в чарку вогнисту з перехиленої пляшки сипалось фіалково-гаряче та сріблясто-зелене вино. А потім все раптом зникало в темноті, немов ганчіркою стирав хто, зникало, щоб через півхвилини знов настирливо появитися. І під п'яне перемигування винної реклами ангел господень на помості шоколадним голосом, як і подобає ангелові, розмірено дівам провозглашав:

Quem queritis in sepulcro, o christicole, non est hic,

тобто: «Того, кого ви шукаєте в гробі, немає тут, він воскрес, як і сам про це сповіщав раніше», — і буржуазія, слухаючи

про воскресіння Христа, розгулювалась: — Ах, якби оце й її влада та отак щодня, на всіх просторах воскресала, — влада націоналізму!

І от удруге тут пролунав з конгресу обвинувачуючий голос. Французький письменник, стукаючи по трибуні кулаком, запитував: — Націоналізм переміг у деяких буржуазних країнах. Чи сприяло його торжество розцвіту справжньої національної культури? — І наче у відповідь йому з'явилась на трибуні постать у подвійних чорних окулярах, постать, що нелегально з тих країн пробиралась на конгрес. «Країна, — промовила залізним тоном постать, — завтрашнього дня, країна свободи вже народжується! Для неї ми пишемо, за неї ми боремось!» — І зашелестіли в президії і в залі ясногарячі книжечки, маленькі книжечки з написом на обгортці архібуржуазним, а всередині повні революційних творів — 38 голосів із підпілля! Ці книжечки з спеціальною обгорткою, яка мала немовби жартома підвести буржуазну цензуру, нагадали нам подібний «жарт» Вільгельма Вольфа, про якого розповідає Фрідріх Енгельс. Це було в 40-х роках минулого століття. Учитель із Бреслава Вольф не мав більшої насолоди, як підвести цензуру. Він опублікував у провінціальних сілезьких газетах пісню грішника і цим багатом скандалізував благочестиві німецькі душі:

— Господи Ісусе, візьми мене, як пса, за вухо, кинь мені кістку милосердя.

Та зашпурни мене, грішного йолопа,
На твої небеса милосердя.

— З швидкістю блискавки, — каже Ф. Енгельс, — поширилась ця пісня по всій Німеччині, викликаючи голосний регіт безбожників та обурення «смирених». Отакий самий регіт викликають зараз карикатури підпільної книжечки на кровожерну буржуазію.

Таке саме обурення буржуазних посіпак викликає зараз ця книжечка. О, їм є з чого обурюватись! Буржуазія, захопивши владу до своїх рук, переслідує майстрів художнього слова. Вона порозганяла нагаєм найкращих представників передової культури, вона кинула в тюрму багатьох чесних і сміливих. Заграви хитаються на хмарах, заграви на темних хмарах од розпалених кострів — це нищать книги революційні, кращі надбання культури. Панує ніч середньовіччя. Культура в небезпеці. Ніколи ще культура не була в такій небезпеці, як зараз, — тож будемо боротись! От зміст промови постаті в чорних окулярах, от зміст ясногарячої маленької книжечки.

Отепер уже буржуазія заворушилась! Отепер вже преса перестала мовчати! Вона (буржуазія) заскиглила, загавкала, аж охрипла. Газети всі разом загорлали, аж закашлялись. Справді, що це діється в світі! До чого це подібне! Вони приїхали обороняти культуру, — від кого обороняти, від нас? А чи не краще б було перевернути це навпаки і всю вину на більшовиків перекласти. Вони приїхали сигналізувати небезпеку. А чи не краще було б перевернути це і в небезпеці обвинуватити самих же їх, цих ненависних комуністів. І от у газеті «Пті-парізьєн» буржуазія, прикидаючись миролюбною, пише: так то воно так... звичайно... що західноєвропейська культура йде назустріч певній небезпеці, — цього ніхто не може заперечувати. Одначе, конгрес пішов занадто далеко.

Оцей крик ворога: — конгрес пішов занадто далеко — приніс нам першу радісну перемогу. Буржуазія, бач, не сподівалась, що конгрес буде діяти прожогом й конкретно, буржуазія хотіла взяти нас мовчанкою, а вийшло навпаки: ми її взяли, сама вона перед нами розгубилась, сама вона замішалась, на деякий час відступаючи безладно. І от ізнов, стягнувши свої хвости, взялась вона на нас наступати. По всіх своїх флангах дала вона гасло, що вміщено було в тім же органі «Пті-парізьєн». — Чи повинна західноєвропейська культура, що на раховує стільки століть, яка є спадкоємцем грецьких та латинських культурних цінностей, продовжувати свою місію, чи повинна загинути перед новою формою культури? — Треба їй продовжувати свою місію! Продовжувати! — крикнули в один голос газети й заправили буржуазні. І їм тоненько підгавкнули російські та українські білогвардійці. Генерал Міллер у «Возрожденні» сказав: «Нам, носящим почетное звание русских эмигрантов, будет принадлежать первое место в борьбе против большевиков. Нам надо в недалеком будущем вернуть наше отечество на его традиционный тысячелетний путь». «От як недвозначно розуміють російські емігранти гасло «продовжувати місію». Ну, а чим же гірш тоді від них петлюрівці? Ось і вони в своїм органі «Українське слово» теж і собі мріють «розвинути до високої степені український імперіалізм», мріють «закласти фундамент для утворення держави по вигляду колишньої Римської імперії». Ого, куди хватнули! А що ж, із голоду чого тільки не придумаєш. Як російські, так і українські білогвардійці — вони раді на лапках, як ті песики, буржуазія прислужитись, аби тільки якось самим на світі уціліти:

Господи Исусе, візьми мене, як пса, за вухо,
Кинь мені кістку милосердя.

Тобто: надішли мене давити чорних тубільців, а чи когось іншого.

Кинь мені кістку милосердя.

Отже, тепер ясно, що крилося під словами: продовжувати свою місію.

Так. Вони продовжують ту місію уже не перший рік.

І в протилежність їхній звірячій теорії на конгресі цілком іншу радісну теорію було проголошено: великі симпатії привернув до себе на конгресі Союз Радянських Соціалістичних Республік. У переродженні людей Заходу — діячів, письменників — полягає значення конгресу. Треба було бачити, з якою пристрасстю, з якою ненавистю одкидав французький письменник на конгресі докази наших противників! — Ви говорите про культуру надлюдина? Не смійте мені нагадувати про Ніцше! Я ваш ворог, ворог, ворог!..

І в цей час десь там далеко, аж у панській Польщі, на Західній Україні, через газети, як перегукування з словами цього письменника, долітали до нас викрики: — Геть панщину! Геть шарварки! Пан для нас — ворог, ворог, ворог! — І продовжував письменник: — Ви говорите мені про філософа Бергсона й про його примат інтуїції як метод пізнання? Не смійте мені говорити про інтуїцію, яка далека від конкретного, від землі; не смійте говорити про інтуїцію, в якій присутня містика. Я прагну інтелектуального пізнання. Я ваш ворог, бо я прив'язаний до землі, до цієї землі з її мовою, її скарбами, її борознами.

І в цей час, як історична ілюстрація до цих слів, десь іздалеку через газети долітали до нас стогони людей — людей, які боронили свою волю від зазіхань буржуазії, мову боронили, борозни, борозню.

— Ви учите мене говорити неясними словами сюрреалістів, напівшепотом, запліснувши очі? Не смійте говорити до мене мовою ідіотів, які гордяться тим, що вони є над реальністю. Я хочу бути в самій реальності. Я ваш ворог, бо я перший із довгого покоління селян, які не вміли говорити інакше як шепотом, я голосно сказав про роботу, про ритм, про надію моєї землі. — І надія землі — молодь французька — з балконів оплесками вітала слова цього письменника. І не було гіршої колючки в серце буржуазії, як промови своїх же — французів, німців, португальців.

Французи, німці, португальці — усі ці делегати на конгресі сходились в однім: єдиний блок створити треба, єдиний фронт проти буржуазії, щоб в разі нападу на оборону встати одночасно. І, ураховуючи це, поспішно почала перешиковуватись

буржуазія. Останній вечір був вистави «Страстей господніх». На семиповерхових будинках так само перебігали вогняні літери: вино, вино, вино. Пийте тільки нашої фірми вино. І ангел господень під миготіння п'яної реклами востаннє пренепо-рочним дівам промовив сумно:

Adest sponsus qui est Christus vigilate, virgines,

тобто: «ось жених, що він є Христос, він прийшов звільнити народи, яких покорили собі дияволи гріха». Дияволи гріха! — І ангел зразу був найжачивсь, а потім махнув рукою безнадійно, бо знав: містерією не візьмеш дияволів гріха. Бо знав: кінець виставам, і на завтра треба поміст розбирати. А раз так — берімося ж тепер до іншого. І ангелу закортіло стати фотографом, хронікером, агентом. Це інше буржуазія вміло розсипала на завтра по газетах: статейки, рецензії, повідомлення. І все це подала в формі залякуючих моментів. Ось, вийшла книга «Аерохімічна війна». Так наче хотіла цим буржуазія сказати: покайтеся, поки ще не пізно. Ось у газеті вміщено статейку про народну освіту, в якій підкреслювалось, що освіта це є смерть для народу. Так наче хотіла цим сказати: покайтеся і в галузі ідеології, поки ще не пізно. Російські та українські білогвардійські часописи не одставали теж і собі. «Последние новости» друкують оповіщення: «В залі Мюзє сосіаль під головуванням Мілюкова відбудеться прилюдна доповідь капітана II рангу А. П. Лукіна на тему «Червоний флот». Тези доповіді: який флот мають створити більшовики? Який флот створили б ми?» І тут же внизу об'ява. «Трехсвятительское подворье, 5, улица Петель, 6 ч. вечера, вечерня и акафист божией матери». Божій матері давно вже й сама буржуазія перестала йняти віри. Отже, на цей раз взялась вона діяти без релігії. Виступ задумала вона зробити, виступ проти нас на самому конгресі. Для цього найняла вона собі троцькістів, а щоб надати їм вигляду трибунів, зв'язаних з тими чи іншими масами, зачислено було до них в ролі ад'ютантів кількох дохлих сюрреалістів. Ну ж і добре вони зробили, що виступили. Просто-таки знаменито. Бо пір'я летіло з троцькістів, як їх там скубли, пір'ячко із сюрреалістів теж. Це було в малому залі Мютюаліте. Вікна залу були на рівні обідраного даху якоїсь старої церкви. Два чоловіки натягували блідозелений брезент на обідране місце, а третій вгорі над самим вітварем бляшаним кружальцем з-під відра зашивав зяючу дірку. Ось образ світової буржуазії. Із неї вже

пiр'я летить, але вона за всяку цiну хоче ще пiдремонтуватися, хоче покласти на обiдрану свою фiлософiю таку собі бляшану латочку з-пiд помийного вiдра. Що ж! Всякому городу нрав i права, всяка має свiй ум голова. Але ж: якою посоромленою пiсля свого виступу зосталася буржуазiя! Якими розгромленими вийшли з конгресу троцькiсти! Щоправда, сюрреалiсти ще й пiсля того щось пробували белькотати, але всiм їм рiзко й смiливо вiдповiв один iз найкращих французьких пролетарських поетiв:

— Ми повиннi очистити свою поезiю вiд мiстики, вiд фокусiв, вiд загравання жуликiв з релiгiєю, красою й чистою iдеєю. Ви хочете експериментувати? Глядiть, щоб вашi еротичнi речi не поставили вас на одну дошку з дурнем Марiнеттi, який теж нiби є експериментатор. Дурень Марiнеттi! — Ще раз крикнув поет: — Дурень!

Розгром троцькiстiв та їхнiх прибiчникiв — це була друга перемога роботи конгресу. Бо цим ми вийшли на широкий шлях великої масової полiтики. Бо ми ж далеко розсунули кордони свого впливу. I тi, що ще були вагались, i тi, яким не все ще було ясно, — тепер уже пiшли за нами, зразу самi себе визначили. Один iз американських письменникiв в своїй промовi — краще й глибше як хто iнший — формулював цей потяг до нас, потяг великих мас, якi недавно ще були пiд чужим впливом: «Нарештi пiсля довгих мiркувань я прийшов до висновку, що я повинен пiдтримувати ту партiю, яка створила Радянський Союз i яка в Сполучених Штатах iде попереду першого з епохи знищення рабства дiйсно революцiйного руху, а саме: комунiстичну партiю». Він говорив це вiд себе, але ж устами його маси промовляли, що вже стають на рiвнi ноги. Так. Вирвати з-пiд впливу буржуазiї, одiрвати вiд неї многолюднi маси — це не мала заслуга роботи конгресу. I зосталося буржуазiї тiльки плакати. О нi, вона ще iнакше щось замислила. Ганебно вигнана з конгресу, вона перенесла тепер свою роботу поза стiни Палацу Взаємностi. Це ж вона намагалася скомпрометувати нас на виступi перед «господами» емiгрантами. Це ж вона посилала нам бруднi записки з лайками, називаючи нас не письменниками, а мотористами та iншими iменами, немовби моторист — це щось було найгiрше в свiтi, немовби моторист — це те, чим можна дошкулити людинi. I вiдповiдь емiгрантам у нас могла бути тiльки одна: — Господа емiгранти! Нам це не дошкулило, а навпаки: зробило приємнiсть. Завдяки моторам, якими керують наші робiтники та колгоспники, завдяки Червонiй Армiї, яка охо-

роняє оброблене цими моторами поле, ми мали змогу на деякий час одірватись од своєї повсякденної праці й, зберігаючи упевненість і достоїнство делегата від СРСР, взяти участь у роботі Міжнародного конгресу оборони культури. А крім того ж, мотористи — робітники, колгоспники та червоноармійці — це ж наші найпостійніші читачі, для яких ми й пишемо. І ми, в свою чергу, емігрантів запитали: — А де ваші письменники? Що вони написали? Що ви зробили такого для людства, що смієте нас критикувати? — І, не ждучи відповіді, ми прочитали із їхньої ж газети останню їхню сповідь, в щирості якої аж ніяк не можна сумніватись: газета «Последние новости», 23 червня, «изречения нового Кузьмы Пруткова»:

В эмиграции было три пятилетки.
Первая ушла на то, чтоб выяснить, кто с кем живет.
Вторая — кто сколько проживает.
Третья — кого и на что будут хоронить.

Отже, й на цей раз буржуазія зосталась посоромленою, побитою. Справді, вона не могла вже нічого дотепного придумати. Вона вже нічого не могла подіяти з нами. І, гризучи від злості пальці, буржуазія, похитуючись з одного боку в другий, тоненько-жалібненько вила. Принаймні так образно це нам здавалось. І здалеку підскугилювали їй її ж улюблені поети:

Мертвотність, англійського життя похмурість.
Холодне небо, над провінціальними містами туман.
Я знаю, що надії немає,
Я знаю, що нема повороту.

Це здалеку припливли буржуазні журнали, і в них отак скрипуче та безнадійно плакали англійські поети.

Але нам не було до них ніякого діла. Закінчувалось останнє засідання конгресу.

Мов та гора — підносилося, зростало і висілось своїм чистим верхів'ям на конгресі довір'я до СРСР, довір'я, що переростало в любов. Це була третя наша перемога на конгресі, третє велике завоювання.

І, як переможці, ми залишили Париж, цей диявольський киплячий казан, як назвав його колись Огюст Барб'є. Як переможці, під звуки «Інтернаціонала» ми відпливали пізніше також і з Лондона на пароплаві. І буржуазія востаннє ще з берега намагалась добризнути до нас — через радіо, через патефон, через рекламу — добризнути фокстротним ядом, мо-

тивами, перейнятими ідеєю філософа Шпенглера, ідеєю смерті. І в голові слова зринали в нас, тисячолітні слова грецького трагіка Есхіла: — «Ми в Скіфії, ми на краю землі, дійшли пустель ми непрохідних».

І нам здалось, що Скіфія в наш час якраз перемістилась до Європи. Пустелі непрохідні, гори. О, ні, це буде невірно! Частину ж пустель Скіфії західноєвропейської ми вже пройшли. Ми знайшли ті гори, де був прикутий Прометей. Прометей там на волю рветься, він уже звільнив, він вихопив одну свою руку з ланцюгів, — хоч і з бодем, з кров'ю, а звільнив. Он-он він махає нам рукою вслід. Прощай, Прометею, ми віримо в твою силу: ми знаємо, що ти ще встигнеш і потрясеш...

Пароплав, оточений кигучими альбатросами, весело біг додому, в СРСР, і Скіфія західноєвропейська за водними просторами сховалась в далині...

НА ЕЛЬБРУС ПОЕЗІЇ *

В порядку готування до всесоюзного пленуму поетів, сьогодні ми відкриваємо українську поетичну нараду. Наша нарада проходить в надзвичайній атмосфері — атмосфері, насиченій електрикою творчих зростань. Я говорю за славний наш стахановський рух. Цю творчу атмосферу, цей стахановський рух товариш Сталін визначив як новий, вищий етап соціалістичного змагання. Причём, появився цей рух не за декретами зверху, а «якось сам собою, майже стихійно, знизу» (Сталін). Яка різюча різниця поміж тим, що є в нас, і тим, що діється за кордоном, в буржуазних країнах! В той час, як там виголошують заклик: назад до середньовіччя, назад до дерев'яної ложки! — у нас навпаки: вперед за опанування техніки, вперед за опанування культури! В той же час, як у буржуазних країнах (за свідченням самих же письменників їхніх), порівнюючи невелика кількість людей користаються залізницею, книгою, театром, — у нас, за даними Управління народногосподарського обліку, понад 50 проц. колгоспників Радянської України передплачують газети, понад 80 проц. читають їх. В Ново-Миколаївському районі на Дніпропетровщині кожен колгосп придбав собі повне зібрання Творів В. І. Леніна. А які черги на книгу у нас! — черги по колгоспних бібліотеках — на прочитання книг як радянських письменників, так і класиків. Усі ці дивовижні, а разом з тим цілком природні (щодо свого розвитку) факти мають своє пояснення й причину в словах товариша Сталіна: «Жити стало краще, товариші. Жити стало веселіше».

І що дивно, що радісно — поезія як один із секторів великої радянської літератури у нашій бурхливій житті чимдалі все більшу й більшу площину посідає. Із історії літератури нам відомо: були такі моменти (в другій половині серед-

* Вступна промова на поетичній нараді 6 лютого 1936 р.

ніх віків), коли з розкладом спочатку античного, а згодом і феодалного суспільства, почала розкладатися поема, трагедія, ода. У нас же тепер з розквітом нашої країни - якраз навпаки—іде зростання, йде розквіт поезії. Справді. Поезія звучить у нас під час прийому делегацій у Кремлі; поезія звучить на бурякових плантаціях; поезія звучить на шахтах і заводах; поезія — в форпостах нашого прикордоння.

Це розгортання поезії в широчінь іде в парі з закріпленням її вглиб. Маса зараз беруться до засвоєння поетичної спадщини. Три великих поети за останній час особливо стали нам близькі, особливо стали нам рідні. Двох із них ми весь час ждемо, ми готуємося до їхнього приходу, з хвилини на хвилину сподіваємось... от-от розчиняться двері і на порозі стануть вони, два велетні-ювіляри: Пушкін і Шота Руставелі. Ну, а третій... та він давно вже поміж нас сидить — це Володимир Маяковський! Отже, ці три поети теж будуть присутні на нашій нараді, як і на пленумі, безперечно, будуть присутні при наших сьгоднішніх звітах, суперечках, хвилюваннях.

Я кажу — хвилюваннях. Чи є ж про що хвилюватися? Так! Поезія, на жаль, ще відстає. Поезія, на жаль, іще не впоралася із тими величезними завданнями, які покладені були на неї, як на один із секторів радянської літератури. Насамперед, чи оспівано, скажімо, народження і зріст нової людини? Далі. Любов до соціалістичної Батьківщини. Ця тема теж мусить сильно звучати зараз особливо в зв'язку з деяким заворушенням проти нас панів за кордоном, в зв'язку з побрязкуванням зброї в капіталістичних країнах. Далі. Проблема монументальної форми. Питання використання фольклору. Питання критики поезії. Питання молодого покоління. Інтернаціональний зв'язок поміж народами СРСР через переклади. Ось ці питання (а я далеко не всі ще їх назвав), питання, що невідступно стоять перед нами і ждуть, щоб ми сказали про них своє слово.

За 1935 рік, як сказав у своїй промові тов. Молотов, на гору Ельбрус було 2016 зіходжень, тобто 2016 разів побували радянські люди на верхівлі. На Ельбрус поезії за цей же рік, якщо брати не тільки книги наші, а й окремі виступи поетичні, окремі вірші друковані, ми з певністю можемо сказати: на самій лише Україні спроб зібратися на гору було вдвоє, утворює більше. А в тім то й річ, що перед нами ще велике питання: чому всі ті поети, що їм би належало стояти на горі, чому вони не зійшли туди? Чому дехто з поетів спотикнувся і об який саме камінь?

Ми тут не будемо шукати дрібнесеньких камінчиків, яких у кожного з нас під ногами сила-силенна. Ми не будемо окремих огріхів маленьких ставити в провину поетам. Але з усією суворістю, з усією строгістю ми мусимо зробити застереження тим поетам, які, замість того, щоб виносити нашу поезію на верхів'я, ще й досі займаються трюкацтвом, акробатикою, перекиданням через власну свою голову. Суворому нашому застереженню великий приклад подає виступ центрального органу комуністичної партії, газети «Правда», про оперу композитора Шостаковича «Леди Макбет Мценського уезда». У цім виступі газета «Правда» з властивою їй справедливою різкістю засуджує оте зашифрування, оте затемнення мови, якого допускається автор і якого не повинно б бути у радянських творах. У своєму виступі газета «Правда» засуджує і одкидає той прийом автора, коли страсть, якою наділяє автор героїв свого твору, фарби цієї страсті беруться не у многобарвного життя нашого бурхливого, а запозичаються від джазу, від джаз-банду, сумбурного, нервовного, припадочного. Таким чином до всіх цих питань, що я їх перелічив, іще одне питання додається, питання для нас із вами давно вже знайоме, але тимчасом, як слід ще не розв'язане — питання соціалістичного реалізму, питання письма соціалістичного реалізму.

Вітаючи тут гостей наших, видатних поетів, представників літератур братерських нам республік, — я висловлюю надію, що ми разом з ними проведемо нашу нараду успішно і на належній височині.

Хай звучить на весь голос критика та самокритика. Не треба тільки, товариші, боятися загострених питань, не треба тільки, товариші, боятися схрещування мечів. Славегний критик російський Микола Добролюбов, який, до речі, перший глибоко писав про Шевченка, ніколи не боявся схрещувати мечі, і тому його критика так допомагала письменникові.

Будемо ж учитися у Миколи Добролюбова. Будемо вчитися в поетів-класиків, у Шевченка, як і в сучасних поетів. Але будемо, товариші, вчитися насамперед у Маркса, Енгельса, Леніна, Сталіна. Будемо вчитися у видатних майстрів літератур братніх республік. Будемо вчитися у робітників-поетів, у червоноармійців-поетів, у многомільйонних самодіяльних мас, щоб нам під проводом нашої славної комуністичної партії дійти на верхів'я, піднятися до Ельбрусу поезії!

ЛЮБИМ ГНІВНОГО ШЕВЧЕНКА

Шевченко в останні бурхливі наші роки приходив до нас аж тричі: в позаминулім — 1934 — в 120-річчя з дня свого народження; в минулім — 1935, коли він високо, могутньо бронзово в саду постав на постаменті в Харкові; і, нарешті, сьогодні в 75-річчя з дня своєї смерті — утретє. Щоправда, з-поміж велетнів-поетів не тільки він один до нас приходив. Яка-бо широчінь знайомства! У тому ж 1934 році із туману тисячолітньої історії перехилився був до сучасності заспівувач стародавньої героїки Абу-аль-Касім Фірдоусі. Трудно було його розгледіти в деталях! Ріки історії багато піску нанесли в його біографію, і сам він, перехилившись, стояв наполовину замулений в легендах. Пізніше домисли про поета, як тії хмари химерні, клубками чіплялися до його сивої хвилястої бороди; численні вигадки, літаючи перед чолом тисячолітнього співця, ввесь час одкидали тінь на його очі. Проте ми все-таки схопили той напрям, куди дивились його очі, ми все-таки схопили окреслення правдивого обличчя Фірдоусі. А дивився він просто на нас — з надією, з захопленням у погляді, а дивився він туди кудись у простір, де із ясної далечини прийдешніх років, які ще не наступили, долітали до нас прості широкошумні кленові співи — по-російськи і по-грузинськи. Це — наближення двох своїх братів почув чуткий Фірдоусі, наближення ювілярів — Пушкіна і Шота Руставелі. Отже, Руставелі й Пушкін з кожним днем підходять до нас все ближче й ближче, виростаючи та окреслюючись. Мов два соняшники до сонця, вони повернули до нас свої голови, і ми радісно готуємось до їхнього приходу. Яка-бо широчінь знайомства! — Широкошумний, дзвінкий Пушкін і афористичний, узорний Руставелі! А ось усього два місяці тому, як широкими кроками — по всьому фронту поетичному — твердо, енергійно пройшовся Вслодимир Маяковський. Що — річниця народження

його, чи може інша яка дата? Ні, його нам викликав у нашу живу, співаючу поезію великий друг радянської літератури, вождь світового пролетаріату товариш Сталін. Ще більш, значить, виходить в нашу поезію глибоке дихання. У такій ось періодичності своїх приходів і одвідують поети героїчні наші дні. І те, що Шевченко за такий короткий час приходить до нас сьогодні аж утретє — щось мусить означати. А означає воно насамперед те, що питання поетичної спадщини розвітає в нашій літературі, як той безсмертний церандус в садах Мічурина. А означає воно те, що у нас всупереч середньовіччю фашистської Німеччини, де на кострах палять твори Шіллера та Гейне, у нас в Радянському Союзі поета садовлять на найкраще місце в хаті і завжди раді його приходу.

Справді, як же нам не радіти? Еж Шевченко прийшов до нас саме в славні наші стахановські дні. Як же нам не радіти? Еж Шевченко прийшов саме тоді, коли допіру відсвяткували ми 15-річчя Держплану СРСР. Шевченко прийшов напередодні з'їзду комсомолу. Усі ці три моменти — нечуване піднесення героїзму труда; ленінський план електрифікації країни; ідейне озброєння молоді на боротьбу з ворогами партії і робітничого класу — я згадую тут не для того, щоб якимсь чином прямо пов'язати з ними Шевченка. Ні, Шевченко жив у цілком інші, одмінні часи від нас. Отже, я кажу про Шевченка, як про дитину своєї епохи, як поета-революціонера, який закликав до розправи над українським та російським панством. Отже, ця розправа над ненависним панством у нас давно вже довершилась. А розгромивши панство, пролетаріат ще і землю по ньому зверху утоптав. А утоптавши, зарівняв обніжки, межі, а потім на розрівняній землі розбили ми сади й сквери, трактори побігли, електрика засяяла по хатах, і молодь стала у нас предметом особливої уваги, предметом сталінського піклування. Глибоке дихання поезії — це ж воно кликало до утоптування землі над ворогами. Це ж воно пов'язує нас скрізь теперішнє з майбутнім, як і минуле з великим нашим сьогодні.

Велике наше сьогодні вимагає від нас відображення в золотих піснях золотої нашої героїки. Велике наше сьогодні вимагає від нас повсякденного плекання та вирощування молоді поетичної. Подібно лампочкам Ілліча, нехай вони заблискотять по всіх усюдах, нехай заграють, заіскряться по всіх просторах України — ці юні, многонадійні таланти.

Мені скажуть: а чи не пізно зараз таке ось говорити? Еж молодь поетична давно вже у нас росте, давно цвіте, буєє і

піднімається до зрілого заокруглення арки соціалістичної поезії. Цілком все вірно. До зведення мистецької арки молодь, дійсно, чи не найперша йде своїми рівними, своїми бадьорими ногами. Але я хотів лише зайвий раз підкреслити, що Шевченкова присутність поміж сучасними поетами, поміж молоддю — ще більш усіх їх окрилює, ще більше стверджує й навчає їх віддихом поетичним володіти. Глибоке дихання, — що може бути краще для поезії! Глибоке й правильне дихання — воно ж могутність і зичність голосу дає, воно привчає поетів не тільки не боятись, а навпаки — цінувати й шукати велику для себе аудиторію.

Велика аудиторія — чи нам же її шукати? Еж такої аудиторії, як у Радянському Союзі, ніде нема на цілім світі! Аудиторія, в якій за тисячі кілометрів без навушників один одного чують представники різних національностей неозорі нашої Батьківщини. А ще ж і поза Радянським Союзом є пролетарі — мільйони трудящих! — які слухають нас, які ловлять кожне слово з Країни Рад, щоб потім теє слово у себе розпалити, смолоскипами пронести на чолі мас в боротьбі проти фашистів, князків, царів — гнобителів народу. Із сучасних поетів Маяковський стає вже здобутком революційних мас усього світу. Отже, аудиторією для революційного поета є цілий світ! І весь світ слухати його може буквально без навушників. У такій величезній аудиторії голос революціонера-поета Т. Г. Шевченка звучить особливо гучно й виразно. Яка це сила залишилася для нас, яка міць і твердість непоборна зосталась нам у науку!

Ах, сила й міць поезії Шевченка! Одних вона підносить на своїх долонях, як дитя, а других — жорнами на прах, на порошок нещадно розтирає. Ну, за те ж і ці другі — треба справедливо зауважити — не тільки не люблять Шевченка, а ще й всіляко намагаються його принизити. «Шевченко? — запитував український фашист Донцов у «Віснику» 1932 року: — Я не захоплююсь їм. Те, що він пише, — це ж апофеоз бунтарства. З культом Шевченка давно пора скінчити». Бачите, пан Донцов не захоплюється Шевченком. Пан Донцов удає, що він цілком байдужий до особи великого поета, а тимчасом жах відчувається в словах його, трепет перед Шевченком. Та дуже просто! Еж з одного боку — Шевченко ціле життя своє виступає «проти собачої панської крові», а з другого — сам пан Донцов, не був би він паном Донцовим, коли б він odmовився їздити на плечах своїх же бідаків і придушувати їхнє бунтарство.

Отже, сила й міць поезії Шевченка така, що перед нею, як ми бачимо, тремтять, жахаються наші вороги. Нехай тремтять, нехай од страху заклинання проти нас свої белькотять. Шевченко не раз ще упаде на них грозою, не раз свій гнів прокотить по їх спинах! Гнів — оце ж те найголовніше, з чим пов'язаний, як ми побачимо пізніше, вплив Шевченка на українську літературу і, зокрема, на поезію, та й не тільки на українську.

Ненависть! Ненависть до ворогів нашої Батьківщини, ось що, насамперед, вбирає наша поезія з глибоким засвоєнням Шевченка. А що може бути для нас зараз актуальніше, як не це?

Ви чули, що говорить майор Ферч у своїй книзі «Азбука військової повинності»? «Фашизм зараз вживає цілої низки заходів до того, щоб не допустити найбільш свідомі елементи робітничого класу до своєї армії». Ви чули, що говорить італійський фашистський письменник Віргілій Строппа в своєму романі «Теля із Мангтана»? «Людей не буде, буде сила й покора. Я мрію, — продовжує він, — про цілий легіон людей-автоматів, які здатні мовчки, без єдиного протесту насуватись на ліси й болота, які здатні тільки покорятись». І всілякі інші міркування генералів про те, що «самольот уб'є війну», є, власне кажучи, тільки дальшим роздмухуванням війни світової. Гарячкове готування фашистської Німеччини до війни, її нахабні зазіхання на територію Радянської України весь час повинні нас тримати напоготові. Отже, весь час і поезію свою повинні ми на аероплани піднімати, зміцнювати, одгострювати її на боротьбу з фашизмом. І тут роль Шевченка просто-таки величезна. Це відчувають не тільки українські поети, це відчувають також і поети інших літератур, поети братніх нам республік.

На Міжнародному конгресі оборони культури в Парижі (в червні минулого року) про Шевченка в своїх виступах говорили: російський письменник Всеволод Іванов, таджицький поет Гасем Лахуті, білоруський — Якуб Колас, вірменський, французький, болгарський. І нам, делегатам від Радянської України, слухаючи промови, здавалося, що крім нас на конгресі присутній ще й Тарас Шевченко. Там же в Парижі, під час конгресу, українська біла емігрантщина, недобитки петлюрівщини в своїх анемічних газетах безсило й бездарно намагались уколоти всіх нас, яких послала Радянська Україна на конгрес, всіляким чином підтасовуючи факти, намагались відділити від нас Шевченка. Вона, ця біла емігрантщина, натягаючи на себе старе потріпане ідейне дрантя, істерично біла себе в груди, клялася і доводила, що Шевченко її, а не

наш, що Шевченко завше був проти Москви, завше був проти Росії. І їй на конгресі належну відсіч дав таджицький поет Гасем Лахуті: — Брешете! То проти старої, царської Москви, проти тюрми народів, закликав боротися Шевченко. А зараз: нема більше тюрми народів — царської Росії, є вільні розковані народи, що йдуть широким шляхом, шляхом, який веде до соціалізму.

Я дозволив собі зупинитися на виступах делегатів конгресу для того, щоб показати, як далеко поширився вплив Шевченка і що цей вплив для нас зараз означає. Колись генерал Дубельт бунтарську мову Шевченка називав «самої трубой, необтесанной речью мужицкой», а тепер ця мужицька мова поетова цитатами віршів звучить і з трибуни Міжнародного конгресу оборони культури в Парижі. Колись той же генерал про Шевченка казав, що його, мовляв, «в порядочном доме стыдно было бы иметь дворником», а тепер, навпаки: у цьому білоемігрантському, з дозволу сказати, «порядочному домі» од появи навіть самої тіні Шевченка цілий переполох учинився! І невігласи, нащадки Дубельта не знають, куди подітися од гніву революціонера-поета. Він же, як той обеліск, стоїть у нашій поезії, обеліск на знак перемоги над ворогами. Та недурно ж саме таку рису в поезії Шевченка, як гнів його, відзначають трудящі Радянської Грузії в своєму відомому листі вождеві народів великому Сталіну (лист надруковано в «Правде» 22.II; беру його з «Комуніста» в перекладі Бажана і Голованівського):

Ми шануем Руставелі — цей безцінний скарб і дар,
І Сулхан Орбеліані — любий нам старий байкар.
Ясний вірш Гурамішвілі кожен з нас любити звик, —
І пастух, поет і слюсар, інженер і робітник.
Пушкін, і Толстой, і Гоголь — знані для народних мас.
Любим гнівного Шевченка, Горький — рідний він для нас.

Любим гнівного Шевченка. Це найбільша похвала поетові від трудящих нашої Батьківщини, похвала, що розійшлася мільйонними тиражами нашої преси перед лицем усього світу. Так, у Шевченка дійсно аудиторія велика, і в цій аудиторії, то в однім кутку її, то в іншій, весь час озиваються, перехоплюють цей гнівний голос майстри слова: російські поети, як наприклад, Едуард Багрицький; таджицькі; єврейські; казахські... Але тут на першому місці нам треба поставити народного поета Білорусії дійсного члена Академії наук УРСР Янку Купалу.

ВИКОРЕНИТИ ФОРМАЛІСТИЧНУ ЦВІЛЬ В ПОЕЗІІ *

На сьогоднішній нашій нараді стоїть питання про небезпеку формалізму в мистецтві: це питання для нас є питанням першої ваги.

На небезпеку формалізму в мистецтві першим звернув нашу увагу центральний орган партії газета «Правда». Газета «Правда» з властивою їй прозорливістю зразу ж помітила, що формалізм загніздився не в однім якимсь куточку мистецтва, а в багатьох його секторах і то майже одночасно. Ці статті стали дороговказом для всіх митців Радянського Союзу, стали гаслом до перевірки їхньої роботи, до перегляду всієї творчої їх лінії, — ці статті буквально розкрили всім нам очі на ті неподобства, які творилися в мистецтві.

Справді. Протягом довгого часу в архітектурі, наприклад, панував конструктивізм і ніхто якось не помічав, що конструктивізм цілком чужий для нас і що його занесено нам із капіталістичної Європи та Америки. Протягом довгого часу в музиці панував припадочний джаз, і недурно, наприклад, окремі музичні положення композитора Шостаковича сприймалися закордонною буржуазією, як свої, як рідні, як буржуазні. Те ж і в малярстві — спроби відобразити дійсність — деякими художниками розглядалися як ілюзіонізм, таврувались, як пасивне наслідування тощо.

Словом, корабель мистецтва не один раз уже з'їжджав на мілину, і треба було в інший бік кермо повернути, щоб не наткнутись десь іще й на рифи підводні. Цей поворот керма, за великої уваги до мистецтва товариша Сталіна, зробила газета «Правда». Вона повернула кермо на глибокі місця, вона освітила прожекторами шлях нам аж до обр'ю далеко-далеко!

* Вступне слово на зборах поетичної секції СРПУ.

Дехто наївно гадає, що цей поворот є черговою кампанією, кампанією короткою. Такі й подібні міркування є, звичайно, нерозумінням того, що діється на нашій Батьківщині. Еж «Правда» ясно сказала нам у своїй статті «Сумбур замість музики»: «Разом із загальним культурним зростом в нашій країні зросла потреба і в хорошій музиці», — тобто: в той час, коли наша країна на всіх фронтах домоглася величезних успіхів, ми не сміємо давати низьку, недороблену продукцію! Та коли б же тільки недороблену. А то — явно шкідливу, чужу для нашого світогляду, продукцію, відірвану від життя. Так. Формалізм не тільки тим для нас неприйнятний, що він анти-художній, а ще й тим, що він ідейно й політично нам ворожий і ми його повинні гнати із свого приміщення.

Отже, найбільший гріх формалізму — це відрваність від життя, відрваність від радянської аудиторії, відрваність від народного ґрунту. А за цим ідуть услід: натуралізм, екзотика, схематизм, дешево побрязкування словом, безпредметність, індивідуалізм та інше.

В якій же мірі це стосується поетів? А поетів це стосується, що називається, в першу чергу. Бо коли таке, скажімо, монументальне мистецтво, як архітектура, та й те не вбереглося від цвілі формалізму, давши місцями розколини та щілини, то тим більше поезія, — це живе, поворотке мистецтво, тим більше лірика, гостро реагуючи на все околицне, швидко перехоплюючи все нове (а іноді нове тільки назвою), очевидно теж не в малій мірі піддалася цій цвілі формалізму.

Про те, що в українській поезії є прояви формалізму, нам докладно розкажуть сьогодні доповідачі, а також і самі поети. Я хочу тут лише підкреслити, що ці вияви формалізму повинні бути нещадно викриті, розкриті. Отже й критика повинна бути в нас пряма, точна, глибока й немилосердна. Щоб, незважаючи ні на персоні, ні на заслуги в минулому, могли ми ясно показати: де і в якій мірі цей формалізм купчиться. Критика потрібна нам пряма, без хитрощів, без дрібної помсти, без лукавства, критика така потрібна, яку ми коротко звемо двома словами — більшовицькою критикою. Кожен із нас повинен собі усвідомити: оскільки це серйозне, оскільки важливе питання і поставитись до нього, як до питання, зв'язаного з оздоровленням самих же нас, поетів. Тобто, ще раз повторюю, — це не коротка якась кампанія, не тимчасова якась лінія, а, навпаки, лінія ця триватиме доти, доки не очиститься зовсім мистецька атмосфера, і зокрема атмосфера поезії. Усі ж знають, яке залізне зауваження зробила «Комсомольская

правда» Борисові Пастернаку, коли той сказав, що йому не до смаку стаття «Комсомольской правды». «Комсомольская правда» сказала поетові так: треба Пастернакові зробити з нашої статті висновки і саме такі висновки, які стосуються літературної долі самого Пастернака. Я підкреслюю: літературної долі!

Усі знають виступи центрального органу ЦК КП(б)У газети «Комуніст» про нездорові прояви, про заумницьку гру в творчості молодих українських поетів. Тут теж треба буде нам з максимальною увагою поставитись до вказівок газети «Комуніст» — про уникання схематизму в наших творах.

Відкриваючи сьгоднішню нараду, повинен я сказати: серйозність і ще раз серйозність! Не викривлювати критику, не перетворювати її на розмову взагалі про формалізм, або ж на безкінечне покаянне копання, копання в кожній клітині організму, це з одного боку, а з другого: не замовчувати і тих проявів, тих огріхів, од яких вся цвіль заводитьься, од яких душком несе формалістичним, знайти головний той нерв, що сіпає, і вирвати його одразу. Звичайно, всю поезію українську розглядати, як поезію хвору, заражену формалізмом, було б невірною і шкідливо. Є у нас багато чого здорового, прекрасного: є поети, які весь час намагаються стежити за собою, які працюють добре. Але ж і тут треба сказати: нема безгрішних. Отже, і цим поетам не завадить також зробити ще раз перевірку написаного, і головне — зробити собі висновки на майбутнє. А висновки зробити потрібно буде й кожному з нас. І у висновках, очевидно, поруч з розбором своїх хиб, повинні ми накреслити шлях роботи на завтра, ще більше розчистити від бур'янів шлях до ґрунту народного, шлях до науки у наших великих попередників — у Шевченка, Пушкіна, шлях до науки у сучасників наших, — таких, як Володимир Маяковський. До простоти, до ясності, до монументальності! До простоти, до життєвої правдивості, до соціалістичного реалізму!

СТАЛІНСЬКА КОНСТИТУЦІЯ — СОНЦЕ З НЕБА В ЯСНИЙ ДЕНЬ!

По всій Країні Рад проходить зараз обговорення проекту Сталінської Конституції. По всій Країні Рад трудящі вносять до нього свої доповнення та пропозиції. І що знаменно! Велика кількість додатків торкається найважливішого розділу проекту Конституції — соціалістичної власності, — тобто: тієї економічної основи, на якій твердо стоїть непохитний радянський лад. Уже по одному цьому можна бачити: які права, — які великі права надано вільному громадянину Радянського Союзу. Вносити доповнення до самої основи громадського ладу — це ж найбільше право виборця, — право, якого ніде нема, нема та й не може бути в капіталістичних країнах, в країнах зоологічного фашизму.

В країнах зврячого фашизму права людини потоптано, понищено, побито. Капіталістична система господарства ставить своїх підданців у таку жорстоку нелюдську обстановку, що вони почувають себе немовби в ящику: ані ногами не піти, ані рукою не поворухнути. І вони із того ящика чорного криком кричать, як серед ночі, — так, як криком кричить у передсмертному листі своєму польська студентка Глоба: дайте — просить вона — більшу дозу отрути, щоб прискорити їй смерть, бо вона не в силі вже далі терпіти муки в жахливих умовах фашизму. Зрозуміло: для того, щоб прискорити їй смерть — недолюдки-фашисти добре постарались: вони ще за життя її убили, — створивши круг неї психологічний ящик, убили великою дозою фашистських «благ», наруги та безправ'я.

Наруга та безправ'я — це те основне, що заховане в буржуазних конституціях. І що всього огидніше: психологічний ящик у фашистів останнім часом міняється на ящик справжній, реальний. На одному з заводів фашистської Німеччини — слюсаря-механіка за те, що він посмів сказати слово

в оборону прав людини, знищено було фізично — спалено і попіл відправлено дружині поштою в запечатаному ящику. Це взято із нарисів революційного угорського письменника Андора Габора, зветься цей нарис «Цех». А ось — кілька днів тому — в Іспанії: — хто це над Мадридом спустив на парашуті ящик з порубаними останками республіканського льотчика? Хто це в листі, прикладеному до ящика, описує і смакує, як спочатку льотчикові руки було обрубано, а потім голову і ноги? Це все вони, фашисти, звірі неситі! І ящик цей — це ж не що інше, як образ фашистських «свобод», образ порубаних, посічених прав людини, — та так посічених, що й впізнати їх не можна!

В той час як у капіталістичних країнах всі права людини затиснуто в ящик, — у нас, у вольній країні, в Країні Рад права людини — відкритими глибокими криницями стоять, повними озерами блищать на сонці: — пий! черпай! відром набирай! — вистачить на всі твої робочі плани, на всі здібності, таланти.

Здібності, таланти у нашій країні — під широкими, вічно-зеленими вітами статей Сталінської Конституції — червонобокими яблуками на сонці спіють. Одно з таких червонобоких яблук заговорило пісню на пленумі Кадіївської міської Ради. Це учениця Єва Нарубіна.

«Я незабаром, — заявила вона, — матиму закінчену середню освіту, але це у нас не дивина тепер». І закінчила пісню — віршем, присвяченим улюбленому Сталіну.

Так! Стаття 121 проекту Сталінської Конституції дає нам велике право на освіту, якого нема в буржуазних конституціях.

А взяти здібності, які показали наші стахановці цього — 1936 року! Це ж щось нечуване, небачене ще в історії людства, — небачене своїм героїзмом труда, своїми темпами й умінням.

Отже т а м, у них, у фашистів — душать культуру, закривають школи, не дають ходу талантам. А у нас — середня й вища освіта — це вже не дивина тепер. І гримлять олімпіади, і на святкових демонстраціях безжурний сміх і пісня переможна. Отже т а м, у них, у фашистів — крик кричить: дайте яду-отрути, бо жити не хочеться. А у нас:

Я другої такої країни не знаю,
Где так вольно дышит человек.

Бо людина — в Радянському Союзі є предметом особливої уваги, особливої ціни і піклування. І це насамперед виявилось в тому, що найбільший, найвеличніший документ епохи — проект Сталінської Конституції — дано на обговорення мільйо-

нів трудящих! Поет із народу дуже це добре підмітив у своєму вірші:

За іншої влади закон як писався,
Чи радивсь хто з нами, чи нас хто питався?
Чи мали ми право колись говорити?
В закон щось доддавить, чи щось замінити?

Отже, проект Сталінської Конституції, буквально, як та жива істота, своїми рівними ногами пройшов усі фабрики й заводи, всі колгоспи й рудні, всі міста і села, ще й славні наші форпости прикордоння. І нема такого кутка в Радянському Союзі, де б його не знали, і нема такої родини, де б його не зустрічали. І на міцні руки взявши, прийняла і підхопила його народна сучасна поезія, поезія, література, і понесла на руках своїх, співаючи пісенну славу, в майбутні віки, як гордість наших днів, як непоборну силу!

Силу непоборну відчуваємо і ми, радянські письменники, драматурги, поети. Письменники ж бо добре знають, як люто переслідував царат революційне слово. Це ж він отруїв колись Олександра Радіщева! Це ж він підготував убивство Пушкіна! Це ж він під землю Чернишевського загнав, а Шевченка аж на Кос-Арал закинув у пустелю! Царатові хотілось, щоб од молдаванина й до фінна, перефразовуючи вираз Шевченка, геть на всіх языках все мовчало. І от, лише дякуючи Великій пролетарській революції, заговорили раптом пригноблені народи, на всіх языках заспівали: і росіянин і молдаванин, і єврей і вірменин, і татарин і білорус, і грузин і абхаець. А поміж ними — і українська пісня, українське слово, — як рівне, повноправне, як до всієї сім'ї народів доповнююче, нероздільне. І тут стаття 123 проекту Сталінської Конституції забезпечує однакові права всіх громадян СРСР, незалежно від їх національності і раси.

Українські радянські письменники старшого віку, а з ними і я, добре пам'ятають той знищуючий, гнітючий вітер царської самовладності, який люто накидався на нас, як ми ще були молодими, юними. Зростати нам тоді було і пробиватися з своїми здібностями аж надто трудно, а подекуди і просто неможливо. І от тепер — перед письменниками всі можливості відкрито, всі шляхи, простори! Стаття 125 проекту Сталінської Конституції забезпечує нам свободу слова, свободу друку. Всі ці свободи в буржуазних конституціях тільки на папері. Рівно два місяці тому, як у Гренаді фашисти вбили найбільшого з сучасних поетів Іспанії Федеріко Гарсія Лорка. Ось яка у фашистів свобода слова!

Стаття 125 проекту Сталінської Конституції відкриває блискучу дорогу нашій молоді, кадрам нашим. Цими днями святкували ми 225 річницю з дня народження славетного ученого та поета Ломоносова. В свій час царські тупі чиновники всіма засобами ставили перепони виходцю з народу: «Нам хіба десять потрібно Ломоносових? — казали вони: — І один нам у тяготу».

Але образ Ломоносова, за висловом органу Центрального Комітету ВКП(б) газети «Правда», — людям Радянської Країни «зрозумілий і близький». Бо Ломоносов мріяв, що із наших університетів «произойдут многочисленные Ломоносовы». І дійсно. Після Великої пролетарської революції пішли у нас численні Ломоносови з народу і зараз їм — Сталінська Конституція, як сонце з неба в ясний день!

Сонце з неба! Сталінська Конституція! Якою радістю вона нас наповняє! силою живущою живить!

Статті 131, 132, 133 проекту Сталінської Конституції трактують обов'язки громадянина СРСР. І серед цих обов'язків найпочесніше місце дано справі захисту соціалістичної Батьківщини. Це священний обов'язок кожного громадянина СРСР. Мерзенні троцькісти-націоналісти весь час намагаються пролізти до партії, в радянські установи, щоб там провадити свою шкідницьку роботу. Зокрема, вони намагаються пролізти також і до письменницьких організацій. Отже, з яким розбором треба ставитися до тієї людини, з якою працюєш. Останні повідомлення газет про шкідницьку діяльність диверсантів на рудниках Кузбасу і справедливий вирок суду нагадують нам про посилення більшовицької пильності на всіх ділянках соціалістичного будівництва, а зокрема і на фронті літератури, мистецтва.

Уся країна стежить зараз за тим, як розвиваються події на міжнародній арені. Усі ми повинні бути готові на заклик партії стати поповненням нашої непереможної Червоної Армії.

Під керівництвом партії більшовиків і великого Сталіна соціалізм в нашій країні переміг остаточно й безповоротно. Відповідно до змін у галузі економіки нашої країни змінився і класовий склад населення СРСР. Створилась основа морально-політичної єдності радянського суспільства. Підніmemo ж на руки, як дорогоцінний скарб, нашу, найдемократичнішу у всьому світі Сталінську Конституцію!

1936

ЛЮДИНА

Коли ходив по землі Максим Горький, його людяну високу фігуру далеко було видно всім — на всіх кінцях землі, по всіх шляхах і перепуттях! І ті, яким ненависне було слово його, — царі, попи й вельможі — такий зчиняли галас! — і мерзотний буран курний кружляв навколо нього — від наклепу панів, від підступу поліції. Але — що таке буран курний проти могутнього подиху правди, проти буревісника, велетня непохитного?

Битими були царі, в битих залишились мерзотнії!

Коли голосом своїм починав говорити Максим Горький, — його революційне людське слово летіло швидше від блискавок — до всіх націй, у всі міста, у всі селища під сонцем. І ті, яким був страшний голос його, брязкотельцями намагалися забавити народ непокірний, і хитрими подачками — туман зчинить густий, брехливий, мертвотний. Але — що таке брязкотельця проти викривальних ударів, проти грому непохитного велетня?

Битими були царі, в битих залишились мерзотнії!

І був він як пророк — тільки не в мантиї пророків стародавніх, не в смутку за старим, минулим, — а був він, як новий пророк, що разом з гнобленими в нове життя уперто прокладав дороги, і найпростіше, найголовніше всім сказав: «Людина — це звучить гордо!»

Але людина — тільки той із нас є людина, хто на двох полюсах переконань своїх залізних твердо обома стоїть, не похитнеться: на першій, гуманній, підносячи класову ніжність аж до сонця; і на другій, підносячи ненависть свого класу, ненависть, гостру непримиренність (якщо ворог не здається — його знищують). І тому сам Горький є — потрібна всім тверда людина, непохитна, людина пряма, залізна і гуманіст пролетарський.

І ось він — сонцем з-поміж сонць світив. І ось він — усім народам щастя нової людини проповідував. Ах, щастя, щастя! Сократ шукав його в пізнанні самого себе; Сковорода — у внутрішньому світі людини; Толстой — в опрощенні й непротивленні злу. І ніхто з них для себе щастя не знайшов, — для себе ж, а тим більше для людей. Бо щастя досягається лише тоді, як, насамперед, зло соціальне побореш — нерівність — як, насамперед, не тільки боротимешся за себе, а й за другого, по класу друга, за людину.

Але людина — тільки той із нас є людина, хто на двох полюсах переконань своїх залізних твердо обома стоїть, не похитнеться. І тому сам Горький є — потрібна всім тверда людина, непохитна, людина пряма, залізна і гуманіст пролетарський.

1937

У ПІСНІ, В СЛАВІ, В ПОМИСЛАХ ЖИВЕ *

Ми на портретах і в книгах завжди звикли бачити Руставелі, що сидить. Але сьогодні він встав. Але сьогодні йде він серед нас. І розмаяні поли одежі його несподівано зачіпають різноплеменних представників республік та областей. Від усіх республік та областей — честь тобі і слава, 750-річний безсмертний поете! Мисленням своїм ти нас зачіпаєш:

Глахақта міец сачурчле, окро, верцхлі да рваліа,**

тобто — ти написав.

Роздай багатство бідним — золото, срібло, мідь!

І всі князі, і всі царі, вжахнувшись слів твоїх, одхилилися немов від удару.

Ми на картинах завжди звикли бачити Руставелі, що пише. Але сьогодні він серед нас — промовен. І слова його, афористичним медом наповнені, до найдрібнішого співзвучні нам, до найпрозорішого зрозумілі.

Міец глахақта сачурчле, атавісупле монєбі,

тобто — ти сказав:

Роздай багатство бідним, звільни рабів з неволі!

І хоча слова ці були промовлені в закутках акустики середньовіччя, поезії Руставелі й зараз іще можуть відігравати роль відгостреного леза — проти теперішніх князів, проти

* Промова на Руставелівському пленумі Спілки радянських письменників СРСР, Тбілісі, грудень 1937 р.

** Дві фрази Руставелі грузинською мовою, а далі також одну строфу вірша Тумаяяна вірменською мовою з технічних причин подаємо українською транскрипцією.

попів, банкірів. Недарма ж згадування імені Руставелі з таким ентузіазмом зустріли учасники Міжнародного конгресу оборони культури в Парижі.

Руставелі заслужив таку любов до себе. Руставелі заслужив славу мученика, якого терзали вороги його за обстоювання нових прогресивних ідей свого часу.

Справді. Хіба не пробували спалити його поему двісті-триста років тому свої ж церковники і фарисеї? І хіба не намагались утопити «Вепхіс ткаосані» з наказу мракобіса католікоса в бурхливо-пінявій Курі?

Але ж яке чудо чудесне! Твори Руставелі — ані в огні не горіли, ані в воді не тонули! І були вічні в своїй свіжості, і були оптимістичні, тверді-непорушні.

Тому що дух Руставелі твердий і непорушний. Тому що сам Руставелі не боїться ні суду, ні підступів, ані обвинувачень. Та ще й обвинувачували його в чому? Що він пише «люті поезії»? Що він «християн розкладає»? Так! Проти царів, проти багатіїв і духовництва — ну, звичайно ж його поезії люті. Так! Проти недоумкуватих феодалів, проти церковних забобонників, противників прогресивних ідей і понять — ну, звичайно ж, він розкладник.

Але в тому ж і сила Руставелі, що поезії його твердо досягають поставленої цілі. У тому ж і сила Руставелі, що «розкладання християн» набирає у нього характеру сміливої боротьби за нове життя, очищене від бруду й брехні, за красу вільної, всебічно-розквітаючої людини.

Гуманістичні ідеї книги «Вепхіс ткаосані» — самоцвітними літерами серед мороку середньовіччя заблискотіли! І — чи візьмем ми думки його про свободу жінки; чи візьмемо образи його кохання, лицарської дружби, дружби народів — скрізь це світло яскраве від найяскравіших слів прозорливого Руставелі, — світло, що далеко виривалось уперед із ненависної йому тьми, мерзотності, ночі.

Гуманістичні ідеї, що він проводив у життя, оце ж і є та практика, про яку Карл Маркс сказав:

«У практиці повинна довести людина істинність, тобто дійсність і могутність, посюсторонність свого мислення»*.

А що мислення його посюсторонне, можна переконатися ще й з поглядів Руставелі на поезику.

* К. Маркс, Тезиси о Фейербахе. (К. Маркс, Ф. Энгельс, Избранные произведения в двух томах, 1948, т. II, стор. 383).

На відміну від Анандавердхани (індійського поета IX ст.), який у поезії оцінював лише захований сенс, луну, відгук; на відміну від «буддійського Фауста» Міларайби, який в XI ст. говорив:

На це життя дивлюсь я, як на примару сну...

на відміну від багатьох поетів інших, Шота Руставелі поезію називає «царством мудрості високої».

«Почуття земнії, — каже він, — що з плоттю розцвіли. почуттям вищим вторять».

І в цім він сходиться з індійським поетом Дандіном, який ще в VII ст. стверджував сміливо: треба давати в поезії тіло, а не символ, тіло!

І в цьому Руставелі сходиться також з автором «Слова о полку Ігоревім». Тіло, а не символ, світло земне, земна сила!

А тільки ж — світло де само взялося? Звідки духу прозор- ливість, глибина і сила Руставелі? У вступі до поеми своєї автор говорить, що він зібрав до купи всі ті перли, які в тисячах рук уже побували, тобто народні перекази. Отже, тримав у своїх пригорщах Руставелі найцінніше для поета, найголовніше — народну творчість, на яку стільки очей сяючих дивилось, що від неї й сам Руставелі затремтів, немов сонця промінь золотий, що просвічує листя дерев. І коли він передає це найцінніше іншим, — то перлина його обійде вже не тисячі рук, а мільйони.

Подібно Пушкіну, Грибоедову, Шевченку, Саят-Нова, Ахундову, весь він перейде в народ і стане невіддільний від мудрості народної — в його думках, піснях, приказках, приповідках.

І будуть батьки книгу Руставелі дочкам своїм на посаг давати, як найціннішу перлину. І будуть поети за велику свою честь уважати — наслідувати блисківі й формі руставелівської перлини. І понесуть його в краї далекі, за моря і ріки, в незнайомі міста, станиці, села.

На Україну заніс його до нас у XVIII ст. другий великий поет Грузії Давид Гурамішвілі. Живучи в Миргороді 16 років, він написав там найкращі свої твори, в яких з пошаною згадується ім'я Руставелі. Отже, про Руставелі у XVIII столітті могли вже знати ті українські письменники й діячі, що були знайомі з Гурамішвілі. А про те, що вони були знайомі з ним, свідчить той факт, що Давид Гурамішвілі перекладав

пісні українські на грузинську мову. Перлами руставелівськими хотів за ці пісні віддячити Україні Давид Гурамішвілі.

Але цариця Єлизавета, а за нею й Катерина, якраз в цей самий час ногу свою в посрібленім черевичку на українську літературу важко поставила.

І розлетілись на всі боки сапфіри та алмази! І відкотилась перлина Руставелі далеко-далеко, і впала вона в колиску золотую, що на Базалетському озері! А в тій колісці лежала, за висловом Іллі Чавчавадзе, невідома дитина, тобто свобода грузинського народу. Тільки ж витязь, на прихід якого сподівались у народі, витязь, який би зміг піднести вгору ту колиску золоту — із хвилі озера, над усією країною, високо до сонця! — все ще сил набирався своїх підземних і лише зрідка проривався грізно.

Але перлину Руставелі все-таки тримала в своїх пригорщах українська література, — щоправда, на ціле сторіччя пізніше, але ж тримала саме одна із перших.

В 1847 році було заслано, спочатку до Вятки, а потім на Кавказ, одного з українських письменників — Олександра Олександровича Навроцького.

На Кавказі поема Руставелі вразила Навроцького своєю величиною, розмахом і простотою. І ось він в Єревані, немовби бажаючи надолужити пропущене іще у XVIII ст., гаряче взявся до роботи.

І ось уже перші пісні «Вепхіс ткаосані» перекладені, готові:

Був царем в арабів Ростеван великий.
Усім був наділен й щасливий від бога.
Був щедрий, сумирний, мав військо велике
Й рабів невсипучих.

Подумати лише! В першій половині XIX сторіччя Руставелі звучав уже українською мовою.

Та тільки ж — леле! якраз у цей же самий час, за прикладом цариць Єлизавети й Катерини, нікчемний виродок — цар і деспот — чоботом своїм наступив на українську літературу, — і переклад не дозволили надрукувати. І сама перлина руставелівська знову докотилась до колиски, що на Базалетському озері. А в колісці тій — свобода грузинського народу.

Але тут уже витязь, на прихід якого сподівались у народі і який тільки один і міг піднести вгору ту колиску золотую високо до сонця! — почав уже пробувати сили свої і давав

знати про себе із підпілля: то страйками, то демонстраціями проти царизму. Згадайте пророчі дні Батумського страйку 1902 року, в якому мужнів, зміцнювався й починав свій літ перемагаючий дух вождя.

Але ось прийшла Велика Жовтнева соціалістична революція. І рука витязя — славної комуністичної партії — високо свободу піднесла — всіх народів, всіх племен, що населяли царську Росію, а в тім числі й свободу грузинського народу.

І перлина руставелівська в висоті під сонцем ясною чистою засяла, заграла. І стали поети братніх республік наслідувати їй, і стали поети запозичати й переносити ту ясну чистоту в свої літератури.

Після Великої Жовтневої соціалістичної революції заповідні скарби духу людського стали скарбами народними. Наприклад: Пушкін, що є найбільшим поетом російського народу, тепер придбав таку величезну аудиторію, якої ніколи ніде не знала людська історія. Геній Шевченка тепер став, завдяки натхненній роботі поетів Грузії, Азербайджану, Казахстану, джерелом безпосередньої поетичної насолоди й натхнення.

Не можу не відзначити тут прекрасної роботи грузинського поета Симона Чіковані, за редакцією якого виходять чудові переклади творів Шевченка. Така робота радянських поетів служить ще більшому зміцненню дружби наших народів, ще більшому усвідомленню того, що створено нашими народами в галузі культури, літератури, поезії.

Микола Бажан розпочав роботу над перекладом безсмертної поеми Шота Руставелі ще в 1929 році. Дев'ять років віддав він роботі над перекладом «Вепхіс ткаосані». І коли напочатку в роботі його й були перерви, не від нього залежні, то останні три роки він майже виключно працював над перекладом поеми Шота Руставелі. Це приклад, гідний наслідування. Бо маючи цей переклад, маси народні на Україні зможуть тепер прилучитися до великої спадщини Шота Руставелі. А переклад Миколи Бажана, треба визнати, один із більш повних, точних і високохудожніх:

Починаймо ж величання, сльози ронячи криваві,
І берім слова виборні, що велебній служать славі.

Слова виборні, що достойній славі служать — це одно із важливих правил руставелівської поетики. І правило це чудесно засвоїли собі радянські поети. Бо після Великої Жовтневої соціалістичної революції нам стали потрібні й слова особливі, — слова такі, які могли б відбити всю мудрість Ленінсько-

Сталінської Конституції. І тут поети також дуже часто вдаються по допомогу до Руставелі.

Вірменський класик Ованес Туманян ще в 1919 році в своєму вірші «Поетам Грузії» з радістю відзначає:

Че, чі лерел медз Шотаї
Єркі дзене катокін,
У даравор цавн амегі
Чі хортакел ен хокін*.

Про те ж саме говорить і молодий український поет Андрій Малишко:

Та не вмирає слово вікове.
Іде народ, і закипа робота,
І на устах його безсмертний Шота
У пісні, в славі, в помислах живе.

Так! Руставелі в пісні, в славі, в помислах живе народних. І його ім'я, поряд з іменами Пушкіна, Шевченка, Гете, Шекспіра, Горького, згадується у відомому листі трудящих Радянської Грузії вождю народів — великому Сталіну. Як і в листі від трудящих Радянської Білорусії. Знаменно те, що пісні про вибори до Верховної Ради СРСР поети теж часто писали руставелівським шістнадцятискладовим «шайрі». А це означає, що Руставелі пов'язаний з якнайширшими масами трудящих.

І коли поет XVII ст. цар Арчіл від імені Руставелі казав: «моя книга прогриміла на всю Грузію», то сьогодні вже ми бачимо, що для Шота Руставелі мало однієї тільки Грузії. Книга Руставелі своєю мудрістю сповнила весь Радянський Союз, всю нашу соціалістичну Батьківщину. А в соціалістичну Батьківщину привів нас вождь народів, якого так само, як і Руставелі, дала нам Грузія — великий Сталін.

* Ні, не замовк палкий голос
Пісні великого Шота,
І вікові скорботи
Духу його не вгасили.

ДЖАМБУЛ

Джамбул! — Скільки в цьому імені гордості за народ! Джамбул! Скільки в цьому імені радості самого народу! Та радості цій довго доводилося прориватися — кам'янистими шляхами, гірськими стежечками — доки, нарешті, вона не вийшла на ту вольну дорогу, по якій іде тепер з піснею про Сталіна мужній Джамбул.

Він народився і підростав ще в ту епоху, коли під похмурым небом минулого століття гірким словом своїм сміявся Гоголь. Він ріс і дозрівав саме в той час, коли в задусі казармених склепів царя-солдафона вогненними піснями плакав Шевченко. І хоч сам Джамбул, через причину життя свого, на гіркі пригоди багатого, і не міг прослідкувати за їх творами прекрасними, — одначе він з ними мав щось спільне. Тому що в собі ж носив він: і сміх гоголівський гіркий, і плач шевченківський, протестуючий плач пророка. «Сімдесят літ я крізь сльози співав!» — ми чули — співець признається.

О Джамбул, мудрець народний, від землі невіддільний! Ти довго йшов до революції, ніким не помічений в літературі і майже непомітний, — зате народом був відзначений відразу. Це він — в руки дав тобі домбру: іди, співай, неси в народ сміх мій, гострий, як меч! Неси в народ плач вогнепальний! І ти співав, — і води Аральського моря в великім гніві закипали. І ти співав, — і гори Казахстану луною відбивали далекучутий, правдивий голос твій!

Джамбул! Він ще застав аж ті часи кріпосницької Росії, коли література сидьма сиділа в великосвітських салонах. Він ще застав аж ті дні далекі, коли аристократи-письменники згори вниз гордо поглядали на різночинців і семінаристів, — а про письменників із народу — просто уже й говорити не доводиться! Кольцов — в гостях у літераторів-аристократів на край стільця біля дверей, покашлюючи, сідав несміло. І тільки

Белінський, та ще деякі чесні пересаджували його вперед, на перші місця, до ліри Пушкіна ближче.

О Джамбул, довгодозрівачий, співець глибокий, терпеливий! В Казахстані салонів не було. Але, якби й були, навіть вони, коли кожна юрта в степах казахстанських гостинно була весь день кругом тобі відкрита! І аристократи горді — для чого вони, коли стільки друзів до тебе йшло із народу — співців, акинів, ашугів!

Хоч правда ж бо і те, що друзі твої, співці, акини, ашуги — чи могли ж вони співати вільно, коли царі-людожери твій народ в безпросвітнім рабстві душили? Хижаки — поміщики, пани й багатії, все ще не бажаючи випускати із рук своїх дармову силу, шайтанами злобними злітались до царя, як до головного відьмака свого, на чорную раду: а чи не можна б, мовляв, знову повернути кріпацтво? — все вищали вони та все галасували. Олександр Ульянов, брат Володимира Ілліча Леніна, вогнем у них — кинув разючим, 'громоподібним! — і погань мерзотна на всі боки розлетілась, від страху тимчасово порозбігалася, а потім знову почала гнусний зліт, з гиканням і свистом танцюючи в темряві на дикій верховині. Цей тупіт, і гикання, і свист тоді ж так геніально відобразив композитор Мусоргський у творі своєму «Ніч на Лисій горі». Ніч стояла на Русі, а ті, що не до кінця ще розкріпачені були, потрапивши у пову неволю узаконених земельних відробітків, з гірким болем товпилися біля парадних під'їздів і тільки мовчки ховали свій гнів, збираючи його в собі для нечуваного вибуху в майбутньому.

Та були все-таки співці, що не боялися обвинувачення кидати в очі владикам. О Джамбул, ти в юності своїй, навчившись від мудреця Сююмбая говорити тільки правду, одним із перших виступав проти царів та баїв, хоч ці останні всякими хитрощами мерзотними та хотіли схилити тебе на свій бік. Були також і письменники, які сміливо закликали народ проти гнобителів до повстання. О Джамбул, ти в юності своїй міг тут же зустрічати Тараса Шевченка, який, будучи засланий жорстоким іродом-царем Миколою Палкіним, у вас же в Кос-Аралі піднімав народ на рішучі дії:

Ой внострою товариша,
Засуну в халяву,
Та піду шукати правди
І тієї слави.

Кому-кому, а тобі, Джамбул, передусім були відомі всі болі і рани, всі нарікання народу. А Некрасов, іронізуючи над

волею в лапках, над реформою 61 року, із глибини Росії теж закликаючим голосом запитував:

Как живешь ты на свободе?
Где ты?.. Эй, Иван!

Кому-кому, а тобі, Джамбул, ближчою за все була доля цього беззвісного Івана. І вже тоді виношував ти у душі своїй гнівні слова проти лютих панів і багатіїв. І вже тоді некрасовським революційним словом проривався, раз у раз звертаючись до народних борців з викликом: «А де ж ви є? Відгукніться!».

І вони відгукнулися: то тут, то там, — пожежами в маєтках багатіїв і страйками, наганяючи жаху цареві і всій його чорній зграї, яка словами реакціонера Леонтьєва в другій половині ХІХ століття цинічно заявила: «Росію треба підморозити». Так, царизм мобілізував тоді всі свої чорні сили: від цих морозів загинули кращі російські письменники — Гліб Успенський, Гаршин; вірменський — Налбадян; азербайджанський поет-революціонер Сабір; татарський — Габдулла Тукай; українські — Павло Грабовський, Архип Тесленко.

Цими ж морозами стільки заморожено навіки — російських народних співців, сказителів билин, імпровізаторів Карелії, Білорусії, Мордовії, Чувашиї! Зійшов у могилу в розквіті сил своїх вірменський ашуг Дживані; помер у злиднях український кобзар Остап Вересай і багато інших. Та уже й тобі, Джамбул, загрожувала їхня доля, як і сам ти про себе повідаєш: «Я погасав, не в силі співати пісень». Але ти не здавався — і все приберігав того коня, на якому хотів під'їхати до нових днів разом з батирем Амангельди, що заgrimів над ворогами, як грім. Цим конем була твоя стійкість і незламність. Цим конем була твоя революційна пісня, що запалювала народ на боротьбу, як це було в 1916 році під час повстання казахів.

Та ось прийшла Велика Жовтнева соціалістична революція. Вона скинула царя, вона принесла пригноченим волю, сповнила новим життям усю землю, а народи чуттями братерства і дружби з'єднала.

О, як ти зрадив, Джамбул, приходові революції! «Душа зачудована, більшовики прийшли здалеку». Ти одним був із перших, Джамбул, які з піснями зустріли, прославили волю. «З червоним прапором в руках іде попереду Ленін». Але прославити волю — це визначало освітати всі труди і дні нової героїчної людини. І ти, як Гезіод нашого часу, почав оспіву-

вати: громадянську війну, соціалістичне будівництво, героїзм, Червону Армію, дружбу народів і передусім — тих, хто всі ці труди і дні своєю мудрістю позначили навіки: Леніна, Сталіна!

Ленін, Сталін — найвеличніші в віках! найясніші сонця високі! океани думки глибинні... І зрозуміло: їм пасує, щоб і співці в країні їхній вільній були до велетнів подібні.

«Сімдесят літ я крізь сльози співав», говорить Джамбул.

«В степах Казахстану, доживаючи сто літ, — немовби між іншим, мимохідь каже Джамбул, — я сивий, мов сніг на хребтах Ала-Тау».

Та вдуматись тільки: сто літ! О, звичайно, так говорити може тільки велетень, який вимірює час століттями; велетень, який вміщує в собі і Фірдоусі, і епос про Манаса; велетень, — який попросту розмовляє з Руставелі, з Пушкіним, з Шевченком. І ми тут перед ним — просто, як діти.

«О старість моя! — говорить далі Джамбул: — навряд, щоб тебе смерть могла злякати». Так міг говорити тільки Сократ. І тут ми перед Джамбулом — як гідні наслідувачі, як молоді, що ледве-ледве починають життя своє, учні його.

Але в той час, коли в Сократа дзвеніла, проте, неминучість кінця, у Джамбула кінець життя його все далі відсувається й далі, бо, як співає він:

Нам Сталін молодість вернув,
Помолодів Джамбул.

Мотив молодості повернутої — о, як він часто зустрічається в літературі! Взяти хоч би «Фауста». Але в тім то й різниця, що розв'язання цього мотиву — у всіх нас і, зокрема, у Джамбула — цілком інше, не подібне до традиційного. Бо Велика Жовтнева соціалістична революція, відкинувши і висміявши морочливу алхімію минулих віків, просто собі взяла і для всіх зрозумілою мовою заговорила: раба — визволити! світ — переробити! життя — мусить бути щасливим! Ось звідки цей мотив у Джамбула. І з цим мотивом нерозривно зв'язано оспівування образу Сталіна, якому, висловлюючись словами Джамбула із його «Қолискової», — із віконця Кремля всю країну видно до найменшої деталі — в ділах щоденних!

О Джамбул, що благословляєш старість свою! Ти довго йшов до революції, ніким не помічений в літературі, непомітний. Зате тепер тебе так щедро відзначив товариш Сталін. Адже ж це по його слову Олексій Максимович Горький пересадив тебе вперед, на перші місця в літературі, ближче до

ліри Пушкіна. І ти тепер у нас — як патріарх народних поетів; як перший пропагандист і агітатор; як співець, що об'єднує всіх нас, поетів, завдяки якому — інтернаціональна дружба народів зміцнюється ще більше:

Под ласковым солнцем в счастливые годы
Меняются песнями наши народы.

Та й не тільки піснями. Але й усім досвідом роботи, всіма багатствами, всіма досягненнями своїми. Қолгоспники Кам'янець-Подільської області у своєму листі до великого Сталіна пишуть: «Щасливе життя трудящих у нашій країні. Це щастя золотими літерами записане у Сталінській Конституції». Ось це ж і є та молодість, яку Джамбул оспівує, — молодість всієї країни нашої, молодість всіх народів, які населяють Радянський Союз.

І ми, що прибули із Радянської України на ювілей Джамбула, бачимо цю молодість — вона нам знайома.

Предки Джамбула, батьки і діди його, тут же на вашій землі колись заходили в похідний намет до Тараса Шевченка і слухали пісень його, хоч і чужою для них мовою, але все ж таки в революційному захваті співця і слухачів, відразу зрозумілою. А тепер ми, нащадки Шевченка, приходимо до Джамбула і говоримо йому: благословен голос твій і уміння швидко відгукуватись на теми сьогоднішнього! Навчи ж і нас цього, виблискуючий, мов сніги Ала-Тау, Джамбул! Тим більше, що твоя мова, мова казахського народу, в деякім розумінні не чужа нам, а через історичну долю — навіть близька: адже ж Шевченко записував слова її, вирази й прислів'я, а потім все це переносив у свої твори в «Қобзар», який також багато взяв від блиску верховин снігами вкритого Ала-Тау.

ПИШАЄМОСЬ СВОЄЮ БАТЬКІВЩИНОЮ *

Дорогі товариші! Насамперед дозвольте вам подякувати за ту велику честь, яку зробили мені робітники, колгоспники і трудова інтелігенція Канівського виборчого округу, висунувши мене кандидатом у депутати Верховної Ради Української Радянської Соціалістичної Республіки.

Ця честь мені особливо дорога ще й тим, що моя кандидатура висунута в місцевості, де похований геніальний співець скривджених, революціонер-демократ Тарас Григорович Шевченко, який слідом за Герценом і Чернишевським закликав пригноблених добре вигострити сокиру і повстати проти царизму.

Тільки Велика Жовтнева соціалістична революція принесла пригнобленим свободу, узами братерства і дружби зв'язала всі народи колишньої Росії, що була тюрмою народів. Над цією дружбою народів весь час високо світить сонце. І від світла цього сонця розростається таке радісне життя, що якби встали з могил предки наші і подивились, вони б не впізнали його. Наше сонце — батьківське, ласкаве, животворче — наш товариш Сталін.

Найвеличніший документ всіх віків — Сталінська Конституція — дала сонячне щастя всім народам квітучої країни соціалізму.

В лецатах озвірілого фашизму гинуть передові люди; фашисти спалюють книги класиків на кострах; молодь, не розцвівши, навіки замерзає.

У нас семидесятилітні діди складають пісні про Сталінську Конституцію. Пишуть вірші чабани, сторожі, ланкові, прибиральниці. Це справжній величезний розмах соціалістичної культури.

* Із промови до виборців Канівського виборчого округу 13 червня 1938 р.

Я пишаюсь своєю Батьківщиною і я її в своїх піснях оспівую, бо вона мені — як мати рідна. Дякуючи радянській владі, дякуючи комуністичній партії і творцеві Конституції великому Сталіну, я став дозрілим письменником. І я ні на хвилину не забуваю того, що могло б бути зі мною, коли б Велика пролетарська революція не відкрила двері мені до вільного зростання.

Проклятий царизм мені всю душу виїв. Він прищімляв мій язик поета різними утисками та заборонами. І справді, хіба ж я міг стати поетом, хіба міг розвинути у ті жорстокі часи, коли про українську мову царські міністри говорили: «Не было, нет и быть не может». А тепер радянська влада дбає за розвиток української мови, культури — національної формою і соціалістичної змістом.

Троцькістсько-бухарінській погані і всякій буржуазно-націоналістичній наволочі всі ці успіхи наші не до смаку. Вони хотіли знову повернути народ до темного минулого, продавши його в кабалу капіталістам. Але не вийшло по-їхньому і ніколи не вийде. Наш народ присік їх наміри і відтяв голови, в яких ці продажні наміри посміли родитись.

Товариші! Якщо ви мене оберете своїм депутатом, я обіцяю виправдати ваше довір'я. Всю свою енергію, знання і сили, а якщо треба буде — і життя, я віддам любимій Батьківщині, радянському народові, більшовицькій партії і рідному Сталіну.

ДО РОБОТИ — ПОЧЕСНОЇ Й ВІДПОВІДАЛЬНОЇ *

Товариші! Приймаючи посвідчення депутата, я хочу запевнити вас, що те високе довір'я, яке ви виявили мені, я виправдаю — виправдаю, не шкодуючи сил своїх, я весь віддам себе на слугування справі партії Леніна—Сталіна, на слугування справі народу. Довір'я ваше накладає на мене велику відповідальність, але ця відповідальність подвійною радістю осяяна. Перша радість та, що я, одержуючи звання депутата, тим самим одержую право вчитися бути державним діячем ленінсько-сталінського типу. Друга радість та, що вся ж моя робота, як депутата, всі мої вчинки, діяння — та не будуть же вони одірвані від вас, та не будуть же вони ізольовані, а, навпаки: увесь час буде робота моя — під вашим наглядом постійним протікати, під вашим впливом, під вашим контролем і далі. Це мені дає велику впевненість в собі, це мені надає нової сили, твердості, надії. Товариші! Великі дні проходять перед нами, дні чудесні, незабутні історичні дні, свідками яких являємось ми, щасливі сини соціалістичної Вітчизни. Народи Радянського Союзу, а в тім числі і вільний український народ, обрали свій керівний верховний орган влади. Обрання Верховних Рад союзних і автономних республік — це є новий етап, новий щабель, на який піднеслось державне будівництво СРСР, будівництво, що в основі його лежать істинні принципи демократії.

В той час як там, на Заході, в буржуазних країнах, країнах зоологічного фашизму, існує поділ націй на дві категорії, — нації державні, так би мовити — повноправні, і нації недержавні, неповноправні, вічно гноблені, чорні, — у нас в Радянському Союзі всі нації рівні між собою, всі народи — однакові можливості одержали, широкі права — розвиватись

* Із промови до виборців Канівського виборчого округу 28 червня 1938 р.

політично, економічно, культурно. Ці права обґрунтував нам творець нової Конституції, якому сьогодні від нас належить перше слово подяки, рідний, улюблений всіма народами товариш Сталін!

Обрання Верховної Ради Української Радянської Соціалістичної Республіки якразово нам показує: на якому рівні стоїть наш народ, наскільки він дозрілий, організований, однодушний.

Звернення ЦК КП(б)У до виборців, яке було опубліковане напередодні виборів, наповнене переліком всесвітньоісторичних перемог, які одержав український народ під проводом комуністичної партії в боротьбі з ворогами. Звернення ЦК КП(б)У наповнене вірою в свідомість самих виборців, які дійсно — а це ж вони вже довели тепер — знають за кого і за що вони голосували.

Трудящі УРСР прагнуть, щоб наша Радянська Україна та розцвітала б і далі — вільно, широко, могутньо!

Трудящі УРСР прагнуть, щоб ми якомога швидше позбулись наслідків шкідництва троцькістсько-бухарінських та буржуазно-націоналістичних агентів фашизму. —

А трудящі ж добре знають, хто
може забезпечити цей розцвіт,
хто може забезпечити остаточну
очистку від ворогів —

і тому вони голосували
за більшовицьку партію,
за сталінський блок комуністів
і безпартійних,
за товариша Сталіна.

Трудящі УРСР прагнуть, щоб сталінська дружба народів зміцнювалась і далі, —

щоб наша жінка радянська, яка є вільна, повноправна,
щоб вона все більше розвивалася та більше, —

щоб наша молодь радянська пишним цвітом розцвітала, —

щоб наша могутня Червона Армія ще більше змогутніла — на радість усім нам і на страх ворогам підлим. —

А трудящі ж добре знають, хто
може забезпечити нашу дружбу
народів, розвиток наш і могутність —

і тому вони голосували
за більшовицьку партію,
за сталінський блок комуністів
і безпартійних,
за товариша Сталіна.

Серед обраних депутатів до Верховної Ради УРСР є найближчі учні і соратники великого Сталіна:

Вячеслав Михайлович Молотов,
Лазарь Мойсейович Каганович,
Климентій Єфремович Ворошилов
і керівник більшовиків України,
випробуваний сталінець
Микита Сергійович Хрущов.

Товариші, в той час, як у нас тут велике свято, велика радість, — там, на Заході, весь час палії війни, дурисвіти-провокатори розпалюють ворожнечу народів, розпалюють війну всевітню. Вони хочуть напасти й на нас, а поскільки одверто напасти бояться, то вони засилають нам у тил різних шпигунів своїх і диверсантів. Тільки ж — щодо нас, то помиляться прокляті, як уже й не раз вони помилялись. Могили зрадників, запроданців, шпигунів-диверсантів, як казав тов. Вишинський, чортополохом уже позаростали, а життя наше переможне піде своїм шляхом і далі розвиватись. І ніхто не в силі зупинити наш цей хід перемагаючий, переможний. Якщо ж посміють вороги напасти одкрито — ми всі, як один, станемо на захист дорогої нашої Батьківщини, і горе буде тоді ворогам!

Товариші! Тепер, після всенародного свята голосування, будемо ж, засукавши рукава, братись до роботи — почесної й відповідальної, державної роботи!

НОВЕ СЕЛО, ОНОВЛЕНЕ

Чудесна наша країна: — колосом взолочена; лісами взеленена; річками, озерами розпрозорена. Прекрасна наша країна! — шляхами, залізницями прокладена; колгоспами процвітана; народом як на красу один в один підібрана. Працюючи, розворушиш родючу землю — і вона тобі у відповідь житами зросте, пшеницями підведеться... Працюючи, заговориш до народу — і він тобі у відповідь всі багатства душевні розкриє, всі таланти розгорне. Та й як же йому не розгортатись, коли небо над тобою погідне, хороше; сонце, люльку закуривши, золотії мислі складає, а вітер по нивах, мов у м'яких пантофлях ходить, і сам ти весь звучиш — як інструмент настроений...

Отак і я звучав, як проходив через увесь Канівський виборчий округ. Отак звучу і зараз. Ще й зараз! Що я побачив, перебуваючи в колгоспах? Достаток, заможність, зрілості цвіт. Розквіт! Що я відчув, слухаючи виступи виборців? Кріпку любов до своєї Батьківщини, якої народ ніколи не віддасть нікому — хай чують це підлі зрадники: нікому! Чого я навчився під час своїх зустрічей з народом? Ще більшої твердості, загартованості, упевненості в роботі, ненависті до ворогів. О! Про ненависть до ворогів говорили ж і сиві діди, і жінки, і комсомольці. І кожного разу переможно маяв над нами угорі червоний прапор — прапор партії! Леніна—Сталіна. Всі дні моєї подорожі я був віч-на-віч із народом: один раз тут, а другий — там, в іншому селі, по кілька зустрічей на день — багатотисячні мітинги! І кожного разу маяв над нами угорі червоний прапор — прапор партії Леніна—Сталіна. І досі ще я чую всі сказані на мітингах слова, всі виголошені промови — вони ж у душі моїй на дні! — І має там прапор у душі моїй — прапор партії Леніна—Сталіна.

Зустрітись із народом — це значить повно себе відчутти,

відчути, що ти єсть потрібна йому людина, людина дозріла. Зустрітись із народом — це значить викинути все штучне з свого серця і заговорити мовою приступною, як може говорити тільки людина дозріла. І дійсно. Я сам себе не впізнавав, як починав із своїм словом до виборців звертатись. Звідки той огонь у мене появився, що він всього мене розпалював і отепляв? Від творчого вогню народу, який кругом стояв і тисячами очей уважно дивився на тебе! Звідки струміли тії токи електричні, що всього мене блиском бадьорячим прошивали? Від довір'я народу, який підносив тебе на височинь блискучу, тобою ще нечувану, на височинь незнану.

І я з кожним виступом своїм ставав все вищим, дорослішим. І я з кожним виступом ставав на пісню щедріший, на думки багатший. А думок, а історичних прикладів, порівнянь і просто афоризмів увесь же час у мій мозок палаючий — діди, жінки і молодь, всі виступаючі — як у вогонь — тієї кори березової підкидали. Ось, у Каневі, на майдані біля собору старого, які думки у мене під час мітингу родились? Та колись же, ще за часів пслякріпацьких, через цей самий майдан мовчки, крадькома пробиралась до собору жінка в чорному, щоб на труну, в якій лежав задушений царатом Тарас Шевченко, покласти колючий вінок терновий. А зараз — цим же майданом сміливо проходить жінка в рожевому, жінка радянська; вона радісно зіходить на трибуну — у руках у неї троянди, матіоли, а на вустах привіт і дзвінке хороше слово, слово палке до тисячної маси! Ось у Миронівці на мітингу — які до мене думки на крилах голубиних прилетіли? Колись грузинський письменник Казбегі, щоб добре взнати народ, на деякий час пішов у чабани. А зараз для того, щоб зблизитися з народом, відпала ця потреба, бо стираються ж грані між розумовою працею і працею фізичною, — навпаки: зараз самі вже чабани ідуть в письменники, в поети, пастухи стають майстрами слова. Хай буде славне ім'я того, хто привів нас до сьогоднішнього життя колосистого, — ім'я товариша Сталіна! А на виступі у Бобріці — які думки до мене з розкритими обіймами припали? Та ось: композитор Римський-Корсаков, автор пісні про псковську вольницю, почувавши себе в умовах царської цензури, як під вічно загрожувачим сніжним обвалом, майже всю творчість мусив заховувати під формою казки невинної, сказанія, фантазії. А зараз: який простір у нас для творчості — реалістичною мовою, незахованими матеріальними словами! — про наші дні чудові, про наше щастя. Хай славиться ім'я того, хто привів нас до цього щастя — ім'я товариша Сталіна!

І що цікаво, що знаменно, так це те, що — чи ти говориш про конгрес оборони культури в Парижі, про Анрі Барбюса, Ромен Роллана, чи ти розказуєш про останню перемогу радянської молоді на конкурсі піаністів у Брюсселі, а чи про розквіт особи в СРСР — в усіх випадках, скрізь народ тебе з великою слухає жадобою, вбирає всі слова у себе, правильно розуміє. А круг багатотисячної маси — вантажні машини стоять, на яких приїхали колгоспники околишніх сіл. А там далі — у дворі видно сільськогосподарські машини. А ще далі, аж там ген, — жита хвилюють на сонці... І мені, що бачив ще старе село, яскраво відбите в творах М. Коцюбинського, Архипа Тесленка, так радісно з трибуни промовляти в новім селі, селі оновленім, під чистим небом голубим, радянським! І я ще і ще раз повторюю під чистим небом голубим перед дружньо настроєною масою: товариш Сталін підкреслював, що «Велике значення колгоспів саме в тому й полягає, що вони являють собою основну базу для застосування машин і тракторів у землеробстві, що вони становлять основну базу для переробки селянина, для переробки його психології в душі соціалізму»*.

Так, психологія сьгоднішнього колгоспника — зовсім не та вже, яка була колись... Вона до невідомого змінилась! І коли в буржуазних країнах селянству силою накідають закон, який бідняцьку масу фактично робить рабами поміщиків і куркулів, — у нас селянство знайшло своє щастя у великому колективному соціалістичному господарстві. Хай славиться ім'я того, хто дав нам змогу на краще мінятися, зростати у колективному соціалістичному господарстві, — ім'я товариша Сталіна!

Керівник більшовиків України Микита Сергійович Хрущов у своїй звітній доповіді на XIV з'їзді КП(б)У сказав: «Українська республіка налічує тепер 27.347 колгоспів, 597 радгоспів. На українській землі — 998 машинно-тракторних станцій. Сільське господарство України за роки революції зробило величезний стрибок уперед». Стрибок цей я навч побачив, об'їжджаючи весь Канівський виборчий округ.

Троцькістсько-бухарінська і різна буржуазно-націоналістична наволоч хотіла цей стрибок наш назад повернути. Але хіба є такі де сили, щоб могли наш переможний хід затримати, зупинити? Слова О. М. Горького, якого злочинною рукою ця наволоч умертвила, мені всяк час доводилось на своїх

* Й. В. Сталін, Твори, т. 12, стор. 164.

зустрічах повторяти: «наші дні не тільки дні боротьби, а й дні суду». Отже, судом нещадним будемо судити тих, хто посміє підривати нашу міць, підривати могутність Радянського Союзу. З допомогою великого російського народу наш народ український в боротьбі за Жовтневу революцію дістав собі свободу. Зараз він досяг великих перемог — на всіх фронтах, в тім числі й на фронті культури. А досягне ж він ще й більших. Нехай же буде славна багатонаціональна Батьківщина наша, нехай вона міцніше дружбою народів та скріплюється братерством. Червона Армія непохитно стоїть на сторожі радянських кордонів. Ні німецькому баронові, ні англійському лордові не вдасться покуштувати вишень із наших садів, як про це голосно заявили колгоспники Кам'янець-Подільської області в листі до великого Сталіна. А й вишні ж саме оце лист пустили! А вишні саме червоніють. Нехай лист пускають, нехай вони на сонці червоніють. Будемо тішитися досхоchu.

Чудесна наша країна! — колосом взолочена, лісами взелена, річками, озерами розпрозорена. Прекрасна наша країна! — колгоспами процвітана, народом як на красу один в один підбрана. Прекраснішого закону немає в світі, як Сталінська Конституція, творець же її — любимий наш Сталін.

1938

ПРОМОВА НА ВІДКРИТТІ ПАМ'ЯТНИКА
Т. Г. ШЕВЧЕНКУ В КИЄВІ
6 БЕРЕЗНЯ 1939 РОКУ

Товариші! Святкуємо торжество. Святкуємо день відтворення поета в бронзі. Пам'ятник Шевченку споруджаєм — пам'ятник, що є виявом всенародної любові до Тараса.

Щасливий народ, який породив такого великого сина. Він бо тепер за нього має: гордість, радість. І цю радість бачим ми сьогодні тут. І цю гордість відчуває вся країна — подвійну гордість: за поета і за славу перемогу радянської влади.

Вірний син українського народу, великий поет — революціонер-демократ Тарас Григорович Шевченко все своє життя віддав на боротьбу проти самодержавства: — за щастя людей, за розкрячення людей, за волю. І за це ж самодержавство помстилося на ньому люто: як на живому — заславши його на 10 років у пустиню, так і на мертвому — не дозволяючи розповсюджувати поетових творів, а тим більше не дозволяючи увічнювати образ Шевченка в монументах.

І тільки дякуючи Великій Жовтневій соціалістичній революції слово Шевченка дістало змогу зазвучати перед усім народом широко і вільно, очистилось від перекручень націоналістичних, від бруду. І образ поета — в камені, у бронзі — на віки вічні нерушимо на п'єдесталах став: — як по містах, так і по селах та на заводах.

Радій, червоний Києве! Сьогодні у самому твоєму серці, в центрі міста стародавнього, постав у грандіознім монументі найбільший патріот своєї батьківщини — Тарас Шевченко. І те, що він постав, говорить ще раз про могутність нашу й непереможеність, говорить про глибоке шанування і використання чудесної спадщини нашої, про яку піклується комуністична партія, про яку піклується вождь усіх народів — Йосиф Віссаріонович Сталін.

Яка прекрасна ідея — поставити пам'ятник поетові саме тут, в саду. Ось перед нами університет, в якому колись через жандармську опіку вішателя-царя так і не довелось Шевченкові малюванню навчати молоде покоління. Тепер у цьому нашому радянському університеті — Шевченко, як бажаний і званий, як батько, як учитель на лекціях. І молоде радянське покоління смаки свої виховує на творах поета, і вчиться любити свою батьківщину й ненавидіти ворогів.

Ось навпроти університету — картинні галереї. Колись Шевченко, як маляр, мріяв був подати у своїх картинах «Живописну Україну». О, який би він радий був тепер, коли б поглянув на нашу прекрасну Радянську Україну, що в картинах галерей цих відсвічує: і стахановці, і героїстство прикордонників, і шахти, і багатство колгоспів та заводів.

Ось по праву руку від Шевченка — Наркомос. Колись Шевченко доклав багато сил, щоб видати букваря, одногоднісного букваря для народу. О Тарасе! У нас тепер на вільній, оновленій землі для однієї тільки України на цей навчальний рік потрібно було — і їх видано — 60 мільйонів підручників... 60 мільйонів!

І, нарешті, по ліву руку від Шевченка — вулиця Максима Горького — найбільшого нашого пролетарського письменника, який особливо цінував генія української землі і в своїх відомих лекціях на Капрі сказав, що Шевченко — «перший і воістину народний поет».

Слухай же, наш перший і воістину народний поете! Твоє революційне, твоє пророче слово — про сім'ю вольну й нову — справдилося. Ось вона, сім'я та, що тебе сьогодні зустрічає. Дійсно вольна й дійсно нова. Сталінською дружною народів позначена, славою успіхів повита. І про тебе в своїх піснях і російський поет співає, і казахський, і білоруський... І кожен тебе вважає близьким, і кожен тебе вважає рідним. І в переключку колгоспників грузинських з українськими — ти так само, поруч із Пушкіним і Руставелі, — звучиш, як рідний, як близький, однаково всім народам зрозумілий.

Слухай же, наш перший і воістину народний поете! Ти відкрив нам долю Катерини, ти вірив, що жінка буде розкріпачена колись, що жінка доб'ється прав людських, законних. Ось вона прийшла на свято сьогодні до тебе — наша жінка нова, радянська. Ось дальні родички твоєї Катерини. Але — чи ти ж пізнаєш їх? Твої ж бо Катерини давно вже на тракторі охоче пересіли, твої ж Катерини — давно вже на літаках.

під небом мчать, перед ведуть у академіях, на відповідальній роботі в наркоматах.

Слухай, наш улюблений поете! Ти мріяв колись про матір молоду з своїм дитятком малим. Ти любив дітей і ніколи не забував про них. Ти, навіть будши в далекій неволі, в Кос-Аралі, весь час душею сумував за дітьми: може й мене, нена-роком, діточки згадають.

О Тарасе, ця твоя мрія про рай земний, в якому б щасли-вими були діти, здійснилась!

Сонце Сталінської Конституції щедро ллє своє проміння тепле на материнство і дітей. Ось вони, і матері, і діти, учні сьгодні теж прийшли до тебе. Вони високу честь тобі, Тарасе, разом з іншими приносять: за слово твоє ласкаве, за слово прозорливе, пророче.

А в цей же час у фашистських країнах нечувано жорсто-ка розправа йде над мирним населенням і над жінками й дітьми. В країнах зоологічного фашизму всі цінності нищать, культурні надбання плюндрують, всю спадщину народу вики-дають. Звірі, вандали, недолуди — вони б раді були і нас як-небудь, хоча б краєчком укусити.

Але славна й непереможна Червона Армія наша кріпко охороняє кордони єдиної в світі чудесної, многонаціональної Батьківщини. Хай чують вороги, що ми — залізні! Роздаavimo, роздушимо того, хто посягне на нас. Пам'ятник Тарасові Шев-ченку, який ми відкриваємо сьгодні в столиці Радянської України, в Києві, — це і є великий доказ нашої незламної мо-гутності, це є великий доказ нашого всесвітнього звучання, на-шої ваги в усьому світі. Так! Ми вибороли щастя для людей, ми встановили сталінську дружбу народів, ми — сильні! Бо ми бережемо і шануємо свою чудесну спадщину, за яку піклується комуністична партія і вождь її, вождь усіх народів — Йосиф Віссаріонович Сталін!

ВСТУПНЕ СЛОВО НА ШЕВЧЕНКІВСЬКОМУ ПЛЕНУМІ
СПІЛКИ РАДЯНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ СРСР
В КИЄВІ 4 ТРАВНЯ 1939 РОКУ

Товариші! У ці весняні теплі дні ми, письменники всього Радянського Союзу, зібрались тут, у столиці Радянської України, для того, щоб відсвяткувати радісне сонячне свято — сто двадцять п'яті роковини з дня народження великого українського поета, революціонера-демократа Тараса Григоровича Шевченка.

У кожного народу є свої співці-провидці, в серця яких, мов у той океан могутній, вливаються всі радощі і болі, вся мудрість трудящих. Мудрість українського народу, всі радощі і болі, які переживав він у минулому столітті, по вінця наповнили щедротне серце Тараса Шевченка. Цей океан, який колись царі, попи і генерали хотіли закидати камінням, — ніколи не всихав, не мілів, ніколи не переставав бути глибоким. Цей океан настільки великий, що він своїми далекоюсяжними берегами завжди межував, завжди сусідував з усіма народами і племенами колишньої царської Росії. Тепер ці народи і племена, завдяки Великій Жовтневій соціалістичній революції, навіки звільнені, відроджені і до життя покликані нового, життя радісного, прекрасного. Тепер і самий океан кожного народу, заповітна спадщина його, а в тому числі і нашого українського, любовно вивчається, досліджується — з усіма його глибинами, властивостями, течіями. І що чудесно. — що у вивченні такої дорогої спадщини, у святкуванні Шевченківського ювілею беруть участь усі народи Радянського Союзу, — так як вони це робили і на ювілейних торжествах Олександра Пушкіна, Шота Руставелі, Ахундова, Шолом-Алейхема, Туманяна.

В який прекрасний час ми живемо! Партія Леніна — Сталіна в третій п'ятирічці поклала за мету — в найближчі

10—15 років догнати і перегнати найбільші капіталістичні країни і в економічному відношенні. І як одна з відповідей на це — летить в Америку безстрашний Коккінакі, який перед цим заявив, що основне в його польоті — це швидкість. Які казкові далі відкриваються перед нами! Ювілей Шолом-Алейхема і Ованеса Туманяна, які ми недавно провели, ще раз показали нам силу дружби народів.

Яка прекрасна вона, ця дружба народів! Та ніде ж у всьому світі нема такого щасливого життя, як у нас! Золотистою яблунею великою виросла на землі нашій священній чудесна Сталінська Конституція. І віти цієї яблуні далеко простяглися над кожною республікою Радянського Союзу, над кожною автономною областю. І от, зібравшись сьогодні тут, на Шевченківській пленум, ми, радянські письменники, насамперед хочемо віддати слово подяки тому, хто дав нам змогу рости і розвиватися, тому, хто по-справжньому навчив нас берегти дорогу спадщину народну, як ту зіницю ока; тому, хто думками і піклуванням своїм про нас завжди присутній в серцях наших, — велике слово подяки батькові нашому, батькові всіх народів — Йосифу Віссаріоновичу Сталіну!

Товариші! Всесоюзний Шевченківський пленум радянських письменників збирається сьогодні у виключно серйозний момент. У той час, як у нас квітне культура і розвивається добробут трудящих, — в країнах зоологічного фашизму іде поневолення народів, повернення їх у рабство. Але проти такого поневолення чим далі, тим дужче, тим ширше наростає протест. Ми — учасники наростаючої боротьби об'єднаного народного фронту на Заході. Не дивлячись на крутість світової буржуазії, яка, за перифразою із Вільяма Шекспіра, свою камізьельку купила в Італії, панталони — у Франції, а капелюх у Німеччині, — фашистський звір буде-таки приборканий — у цьому у сумніву немає! Неодмінно. Але тим часом звір цей все більше і більше нахабніє в своїх звірячих намірах і особливо цю нахабність виявляє щодо СРСР. І от тут перед всіма нами велике завдання стоїть: кожен день кріпити обороноздатність нашої країни; кожен день кріпити дружбу республік і областей. Кожне наше свято і торжество проводити так, щоб на весь світ дзвеніла і відчувалась наша міць побідоносна, наша сила Сталінська, могутня.

Сила Всесоюзного Шевченківського пленуму саме і полягає в тому, що ми на ньому демонструємо торжество ленінсько-сталінської політики партії більшовиків; сила пленуму в тому, що ми, представники різних республік і областей, є

єдиною радянською сім'єю, всі ми являємось рідними братами однієї матері любимої. І якщо вороги спробують зазіхнути на нашу матір єдину, на багатонаціональну Батьківщину Радянську, — ми з швидкістю чкаловських крил, з швидкістю крил Коккінакі, всі як один піднімемось на оборонні висоти. Наша могутня непереможна Червона Армія такого дасть їм чосу, що тоді горе буде нападаючим, — нехай ворог гине!

«Нехай ворог гине!» Це ж один з бойових кличів бойової поезії Тараса Шевченка. Ах, та хіба тільки цей вислів? Ненависть до ворогів, смертельна ненависть до царів, до попів, до панства — ось взагалі те, що особливо тісно нас із ним зв'язує сьогодні. Ми знаємо Шевченка і як лірика м'якого, і як філософа глибокого, і як пісняра ласкавого, і як трибуна гнівного. І гнів цей особливо для нас цінний зараз у боротьбі проти світових розбишак і бандитів, проти гнобителів і руйнівників культури: нехай ворог гине!

Французький письменник Меріме сказав про Тургенева, що той двадцятьма двома пострілами своїх оповідань з циклу «Записки охотника» стріляв у бік рабства, яке гнітило його країну. О, яким же числом можна визначити постріли Тараса Шевченка! Узяти хоча б такі його твори, як «Катерина», «Заповіт», як «Гайдамаки», «Сон». Та він же стріляв у рапцтво і у винувників цього рабства, у царів і панство — буквально кожним своїм твором, буквально кожним рядком поетичним! І коли цих пострілів, на думку Шевченка, було ще недосить, він закликав громадою обух сталить, сокиру гострити на проклятих тиранів! Ясно, що ці тирани боялися, тремтіли від революційного слова такого незламного, залізного борця-поета, як Шевченко. І вони поклали знищити його, звести зовсім з світу — коли не кулею з пістоleta, як Пушкіна і Лермонтова; коли не петлею, як Рилєєва, то далеким засланням із заборонаю писати й малювати.

Але Шевченко і після смерті своєї не переставав переслідувати царів. Прометейзм Тараса Шевченка обидва свої крила розгорнув і облетів весь світ. Досить сказати, що протягом трьох десятиліть після смерті Шевченка «Кобзар» його закордоном перевидається 12 раз. Видатні західноєвропейські критики й поети високо в своїх статтях цінили творчість Шевченка. І це цілком зрозуміло. Після смерті Гейне і Беранже на фоні безнадійного плачу Бодлера про ніч, про кінець світу, на фоні приплакувань бодлерівських наслідувачів, які проповідували огиду до боротьби, — гнівне слово Шевченка для європейських письменників було таке свіже, нове і незви-

чайне! Гнівне слово Шевченка особливо співзвучне було простому людові, біднякам, по назві тільки «громадянам» західних держав, тим пригнобленим, над якими з канчуком в руці висіли — у кожній країні — свої Наполеони III і мучили народ не гірше Миколи Палкіна. За цю співзвучність народ гаряче сприймав пісні Тараса Шевченка і вважав їх своїми, рідними. Все збільшувались та збільшувались видання «Кобзаря» після дев'яностих років. В Болгарії, наприклад, твори Тараса Шевченка, будучи перекладені на болгарську мову, настільки глибоко увійшли в народ, настільки там в народній масі тисячу раз перероблялися, змінялись, що тепер ці твори болгарські вчені записують уже з уст народу — не як пісні українського генія, а просто як болгарський фольклор. Так! Гнівне слово Шевченка вело тоді перед і в Європі, — і до цього не могли не прислухатися на Заході.

Які грандіозні кроки зробив Шевченко на своєму шляху поетичному: від поета-кріпака до друга Чернишевського, як соратника по спільній боротьбі проти царизму; від казахських степів до моменту прочитання його творів Карлом Марксом. Такими кроками міг іти тільки той поет, який, за виразом О. М. Горького, є «перший і воістину народний поет».

Які грандіозні кроки зробив Шевченко в часи царського гноблення в Росії, в цій тюрмі народів, коли від молдаванина до фінна все мовчало, бо «благоденствовало». Але це «благоденствіє», ці утиски з боку царизму, — другим своїм гострим кінцем проти того ж самого царизму обертались. Володимир Ілліч Ленін з приводу заборони вшанування Шевченка в 1914 році писав: «Заборона вшанування Шевченка була таким чудовим, прекрасним, на рідкість щасливим і вдалим заходом з точки зору агітації проти уряду, що кращої агітації і уявити собі не можна»*.

Які грандіозні кроки проходить Шевченко і зараз — по республіках Радянського Союзу, по всій нашій славній Батьківщині, коли про вплив його поезії на свою говорять російські поети, білоруські, вірменські і чуваські і грузинські. Це дійсно перший і воістину народний поет!

Угорський письменник Мате Залка, перед тим, як поїхати в Іспанію і стати там червоним генералом Лукачем, приходив на могилу Шевченка, щоб попросити у великого поета благословення на подвиг. Вірменський поет Согомон Таронці

* В. І. Ленін, Твори, т. 20, стор. 196.

просить Тараса прийняти привіт від 11 республік, привіт від нових кобзарів.

Ось вони в цій залі, — представники всіх братніх республік та областей. Ось вони, ті нові кобзарі радянські, що сьогодні вітають рідними своїми мовами Тараса Григоровича Шевченка. Вітають попередника свого, але разом з тим і немовби свого сучасника, вітають українського поета, але разом з тим і поета інтернаціонального.

Ім'я Шевченка, як заклик, звучить у документі соціалістичного змагання колгоспників України та Грузії. Іменем Шевченка названо в нас МТС, окремі цехи на заводах, школи, майдани, театри. Ім'я його надихало бійців у боротьбі проти фашистів, — я кажу про «Роту імені Тараса Шевченка», що билася за свободу республіканської Іспанії.

Народний великий поет Шевченко багато витерпів після своєї смерті від фальсифікаторів, від буржуазних націоналістів, від шпionів і диверсантів, які в своїх інтересах спотворювали образ українського генія.

Але радянський народ розтер на порошок, знищив цих мерзенних агентів фашизму. Радянська влада видала повну збірку творів Тараса Шевченка. І образ його ще чистіший став, ще могутніший і вищий.

Таким він є в народних легендах, де Шевченко виступає як рицар, як богатир: де ногою ступить, там трава соками наливається, вийде в село — солов'ї зашебечуть. Таким він є і у Джамбула, коли Тарас їде поруч з Пушкіним. Таким він є і у Марфи Семенівни Крюкової, яка з особливою ніжністю говорить про «мудреца украинского, Тараса свет-Григорьевича»:

Во славном городе во Киеве,
На прекрасном на самом чудесном местечке,
В зеленом садочке стоит приметочка,
Приметочка стоит, стоит памятник.
Далеко же он очень видится,
Этот памятник из чюдна камня браманту.

Це правда. Далеко видно пам'ятник Тарасові Шевченку! Далеко видно — у всі кінці світу! Та і як же інакше? Це ж він з любов'ю поставлений в самому серці України, в Києві, де колись царі і попи сважали встановлення пам'ятника поетові, бачте, дерзким і несвоєчасним. Так от же: тільки Радянська влада, тільки радянський народ увічнили українського генія в бронзі! І це увічнення — таке воно нам любе, таке воно вчасне і потрібне! Нехай цей пам'ятник коле очі тій мразі за

кордоном, яка хотіла «приєднати слона»* до кузьки! Нам всім ця «приметочка», цей пам'ятник прекрасний — велику радість приносить. І цю радість зробив нам своєю особою увагою, своїм піклуванням — керівник більшовиків України, випробуваний сталінець — Микита Сергійович Хрущов!

Таких і подібних явищ — у нас тепер з кожним днем підбавляється все більше і більше. Виростають будинки там, де колись були пустирі. Міняють своє обличчя міста і села. Наприклад, село Шевченкове тепер освітлюється електрикою. Але що головне — те, що й люди ж кругом перемінилися. Ото ж саме село Шевченкове за 21 рік Радянської влади з-поміж своїх селян дало понад 400 учителів! Жінки, прабабки яких колись були Катеринами з поеми Шевченка, тепер пересіли вже на трактори. Внучки «Катерини» водять тепер аероплани попід небесами, заслужили звання героїнь.

І тут — велика заслуга Тараса Шевченка, який в глуху ніч царського свавілля закликав жінчину звільнитися від рабства.

21 рік тому народ наш мітлою змів з лица землі царів та панство, і тепер він — народ героїв, народ будівників! Цей народ широкими кроками йде вперед до комунізму, і нікому ніколи не спинити його! Навпаки, з кожним днем все більше тягнуться до нас кращі люди Заходу і Сходу, — люди, яким тісно, душно в лабетах озвірілого фашизму. Вони хочуть думати так, як ми, перебудовувати життя своє по-новому. Найкраще це висловив недавно у французькому журналі знаменитий письменник і мислитель, великий друг СРСР Ромен Роллан: «Ніхто не може відірвати нас від Радянського Союзу».

Які прекрасні, хвилюючі слова! Але разом з тим, яка велика відповідальність лягає і на нас, на всіх нас! Ми ж бо ведемо перед у всьому світі! Отже, ми повинні бути і самі ще чистіші й вищі. Зокрема, ми, письменники, весь час повинні пам'ятати, що «без засвоєння класичної спадщини, — як говорив тов. Фадєєв на сторінках «Правди», — без засвоєння світового художнього досвіду людства неможливий рух вперед».

Будемо ж вивчати творчість Тараса Шевченка! Будемо вчитися у нього і реалістичного письма, і поетики високої, і мови чистої народної! А особливо — гніву, залізного звучання,

* И. Сталин, Отчетный доклад на XVIII съезде партии о работе ЦК ВКП(б), Госполитиздат, 1950, стор. 34.

ненависті, нещадної боротьби проти ворогів — боротьби не на життя, а на смерть, — як ми вчимося цього у великого російського поета-революціонера Володимира Володимировича Маяковського!

Будемо вчитися у Тараса Шевченка любити нашу славну Батьківщину!

Здійснилась мрія поета, яку він висловив колись:

І на оновленій землі
Врага не буде, супостата,
А буде син, і буде мати.
І будуть люди на землі.

В сім'ї вольній, новій поминаємо сьогодні Тараса незлим тихим словом.

Та не тільки незлим і тихим, а найкращими, найблисучішими, найласкавішими словами, і то — братським, дружнім, величним хором.

Особлива сьогодні подяка великому російському братньому народові, співці і художники якого допомогли викупити Шевченка з кріпацької неволі.

Нехай живе велика дружба народів нашої країни!

Хай живе Всесоюзна Комуністична партія більшовиків!

Хай живе вождь партії, вождь світового пролетаріату товариш Сталін!

ОВАНЕС ТУМАНЯН

Як високі гори Вірменії, — такий же високий моральний образ Ованеса Туманяна. Як глибокі озера Вірменії, — такі ж глибокі думи Ованеса Туманяна. Ще й ліси зелені, ще й трави пахучі додали свого запаху при визріванні чудового таланту незрівнянного Ованеса Туманяна. І талант його — так пахне він! — незапозиченим, своїм! І думи його, мов тії сосни на верхівлі. Природа — безсумнівно вона на нього впливала. Природа — безперечно вона приколисувала його ласкаво, як тая хвиля морська непомітно шліфувала. І Туманян захоплювався нею, як нестримний творець запальний. І Туманян, німіючи перед її красою, замислювався, як юний філософ. Але невірно думати, що сама лише природа — спокійна і байдужа — могла б позначити Туманяна своєю печаттю, з якою б йому легко було прийти до самосвідомості, легко і мислити, і образами думати.

«Відштовхування є перша форма самосвідомості», каже Карл Маркс. Отже, такими відштовхуваннями від голої природи для Туманяна, очевидно, могли бути тільки зустрічі з людиною, яка підкоряє, яка переробляє природу. Природа в творчості Туманяна — на почесному місці, — це правда. Але ж людина — на місці ще вищому — упорядковуючому, організуючому. І ця людина не боїться, а, навпаки — шукає конфліктних стріч, зштовхувань і боротьби. В оповіданні Туманяна «Мій товариш Несо» розповідається, як Ованесові, який був тоді ще школярем, кріпко впало в око те, що «одні з нас — заможні, а другі — бідні». І от — з цього саме часу й починається у Туманяна: відхилення від байдужого спокою природи; починається наближення до народного життя, всотування народних дум і прагнень; опанування земним світом, реальним; і головне — невтомна робота мислі над тим, що «одні з нас — заможні, а другі — бідні». Заможні й бідні, царі й раби,

нероби і робітники — весь час стикаються між собою в поезіях і оповіданнях Ованеса Туманяна. І це стикання, ця боротьба якраз і веде до створення світу нового, цілком відмінного від того, що був у попередників його. Коли Хачатур Абовян вкладав персти свої в рани Вірменії і на весь край гірко ридав, гірко і невтішно, — то Ованес Туманян у ранах вірменського бідаря побачив рани бідаря кожного народу — і полились тут «Стогони» його на весь світ, що їх би прирівняв я до стогонів Шевченка і Некрасова. Тобто: не просто стогони, а енергійні протести. Та й як його не протестувати? В 90-х роках минулого століття чорна сила світу, що простіше можна її назвати: англійська буржуазія — в інтересах наповнення своєї кишені — виточувала кров з колоніальних народів. Причому: тут же нахабно запевняла всіх, що вона, мовляв, обороняє, захищає ці народи. Отже англійська буржуазія підготувала ганебну вірменську різанину. І підпилила кров'ю Туреччина від вірменської крові! І почалась утеча вірменських трудящих, і почалось розсіяння вірмен по всьому світі! Але що жахливо: ті вірмени, що через потоки крові якось були добрались до Росії, — тут, у царстві Миколи Кривавого, зустріли презирство і насмішку: «Вірменія потрібна нам без вірмен» — так заявив міністр закордонних справ князь Лобанов-Ростовський.

І, вкрай обурений таким безсоромним переслідуванням вірмен, поет свого народу — Ованес Туманян, під виглядом невинного вірша з таким же невинним заголовком «Перед картиною Айвазовського» кидає цій чорній силі грізне своє: досить різанини! годі знуцання, і реготу, і крику. «Гей, стійте! Схаменіться!»

З глибин, розпоротих, як рана,
На запит крику, реготам,
Воздвиглись хвилі океана,
І буря бушувала там —
 Без краю, без країв,
 По всім окружай!

Гей, стійте! — скрикнув голос лірний,
Не голос — з пензлем дідуган.
І мовчки, генію покірний,
Спинивсь океан.
 На полотні творця
 Бушує до кінця...

І дійсно. Кривавий океан, що розбушувався, немовби був і справді на деякий час притих і спинився. Але... тільки ж на

деякий час. Бо у вирізуванні вірмен була зацікавлена ніхто інша, як «християнська Англія». Вона, як я вже сказав, весь час робила вигляд, що нібито разом з іншими державами домагається від Туреччини припинення різанини. А кров продовжувала литись, бо це ж було вигідно для лондонського Сіті.

Це ми говоримо про тих вірмен, що втекли з Туреччини. А як же, постає питання, жили вірмени місцеві, у Росії? А про це яскраво говорить оповідання Туманяна «Гікор», написане якраз у ті ж роки. Бідний вірменин, не маючи за що й руки зачепити, віддав свого сина Гікора в науку до купця. А купець так почав видушувати та витискувати всі сили з Гікора, що той не витримав і помер. Скільки таких нещасних Гікорів помирало (не тільки малих, а й дорослих) перед натиском свого ж «рідного» торгового капіталу! І тут уже Ованес Туманян вирішив боротися проти царського свавілля і його приспівувачів цілком іншими засобами. Не стогонами, не протестами тільки, ні! а висміюванням цих же самих царів, сатирою, бичуванням! Ованес Туманян стає тепер, як творець, далеко спокійнішим і мудрішим. «І весело сходжу на перевал» — сам він признається в своєму вірші, написаному в 1909 році. О! Тепер він не пропустить уже ні жодного царя, жодного князика чи генерала. Тепер він ні найменшої вини не простить ні чужому капіталістові, ні своєму купчику і шахраєві. Це — справжній перевал у творчості Ованеса Туманяна! Бо він тепер вже відчуває в собі особливу силу, — силу, яка допомагала боротися проти ворогів людства — і Котляревському, і Гоголю, і Салтикову-Щедріну, і Шолом-Алейхему. Сила ця — сміх. І як майстерно володіє він своїм новим зняряддям! І як спокійно в саме серце ворогів вражає він! Ось — мініатюрна казочка, в якій Туманян прирівнює царя до брехуна. І що цікаво, що в брехні оцій царя викриває звичайнісінький собі бідний селянин. А ось друга казка — «Краплина меду». Не знаю, чи відома була Туманянові прокламація, видана в Лондоні князем Вірменії Левом, — прокламація, яку наводить у своїй статті під заголовком «Англійське процвітання; страйки; східні справи» Карл Маркс*. Але ж у казці про краплину меду один з князів — цілком подібний до Лева, так само, як і Лев у своїй прокламації, облудно закликає вірмен до війни «в ім'я святої правди, честі». Так само, як і Лев, вигукує, що тільки під владою царів, мовляв, процвітає гуманність. А ось третя казка «Цар і коробочник»,

* К. Маркс, Ф. Енгельс, Сочинения, т. IX, стор. 169.

в якій Ованес Туманян ясно говорить: «Поки існує шах і бранець, господар і раб, — не бути на землі ні правдивому слову, ані життю, ні любові». Ця річ силою своєю дорівнює «Прогулянкам по Риму» Стендаля, де «римські ремісники... дають здачі, коли їх б'ють». Так! Дають здачі лютому шахові і вірменські бідняки, не дивлячись на те, що одного з них шах мечем зарубав. Давати здачі царям — от в чім сила Ованеса Туманяна, от в чім цінність його творчості.

А як він умів розмовляти з дітьми! Його поезії для дітей, його казки, оповідання — це справжні перли в світовій поезії! А як він умів заговорити голосом інтернаціональним! Його відоме звернення у віршах до грузинських поетів — це коштовний зразок розуміння необхідності братання народів.

Його численні переклади говорять за те, що він досконало знав, та й не тільки знав, а й любив і для свого народу роз'ясняв: і Шекспіра, і Байрона, і Гете, і Фірдоусі, і Руставелі, і Чавчавадзе; Шевченка, Пушкіна, Некрасова.

Шевченка полюбив він особливо. На його письмовому столі, як свідчить про це дочка його Нвард Туманян, завжди лежав «Кобзар», і він із нього переклав був вірша «Реве та стогне Дніпр широкий», якого й співав з усією родиною по-вірменському. Взагалі є деякі підстави гадати, що Ованес Туманян не один раз заглядав до української літератури.

Щождо порівняння творів Ованеса Туманяна з творами українських письменників, то тут би я звернув увагу майбутніх дослідників на однакове звучання темою своєю і оркестровкою — поеми «Ануш» і повісті М. Коцюбинського «Тіні забутих предків».

Яка щаслива Вірменія, що породила істинного гуманіста, який щасливий народ, що виховав таке велике серце! І серце, і волю, і думку. Ованес Туманян один з перших привітав Радянську владу. І сьогодні, в Сталінську епоху, Радянська влада ще вище підносить спадщину його. Хай знає весь світ, що ми без краю на культуру могутні і багаті! Хай зорі світової поезії дивляться в творчі води вірменського генія!

ДАВИД САСУНСЬКИЙ*

Товариші! Радісне наше свято сьогоднішнє, чисте і ясне! Але до цих трьох визначень я ще хотів би додати одне, а саме: щедре. Я його називаю так тому, що ми сьогодні шануємо не одного тільки Давида Сасунського, а цілих чотири покоління богатирів! Ось вони — із тьми віків безсмертно сяють перед нами, мовби дивовижне сузір'я. А от же за цим сузір'ям, безперечно, були ще окремі вогняні крапки, ще окремі самосяючі групи. Хай тепер деякі з них ледве вловимі для ока. Але ж усі вони разом узяті — неподільно складають немовби богатирський зоряний шлях на історичному небі Вірменії.

Прекрасна та країна, яка має над собою зоряний шлях богатирський! Прекрасний той народ, в душі якого, як в озері, відбиваються сліпучі зорі!

Тисячі літ сяяли зорі. І ось, коли ми подивились на них в сильно збільшуюче скло, то побачили, що найяскравіше сузір'я богатирів, наблизившись до нас, настільки виросло і роздалось ушир, що воно ніяк уже не може вміститись над однією лише Вірменією, а що належить тепер це сузір'я і Грузії, і Азербайджану, і Україні — простіше кажучи: всім народам нашої Радянської Країни неосяжної.

Про те, що богатирі вірменські належать другим народам, є прямі вказівки і в самому епосі. Сорок велетнів, зібраних Давидом у сорока країнах, дякують йому за те, що він нагледів їм у Гюрджистані кожному по нареченій:

— Давиде, дякуєм тобі,
Надія наша через тебе здійснилась.

* Із промови на ювілейному пленумі Спілки радянських письменників СРСР, присвяченому 1000-літтю епосу «Давид Сасунський», 17 вересня 1939 р.

І потім, перейшовши весь Азербайджан, стали вони один з одним прощатись. І кожен пішов у свою країну з своєю нареченою, щоб відродити там рід велетнів. І кожен поніс у душі свій образ Давида, як заступника молодих народів.

Чотири покоління богатирів — яка щедра послідовність! Одвічна боротьба проти тиранів та вішاپів — яка могутня наступність! Оця ж сама наступність є тим цементом, який скріплює в епосі народнім неоднакові епохи в одне єдине ціле. Тобто: героїчна розповідь на першій місці у вірменському епосі — подібно до того, як, наприклад, у билинах київського періоду домінує билина бойова. Бо така ж тоді була напруженість і самого народу: перемогти ворога, перемогти за всяку ціну! Висока напруженість ця зафіксована також і в казках — вірменських, грузинських, абхазьких, де розповідається: про царя змій, що накладає печать на спину погноблених; про лютого царя мсирського; про жорстоке чорне плем'я; і, нарешті, про богатирів Алі і Давида, які відсікли голову тиранові.

В половині VII століття на Вірменію налетів чорний змій, що звався арабським Халіфатом, і закryw собою сонце. Змій, як свідчить про це історик Гевонд, почав мітити народ свинцевою печаткою і за кожну печать вимагав великої грошової виплати.

Але народ вірменський проти нього повставав, і чорний змій — побитий — на деякий час відскакував, відлітав, а потім знову хитро підповзав, та ще з більшими силами. Кіннота ворога витоптувала посіви, руйнувала села й міста. Стражданням вірменського народу, здавалось, не видно було краю. Тим більше, що до жорстокості арабських загарбників долучались іще утиски своїх же місцевих експлуататорів — ішханів, дворян і духовенства. Та народ не дав себе обманути: він продовжував збивати свої сили, продовжував боротись. І повстання спалахнули в різних кінцях Вірменії, як блискавки. І народжувались герої з середовища народу — герої, що вже твердо стояли на ногах і, мов тією косою гострою, в битвах косили арабів. Один тільки герой Мушег організував 83 битви! А скільки ж було в історії безіменних!

Селяни-хлібороби, чабани, батраки, ремісники й слуги, що про них широко розповідається в «Давиді Сасунському», — ось хто посував історію і перебудовував життя своєї країни по-новому. А вибуховий елемент, що був присутній у лавах арабського війська, — про нього теж не можна нам забувати, бо він безперечно грав позитивну роль і в усім був згоден

з вірменськими хліборобами та батраками. Пригадуєте змальованого в епосі дідуся-араба з його сьома синами, який від імені всього знедоленого й бідного люду сказав Давидові: ми не вороги тобі, нас силою на війну Мелік погнав, а ми тобі не вороги. Це вже справжній момент братання, і слова дідуся-араба треба розуміти як радісне ствердження зневаженої потоптаної особистості людини — ствердження, яке з такою ясністю формулював арабський письменник Аль-Хадлядж, розп'ятий на початку X століття за сміливе своє проголошення: «Я єсть істина».

Ми — єсть істина — проголошували також повстали в Азербайджані хуреміти на чолі з Бабеком, який потрясав основи імперії халіфів.

Ми — єсть істина — відлунювало в цей час і від повстанців Грузії. Але перш за все й раніше — ствердження це усвідомилось у Вірменії: і політичним діячем VII століття Теодором Рштуні, і вже згадуваним нами керівником повстань Мушегом, і зокрема селянами-раміками, що повсюдно повстали в середині IX століття, — селянами, які повернули навіть халіфського правителя та його військо. Звичайно, пояснити перемогу самим лише усвідомленням і тактикою керівників або ж озброєнням — не виходить. Фрідріх Енгельс в «Анти-Дюрінгу» каже, що озброєння, склад, організація, тактика й стратегія залежать насамперед від даного ступеня виробництва та комунікації. Очевидно, виробництво і комунікація стояли вже тоді у Вірменії на високому рівні, так само як і свідомість тих мас народних, які підносили виробництво. Останнє в свою чергу сприятливо впливало на розвиток наук і мистецтва. Нещодавно знайдений старий підручник Ананії Ширакаці як не можна вже краще підтверджує це, а особливо розкопани стародавньої столиці Вірменії, міста Двин, що стало центром визвольного руху вірмен. І нам тепер ще більше зрозумілим буде образ із поеми Григорія Нарекаці, славетного лірика X століття, коли він каже, що колеса арби, яка їде з гори Масіс у Новий Єрусалим, тобто в нове життя, скриплять на весь світ, скриплять і про себе заявляють. Так! Народ у муках, в боротьбі прагнув визволення, повстаннями своїми на весь світ заявляв про себе, усвідомлював шляхи до свободи. Ось як звучить у вірменському епосі це усвідомлення:

У Мсирі жили сасунці-ткачі,
Поклонялись вони Христу.
Вечорами збирались для дружніх розмов,
На молитву у дружній дім.

Ось чутка дійшла до них,
Що Давиду загрожує смерть.
Зібрались на нараду ткачі,
Написали Торосу листа.
— ...Поспішай, поки живий ще Давид!
Як звільниш його, забереш у Сасун.

Зверніть увагу на те, що ткачі спеціально для себе мали «дружній дім», куди вони вечорами сходились. Треба припускати, що такі ж «дружні доми» були й у тих, що розчісували бавовну, працювали на олійницях, і у кожум'як, ковалів, каменотесів, теслярів, пекарів (а про всі ці роди роботи є згадка в епосі). В епосі вірменському сам Давид Сасунський виступає захисником вимог не тільки одного селянства, а й ремісників:

Увечері сказав Давид:
— Отче мій, дядку рідний, я сиротою расту,
Батьком ти стань мені, — як слід майстрам заплати,
Робітникам заплати.

І це заступництво за трудящий народ, за бідних проходить через увесь епос вірменський. Санасар спочатку буде дома тим, хто їх не має, а потім уже всім іншим. Санасар не бере з своїх людей ні податків, ні обкладань. Також і Мгер-старший, який справедливо заслужив від народу ім'я «батька бідняків». Але більше за все ім'я це, звичайно, личить Давидові, який завше, щогодини, щохвилини, нерозривно з народом. І нехай собі скільки завгодно Хандут-ханум узиває Давида невічливим за те, що він заснув біля фонтана Безсмертя, але те, що він зробив для бідних, пригноблених і голодних ніколи не перестане радісними дзвенячими струмочками спадати з височини піднебесної і наповняти щастям водозбір людства.

Слав Давид. Але сном уривчастим, тривожним. І крізь сон він чув, про що круг нього говорили. І все думав він, думав напружено: та як би не допустити на рідну землю нового ворога, Змія заклятого.

Це місце з епосу вірменського нагадує нам пильнування Іллі Муромця з билини «Қамское побоище»:

Тут-то богатыри в шатры спать лягли.
— А не спит-то сударь Илья Муромец.
— Не спит он, так лежит, все дело слушает.

А справа полягає в тому, що сила, бач, поганая у чистім полі да лишилася ще не вся перебитою.

Схожість героїчного епосу вірменського з билинами кий-

ського періоду величезна. Схожість цю можна вбачати і в темах (змієборство, викорчовування лісу), і в образах (золоте яблучко, омолоджуючі джерела), і в окремих прийомах поетичних.

Земля вірменська, що породила таких богатирів, як Санасар, Мгер-старший, Давид і Мгер-молодший, воістину найбагатша духом, велична і прекрасна! Народ вірменський може пишатися своїми богатырями перед усіма народами. Та як же не пишатися? Санасар добув із дна моря, вихопив із пащі дракона чудесний камінь Джаваір і вправив його в свою палицю богатырську. Санасар на своєму Куркік-Джалалі зі дна моря потім швидко-легко вихоплюється вгору, до сонця. До сонця взагалі прагнули всі богатырі вірменські, і ця славетна традиція, разом з сонячною традицією богатырів староруських, грузинських і богатырів інших народів, — в наші дні особливо цінна, шанована, радісна. Вірменське слово «Арсаревак», російське — «солнышко», грузинське — «мзе», українське — «сонечко» — на устах усього трудящого люду. Бо одне у нас тепер сонце — у всіх народів, звільнених Великою Жовтневою соціалістичною революцією, сонце, що скрізь освітлює землю нашу і дає нам життя, сонце, що охороняє нас всемірно і гріє своїм щедрим промінням — це Йосиф Віссаріонович Сталін.

Як же не пишатися Вірменії своїми богатырями! Адже ж Мгер-старший на шматки рикаючого лева роздер, а Давид, коли затупотів по горах, то цього ж самого лева, разом з тиграми, вовками, рисями та шакалами так налякав, що цей перший од страху забіг у звірячу загородку. Наші сталінські богатырі, богатырі нової героїчної епохи, якщо це потрібно буде, якщо скажуть комуністична партія і уряд, так можуть затупотіти по горах, і вгору злетіти, і на човнах підводних в глибину моря спуститися, що леви рикають відчутно на собі почують могутню силу нашу. І нехай не ремствують тоді вони на нас, нехай не гніваються, якщо від ударів наших богатырів та один шмат лева рикаючого несподівано полетить на схід, а другий — на захід.

Колись богатырі стародавньої Русі ходили до Візантії рятувати Царгород від Ідолища п'яганого. В народній творчості навіть є згадка про те, що богатырі київські виступали саме проти заморського Ідолища, чого, звичайно, не можна не пов'язати з історичним фактом відрадження в X столітті 700 воявничих мужів від Русі далеко за Чорне море. Таким чином, поетично, та й не тільки поетично, ми цілком маємо право зробити такий висновок, що одночасно з Давидом Сасун-

ським — десь там з другого кінця — били Змія ненависного, рубали прокляте Ідолице погане і староруські богатирі київського періоду. Ось яке споріднення, ось який братерський союз, братерський зв'язок існував між богатирями за старих часів. В наші славні героїчні дні — на чорного Змія, на Ідолице погане, якщо тільки воно насмілиться роззявити пашу на нас, — повстануть богатирі всіх народів Радянського Союзу. Тому що всі народи братніх республік і областей є вірними синами однієї матері, любимі багатонаціональної могутньої соціалістичної Вітчизни нашої. І у кожного народу Радянського Союзу течуть тепер молочні джерела. І кожний народ наш щедро народжує своїх богатирів, що в будь-яку хвилину можуть палицю, кинуту в нас ворогом, піймати на льоту і з новою силою відкинути її назад.

Наша непереможна Червона Армія вся складається з чудо-богатирів, і горе ворогові, який задумав би напасти на нас.

В епісі вірменському халіф, здершись на верблюда, жаліється Цовінар-Ханум на те, що озброєнням його родичів, вогненним градом, знищене все його військо. Треба сказати, що халіфи ХХ століття в подібних випадках також жаліються гіркими слізьми, причому провину за свою поразку складають на природу.

Японська волячина причину своєї поразки на озері Хасан приписала дощику. На ХVІІІ з'їзді ВКП(б) добре було висміяно негідну вигадку ворогів. «Залишатися на радянській території їй дійсно перешкодив дощ, тільки свинцевий, викликаний ворошиловськими залпами». Образи і порівняння з Давида Сасунського, що самі напрошуються, коли ми говоримо про наш час героїчний, свідчать про те, що епос вірменський глибоко входить у свідомість народів і що він (епос), безперечно, потрібний всім нам для взаємного збагачення.

Український народ любить вірменських богатирів; та сила, що по жилочках переливається в Давиді Сасунському, особливо зрозуміла і близька йому. Україна, що стоїть на заставі західних кордонів Радянського Союзу, міцно держить напоготові палицю богатирську, і їй якраз зараз до вподоби і темперамент Давида, і тактика Мгера-старшого.

(Промовець далі говорить вірменською мовою).

— Ні, — Мгер відповів:
Предки мої такий мені заповіт лишили:
Як скоро станеш перед ворогом —
Не відкладуй битви з ним.

Українські письменники з любов'ю взялися до перекладу «Давида Сасунського». В роботі над перекладом взяв участь поет-орденоносець Микола Бажан.

Безсмертний твір вірменського народу перекласти в такий короткий час, звичайно, важко було б без братньої допомоги. І тут я складаю подяку Спілці радянських письменників Вірменії за те, що вона на допомогу спеціально до Києва відрядила нам відомого вірменського поета Согомона Таронці. Від щирого серця дякуємо йому за це, а самій Спілці письменників — честь, пошана.

В четверту річницю стахановського богатирського руху, в теплі місяці відкриття Всесоюзної сільськогосподарської виставки, в дні, що збігаються між собою, ювілеїв Лермонтова, Михайла Коцюбинського і Ованеса Ованісяна — ювілей Давида Сасунського такий своєчасний зараз, радісний і приємний.

Мгер-молодший виходить із добровільного ув'язнення, із скелі, із печери. Бо пшениця тепер у нас далеко вже не та, що була раніш. І нам, українцям, особливо приємно те, що колгоспи Вірменської РСР провели внутрісортове схрещування пшениці, запропоноване саме академіком Лисенком, і що у Вірменії сорт пшениці «Українка» на почесному місці.

В цьому теж належить і слава Давидові, що викорчовував колись ліс для дорідної пшениці. (В листі молодих вірменських поетів до товариша Сталіна сказано, що «цей Давид — ось він же і є народ наш, полум'яний, безсмертний»). Нехай же гримить слава Давида на весь світ, як зараз, так і в усі віки, наступні після нас!

Дозвольте закінчити мені свій виступ віршами Согомона Таронці в перекладі О. Новицького:

А слава прийде у палац і в хату,
І в села всі, і в наші всі міста,
Про нього пісня вічна і багата
Дзвенітиме, як арфа золота.

ВІДКРИТТЯ КУРСІВ-КОНФЕРЕНЦІЇ МОЛОДИХ ПИСЬМЕННИКІВ

Товариші! Материнство лежить в основі творчості письменника, а саме: зародження образу, виношування твору й, нарешті, народження його. Але це материнство було б сліпе, неповне, коли б ми, крім вирощування літературних дітей своїх, та не дбали б іще за продовження самого письменницького роду нашого. Буржуазні країни, власне, ісповідують тільки перше: кожен письменник у них творить індивідуально, відірвано від народу, сам по собі.

А у нас цілком навпаки. В Радянському Союзі індивідуальна творчість письменників, по-перше, об'єднана під одним куполом Спілки, — куполом, який колонами своїми стоїть на ґрунті творчості народної. А раз так, то, значить, глибоко-свідома є творчість наша, перевірена на масах; і, по-друге, — ця ж саме творчість і диктує нам постійно турбуватись за вирощування нових кадрів письменницьких. І коли ці кадри появляються, — повірте, — велика радість проймає Спілку, як також і всю громадськість нашу. Бо ж ми присутні таким чином при моменті передавання через вас, наймолодших — свого досвіду наступним майбутнім поколінням.

Але чи не є це перебільшенням? І чи можна ж цей досвід передати за такий короткий час, як наші курси?

Досвід, товариші, тим він і зветься досвід, що завжди носить у собі характер переконливості, синтезу. (Звідки ж і українське слово досвідчення, що означає по-російському — у б е ж д е н и е). І який би не був вправний майстер чи учитель, але коли він перед слухачами своїми та буде говорити непереконливо, стане дошукуватись самої ще доцільності якогось даного питання, або ж коли він, кожен раз починаючи з абетки, робитиме сотні догадок, тисячі при-

пущень, і сам мучитиметься без краю й без кінця, — це вже аніяк не буде досвідом. Ні, досвід дається в продуманому, конденсованому вигляді, причім: його дається рівно стільки, скільки це потрібно буде молодим для того, щоб далі вони вже самі могли продовжувати роботу.

Отже, чи треба нам тут з вами та починати з абетки? Ні, абсолютно ні, бо ви вже не учні. Так, може, тоді треба «розтектися мислю по дереву», розпливаючись у сотнях припущень, у тисячах догадок? Ні, і цього теж не слід нам робити, бо курси ж наші це не є експериментальна студія.

Товариші! З-поміж усіх сьогочасних наймолодших письменників всієї Радянської України вас Спілка радянських письменників одібрала як найталановитіших, як найкращих. А як найталановитіші й найкращі, ви й самі, певно, добре собі можете уяснити, що курси оці, влаштовані для вас, — це є тільки поштовх, зрушення, набирання сил нових для дальшої роботи. Бо готового письменника зробити з вас — аніякі курси не можуть, не можуть вам дати гарантії на це. Та й такої школи, власне ж, ніде нема в світі.

Президія Спілки радянських письменників для того, щоб скерувати вашу творчість молоду на правильну путь, запросила на курси найвидатніші літературознавчі сили Москви, Києва, Харкова. Не пропускайте ж ви ні одного слова з того, що тут будуть перед вами говорити! Кожне бо слово митців — творче, як той повний оріх, який аж кожушком всередині кругом узявся від продуманої своєї дозрілості.

Президія Спілки радянських письменників для того, щоб освіжити вас і ввести в курс столичного творчого життя, накреслила в плані занять одвідання майстерень художників, режисерів, одвідання театрів та музеїв. Глядіть же, використовуйте кожную хвилину на те, щоб од цих бесід і вистав та могли ви, врешті, зрозуміти, а як же розкривається отой оріх мистецтва — чи киданням його об підлогу, а чи ножем одгостреним, сталевим? І що, власне, потрібно для того, щоб мати право називатися літературною зміною?

Постанова бюро ЦК ВЛКСМ та президії Спілки радянських письменників СРСР про роботу з молодими письменниками від 9 липня 1939 року зараз саме й наголошує на потребі високої ідейно-художньої якості творчості літературної зміни. Так! Ідейно-художня якість — це найголовніше. Але де її знайти? Як її осягнути?

Нещодавно на нараді критиків у Москві письменники

в питанні про цю ж саму якість різко розкололись на два діаметрально-протилежних табори: одні казали, що якість полягає у витончених словесних виразах або, інакше кажучи, в «гімнастиці слова», а другі, — що вона лежить в глибині життєвої правди: Всім нам тут, товариші, зрозуміло, що тільки остання точка зору і є єдино правильною, правильною і живою. Життєва-бо правда є запорука зростання всієї культури нашої. В. І. Ленін в своїй роботі «Краще менше, та краще», говорячи про те, що робітники наші ще недосить освічені були (в 1923 році) для того, щоб побудувати нам новий радянський апарат, пише: «А для цього необхідна саме культура. Тут нічого не можна поробити нахрапом або натиском, спритністю або енергією, або будь-якою кращою людською якістю взагалі»*.

Отже, не якість взагалі, а культура, товариші, і ще раз культура. Отже, не «гімнастика слова», а насамперед засвоєння науки Маркса—Енгельса—Леніна—Сталіна, засвоєння величезного надбання людських знань усіх попередніх поколінь. Оце ж і є той ніж одгострений, сталевий, за допомогою якого середину, зерно оріха повсякчас можна для себе доставати. А для цього потрібне пильне око синтезуюче, око письменника. А для цього потрібна неослаблена енергія, скупченість і воля. О. М. Горький на першому пленумі правління Спілки радянських письменників сказав: «Необхідно, щоб молодь розуміла значення літературної праці». Це золоті слова! Бо без такої щоденної роботи, без постійної роботи над самим собою не можна навіть і думати про зіходження на творчі Ельбруси.

А в нас часто ще попадаються такі початківці, що першим чином хапаються до легкого хліба і жодної справи собі не здають, чого ж, власне, пішли вони до літератури. Ось В. Ц. із Бахмача пише до мене, що ніяк він, мовляв, не може підібрати теми для своїх віршів. А другий — І. Ж. із Шевченківського району на Харківщині звертається до мене з такою ось проською: «Може ви мені дасте які-небудь настроєнія». І це в той час, коли бурхливе життя наше щодня дає письменникові нові теми — тільки бери їх, бери, підхоплюй, опрацьовуй поживому. Крім цих недоречних запитань про брак, недохват тем та про «настроєнія» мене ще дивує тут оте недбале ставлення до мови як до російської, так і до української. Та й як же, справді, можна, не оволодівши мовою, творить літературу?

* В. І. Ленін, Твори, т. 33, стор. 430.

Це все одно, якби, не розуміючись у фарбах і кольорових гамах, та взяти б палітру в руки й почати малювати. Не прожила б та мазанина й десяти хвилин у світі. А от картини славетного українського художника Мурашка, що тут же, в залі нашої Спілки розвішані по стінах, живуть уже який час, — та й житимуть і далі вічно. До речі, ця виставка картин Мурашка немовби сама нам підказує, що молоді письменники, крім літератури, повинні ще добре бути ознайомленими і з творами малярськими. А з вікна нашої зали видно сад, де стоять древні Золоті ворота. Теж і вони нам нагадують про те, що молодим досконало треба знати й історію своєї Батьківщини, — тієї Батьківщини, яка гримить зараз славою своєю на весь світ і буде гриміти, і буде!

Отже, до роботи! Від імені президії Спілки радянських письменників України курси молодих письменників оголошують відкритими. Від імені президії Спілки, від імені всіх товаришів моїх письменників, як і сам від себе, я бажаю всім вам успіху в роботі і настрою прекрасного і обстановки дружньої! Вітаю тут тих академіків, професорів-літературознавців, які на наше запрошення спеціально прибули до Києва для роботи з вами! Вітаю й вас із тим відбором, про який я вже говорив, що ви з усіх наймолодших — найталановитіші й найкращі! Вам треба буде виправдати цей відбір, і в жодному разі не губити голови і не бути зарозумілими.

А прикладом в роботі хай вам стануть: і Пушкін, і Шевченко, і Леся Українка, і М. Островський, і М. Коцюбинський, і В. Маяковський. Як також і ще багато інших. Але найголовнішим прикладом хай буде вам той, до святкування дня шістдесятиріччя якого готуємось усі ми зараз. Він невсипною працею своєю і волею, і розумінням душі людської поставив нашу країну на такі висоти поміж усіма народами світу, на яких вона ніколи ще не стояла. І процвітають в нашій країні наука і мистецтво. Література в ній дістала таке почесне місце, якого не діставала ще досі ніде. І сам письменник одержав у нас горде звання «інженера людських душ». Це з такою теплотою про всіх нас сказав улюблений вождь комуністичної партії, вождь світового пролетаріату, батько всіх народів товариш Сталін. Слава ж товаришеві Сталіну, слава навіки!

ГРИГОРІЙ СКОВОРОДА *

Філософ, пам'ять якого ми сьогодні відзначаємо і який залишив нам спадщину свою багатющу, — на диво, сам у житті таким був бідним, що вся його власність вміщалася в три слова: костур, торбинка й флейта. Флейта, торбинка і костур, та ще безконечний вічний шлях перед очима — ось та обстановка, серед якої найчастіше доводилось працювати Григорію Савичу Сковороді. Щоправда, — пером, чорнилом Сковорода міг писати свої твори десь, або ж у вчителя в селі, на пасіці, але ж обмірковувати їх, виношувати і на людях перевіряти — завше упадало йому тільки в мандрівках, тільки в довгих переходах від села до села, з одного міста до другого. І коли деякі філософи, як, наприклад, Іммануїл Кант, ціле життя своє просиділи в кабінеті, мовчки, і ніколи не виїздили за межі своєї округи, — то Сковорода свідомо обрав своїм кабінетом цілий світ і, співаючи на повні груди, власними ногами виходив всю Україну, Великоросію, а ще й немалий шмат Західної Європи! Цього бо вимагала сама сутність філософії Сковороди, щоб при обмірковуванні творів його присутні були: і небо над головою, а в ньому журавлі, лелеки; і тополі, озера, ліси; і тверда земля під ногами; а головне — щоб люди при зустрічах, люди!

Ах поля, зелені,
Поля цветами распещрены! —

оспіває Сковорода природу в 13-й пісні «Сада божественных песней». І тут же в кінці з особливою любов'ю говорить про пастуха, який уранці виганяє вівці, — тобто: неодмінно не забуває згадати він і про людину. «Чи хочеш бути задоволе-

* Із вступного слова на урочистому вечорі в Київському державному університеті 19 листопада 1939 р.

ним з самого себе, — запитує Сковорода в трактаті «Наркисс», — і закохатися в самого себе? — пізнай же себе!.. Пізнати самого себе і відшукати самого себе, і знайти людину — це все одно і те ж означає». А трохи нижче Сковорода, немовби розгнівавшись, що його неввірно зрозуміли, кидає просто в вічі репліку роз'яснюючу: «Я знаю багатьох учених. Вони горді. Не хочуть і балакати з селянином».

Тепер ясно видно, про яку саме людину постійно піклується Сковорода: про пастуха, про трудівника, про селянина. В пісні 24-й «Сада» він ще ясніше про це говорить: «А мій жребій з голяками». Тобто: найбідніші верстви селян має тут на оці Сковорода, найбідніші прошарки трудящих. І в своїх творах Сковорода відбив увесь трагізм життя тодішньої України, увесь трагізм покріпаченого люду.

Стогін покріпаченого люду не давав Сковороді спокою, і він весь час мріяв про республіку. Але помилкою його було те, що він вірив, ніби тиранів, а також релігію, можна було усунути шляхом запровадження загальної освіти, та й тільки. Але ж факт залишається фактом, що Сковорода до глибини душі ненавидів тиранів і на всі спроби царських сановників затягнути його в свій табір — наш філософ відповідав тимі словами, якими він відповідав харківському губернаторові: «Ваше превосходительство, ми з вами незнайомі!».

Часто говорять, що Сковороду трудно читати, що Сковорода в своїй мові малозрозумілий. Ті, що говорять це, викривають перед нами незнання своє, незнання такої складної епохи, як XVIII століття. Ця епоха, а особливо в Росії, була епохою великої ломки, шукань, заворушень, повстань народних. Порфіроносні кокетки, спочатку цариця Єлизавета, а потім Катерина II, сидючи на троні, все робили для того, аби наука не виходила за межі, дозволені їй церквою, аби школа й мова її викладу якомога були дальші від народу. Взяти хоча б і російську мову тодішню. Яка була велика потреба в реформаторстві словесному! От-от відчувалось, прийде геній, очиститель мови! А тимчасом Пушкін ще був далеко, і всі письменники російські — Тредьяковський, Державін, Ломоносов і навіть Радішев — мусили при великих труднощах очищати літературну мову неусталену, з великою домішкою французьких слів, та ще й із засміченням архаїзмами. Щодо мови української, то тут було ще гірше. Ні в Академії, ні в установах, ні в школі — ніде її ні в яку щілинку не пропускали. Навпаки, її душили там, і самий дух її винищували й витравляли. Письменство ж українське — теж у цім відношенні не

являло собою належної чистоти. І тільки народ був вірним хранителем своєї мови.

І от у такій страшній атмосфері треба було Сковороді і думати, і писати, і проповідувати. Та ще й залишатись високооригінальним — пристрасним, в архітектоніці простим, в звучанні складним і яскравим.

Справжньої оцінки наш філософ діждався тільки після Великої Жовтневої соціалістичної революції. В 1918 році Володимир Ілліч Ленін підписав декрет про встановлення пам'ятників великим діячам, письменникам і філософам, а в тім числі й Сковороді разом з Радіщевим.

В зв'язку з Радіщевим Ленін у своїй роботі «Про національну гордість великоросів» писав: «Нам найболючіше бачити і відчувати, яким насильствам, гнітові і знущанням піддають нашу прекрасну батьківщину царські кати, дворяни й капіталісти. Ми горді з того, що ці насильства викликали відсіч з нашого середовища, з середовища великоросів, що *це* середовище висунуло Радіщева...»* Зрозуміло, не можна отожднювати Радіщева з Сковородою. Радіщев, як революціонер, у своєму політичному протесті йшов значно далі Сковороди. А проте не треба забувати, що й Сковорода теж давав відсіч цареві й дворянам. Відсіч цю вороги наші всіляко намагались затушувати, виставляючи Сковороду як якогось вегетаріанця, як неробу. А Сковорода, на зло їм усім, — звучить аж надто ясно, звучить по-земному сильно і прекрасно! Нам відомо, як клерикали й монархісти канонізували пізніше Пушкіна, змалювавши його на іконі в образі св. Косьми з хрестом у руці, — отак само мракобіси та націоналісти різних мастей хотіли канонізувати й Сковороду, зробивши з нього святого, що стоїть на хмарах, зробивши з нього містика! А він-таки, на зло їм усім, — звучить аж надто виразно, земно, і водночас у великій філософській практиці своїй, іще раз скажу — звучить і високо, і прекрасно!

І особливої виразності набувають слова Сковороди, коли він говорить про царів, тиранів. В пісні 20-й Сковорода, звертаючись до світу, тобто до вельмож, попів, панів і підпанків, запитує грізно:

О мире! Мир безсовѣтнѣй!
Надежда твоя в царях?
Мнишь, что сей брег безнаветнѣй?
Вихрь развеет сей прах.

* В. І. Ленін, Твори, т. 21, стор. 80.

Для Сквороди царі — це прах, пил, грязь, екскременти, як він в одному місці висловився ще сильніше, і цей прах — вихор по чистому полю розвіє.

Треба відзначити, що той же самий вихор появляється у Радішева в його оді «Вольность» уже у формі прямого революційного протесту:

Внезапу вихри восшумели,
Прервав спокойство тихих вод,
Свободы гласы так взгремели,
На вече весь течет народ,
Престол чугунный разрушает...

Отже, як Радішев, так і певною мірою Скворода, перервавши спокій тихих вод, захитували царські престולי чугунні і кожен по-своєму підготовляли прихід Свободи.

Про Свободу Скворода говорив у своїх творах у різних виглядах і формах. Але найсильніше один раз виринуло було з самої душі у нього — це у відомій пісні «De Libertate». В ній він говорить, що золото в порівнянні з Свободою — ніщо, і закінчує покликом на честь Богдана Хмельницького:

Будь славен во век, о муже избранне,
Вольности отче, герою Богдане!

Богдана Хмельницького, як видно з цього, Скворода ставив дуже високо. Знав він про нього з книг писаних, а також з неписаних, з живих, а саме — від народу. Але, крім того, Скворода, очевидно, немало передумав про Богдана ще й тоді, як їхав за кордон у Будапешт, через Львів — тобто: приблизно тими ж самими шляхами, якими йшов на Львів, вибиваючи з України польську шляхту, й Богдан Хмельницький. До речі, за кордоном, в Угорщині, Скворода міг чути популярний тоді після народного повстання 1703 року марш Ракоці, що дожив аж до нашого часу. Там же за кордоном в якихсь інших країнах також іще йому могла запасти в пам'ять атакуюча французька пісня «Ça ira», в якій є такий рядок: «Хто возвишається — того понизять» (малося на думці тут пониження аристократії й короля). Звичайно, це тільки наші припущення, не більше. Але цікаво відзначити, що сліди захоплення подібними піснями ми знаходимо в листах Сквороди. Ось, наприклад, у листі 60-ім до Ковалинського (приблизно 70-ті роки XVIII ст.) він пише таке: «У мене велике бажання відновити після вечерні нашу вчорашню прогулянку. Як вийдеш із церкви, прямуй мені назустріч, або ж іди просто

приємною долиною та низом балки, як ото ішли ми вчора з церкви, — не поспішаючи, щоб я міг тебе догнати. Я приведу з собою велику партію хору, тобто всіх своїх співаків-хлопців. Принесу й автора, чім обдаруванням я дуже захоплююсь. Воїстину він мудро і разом з тим дотепно знімає маску з найпривабнішої й найрозпутнішої блудниці, тобто: світу цього», і далі додає в листі: «Гостріше, довершеніше, з більшою користю не викривав ще ніхто й ніколи цей прихований бруд суспільства».

Так от який Сковорода! Виявляється, що він молоду, юну молодь — потай від начальства — водить кудись на зборища з балки і яри, де після огидних церковних співів на вечернях розучував із нею оті нові пісні, що розкривали рани гнилого феодального суспільства. Це вже скидається на потайну власну школу, на виховування найкращих вибраних учнів своїх — на той манер, як виховував, скажімо, своїх учнів Вольтер. Але різниця між двома цими школами була та, що в салон у Ферней наслідувачі Вольтера під'їздили в блискучих каретах, — а тут — власними ногами спускались в яр, ще й оглядалися боязко, чи не загляділо, бува, начальство. Різниця була в тім, що у Ферней гості в буклях сідали в крісло стилю рококо, — а сквородинські учні сідали просто на траву, на землю, чорну харківську землю, простягнувши поперед себе ноги.

Землю, чорну землю, особливо любив Сковорода! І на цій землі діяльність його була як справжній подвиг, а життя ж його було самою тільки мукою, мукою безнастанною.

В той час як вельможа Теплов, що уславився своїми доносами на Ломоносова, мав до своїх послуг всю Академію наук з її лабораторіями та приладдями, Сковорода всього-навсього тільки й мав, що торбу за плечима, а в ній кілька книг улюблених своїх.

І все-таки Сковорода устиг створити такі цінності, які в і к а м и живуть! Бо практика у нього була невідривна від філософії.

В той час як нездара Шумахер, обрісши маєтками й землею, незаконно захопив кермо управління Академії і затримував там зростання наук, — Сковорода ані землі не мав, ні маєтків. Зате він усе життя своє присвятив слугуванню народові. І народ стрічав його завше з радістю — як учителя свого, як брата. Бо практика Сковороди, повторюю, невідривною була від його життєвідпорної філософії.

І коли ще раз вернутись до мови писань Сковороди, то ми

побачимо, що й тут від тієї мішанини мовної XVIII століття не раз його врятувала оця саме практика — жива, надійна, непомилна.

В листі до Гервасія, в який вкладено також і пісню, Скворода прохає пробачення за те, що ця пісня сільська, і що поетичний склад її — простий, низький, низменний. Але це пробачення — то тільки такий прийом у нього. Бо зараз же з гордістю він додає: — Цей склад простий у мене в пісні саме тому, що написана вона звичайною мовою, буденною. — Це, в порівнянні з тодішнім поділом стилю на високий і низький, — є кроком уперед, і Сквороді можна всі зайві слов'янізми вибачити заради одного тільки цього місця. З в и ч а й н а, буденна, людська мова свідомо почала звучати саме в Григорія Сквороди. І це вже від нього прославилися стежки-доріжки — через Некрашевича — й до Котляревського, й до Марка Вовчка, й до Шевченка.

Ми торкнулися стилю Сквороди і його мови — ліричної, а також філософської, — й тепер хочеться заглянути ще в самий стиль його роботи, — щоб довідатись: яким же чином він досягне такої високої своєї сили, чіткості й краси? Де той секрет його? І тут замість відповіді я наведу один приклад із життя Баха — приклад, що в данім випадку не буде для нас зайвим. Коли якийсь стали хвалити великого композитора за його гру, то Бах спокійно сказав: «В цім нема нічого дивного, треба тільки своєчасно попадати на відповідні клавіші, і тоді інструмент грає сам по собі...» Отже, Скворода теж уміло і вчасно попадав на клавіші, — та не тільки на клавіші поетичні, а й соціального тодішнього життя. Про це широко свідчать такі факти, як переслідування Сквороди коронованими тиранами, панами й духівництвом — то в Петербурзі, то в Переяславі, то в Харкові — в залежності від того, проти якого пана, проти якого єпископа Скворода по клавішу ударить. Оце і є той секрет стилю його роботи!

Тільки встиг він у своїй лекції промовити: весь світ спить, пора прокидатись, — як уже накинулись на нього всі чорні сили, всі владу імущі тодішньої Росії. Та дарма! Зате ж ті, що прокинулись, зразу підвели свої голови й почали прислухатись. Не забуваймо, що ці слова: — Весь світ спить, пора прокидатись — були сказані Сквородою за два роки перед великим народним повстанням, перед Коліївщиною. Звичайно, ми не маємо права пов'язувати Сквороду з повстанням, але разом з тим — жодного не маєм права й применшувати його

заслуги. Бо сказати такі слова серед моторошної тиші катеринського царювання — це великої, величезної сміливості треба було мати. І Скворода її, дійсно, мав. Скворода продовжував і далі наступати на тиранів.

«Всякому городу нрав и права». Ой же не злюбили цю пісню пани! А зате зразу ж кобзарі й лірники її підхопили, бо вона відповідала самому духові й сподіванкам народу. Пісню «Нельзя бездны океана горстью персти забросать» — і знов же таки — всіма засобами брудними намагались її пани висміяти й принизити. Як також і сміх Сквороди, що стояв серед пекла феодального, його сарказм безжалний в великій мірі підготував появу сміху Котляревського, який ще глибше опустився з Віргілієм у пекло кріпосницької Росії. А коли Скворода сказав, що він відкидає чудеса і що той дурень, хто вірить у сотворіння світу, — попи й пани йому від цього часу проходу не давали... «Найвище питання всієї філософії, — каже Енгельс у своїм творі «Людвіг Фейербах», — є питання про відношення мислення до буття, духу до природи... що є первинним: дух чи природа... Філософи поділилися на два великі табори залежно від того, як відповідали вони на це питання. Ті, які твердили, що дух існував раніше природи... склали ідеалістичний табір. А ті, які основним началом вважали природу, примкнули до різних шкіл матеріалізму».

Ці слова Енгельса допомагають нам визначити місце Сквороди як філософа. Така висока оцінка Сквороди аніяк не означатиме, що він, мовляв, кругом довершений і що у нього жодних не було роздумувань, сумнівів, хитань і навіть помилок окремих. Ні, все це, на превеликий жаль, у нього було, як я вже й раніше сказав про його основну помилку, бо він, як дитина свого віку, весь був у запереченнях. Але ж те, що він підносив Матерію над Духом, вічну Матерію, яка не має ні початку, ні кінця, — не можна не поставити йому в заслугу — та ще серед такої обстановки в Росії, де общипаний Дух християнський намагався собі підкорити буквально все — і філософію, і науку, і мистецтво. В тодішній українській та російській поезії це виявилось у римованих плачах, в риданнях, в роздумуваннях над тим, що смерть є визволителька з полону цього світу тлінного.

Скворода ж, навпаки: твердість відчував велику. І для нього не смерть була страшною, а тільки те, щоб не опуститись буває перед смертю вниз, до християнського смирення, до причастя, до покаяння:

А мне одна только в свете думá,
Как бы умерти мне не без ума.

І коли пригадати тут, що навіть такий великий філософ древності, як Емпедокл, не витримав тяжкого життя свого і, через напади ворогів, з одчаю кинувся в кратер вулкана, — то Сковорода не боявся ні життя тяжкого, ні нападок ворогів, а тим більше смерті:

Смерте страшна! Замашна косо!
Ты не щадишь и царских волосов,
Ты не глядишь, где мужик, и где царь, —
Все жерешь так, как солому пожар.
Кто ж на ее плюет острую сталь?
Тот, чия совість, как чистый хрусталь.

Отже, совість і насамперед совість громадська, політична для Сковороди на першому місці. І ця чиста совість, як кришталь, дала Сковороді змогу високо тримати прапор співця, борця за щастя народу. І коли Ломоносов — хімію, яка до нього здавалась мистецтвом, перший назвав наукою, — то так і Сковорода — вслід за Ломоносовим одним із перших у тодішній Росії земну філософію поєднав з такою ж земною практикою реальною. Цією практикою він хотів досягнути щастя для людей. Він бачив, що світ створений неможливо — однобоко, потворно і що його треба поліпшити. В «Потопе змином» він каже:

Мы сотворим свет получший,
Созидем день веселейший.

Світ новий прийшов до нас тільки після Великої Жовтневої революції. І світ цей дав людині стільки, що Сковороді навіть уві сні про це приснитись не могло. В Радянському Союзі, в країні найвищого демократизму, людина вже має те щастя, за яке так палко боровся Григорій Сковорода. Сонячна Сталінська Конституція дала можливість кожному трудящому широко розкривати свої таланти, здібності. Ті пастухи, про яких писав Сковорода і яким бажав хоч крапельку добра, — тепер уже в самім добрі купаються, багато з них стали учителями, письменниками, командирами, Героями Радянського Союзу! А скільки ще їх виявиться нових! Я маю на думці тут тих 13 мільйонів бувшої Західної України й Західної Білорусії, яким свою братерську руку допомоги подав Радянський

Союз і які влилися тепер у єдину нашу сім'ю велику. Сім'я наша радянська — многонаціональна. І теж — якби устав Сковорода та подивився, як ми всі вмісті живемо дружно — і росіянин, і українець, і вірменин, і грузин, і білорус, і єврей, — то він би від радості заплакав! «Для комуністичного виховання радянських людей, — сказав тов. Молотов у своїй доповіді, — зроблено вже немало. Але це тільки початок роботи»*. Отже, ще більше будемо виховувати себе в комуністичному дусі. Ще більше будемо засвоювати одне із основних його правил, а саме — берегти, як зіницю ока, берегти й вивчати безцінну спадщину нашу прекрасну. Такою спадщиною безцінною є для нас писання Сковороди, як і вся його діяльність життєва; бо він був на свій час широкоосвіченою, енциклопедичною людиною: філософом, ліриком, перекладачем, музикою, навчителем, проповідником на майданах.

* Про зовнішню політику Радянського Союзу. Доповідь на засіданні Верховної Ради СРСР 31 жовтня 1939 року.

ВІН ГОВОРИВ З НАРОДОМ ОДВЕРТО

Чим видатніший, чим глибший художник, — тим більша у нього виникає потреба говорити з народом одверто. Ця одвертість, як звичайно, виливається в формі щоденників або ж сповіді. Причём, в епохи, що клекотять народними повстаннями, в епохи наростаючих революцій — традиційна, спокійна форма сповіді може мінятись на форму вибухаючу, дерзку, антитрадиційну, а то й зовсім роздроблятись, шматками розпадатись кругом у всіх своїх — до найменшого! — творах. Форму вибухаючу, і в деякім роді зашифровану форму сповіді ми зустрічаєм у Олександра Радіщева, який гострим лезом правдивого слова свого різко полоснув по царях та дворянах в кінці вісімнадцятого століття. В його «Путешествии из Петербурга в Москву», а також в оді «Вольность» — він, говорячи про народ, в той же самий час говорив про себе, як про віщого провісника «блискучого дня» свободи.

Дерзкою формою сповіді на початку двадцятого століття несподівано для багатьох заговорив з масами Володимир Маяковський. І це була страшна несподіванка, — страшна для банкірів, царів і попів, страшна для збанкрутілих верховодів прогниваючої Європи. Я не про автобіографічність творів говорю тут, ні, — а саме про пильну потребу письменника завше бути готовим до звіту свого перед народом. І тому не випадково співставив я Маяковського з Радіщевим — у них, дійсно, дуже багато спільного: і ця вічна напруженість і недремність пророка; і ця звичка крокувати прямими дорогами життя, магістралями весвіту; і ця спроможність прозирати вперед крізь туман сторіч; і цей слух тонкий, що чітко кроки майбутнього зачуває (у Радіщева: «грядет зиждитель», у Маяковського — «в терновом венце революций грядет шестнадцатый год»); і, нарешті, цей голос, голос трибуна, який

особливо високо звучить, коли він у вияві перед народом. Останнє в данім випадку мене більш за все цікавить.

Я бачив Маяковського три-чотири рази в житті. Перший раз пам'ятаю його, як він ішов в саду в Алуці ранком літнім. Море його ждало! Але Маяковський, простуючи до моря, не переставав одверто спостерігати людей (одні випереджали його, інші йшли йому назустріч), і я з дружлюбних поворотів голови його, з розмахування рушником ясно бачив: чогось неvistачає Володимиру Володимировичу. Досить було б озватись до нього по імені і «тринадцятий апостол» сучасності охоче б зупинився, заговорив. Море голів круг себе звик він бачити, по глибокому ходити перед людом, із масами зливатись. А курортником почувати себе Маяковському, напевне, було аж надто скучно.

Вдруге Маяковського я бачив у Харкові в театрі на виступі поета. І мене тоді дуже вразила та титанічна здатність мислити без спеціальної тиші кабінетної, мислити на очах у всіх. Творча одвертість його була воістину вражаюча. Вона базувалась на двох підвалинах: на тім, які саме струни перш усього треба зачіпати в душі народу, і на тім — яке звучання самого розкриття творчого буде слухачами усвідомлене якнайшвидше. Композиторові Генделю колись дорікали тим, що він, бачте, не захотів людям подавати насолоду тихими та солодкими звучаннями, а вигadaв «новий сорт музики». Ось так й Маяковський — призначення своєї поезії бачив не в подаванні якоїсь насолоди людям, а в тім, щоб якомога швидше розбудити маси до сприйняття майбутнього, яке на очах поета (я кажу за період «Войны и мира») невинно росло і наближалось.

Повертаючись до харківського виступу Маяковського, я хочу сказати, що виступ цей, зважаючи на його грімкотливі форми, такий, проте, був сердечний, ліричний й дохідливий, що я його сприйняв як творче розкривання, яке виходить із глибини душі, сприйняв як полум'яну сповідь поета.

Втретє я бачив Маяковського в Москві в 1929 році. Тоді виїздила до Москви численна делегація письменників та артистів Радянської України кількістю 50 чоловіка. На одній із зустрічей письменників українських з письменниками російськими нас з ним і познайомили. Не беру сміливості на себе — на підставі короткої моєї зустрічі з ним, на підставі однієї-однісінької бесіди — давати свою власну характеристику Маяковського. Скажу лише, що він аж ніяк не видався мені якимось колючим чи що б то, ні тим більш зарозумілим або ж невід-

ступним. Навпаки, в ньому було багато лагідності й ніжності, але ця лагідність та ніжність були підпорядковані тому головному в душі поетовій, що ми його звемо цілеспрямованістю й цільністю. Адже ж мозок його, як і сам він заявляв, — «вселений та розумний будівничий».

На зустрічі письменників не обійшлося, звичайно, без нападок на Маяковського. Я кажу «звичайно» тому, що нападки на нього тоді були в моді. Володимир Володимирович скося через плече спокійно слухав одного з російських письменників, який обвинувачував його у чімсь і, коли той закінчив, він попросив слова й почав свою одвітну промову. Це була глибока й благородна промова. Чи, може, Маяковський у ній про себе сказав що-небудь? Ні. Він говорив насамперед про те, який він зараз радий бачити й вітати в Москві літературу українську. Може, Маяковський почав, в свою чергу, нападати на того, хто обвинувачував його? Ні. Він говорив про те, що непогано було б іще тісніше з'єднатися українським письменникам з письменниками російськими. Недовго він говорив, але ж пристрасно і з переконливістю. І закінчив свій виступ такими ось словами, що я їх пам'ятаю точно: «Для антології української поезії я зобов'язуюсь в цім році із українських поетів переказати десять аркушів і ніяк не менше!» Не у одного тоді з нас, українських поетів, серце йокнуло. У мене воно просто-таки радісно затремтіло. Бо я любив і люблю Маяковського більше, аніж це деякі поверхові критики наші показати хотіли.

Наостанці хочу підкреслити: мене Маяковський хвилює сьогодні ще й тим, що саме він сказав у «Войне и мире» про колишню Західну Україну:

Вот,
приоткрыв помертвевшее око,
первая
приподымается Галиция.
В травы вкуталась ободранным боком.

Так, іменно обідраним боком. В. І. Ленін у своїй статті «Про мир без анексій...», видрукуваній в 1916 році, ясно сказав: «Царизм, спираючись на поміщиків та буржуазію, повів війська грабувати й поневолювати Галичину...»^{*} Царизм, а після царизму австрійський цісар, після Австрії польська шляхта — ось хто обдирав боки у нещасної Галичини. (До речі, п'ятий рядок із наведеного мною уривка з вірша, як звучанням своїм,

^{*} В. І. Ленін, Твори, т. 22, стор. 123.

так і окремими словами дуже близький до української мови, якою так цікавився Маяковський). Не раз колишня Західна Україна проти тиранів повставала, не раз кривавим потом умивалась, поки не прийшов на допомогу Союз Радянських Республік і його Червона Армія. «Приподымается Галиция» — це пророцьке передчуття таке ж вірне, як і передчуття Радіщева щодо всієї Росії й повалення царя у ній:

Меч остр, я зрю, везде сверкает...

Меч гострий, збройне повстання проти тиранів принесло народам свободу. Цю свободу могутнім голосом своїм оспівав одним із перших Маяковський. А як би я хотів іще, щоб провісник свободи та хоча б одним оком глянув зараз на той зріст і добробут, на той розцвіт культури, який за братньою допомогою великого російського народу зразу ж почався після визволення України від панського гніту, — і особливо на зріст добробуту в наші сонячні дні Сталінської епохи!..

Як би я хотів, щоб жив зараз з нами Маяковський!

1949

СИЛА «КОБЗАРЯ»*

Народи Радянського Союзу відзначають сьогодні сто років з того часу, як вийшов у світ «Кобзар» — ця невеличка щодо розміру та кількості речей книжка, зате ж внутрішнім змістом своїм без краю величезна.

Книги, як і взагалі всі твори людського духу, не однаково мають долю. Одні з них, мов той листочок, що упав з верби на воду: покрутився, покрутився, і от вже його нема. Це твори естетів і всякого роду пустоцвітів літературних. Другі ж — неначе тая водорість бліда, що намагається потужний хід спинити річки: пальці її завше слизькі, витягнуті за водою. Це твори надмірних чистьох, святош і містиків непоправних, які, відставши від життя, мають одначе гордий намір величний хід історії спинити. Та дарма! Їхні наміри самий тільки сміх у народу викликають, сміх та жалість. І от, нарешті, є ще один рід творів у житті. Вони (твори) немов та брила кам'яна, глиба скелі вікової, що високо, напіввідколотою, над річкою висить і думу свою мовчки передумує над шумом. Вітри з усіх країн несуть їй вісті, що і там, де вони були оце допіру, таке ж нерівне річки дно і що глибокі води теж і там тривожно піняться, ридають, аж захлинаються від перепон. І брила слухає вітрів, сама ж вдивляється у піняву, у бризк і шум, що під ногами, намагаючись угадати: а де ж то є найглибша та вибоїна підводна, щоб кинутись туди і цим-бо вирівняти дно, а річці новий вже напрям дати? І раптом брила, від скелі одколовшись, падає униз! І криком кричать тут береги кругом, що з несподіванки від страху затрусилась! І з dna протест старого водяним стовпом під-

* Доповідь на науковій сесії Інституту української літератури АН УРСР, присвяченій сторіччю з дня виходу в світ першого видання «Кобзаря», 25 квітня 1940 р.

скочив... Але протест старого тепер вже ні до чого, він безсилий: річка ж бо, розлившись, розбившись на дельти, пішла текти другим шляхом, і вже новії береги, нові простори закликають вперед її, весь час приваблюючи квітами запашними та травами зеленими...

Цей образ брили кам'яної я і хочу прикласти до появи «Кобзаря» в літературі. Ах, сила названої книжки така була велика! Ширий, народний, правдивий тон її — такий неподібний на інших! А кругом ще стільки було тієї водорості в літературі та пустоцвіту, які уперто тримались за старе, гниле життя і мертве! Тож недивно, що й сама поява «Кобзаря» ще за життя Шевченка для багатьох тоді сприйнята була буквально як обвал. Не обійшлося тоді було й без висміювань, без галасу, без крику. Та, не дивлячись на крик цей і галас, невеличка книжка під назвою «Кобзар» своєю появою грандіозне зрушення зробила в літературі. І література лицем своїм рішуче повернулась у бік народу, до берегів реального життя, і зокрема — література українська. І в ній засяяло нове ім'я, до того ще нікому невідоме, незламне і здорове, ім'я величне і водночас просте — ім'я революціонера-демократа Тараса Шевченка.

Що ж стало обумовленням такого грандіозного зрушення в літературі? І чи в спроможі була та брила кам'яна напіводколотою та ще якогось півсторіччя не обриваючись висіти у повітрі? Може обумовленням її обвалу був один лише прихід в життя ідей нових? Чи може погляди людей — погляди, що кардинально стали відмінні від поглядів поколінь попередніх? Ні, обумовлення лежить цілком в іншому.

В «Короткому курсі історії ВКП(б)» ясно сказано:

«...Ключ до вивчення законів історії суспільства треба шукати не в головах людей, не в поглядах та ідеях суспільства, а в способі виробництва, що його практикує суспільство в кожний даний історичний період, — в економіці суспільства» (розділ IV). Який же був хід економічного розвитку тодішньої царської Росії? Який був спосіб виробництва? «Короткий курс історії ВКП(б)» на самім своїм початку ось як їх характеризує: «За кріпосного ладу не могла по-справжньому розвиватися промисловість. Підневільна кріпосна праця давала низьку продуктивність праці в сільському господарстві. Весь хід економічного розвитку штовхав до знищення кріпосного права» (розділ I). Ось обумовлення грандіозного зрушення літератури! Ось відповідь на те, чи мусив статися обвал, чи ні? Чи мусив той обвал старе річище загатити? Бо (повторимо ще

раз): «Весь хід економічного розвитку штовхав до знищення кріпосного права».

Зрозуміло, що це штовхання не могло не відбитися першим в такій чутливій галузі творчої діяльності людини, як література. Якщо, скажімо, не одвертим виступом революційним, то принаймні строгим нагадуванням або ж розкриттям того, що старий лад давно вже розкладається й недобре пахне. Таких нагадувань сповнена вся література — як російська, так і література народів, що населяли царську Росію, протягом перших десятиріч XIX століття.

В 1818 р. в Харкові Гулак-Артемівський видрукував байку «Пан та собака», яка починалася такими ось хмурими рядками:

На землю злізла ніч... ніде ані шиширхне,
Хіба-то декуди крізь сон що-небудь пирхне.

Хмурість ця, може, декому й не дуже подобалась, але ж вона була правдива. Дійсно, ніч зайшла була тоді на всім просторі Росії! І ця ніч, як бачимо далі, тягнулась довго-довго! У нещасних кріпаків, яких безжально мучили пани, не раз виривався крик, благання, як у того Рябка з байки: «За що знущаєтесь?» Та благання ці приглушувались новими ударами, новими мордуваннями. І от у кріпаків почала тоді поволі прокидатися свідомість, гідність себе, як людини, вони замість благань — в душі своїй покляли твердо не покорятися панам, як чудесно зазвучало і в згаданій байці Гулака-Артемівського:

Той дурень, хто дурним іде панам служити.

Та не так було це легко з панами розквитатись. Всі ті заколоти й повстання, що до них бралися кріпаки, жорстоко придушувались військом, і ночі арачєєвській, здавалося, не буде кінця й краю. А пани, гуляючи, казилися із жиру, пани з нудьги сперечались між собою за дрібницю, як Іван Іванович з Іваном Никифоровичем в повісті Гоголя. «Скучно на цім світі, панове!» вигукнув був правдивий письменник Гоголь, і Белінський, розбираючи його повісті, з якимось особливим підкресленням на слові «життя наше», заявив: «І такі ось усі його повісті: опочатку смішно, потім сумно. І таке ж і життя наше: спочатку смішно, потім сумно». Про те, що життя тодішнє було сумне, й про те, що російську дійсність панська скука роз'їдає, сказав був, приблизно, років

за десять перед вигуком Гоголя і Олександр Пушкін. «Мне скучно, бес», каже Фауст Мефістофелю в «Сцене из «Фауста». А Мефістофель резонно йому втішає:

Что́ делать, Фауст?
Таков вам положен предел,
Его ж никто не преступает.
Вся тварь разумная скучает:
Иной от лени, тот от дел;
Кто верит, кто утратил веру;
Тот насладиться не успел,
Тот насладился через меру,
И всяк зевает да живет —
И всех вас гроб, зевая, ждет,
Зевай и ты.

Фауст

Сухая шутка!
Найди мне способ как-нибудь
Рассеяться.

Цього пушкінського Фауста Віссаріон Белінський назвав «гулякою, якому вже нічого в горло не йде». Треба тут взяти на увагу те, що сцену цю було написано в 1825 році, в тім страшнім році, коли царизм — лютий, ненажерний — схопив у свої лабети звирячі праведних провісників свободи — декабристів. Отже, в цей рік царизм, висловлюючись словами Пушкіна, дійсно-таки вже був «насладився через меру» і, позіхаючи, шукав собі нового способу розважитись як-небудь. Але як саме розважитись? І чим? Торговельними поставками за кордон? Але ж результатом підневільної кріпосної праці була низька продуктивність праці в сільському господарстві. Баришами на внутрішньому ринку? Але не могла в поміщиків розвиватись по-справжньому також і промисловість. Бо цьому заважав кріпосний лад, якого царизм аж ніяк не хотів руйнувати, навпаки — оберігав його. І оберігав так, що навіть по два рази вішав одну й ту ж людину, як це було з Рилєєвим. Ця суперечність, звичайно, зараз же позначилась і на літературі. Письменники поділились: одні з них кликали громаду назад, в допетровську Русь; а другі, як, наприклад, Лермонтов, — навпаки, бойовий клич проголосили, — «потрібно діяти», щоб іти вперед (вірш «1831-го июня 11 дня»). Цей же клич (тільки що в іншій формі) звучав і в Белінського, який, побачивши, куди його могла завести абсолютна ідея Гегеля, по-троху вже починав звільнятися від неї, про що він і сам потім писав: «Я маю особливо важливі причини злоститися на Гегеля, бо почуваю, що був вірним йому (у відчужанні), миря-

чись з «російською дійсністю». Цей клич повторив згодом і молодий Герцен. Тепер уже Белінський зовсім перестав миритися з російською дійсністю і разом з іншими сміливо пішов у ній проламувати двері. Але як же воно так виходило, що Росія з слабо розвиненою промисловістю та вже починала тоді оформляти власну свою філософію? На це ми можемо знайти відповідь у Енгельса, який каже, що «країни економічно відсталі можуть грати в філософії провідну роль: Франція у XVIII столітті у відношенні до Англії, на філософію якої французи опирались, а потім Німеччина у відношенні до перших двох»*. Проламування дверей в кріпосницькій Росії проти царизму — з часом все більше й більше набирало конкретних форм. Яку, наприклад, боротьбу і проти кого саме мав її на оці Лермонтов, це яскраво видно з його вірша 1830 року «Предсказание»:

Настанет год..
Когда царей корона упадет.

Вірш цей, зрозуміло, не міг бути надрукований в рік його написання, але ж нам важливо тут підкреслити те, що він в собі, як в зливку золота, вмістив усі найкращі думи передових людей того часу. Ці передові люди не боялися часом аж надто прозорі натяки робити й на царя самого. Та й не тільки вони, а навіть помірковані письменники.

Ось Микола Маркевич в своїх «Українських мелодіях» (1831 року), малюючи картину того, як вночі з кладовища прийдуть в козацькі житла козаки, буквально говорить таке:

Лица синие от муки,
Шеи под петлей,
И оторванные руки
Принесут с собой,
Груды, язвами покрыты,
Кости, пыткой перебиты,
Цепи по ногам:
Придут, загремят цепями,
И голодными устами
Что-то скажут нам.

Що саме вони могли сказати своїми голодними устами — про це нетрудно було догадатись. Царизм ще більше підозрілим став. Царизм і далі продовжував шукать собі розваг жорстоких.

В 1835 році рукою польського шляхтича він убив народ-

* К. Маркс и Ф. Энгельс, Письма, Соцэкгиз, 1931, стор. 384.

ного протестанта проти кріпацтва, борця за правду і свободу — Устима Кармелюка. В 1837 р. підлою підослано рукою безжалюно вбив він сонце російської поезії Олександра Пушкіна. А в наступному 1838 р. в солдатській лікарні — самотнім, від сухот примусив він умирати поета Полежаєва...

Мов у безодню падали борці за щастя людей, а вона все нових жертв вимагала та нових. Отже кріпосницькій Росії всі передові люди того часу нову силу намагались протиставити — силу, що геть би поламала всі потрухлі стовбури старого. Потрібно було кріпосницькій Росії нову силу протиставити — силу народну. І недарма письменники тодішні так часто зупинялися на образі бурі, на образі безодні морської, перемогти яку можна було, тільки назавжди попрощавшись із обивательським гнилим спокоєм.

— Прощай, мій покою, пускаюсь у море! — заявляє Євген Гребінка в своїм відомім вірші «Човен».

Будет буря: мы поспорим
И помужествуем с ней —

заявляє у вірші «Пловец» Языков. І навіть такий кроткий поет, як Олексій Кольцов, образ «тучи-бури мимолетной» з настійливістю розробляти починає у вірші «Лес», присвяченим пам'яті Пушкіна. Він у нім, звертаючись під виглядом лісу до народу, з якимось, сказати б, викликом чи підбуренням, з підказуванням того, що давно вже «потрібно діяти», запитує:

Где ж теперь твоя
Мочь зеленая?

І от в цей час, коли всім приходилось жити в атмосфері тучи-бурі, в час, коли горе люте ходило по хатах, вийшла в світ книжка Тараса Шевченка «Кобзар». І в цій книжці першим словом сказано було:

Думи мої, думи мої,
Лихо мені з вами!

І царський уряд з дворянами зразу ж наставив своє вухо, зразу ж настороживсь. Лихо?

А може в поета проскочило це слово випадково? І почав він пильно вчитуватись в нового поета.

А Шевченко в «Кобзарі», звертаючись до дум своїх, продовжує і далі правити своє:

Чом вас лихо не приспало,
Як свою дитину?..

І тут же ще раз, втретє:

Бо вас лихо на світ на сміх породило.

Як це, справді, непохоже було на ті недоладні белькотання тодішніх «рифмовщиків», сухих естетів і різного роду чиновників од літератури! Взяти тут хоча б одного з них, автора вірша «Смерть розы», Бенедіктова, який призначення поета бачив у тім, щоб «расточать бесплодные мечты», а самому співцеві земному радив він пісням у неба научитись. Бенедіктов, не бачачи трагедії в житті, шукав її на небі й у всьому небесному. Умерла троянда —

А плачущий ангел стоял безутешный
над старым кустом.

І це безперечно «услаждало» царизм і заспокоювало його, бо автори подібних творів аніяк не збиралися підкопуватись під царський лад. Та й нащо їм було підкопуватись, коли на людей вони дивились казенними очима? А тут же раптом в «Кобзарі» Шевченка зазвучало цілком протилежне — трагедія простої сільської дівчини:

Катерино, серце мое!
Лишенько з тобою!

Це протилежне всім естетам-писакам тодішнім у Шевченка виявлялося в тому, що він на людину проповідував дивитися «душею». Сам він так дуже надивився в житті того горя людського, що в нього самий лише стогін з душі виринається, стогін. І треба сказати: Шевченко в цім відношенні не був самотнім, були в нього й побратими. Азербайджанський письменник Мірза Фаталі Ахундов у своєму плачі «На смерть Пушкіна» каже: «Кавказ відповідає на піснотвори твої стогоном...» Стогоном же сповнена була лірика грузинського поета Ніколоза Бараташвілі. Щоправда, іноді стогін цей у деякого переходив у придушений крик глухий, а саме — тоді, як після лютих катувань та переслідувань царських в імперії на деякий час наставала моторозна тиша.

Але Шевченко не з тих був, щоб крик носити в серці. Навпаки, не криючись, одверто, повним голосом своїм, просто царю в вічі кидав він свій грізний запит:

Чия правда, чия кривда,
І чиї ми діти?

Зрозуміло, що така книжка, яка посміла на першій місці поставити горе народне, поставити запит на соціальну неправду, — не могла бути не поміченою царизмом. І чорна зграя поміщиків з царем на чолі, натурально, зразу ж помітила її, але помітила по-своєму. — Що таке! — загаласувала вона. — Хто сміє про страждання народу говорити? Не розуміємо, не розуміємо його, та й годі! Такий принаймні був зміст казенної рецензії на «Кобзаря», рецензії, що появилася в журналі «Сын отечества».

Та й як міг інакше зустріти «Кобзаря» царизм, коли Шевченко свої думи посилав не на небо, як Бенедіктов, а між люди: посилав їх не безплотно в хмарах гуляти, а діяти, і саме діяти в Україні, в тій Україні, яку царизм не визнавав і визнавати не хотів її! У темі народ тримати, тримати його в безпросвітній темряві — це було найголовнішим завданням царизму і цеє ось завдання та раптом розбивав «Кобзар» Шевченка, який всупереч цареві, дерзко суспільну думку бентежити береться:

Чия правда, чия кривда,
І чії ми діти?

У противагу всім тим письменникам, які, примирившись з гусною дійсністю, тікали від реального життя, від самої дійсності, від правди, — Шевченко не тільки не тікав від життя, від дійсності, а, навпаки, в саму глибину її, на саме дно спускався, але ж дійсність цю не міг він був визнати за правильну, не міг з нею примиритись.

Що ж давало право Шевченкові саме таким тоном з царизмом розмовляти? В чім сила маленької книжки, що зветься «Кобзар»? Чим цю силу можна пояснити?

Та насамперед тим, що Шевченко, який до недавнього сам був кріпаком і сам добре знав, яка є на смак «гірка» знедоленого люду, не міг відділяти поезії від життя, а, навпаки, брав їх у нерозривній взаємодії. Цю взаємодію схоплював він гострим оком своїм поетичним так мітко й безпомилково, немовби перед ним увесь час побільшуюче скло стояло, а він би у тее скло дивився.

Не забуваймо, що за рік до виходу в світ «Кобзаря» оформилась в науці клітинна теорія, творцем якої був асистент берлінської лабораторії Йоганнеса Мюллера — Теодор Шванн. А оформитись ця теорія могла тільки завдяки ахроматичним мікроскопам, які дозволяли вченим бачити речі без райдужних кольорів по краях, тобто особливо чітко й виразно.

Чіткості й ясності сприймання досліджуваних речей сприяло також і швидке поширення ідеї єдності живої природи, ідеї єдності життя. Ця ідея виникла внаслідок поступового розвитку філософії, яка в свою чергу могутньо впливала на розвиток біології. Звичайно, що безпосередньо, із першоджерел Шевченко міг і не знати про клітинну теорію, але ж вплив її, благотворний вплив на всі галузі науки та життя він безперечно почував на всьому тому, до чого тільки приторкався своїм чуттям поетичним. Отже, висловлюючись образно, Шевченко реальну дійсність розглядав через ахроматичний мікроскоп. Тож не дивно, що й життя він в сто тисяч разів бачив виразніше і точніше, аніж бачили це деякі інші товариші його по праці. Говорячи в своїм «Кобзарі» про Перебендю, якому на землі й куточка спокійного нема через те, що він все знає, через те, що він все чує, — Шевченко тим самим про себе говорив. Бо він дійсно все знав і все чув...

А тоді ж багато чого могло цікавити таку глибоку людину, як Шевченко: повстання в Польщі (я беру за ціле десятиріччя до виходу «Кобзаря»); холерні заколоти; вигадана теорія «офіціальної народності», якою ще більше во ім'я «батьки-царя» душили все народове, революційне; «Філософічний лист» Чаадаєва й оголошення автора цієї статті божевільним. Народ тікав з-під канчука, від озоружного панування поміщика. Втікачами тоді вся земля була переповнена рідна. Досить Шевченкові було розгорнути «Киевские губернские ведомости», щоб зразу ж з болем у серці сказати: пекло на сім світі! Ось одна виписка із № 2 «Ведомостей» від 12 січня 1840 року, тобто за кілька місяців до виходу в світ «Кобзаря». В розділі «О бродягах» читаємо: «Среди примет такие: Александр Филиппов Соколов... на левой стороне верхней губы и на щеке в нижней губе шрам, 17 лет. Илья Степанов... На левой стороне носа небольшой рубец, на правой стороне между щекою и ухом, а также и на левой руке выше локтя шрамы, 40 лет». І таке було в кожному номері «Ведомостей». І скрізь в них, як документи, сліди нелюдських катувань: шрам на щоці, рубець на носі, шрам вище ліктя... Шевченко згодом в своїм автобіографічному листі до редакції «Народного читення» казав, що у нього — «українська строга муза». Та як же вона й могла бути не строгою, коли в житті тоді таке робилось! Цим пояснити можна й те, що Шевченко у відміну від естетів, які неодмінно жінку малювали ефемерною, подібною до ангела, неземною, — портрет обдуреної нещасної Катерини своєї дав простими, земними, реальними мазками. Строгість

музи не дозволила Шевченкові впасти в журбу, не дозволила йому з усього його знання життєвого невірний висновок зробити.

Журбою

Не накличу собі долі,
Коли так не маю.
Нехай злидні живуть три дні —
Я їх заховаю,
Заховаю змію лютою
Коло свого серця...

Лютою змією коло серця Тарасового постійно була згадка про те, що мільйони кріпаків весь час іще ж тягнуть ненависне ярмо, накинуте панамі! Лютою змією коло серця була у нього болюча згадка про те, що рідні сестри й брати його безславно конають у неволі. Якийсь там блазень, якийсь картяр і розпутник має право проміняти рідну сестру його за собаку або ж на ланцюг її, як звіра, посадити чи убити зовсім! Що ж робити? Де подіти свої думи ці? Куди пустити їх правди шукати? В кінці першого вірша «Кобзаря» Шевченко відповідає:

...а що робить!
Журба не допоможе..
...В Україну ідіть, діти,
В нашу Україну..
...Там знайдете щирю правду,
А ще може й славу...

Власне, у Шевченка були ще рішучіші рядки:

Смійся, лютий враже!
Та не дуже, бо все гине...

Але царська цензура ці рядки викреслила.

Оця рішучість, оця сміливість, оце невпинне шукання правди, шляхів до визволення від рабства, до свободи відразу ж дійшли, на крилах долетіли до всіх тих сердець прямих і чесних, які ненавиділи царську російську дійсність. І кожен спішить до нього написати щось. І кожен спішить висловити захоплення своє «Кобзарем» незвичайним. І тут особливо цікаво відзначити те, що в числі захоплених талантом Шевченка багато росіян, і зокрема російських письменників. Не буду аналізувати всіх тих рецензій, що появилися в російській пресі майже одночасно з рецензією «Сына отечества», скажу тільки: більшість із них — прихильні. І цікаво, що всі вони немовби доповнюють одна другу. Бо коли

з них перша говорить, що ті, які розуміють українську мову, прочитають «Кобзар» з насолодою та подякою, то друга ще й додає до цього: «Думи Т. Шевченка не тільки в Україні найдуть щире серце, ласкаве слово, щирю правду й славу, а й поміж тими з росіянь, яким не чужа поетична мова російської Італії». Третя ж рецензія, авторство якої приписують Белінському, немовби даючи відповідь на чорну рецензію в «Сыне отечества» — «Не понимаем», — бере автора «Кобзаря» під захист і стверджує, що «Катерина» Шевченка написана цілком приступною зрозумілою мовою. Іще одне: майже кожен з авторів рецензій зараз же після своєї оцінки починає умовляти Шевченка писати російською мовою. Бо після Пушкіна, всупереч скептичному запитанню «мудрих» мужів: чи є на Русі поет? — один з рецензентів відповів: «а є поети» — і вказав на Шевченка.

Ось усі ті обставини, силою яких народився геніальний співець свободи. Ось ті соки підземні, що, напоївши корінь дерева, дали йому змогу вирости в розложисте дерево, рідне всім, велике. Ім'я співця геніального — Тарас Шевченко, а дерево розложисте — «Кобзар» його.

Доля книжки, як я вже сказав на початку, — доля взагалі кожного твору людського духу — не однакова. І це ми яскраво бачимо сьогодні на блискучому прикладі незвичайного поширення «Кобзаря» Тараса Шевченка, який в один мент після виходу його в світ за свою силу діючу буквально був розхватаний, мільйонами рук притулений до серця, пішов і далі діяти між люди, у життя, і от багато раз перевиданий — прийшов він сьогодні і до нас. І з нами діє він сьогодні проти наших ворогів — не згірш, як справжня найгостріша зброя!

Гнів Тараса Шевченка зародився ще тоді, в криваве царювання Миколи Палкіна, коли поет, сам будучи кріпаком, на собі відчув усі тортури й страждання своїх закріпачених братів-селян, пережив ці тортури й страждання разом з російськими революціонерами-демократами Чернишевським, Добролюбовим, Герценом. Гнів цей вогнем викрешувався і в відомій бесіді з грузинським поетом, тоді ще молодим — Акакієм Церетелі, і в підписанні протесту проти антисемітського виступу журналу «Иллюстрация». Гнів цей ще більше загострювався в засланні й мужнів: в Оренбурзі серед пригноблених царським урядом башкирів і казахів, в Кос-Аралі серед казахів і киргизів. «Қараюсь, мучусь, але не каюсь» — ось що відповів Шевченко на хитре запитання тирана: а чи не від того він, щоб покаятись? І Шевченко, куди б його не закинула

доля — завжди був вірний своєму девізу: не кається, не гнущися перед царями, — завжди прислухався він до мови пригноблених народів, вивчав їх поезію, фольклор і піднімав людей на протест, на протидіяння.

Є свідчення, що в списках розповсюджувався «Кобзар» на Кавказі. В списках доходив він і до тюремних камер ув'язнених за царизму революціонерів. Буташевич-Петрашевський на допиті в III відділі казав: «Твори Шевченка розійшлися в тім краю (в Україні — П. Т.) у великій кількості і були причиною великого хвилювання умів». В літературі російській впливу «Кобзаря» зазнав на собі не один письменник. Наприклад, Олексій Кольцов під впливом його навіть написав кілька поезій по-українському.

Вплив «Кобзаря» позначився також і на творчості Некрасова, Сурікова, Дрожжина, Максима Горького. Щождо українських письменників, то тут просто-таки трудно сказати: хто не зазнав на собі впливу «Кобзаря» Шевченка? Панас Мирний у вірші своєму, що його опубліковано в газеті «Комуніст» 28 січня 1940 року, говорить про ту поміч, яку він дістав від Шевченкової музи:

А як хлопець піднявся на ноги
і знялась в голові його думка:
Що робити йому самотньому в світі,
де себе подіти?
Ти знову на поміч прийшла,
з «Кобзарем» прилетіла до мене...
«Читай і учись!» ти сказала...

Степан Васильченко в своїх автобіографічних записках розповідає, як він у бахмутській тюрмі чив грамоти осетина: Олексія Хостнаєва, який через деякий час брався вже читати «Кобзаря» Шевченка. А яке велике місце посідає «Кобзар» Шевченка в біографіях Івана Франка, Павла Грабовського, Архипа Тесленка і багатьох сучасних радянських письменників! Те ж і щодо біографії наших співців народних — кобзарів. А чи був би без «Кобзаря» українським боєм Микола Лисенко? Чи були б такими відомими художниками де-Бальмен, Башілов, Сластьон, якби вони не дали до «Кобзаря» своїх ілюстрацій? І, нарешті, чи був би М. Номис справжнім філологом, коли б він не покористався силою нашого українського генія? «З незабутнього «Кобзаря», — пише Номис в передмові до своїх «Приказок» (1864 р.), — я повибирав не тільки справжні приказки, од народу ним взяті, а й вірші,

що їх письменний наш люд, а деякі навіть і народ уже, вживають замість приказок».

Тобто: пісні «Кобзаря», які узяв Шевченко у народу, знову ж до народу й повернулись. І це нам, письменникам, як і всім творцям взагалі, повинно стати за приклад великий, за найкращий дороговказ: писати так, творити так, щоб думи твої зливалися з народними.

В 1878 році в Парижі відбувся конгрес письменників, який провадив Віктор Гюго. В повістку конгресу включено було доповідь «Література України, що є під забороною в царській Росії». Цю доповідь, що була в тім же році видрукувана окремою книжкою (Женева, 1878 р.), читав Карл Маркс. Читав він її з великою увагою, бо поробив у ній свої підкреслення та помітки. А в доповіді ж тій найбільше, як нам відомо, говорилось про твори Тараса Шевченка.

Як грандіозно посунувся Шевченко на своїй путі від невільника — до полум'яного борця з царатом пліч-о-пліч з кращими синами російського народу, від змушеного мовчання в казахських степах — до широкого звучання на цілий світ, настільки широкого, що і Карл Маркс став читачем його творів!

Якими грандіозними кроками ступає Шевченко й зараз — по республіках Радянського Союзу, по всій нашій славній Вітчизні, коли про вплив його поезії на свою власну говорять російські поети, білоруські, вірменські, чуваські, грузинські... Він є у нас перший і воістину народний поет, як сказав О. М. Горький.

Сьогодні думи Шевченка є невіддільні від дум нашого народу. І тому народ так часто, так охоче звертається до свого поета. Гуманізм Шевченка, його ставлення до людини, його постійна турбота за пригноблених — як це зараз нам співзвучно! Інтернаціональна єдність, зміцнення дружби народів — як це зараз нам потрібно! А ще потрібніше нам виховання в собі любові до соціалістичної Батьківщини, виховання себе в дусі комуністичному.

Наш народ в цей час переживає творчі хвилини: до Радянського Союзу приєднуються нові народи, які хочуть жити по-новому. Радянський Союз стоїть на чолі всього освіченого світу, охоче всім народам помагає. «Завдання нашої зовнішньої політики, — як сказав В. М. Молотов, — полягають в тому, щоб гарантувати мир між народами і безпеку нашої країни». Отже, всім тим ворогам Радянського Союзу, які ще сіпаються до нас, які зазіхають на наші завоювання, на наше добро, ми, перефразовуючи Шевченка, можемо відповісти:

сіпай, лютий враже, та не дуже! Ненависть до ворогів повинна бути в нас нещадна, як нещадною була вона і в Шевченка. Націоналістичним перекрученням творчості Шевченка ми повинні давати непримиренну відсіч! Від Шевченка повинні ми взяти те, без чого ми, письменники, поети, дихати не можемо, а саме — і політичну поезію, що особливо нам радісно підкреслити після недавнього святкування ювілею велетня політичної поезії Володимира Маяковського; і лірику, і сатиру, і антирелігійні стріли «Кобзаря», і багато ще чого іншого.

Цінуймо ж спадщину Шевченка! Учімося у нього! Зараз нам, ученим і письменникам, в Країні Рад буквально все дано; встановлення Сталінських премій і стипендій дає нам можливість ще вище підвестись на самі верхів'я науки та мистецтва. Сталінські премії та стипендії дають можливість радянській нашій молоді визрівати на справжніх майстрів своєї справи.

МОЯ ВЧИТЕЛЬКА

О, як давно то все було! Сорок два рази з дерева спало село Північне, сорок два рази село Піски колочим снігом замітало, а я весь час у пам'яті своїй тримаю осінь та зиму 1898/99 року. «Ну, слухайте ж, діти, я розкажу вам про Андрє». Це так звертається до нас у класі Серафима Миколаївна Морачевська. За вікнами хуртовина: все більше затьмарюється день. І ми, затамувавши дихання, слухаємо про смілого дослідника полярних країн, про шведського інженера Сломона Андрє, який в 1897 році з двома сміливими товаришами своїми відважився летіти до Північного полюса на повітряній кулі. А треба сказати, що слово в устах Серафими Миколаївни буквально світилося, як рубін на сонці. І ось вона чудесним своїм словом підносить нас туди, у височінь, і ми на повітряній кулі разом з відважним Андрє пробираємося кудись ще вище, але раптом Серафима Миколаївна сумно тут схиляє голову і каже: «Розріджене, надто рідке повітря на висоті такій — ну, просто нічим дихати! А до того ж і клапан повітряної кулі, як на зло, працювати відмовився, і Андрє, як і його товариші, знепритомніли, а куля повітряна стрімголов до землі ринула».

— Та як же це так? — вирвалося в одного з нас. — Невже не можна було їх врятувати?

— А як ти їх врятуєш? — немовби в одчаї вигукнула Серафима Миколаївна: — адже ж навколо тільки снігова пустеля, льоди, і ні душі живої ніде, ні живої душі!

— Значить, загинули вони?

— Так, діти, довелося їм загинути тому, що... (у неї заблищали сльози на очах), тому, що не до всього ще подумалися люди.

І тихо стало в класі і сумно: не тільки за вікнами, але і в душах наших дитячих кружляла хуртовина. А передо мною невідступно стояла думка: ага, так, значить, коли подуматись

до чого, то можна буде й не падати з височини? Можна й не падати?

О, як давно зі мною все це було! Сорок два рази крізь люті сніги пробивалася весна у мої любі Піски, сорок два рази бубнявіли бруньки на деревах, а я весь час у пам'яті своїй тримаю весну 1899 року.

— Ну, одягайтесь, хлопці, — весело кричить нам у коридорі школи Серафима Миколаївна: — ходімте, покажу.

І ось веде вона тут нас на подвір'я своє, шкільне подвір'я. Заходить з боку, що від самої вулиці, прикривши очі рукою, мов щитом, спершу на сонце дивиться, а потім на дах школи, і ми за нею теж дивимося: то на сонце, то на дах, і так ми радісно, і так ми солодко наперед смакуємо щось нове для нас і не зовсім ще зрозуміле. І говорить тут Серафима Миколаївна:

— Ось тут до стіни приставте драбину! Всі ж ви станьте тут, а ти, Михайле, лізь по драбині на дах. А ми відро і коновку подамо потім, і решето.

І ось уже Михайло там, на даху. І коновкою із відра виплескує воду він на решето. І дощ високий, наче з неба, все падав униз і падав. А Серафима Миколаївна, пригнувшись до землі, раптом таємничо сказала нам:

— Та, ось же, ось, дивіться — ясно видно!

І ми всі закричали радісно: а, справді, видно! Веселка!

— Е, діти, — зауважила вчителька наша, — яку б ви веселку побачили тоді, коли б не з решета по-пісківському воду лити, а з приладів!

— А що, хіба є такі? — спитав Михайло з даху.

Серафима Миколаївна весело поглянула на нього:

— Ну, ще трішки нам злий, та й злізай, Михайле, на сьогодні досить. — А потім, звертаючись до всіх, сказала:

— От, коли б гроші, які є чудові прилади! Еге, до чого тільки не додумуються люди!

Любі читачі «Сталинського племені»! Любі батьки та діти! Я не тому розповів це про веселку, щоб розсмішити вас, — ні. А для того, щоб цим підкреслити, як тяжко було працювати учителеві в глухі царські часи, коли міністерство освіти дуже й дуже мало відпускало коштів на книжки та на карти, і, особливо, на наочне приладдя. А таким чесним і трудолюбним натурам, як Морачевська, хотілося дати народові знань більше, ніж потрібно за програмою. І це бажання у Серафими Миколаївни стало внутрішньою потребою її, стало формою виявлення душі її, совістю вчителя і людини. Та

й справді. Чи то показує вона нам картини з «чарівного ліхтаря», — неодмінно вона спочатку розкаже, що уявляє собою ліхтар цей, попросить кого-небудь із батьків учнів (а картини показувалися лише у вечірню годину) підійти і обдивитися його:

— Ну, що, — питає вона весело, є там нечиста сила всередині, є там чорт? Чи може ні?

— Та де там йому бідному і вміститися! — відповідь який-небудь батько з бородою. — Надто вже тісно в ліхтарику, та й лежанки ж немає там, ні ложки, ні миски — чорта з два і виживе там чорт!..

І всі присутні сміються з цього жарту, а Серафима Миколаївна підхоплює його і з жарту робить корисні висновки: в тім то і справа, що чортові взагалі нічого робити біля нас.

— Як «нічого»? — вихоплюється тут одна з матерів, — а он у Палажки на минулому тижні, що він клятий виробляв, коли вона обкурювала ладаном у черепочку хвору свою дитину?

— Еге, еге, — покірно погоджується ще одна з матерів, але Серафима Миколаївна раптом гучно, на весь голос, звертається до неї, мовби до глухої:

— А до лікарні же вона у Нову Басань, скажіть, возила свою дитину, чи ні? Ну, так навіщо ж зваловати все на чорта, якого й на світі немає зовсім? Це тільки наша темрява, люди добрі, повірте мені, темрява нас заїдає!.. — І, помовчавши хвилинку, вона терпляче знов починає роз'яснювати: до чого додумалася тепер наука; як треба жити, щоб злидні нам вижити; як треба допомагати одне одному. Але тут раптом хто-небудь із задніх (бо до краю людьми набитим являв собою клас) цілком справедливо заперечував їй:

— Та як же ти його ті злидні виживеш, коли у мене, наприклад, всього одна грядочка землі; адже ж злидні гірші від чорта! — І Серафима Миколаївна у відповідь говорила йому врозумливо:

— А ви приходьте коли-небудь, я роз'ясню вам те, що для вас неясно.

Тобто Серафимі Миколаївні, як сільській учительці, мимоволі доводилося при такому великому зборищі народу замовкати, бо, якби вона та перейшла в своїй лекції на політичну тему, — відразу ж знайшлись би вороги, знайшлись би люди такі, які б донесли по начальству. Я не кажу, що Серафима Миколаївна сама буквально все знала і була політично попередю, мовляв, усіх — ні, перебільшувати її знань я не зби-

раюсь, але скажу тільки одне чітко і ясно: вона багато чого в житті нас навчила, багато на що наштовхнула, багато на що очі вперше нам відкрила. І за це їй від нас повік-віки мусить бути велика і щира подяка.

Сорок два рази розливались у Пісках Поділ, Топило; сорок два рази веснами сади зацвітали! А я в пам'яті своїй ту весну тримаю, що низько-низько пролетіла через Піски під час мого навчання в сільській школі і, зокрема, коли я був уже в останній групі. Серафима Миколаївна, помітивши мій голос і слух, відібрала мене до свого хору, і я з своєю молодшою сестрою Оксаною вечорами ходив на співанки до школи. Які це були прекрасні для мене хвилини! Ми співали пісень там українських та російських. Серафима Миколаївна показувала нам ноти, учила по них співати, і я, ще не розуміючи змісту тих значків, з гордістю тримав ноти в руках і прислухався до пояснень Серафими Миколаївни.

Отже, всі ці заняття: як і ті, що входили в урок (веселка), так і ті, що не входили (співи, вивчення нот, чарівний ліхтар), всі ці, повторюю, заняття з нами і з нашими батьками зробили те, що Серафиму Миколаївну особливо полюбили в Пісках, оцінили! Та як же не цінити її? Приходить хто-небудь з селян до неї, вона зразу ж на стілець його посадить, подасть чаю і варення із фруктів свого саду і про все почне розпитувати: чого і як, — почне потім слухати уважно. А хто ходив до Серафими Миколаївни? Та тільки ті, яких злидні заїдали. А таких було в Пісках, через жорстоку політику царя, буквально більшість. Значить, ця більшість і відводила душу свою у Серафими Миколаївни. Сама вона висока, русява, з дзвінким голосом, смілива, молода, а до того ще й чесна та добра, що все бувало своє іншим віддає та назад забуде взяти! Була вона самотня, без власної сім'ї, і тільки жила при ній колишня її учениця Ганна Коцюрова, яка й допомагала їй по господарству.

Слава про Серафиму Миколаївну, як про чутливу і доступну свою людину, завоювала все село наше з прилеглими хуторами. Серафима Миколаївна до того ж завела у себе аптеку для народу, бо Піскам тоді «не полагалося» ні фельдшера, ані лікарні.

Та от біда, — така любов до Серафими Миколаївни з боку народу, — не особливо ж, бач, подобалась попові, урядникові та іншим представникам духовної й світської влади. І от тіп починає позивати її, і в своїх листах обвинувальних, вихваляючись тим, що він, мовляв, такий цінний предмет викладає,

як «закон божий», грізно запитує її: чому на демонструванні картин «чарівного ліхтаря» та не був запрошений він, священник села Пісок, «служитель самого бога» і так далі і тому подібне. І Серафима Миколаївна, звертаючись до мене, як до дорослого (а я вчорами допомагав їй бібліотечний каталог переписувати), запитувала обурено:

— Ти тільки подумай, що він пише! Х-ха! Начальник мені знайшовся, піп нещасний...

Наприкінці хочеться ще сказати ось що: з народом Серафима Миколаївна говорила тільки його мовою, тобто по-українському. Це почуття, ця потреба знати свій народ і його мову, глибоко сиділа в ній, та вона і жити інакше не змогла б. Ніколи не забуду тієї зими я, коли Серафима Миколаївна, додавши до казенних «копійок» всю свою полочку, та влаштувала нам ялинку в школі і на ялинці цій одержав я разом з мішечком позолочених орхів дві книжки, і саме книжки українські: «Під землею» (про шахти) та «Байки» Л. Глібова. З того часу в нашій хаті, поряд з казками Пушкіна і Жуковського, поряд з «Тарасом Бульбою» Гоголя, завжди читали і перечитували вголос ці дві українські книжки.

Серафима Миколаївна понад двадцять п'ять літ проробила учителькою в Пісках. Двадцять п'ять літ — та це ж чверть століття! І скільки за цей час випустила вона із школи змін надійних, молодих! Скільки поколінь підготувала до осмисленого, свідомого життя!

А перед смертю вона мені писала про польоти над льодовими просторами пілота Чухновського. І це не випадково в неї, що вона починала своє учительське життя захопленням з польоту Андрє, а закінчила також захопленням з польоту Чухновського. У цільних натур тільки так і буває. І ще одне. За кілька днів до смерті своєї, як писала мені її племінниця, Серафима Миколаївна, твердо підкреслюючи свою безбожність, просила не класти в головах її труни ніяких ікон, а тільки покласти картину моря, намальовану мною ще в дні мого дитинства.

Почати з заперечення і висміювання чорта при «чарівному ліхтарі» і закінчити запереченням ікон і всяких «нісенітниць божественних», це тільки буває у цільних натур, якою і була моя учителька, одна з найдорожчих і близьких мені людей, — Серафима Миколаївна Морачевська.

Ф. Д. КУШНЕРИК *

Поміж літературних ювілеїв останніх років (Шевченка, Пушкіна, Туманяна, Церетелі, Янки Купали) у нас урочисто відсвятковано було також іще цілу низку ювілеїв творців народних: оповідальників, казкарів, акинів, ашугів. Ці ювілеї велику увагу привернули до себе з боку учених, критиків, фольклористів, — привернули увагу всього радянського суспільства. В результаті проведення їх маємо тепер нові цінні монографії, нові розвідки наукові про найкращих представників народного мистецтва. Але треба сказати, що всі ці досягнення наші в галузі фольклору все ще недостатні, бо вони не дорівнюють тому розмаху величезному, якого набула творчість народна у нас в Радянському Союзі після Великої Жовтневої соціалістичної революції.

В. І. Ленін, розкриваючи перед нами ті причини, через які в Країні Рад мусив перемогти соціалізм остаточно, писав:

«У нас є матеріал і в природних багатствах, і в запасі людських сил, і в прекрасному розмаху, що його дала народній творчості велика революція» (Твори, т. 27, стор. 131). Отже, ясно видно з цих слів: яким бажаним є провадження у нас постійної роботи з народними співцями, оповідальниками, ашугами! Запас бо людських сил цим ми скеровуємо в природне, зручне й потрібне нам річище. Така робота можлива лише у нас в Радянському Союзі, де народна устенна творчість не тільки не протиставляється літературі писаній, а, навпаки: є початком її, через що вона й невіддільна від останньої, як невіддільне, скажімо, джерело від річки.

О. М. Горький на першому Всесоюзному з'їзді письменників так і сказав: «Початок мистецтва слова — у фольклорі. Збирайте ваш фольклор, учіться на ньому, опрацьовуйте його».

* Із вступної промови на сесії Інституту фольклору Академії наук УРСР у Великій Багачці на Полтавщині 15 грудня 1940 р.

Зрозуміло, що так високо ставлячи народну творчість, Горький не міг не згадати на з'їзді також і про самих співців її. Причём, він не просто їх згадує, а ще й порівнює з уславленими співцями стародавньої Греції.

«На мене, — каже Олексій Максимович, — і — я знаю, — не тільки на мене, справив разюче враження ашуг Сулейман Стальський. Я бачив, як цей дідусь, неписьменний, але мудрий, сидячи в президії, шепотів, творячи свої вірші, потім він, Гомер ХХ віку, чудово прочитав їх. Бережіть людей, здатних творити такі перлини поезії, які творить Сулейман». Ці слова основоположника пролетарської літератури послужили дороговказом до подальшого, ще більшого упорядкування такої великої галузі мистецтва, як народна творчість. Берегти людей, здатних творити перлини народної поезії — о, як радісно відбилися ці слова в серцях учених і фольклористів на місцях, по всіх республіках Радянського Союзу! І на голос О. М. Горького зразу ж відгукнулись з усіх кінців, і це відгукування, насамперед, сповнене було гордоштів за наш невичерпний запас людських сил, — гордоштів за рідне, глибинне мистецтво народне. А воно ж велику під той час нам послугу зробило, воно стало вгору підносити величні теми — монументальні, богатирські. А саме ж тоді якраз поезія наша радянська, і зокрема лірика, дякуючи «хазяйнуванню» (в лапках) різних вульгаризаторів та ворогів народу, почала знижуватись, дрібніти, од реалізму до натуралізму відступати. І О. М. Горький з трибуни першого з'їзду письменників гнівно картав наших недбайливих поетів; а картаючи, закликав їх до оздоровлення. І от цікаво тут те, що цеє ж оздоровлення та прийшло до поетів першим ділом від співців народних. І цьому багато сприяв підбір тем народними творцями, тем, що про них тут я вже згадував, — монументальних, богатирських.

Марфа Семенівна Крюкова, прибувши до Москви із своєї Нижньої Золотіци, що понад Білим морем, на весь Радянський Союз виголосила «Новину» про Леніна, а також другу про те, що «Не один славний богатырь во советской земле»:

Сказать-то нам не про старинушку,
А сказать-то нам про новинушку,
Про жизнь, про новую, про теперешнюю,
Про удалых добрых молодцев-папанинцев.

І їй у відповідь — із Казахстану озвався співом під своєю домбру столітній акин Джамбул Джабаєв, — озвався ж він співом про Сталіна, пісню про братерство народів:

Радійте, народи! Співайте, танцюйте!
Палаці з граніту для себе будуйте!
Пшеницю ви сійте, розводьте сади!
В пустелю вбігайте потоком води!
Росте хай там яблуня — біла та строга.
Нам з іменем Сталіна скрізь перемога!

Про нове життя, що породжує в поета і голос новий, заговорила й мордовська народна поетеса-імпровізатор Фекла Беззубова:

Мовби дзвін гуде —
Новий голос мій.
А слова дзвенять,
Як дзвіночки ті.

І туркменський шагір Дурди Клич, і аварський ашуг Гамзат Чадаса заговорили про одне і те ж: що ніколи ще так радісно не жилося народним співцям на світі, як зараз оце за радянської влади.

Тож нехай вічно вона буде з нами!
Щоб прожили ми з нею цілі тисячоліття,
Охороняючи, як серце, країну свою!

Це рядки із пісні колгоспного поета Кундухова з Черкеської автономної області. Вони якнайкраще передають усю ту радість зростання, піднесення, становлення співців на нечувану височінь, радість подяки товаришеві Сталіну, яку переживають зараз всі народні співці Радянського Союзу.

Росте хай там яблуня — біла та строга.
Нам з іменем Сталіна скрізь перемога!

У цьому радісному хорі народних співців — одне із перших місць належить співцям України, і з-поміж них, найстаршому — Федорові Даниловичу Кушнерику. Український кобзар Кушнерик, так само, як і Сулейман Стальський, як Джембел і Марфа Крюкова, — в нашій житті бурхливим, насамперед, помічає своїм внутрішнім зором те нове, що становить собою вищий щабель до завоювання щастя для людськості. VII глава «Короткого курсу історії ВКП(б)» розповідає нам про одне із таких завоювань: «Декретом 11 червня 1918 року були створені *комітети бідноти* (комбіди). Комбіди відіграли велику роль у боротьбі з куркульством, у справі перерозподілу конфіскованих земель і розподілу господарського реманенту, в заголівлі продовольчих лишків у куркулів, у справі постачання продовольчих продуктів робітничим центрам і Червоній Армії». Саме ось цей момент і підхопив Федір Данилович у своїй думі «Батько Ленін»:

родної творчості немовби ті широко розчинені двері, через які передаються до нас найкращі традиції й почуття минулого. Ці почуття близькі нам сьогодні, рідні, бо торкаються ж вони найголовнішого, — піднесення моральності людини. Про цю моральність і говорить нам «Дума про трьох братів Озівських», що її майстерно виконує Ф. Д. Кушнерик. Отже, подібно тому, як Марфа Семенівна Крюкова, перейнявши традиції Семена Крюкова та Аграфьони Стрелкової, збагатилася творчо; подібно тому, як Джамбул Джабаєв, що вчився у славного акина Сююмбая і через це почув у собі силу велику, — так і Ф. Д. Кушнерик, пішовши в науку до кобзаря Михайла Кравченка, умістив у душі своїй творчій всю науку своїх попередників славних, і цим немовби живої води напився. В наші дні, коли по пальцях можна перерахувати тих кобзарів, що знають «Думи» українські, — ця наука Ф. Д. Кушнерика, ці знання його — особливо нам цінні. Бо наука ця дала славному кобзареві нашому: упевненість в своїй творчій силі, сміливість і вправність. Наука ця дала те, що ми, дякуючи їй, можемо пов'язуватись з найдалшими джерелами, з озерами, з морями історичного минулого нашої творчості народної. Справді. І сьогодні ж ось тут, — як живими відчуваючи перед собою всіх попередників Федора Даниловича: і Михайла Кравченка, і Івана Крюковського, і Остапа Вересая, — ми, разом з ними, немовби по рівній стежці, маємо можливість пройти у гості аж до самого Тараса Шевченка, в якому геніально злилися в одне море: і література писана, й література усенна — творчість народна. Не забуваймо, що улюбленою думою для Тараса Шевченка була «Дума про трьох братів Озівських», яку доніс до наших днів Федір Данилович Кушнерик.

Великі знання мистецькі у Федора Даниловича! Але вони могли б бути ще більші, коли б на путі його в минулому та не стояли перешкоди. Композитор Бах колись у своїй кантаті так ось сказав про себе: «Я вистраждав багато». Коли б про себе та взявсь говорити піснею Федір Данилович, то він би, певно, сказав отаке ось приблизно: — Я стільки вистраждав — за тих проклятих часів царських, що й сам не знаю, як я жив лишився! — Так. Життя Федора Даниловича, дійсно, дуже тяжке було: рання хвороба очей, нужда, голод, переслідування з боку царських чиновників — ось що їло талант його, ось що його підсікало!

Але Ф. Д. Кушнерик силою волі своєї, силою віри в людей, віри в краще майбутнє — переборює усі ті перепони, й —

здоровий духом — після Великої Жовтневої соціалістичної революції увійшов до нової радянської сім'ї, як активний творець і оспівувач багатогранного життя нашого. Про це чудово свідчать прекрасні твори його: «Батько Ленін», «Про піонера Павлуся», «Розмова комсомольця з дідусем», «Посівна кампанія», «Ой тікали вражі ляхи» та ін. У цих творах повнотою відбився весь пульс життя нашого: і п'ятирічки, і боротьба бідноти проти куркулів, і робота комсомольців, і визволення єдинокровних братів наших з-під ярма польського пана. За таку повноту життя, відсвіченого в думках та піснях кобзаря нашого, за високу майстерність творів Федора Даниловича — його у 1939 році разом з іншими народними творцями було прийнято до числа членів Спілки радянських письменників України. Цим актом Спілка письменників немовби дала відповідь О. М. Горькому на його заклик: «Бережіть людей, здатних творити перлини поезії».

Сніг розтав, вода стекла
З гори на роздолля,
Теплий вітер повіва
З колгоспного поля.

Сьогодні вся радянська громадськість відзначає 65-річчя з дня народження Федора Даниловича й 30-річчя кобзарської його діяльності. Незабутні хвилини переживає сьогодні Велика Багачка і Київ, та й уся Радянська Україна. Святкування ювілею кобзаря — та де ж це було видано за тих чорних-чорнющих царських часів? Це можливим стало лише за радянської влади, можливим — в єдиному на цілім світі, прекрасному своїм підходом до людини — Радянському Союзу! І яким воно є світлим контрастом до того, що зараз діється за кордоном! Імперіалістичний світ захилинається в кривавій бійні. Там — нищать культуру, нищать науку, всі цінності мистецькі, і — що найстрашніше — нищать самих творців вічних цінностей — людей!

Радянський Союз, перебуваючи в капіталістичному оточенні, весь час тримає народ свій в стані мобілізаційної готовності. Радянський Союз щодня посилює свою економічну та воєнну міць. Цьому посиленню багато допомагають також і такі явища життя нашого, як проведення фестивалів, олімпіад і, зокрема, святкування ювілеїв. Бо ми під час їх ще більше згуртовуємось в одну сім'ю радянську.

Отже, свято сьогоднішнє — є святом усього фронту народної творчості Радянської України. На прикладі цього свята

ми бачимо, якого розцвіту досягло у нас народне мистецтво! А які ж іще чудові куються кадри в нас — про це тільки можна догадуватись по величезному розмаху роботи з народними співцями! Хочеться закінчити мені словами Федора Даниловича:

Сніг розтав, вода стекла
З гори на роздолля,
Теплий вітер повіва
З колгоспного поля.

То нічого, товариші, що зараз зима. Для народної творчості і для співців народних — у нас навіть зимою сніг розтає і теплим вітром повіває. ♣

ЛИСТ ДО УЧЕНИЦІ М. БІЛЬЧИЧ

Шановна товаришко!

У Вас два до мене питання: 1) як можна правильно побудувати твір і 2) як можна стати письменником. На перше питання відповісти далеко легше, ніж на друге, а саме: твір побудувати можна правильно лише тоді, якщо той, хто пише, та добре знає, добре вивчив, на зубок простудіював техніку писання. Це — при умові, звичайно, й самого таланту людини. Отже, тоді тільки, як Ви знаєте техніку свого діла, — можете правильно побудувати твір літературний.

На друге питання Ваше: «Як стати письменником?» — відповісти страшенно трудно, та ні, скажу по правді, — майже неможливо. Бо що значить відповісти на таке питання? Це значить дати Вам готовий якийсь секрет до того, щоб стати письменником. А у нас такого готового секрету немає, та й не може його бути.

Та якби й був такий якийсь секрет в житті, то він би тільки лиха наробив більше, а не добра. Заплющив отак, ось знаєте, очі хто-небудь з починаючих, схилився на подушку, ніч переспав, — а на ранок, гульк! Уже він і письменник. Ні, товаришко, такий секрет, повторюю, наробив би тільки лиха, бо кожен би перестав чогось прагнути. А життя ж цінне лише тоді, коли Ви прагнете чогось, коли Ви посуваєтесь уперед, а не стоїте на місці. Звичайно, Ви можете і далі запитати у нас, приміром: ну, якось все-таки та стали ж письменниками і Коцюбинський, і Франко, і Горький. Отут-то я Вам і скажу: що не якось вони стали письменниками, а дякуючи власному труду своєму, дякуючи роботі, великій роботі над самим собою, дякуючи урозумінню того, що діється навкруги. Коли Вам і це ще не буде ясно, то я Вам нагадаю, що сказав В. І. Ленін про те, як стати культурним:* «Було б

* Із промови на III Всеросійському з'їзді Російської Комуністичної Спілки Молоді 2 жовтня 1920 року.

помилкою думати так, що досить засвоїти комуністичні лозунги, висновки комуністичної науки, не засвоївши собі тієї суми знань, наслідком яких є сам комунізм». І далі В. І. Ленін у цій же своїй промові розшифровує, що розуміти під його словами «суми знань, наслідком яких є сам комунізм». Він говорить: «Без ясного розуміння того, що тільки точним знанням культури, створеної всім розвитком людства, тільки переробленням її можна будувати пролетарську культуру — без такого розуміння нам цього завдання не розв'язати». Це роз'яснення товариша Леніна про те, як стати культурним, в однаковій мірі можна прикласти й до запитання Вашого: як стати письменником? Та стати письменником за Леніним — це значить засвоїти знання культури, «створеної всім розвитком людства». Тобто треба знати Вам і філософію, й історію, й історію мистецтв, історію техніки, історію свого рідного краю. Ви, може, скажете, що це занадто велика програма. Ну, що ж, починайте з меншого, починайте потроху, але ж пам'ятайте добре, та й другим про це розкажіть, що ніякий письменник ніколи готовим не родився. І М. Горький, і М. Коцюбинський, і Архип Тесленко, і Янка Купала — світе мій! — який тяжкий шлях вони пройшли, поки письменниками стали!

Чи кричав хоч один із них, що дайте, мовляв, мені готувеньке, то я буду вам письменником? Ні. Ніхто з них не кричав. І особливо така героїчна натура, як Леся Українка, або ж і в наші часи М. Островський, що фізично були хворобою прикуті до ліжка, — жоден із них, я повторюю, не кричав і кричати не думав. Робив. Ішов уперед. Шукав. Поглиблював свої знання. Поглиблював своє письменницьке серце, тобто серце глибоко людське, людяне, всеоб'ємлюче.

У Вашім листі, шановна товаришко, є маленька скарга на те, що Ви, мовляв, до когось із письменників не раз уже звертались, але ж не одержали відповіді. Я тих письменників, що не допомагають молодшим, не люблю, просто презираю, — але дозвольте й Вам сказати таке: не завше письменники бувають в данім випадку винні. Кожен з нас навантажений як ніколи. Дехто з старших наших поетів щодня одержує по десять листів, по дванадцять — ну, скажіть: чи може ж ця людина встигнути не те, що відповідати на листи, а навіть їх прочитати? Отже, якомога менше вимагайте від інших, а навчіться суворо вимагати від себе. Старші письменники мусять вам допомагати — це правда. Але не вся надія на них, ні, надія в самих вас, початкуючих, у вашій рішучості,

самодисципліні, виробці власного свого методу до роботи, в розплануванні часу свого на хвилини. Ми своїй землі золотій повинні віддати те, що ми від неї гарного й дістали. Оце основне. До речі, чи Ви знаєте українську мову, чи вмієте її? А треба знати, й неодмінно. Оце і вся моя відповідь на ті два Ваші запитання.

Лист Ваш був аж надто загальний: ні прикладів конкретних з писань Ваших не було прикладено, ані самих писань. Тож і наостанці зроблю Вам ще одне зауваження з доброю метою: уникайте, якомога уникайте загальних міркувань, загального філософування. А говоріть і викладайте в думках своїх писаних лише те, що ліктем своїм та доторкається конкретного прикладу, конкретного життя.

1940

ЛИСТ ПЕТРОВІ ПУГАЧУ

Юний поете, Петро Пугач!

Недавно з Радіокомітету передали мені Ваші поезії — з проханням сказати про них думку свою. Я ті поезії, як одержав, то прочитав: раз, а потім удруге, ще й утретє. Уже це одне говорить за те, що в молодих писаннях Ваших та дещо зустрів я таке, що його не скучно й по три рази читати. Не зрозумійте ці мої слова, як видачу належного Вам паспорта поетичного, — того паспорта, який давав би право зватись вже готовим поетом. Ні, до звання зрілого поета, як і самі Ви знаєте, великий шлях пройти ще треба, і я говорю тут не про це, а про нашу радість відкриття, відшукування молодих талантів.

Як Радіокомітет, як редакції газет, як Кабінет молодого автора, так і ми, старші майстри літератури, безліч одержуємо листів від початківців, і — треба сказати правду — далеко не кожен з тих листів для нас буває втішним. Стрічається ж бо у них і безграмотність, і невміння поводитися з словом, і звичка до балаканини, і самозакоханість. А все це через те, що деякі молоді підмайстри за всяку ціну, зараз же, ще не опірившись, хочуть друкуватись. І тут, звичайно, велику радість переживаємо ми в тім випадку, коли поміж тими багатьма початківцями, що спішають, та зустрінемо такого, в якому, як у мрамурі білому, видно всі риси і жилки майбутнього твору мистецького. У Ваших поезіях, юний Петре, знайшов я ті жилки надійні. Нехай поки що їх всього ще небагато, — це не так важливо: поскільки справа не в кількості, а в якості, то ми і цій дешиці хорошій радіємо одверто.

Якого ж характеру оте Ваше хороше і в чім воно проявилось?

Природа, праця, батьківщина — ось три теми, що найчастіше стрічаються у Ваших поезіях. Ага, — скажуть мені і ті

початківці, що спішать, — так і ми ж ці самі теми беремо, а чого ж ви нас не хвалите? І тут треба нагадати їм про таке: не в тім заслуга творця, щоб узяти дану тему, а в тім, щоб зуміти її схопити, зуміти її подати.

Я маю на увазі обов'язкове для поета уміння підмічати типове в житті, я маю на увазі уміння так розміщувати в творі своїм образи та ідеї, щоб із них в кінці можна було б вивести синтез. Це вміння підмічати — весь час у поета мусить підвищуватись і зростати поряд із зростанням його життєвого досвіду, поряд з щораз глибшим засвоєнням спадщини літературної, з обізнаністю досягнень науки своєї епохи.

Зрозуміло, що до молодого поета, або ж тим більш поета початкуючого — у нас не може бути застосовано ту ж саму мірку, що й до поета цілком дозрілого. А тимчасом хотілося б і не применшувати того, що вже є зараз хорошого у поезіях Ваших, — як також хотілося б і від дечого застерегти по-старшому, по-дружньому, поки воно не увійшло у Вас у звичку.

Отже, почнім із вірша «Дощик» або ж, якби я вірніше назвав його — «Гроза». А першим я беру до розгляду саме цей вірш, тому, що на такій темі, як «Гроза», найкраще всього може показати себе художник. Боротьба, міряння стихій, міряння сил природи, наростання обурення, найвища точка гніву і, нарешті, удар і заспокоєння — ось ті моменти трагедій у природі, якими захоплювались і захоплюються й зараз поети, художники, композитори. Звичайно, що Вам, 17-літньому, ще не по силі відтворення такої величної картини, як картина грози на Дніпрі у Гоголя. Ви ж ще пристрастей не переживали, не переживали колізій:

Черкнули ластівки крилом
Вершечок хвильки синюватий,
Пронісся вітер над селом,
Через дороги, мимо хати.

Звичайно, що Ви не можете ще такі складні звучання грізної стихії передати, як це передано у Бетховена в його шостій симфонії Пасторальній (гроза в четвертій її частині). Бо Ви ж ще тембрів не знаєте, голосових поєднань, одвітних ходів, імітацій:

Мов грізний лебідь, напливла
Велика туча в небі чистім.
Струснулась громом, розлила
Себе на часточки краплисті.

Так само, як і офарблення світу після грози, — офарблення, що таке чудесне в картині Рубенса «Веселка» — у Вас воно відсутнє зовсім:

І все відразу ожило,
Земля дихнула вологіше,
Хоч все те саме, що й було,
Але новіше, веселіше.

Отже, трудність Ваша перед такою складною темою, як «Гроза» в тім, що Ви ще, скажемо наостанці, не маєте власного свого світогляду виробленого. То що ж, вірш Ваш огудити треба, чи мо й відкинути? Аніяк цього з моїх попередніх думок не випливає. Навпаки, я гадаю, що вірш цей, не дивлячись на всі його слабі сторони, можна назвати вдалим віршем. Бо в ньому є почуття міри, чистота підходу і головне — щирість.

Другий вірш, що мені його хочеться у Вас відзначити, це — «Зелені плантації». Ніжність у ньому до людини — така велика! За цими двома рисами позитивними я зовсім не хотів би бачити деяких огривів цього вірша. Та й справді: що мені до того, що ви неправильно римуєте: «дівчачий» і «плантацій»? Зате у Вас є такі чудові місця про роботу в полі, як ось оце, наприклад:

Юні рученьки дівчат
Шупають рядочки,
Бурячки в землі мовчать,
Шепчуться листочки.

Можливо, що Рубенс фарбами своїми тут би дав м'язи та м'язистість рук і ніг; завихрив би він та закрутив од вітру дівочі убрання та хустки. Згоден, що у Вас ці м'язи не передано, мускули не підкреслено. Але, коли піти виключно за Рубенсом, то чи не втратилось би тоді те основне, що в цім вірші стверджуюче закладено, а саме: радість праці? Адже ж бучний, бравурний стиль Рубенса мав своїм вихідним джерелом мистецтво XVII століття, яке тільки знало рабський труд, а не визвольний, вільний. Тож чи потрібно нам, художникам Сталінської щасливої епохи, епохи соціалізму, та механічно переносити оту бравурність до нас? Ні, і ще раз ні. Запозичати, вчитись треба — то інша річ, але ж не бути залежним від цього мистецтва. Нам же, навпаки, треба в творах своїх підкреслити гармонійну поєднаність людини й праці. Так воно й дано у Вас, так воно і зроблено. І це — немала удача Ваша, удача молодого поета.

Третій вірш, що теж справляє враження на читача, це — «До подруги». Вірш про батьківщину. Він мені насамперед подобається тим, що батьківщину тут показано не шляхом самого змалювання нив, лісів та озер, а шляхом подачі образу живої людини. Хай собі деякі місця цього вірша ритмом своїм ще нагадують відомі місця про синицю з вірша Пушкіна «Буря мглою небо кроет». Це молодому поетові п'ять раз вибачити можна. Бо вірш цікавий — ось що головне:

Неспокійно серце б'ється,
Незвичайне чує щось,
Розкажи, подруго-серце,
Як в Москві тобі жилось.
Як Калінін тиснув руку,
Коли ордена вручав,
Розкажи, моя подруго,
Сталін що тобі казав.

Це звучить і свіжо, і бадьоро, і глибоко патріотично.

Єсть іще у Вас непоганий вірш — «Липи», а також і «Ранок». Останній особливо цікавий тим, що в ньому накреслено Ваше ставлення до такого важливого питання, як призначення поета:

Промайнули дитські мої роки,
Сонце юність лагідно пече,
Час піднять крило своє широке
І зробитись творчим діячем.

Що, — запитаємо ми себе: — цей погляд на призначення поета йде, може від Сумарокова, або ще й далі? Ні, цей погляд цілком наш, сучасний, оновлений, народний. Бо в наш прекрасний час, коли назавжди з життєвого словника зникло слово «чернь», протиставлення поета народові навіть і припускати ми не можемо. Поет для нас не «посередник поміж поезією і юрбою», не чудодій, не маг, як це дано, наприклад, у поета першої половини минулого століття А. Подолинського, а така ж сама людина, як і всі, тільки що, може, обов'язок свій перед батьківщиною вона відтворює в слові яскравіше, ніж інші. І тому теперішній поет ніяк не міг би так сказати, як сказав це сучасник того ж Подолинського І. Великопольський:

Еще не вышел я на сцену,
Пора придет, — я появлюсь,
Одеждой праздничной одену
Мою ревнивую Камену...

(Камену — тобто музу). Наш поет не стане тепер називати музу свою неодмінно латинським словом. Наш поет не стане тепер ждати якогось свята чи неділі, щоб свою «ревниву Камену» та прибрати по-святковому й поставити на оглядини на башті. Ні, музою сучасного поета може бути стахановка, студентка, санітарка, лаборантка. Причём, у всі дні наші робочі, а не тільки в свято. Свідомістю свого обов'язку перед вітчизною, перед народом; свідомістю свого місця в житті; свідомістю необхідності боротьби проти ворогів, боротьби за майбутнє; — ось чим позначений поет сучасний, наш радянський. І тому так мені сподобалось це місце у Вас: «час підняти крило своє широкі і зробитись творчим діячем», бо тут говорять глибоко, не раз перечута і передумана свідомість юного поета!

Тепер мені залишилось тільки сказати дещо про помилки Ваші поетичні. А помилок тих — немало. Всі їх я підкреслив у зошиті Вашому, якого пересилаю Вам назад, — отже, Ви матимете змогу побачити їх на власні очі. А тут я хотів би нагадати лише про помилки найголовніші. Ось вони. Молодий поет ще не усвідомив собі як слід роль і місце цезури у вірші і через це вона у нього де завгодно: там, де можна, і там, де зовсім їй бути не належить. Римування частенько буває неохайне: руках — стоять, кордонів — боронять, камінням — умілі і т. д. Молодий поет ще не чув: що то є тяжіння слова і до якого місця воно може тяжіти. І тому у нього трапляються «перли», як «звеселяє цей спів дрімаючий садок». Тобто: слово «дрімаючий» тяжить тут до «співу»? А чи до «садка»? Те ж і в інших місцях, де слова з самостійними наголосами, будучи поставлені поруч, несподівано зливаються до купи і виходить не «спів перший», а одно слово якесь «співперший» («зустріть спів перший і солов'я»; «баском заорав (?) хрипки й грім»; «їх ніжні гілки листя гне» та інші приклади). Зустрічаються подекуди й «ікання»:

Скільки навколо краси і ідей!

Оці три «і», скупчені між собою, роблять те, що замість урочистого, серйозного настрою та раптом хочеться гопака ударить. Є ще й зовсім неприємні сполучення складів: «сонце летить небозводами мигом» (І виходить: «мимигом»).

Ну, оце на перший раз і все, що хотів я Вам сказати. Працюйте, поглиблюйте свої знання теоретичні, набувайте досвіду життєвого, вивчайте твори Маркса, Енгельса, Леніна,

Сталіна, не втрачайте скромності, не втрачайте чистої, своєї юної, не втраченої сили волі і твердості духу героїчного. Якщо все це буде в порядку, то крило поетичне, яким Ви стрепенете, щоб угору злетіти, — ніколи не зрадить Вас, і Ви, справді, станете творчим діячем нашого часу, у всіх віках славетного.

1940

Из книги

« ТВОРЧА
СИЛА
НАРОДУ »

РОЗЦВІТАЄ НАУКА, МИСТЕЦТВО, ЛІТЕРАТУРА

Життя нового будівництва в нашій країні, запах від розпиляного дерева — тонше запаху квітів і ароматів. Виховання нової людини працею, стук молотів і сокир — вищі за всі музики в світі! Ця музика впливає в душу нам міць, щоденно впливає нам силу.

Сила і міць Радянського Союзу безмежно великі. Але сама велич його не знаходить у мене слів для опису. Бо в той час, як буржуазія на Заході займається перегризанням горла один одному; в той час, коли вона в цілях корисливих кидає народні маси свої, як гарматне м'ясо, в бій; — Радянський Союз неухильно провадить політику миру, і в ньому все вище і вище підіймається добробут народу, розцвітає наука, мистецтво, література. Присудження Сталінських премій саме і свідчить про нашу впевненість в самих собі, про нашу твердість і уважність до людини.

Чи можу словами передати те почуття своє, коли я почув про присудження мені Сталінської премії? Ще й весна не встигла розгорнути над нами свої крила, а в душі моїй вже дзвенять і заливаються жайворонки під небом високим! Я радий тому, що книга моя, за яку мене так щедро відзначили, якимсь чином стосується будівництва життя нового. В книзі своїй («Чуття єдиної родини») я виходив з сталінської глибокої настанови про дружбу народів, з усієї його науки про нову людину.

Присудження Сталінської премії влило мені і впливає нові сили для творчості. Я радий за всіх тих, хто одержав Сталінську премію; радий за науку нашу, літературу, мистецтво; радий за себе. Особливий приплив сил тепер я відчуваю в собі для написання нових своїх творів. Саме сьогодні з душі слово подяки виливається Радянському урядові, комуністичній партії і єдиному, тому хто мудро направляє будівництво життя нашого, — великому Сталіну

ОСТАП ВЕРЕСАЙ

Історія кобзарства на Україні, як і всяка історія, не являє собою чогось рівного, гладенького. Історія кобзарства переживала різні етапи свого розвитку: наростання, розквіт і занепад. А відповідно до цього весь час мінявся і самий образ кобзаря — від активного, бойового до підтоптаного нуждою, злиднями побитого, і навпаки. Ось, наприклад, героїчний образ кобзарів-повстанців XVIII ст. — Прокопа Скрыги, Василя Варченка та Михайла Сокового, яких за участь у Коліївщині безжально було обезглавлено у Кодні. А ось придворний бандурист Любисток із Прилук, який у тім же XVIII ст., після своєї спроби втекти від царського двірця, нарешті, примирився з долею і за це був царицею Єлизаветою нагороджений званням дворянина (до речі, він, розбагатівши на старість, іще й прикупив був земельки собі у Лубенщині).

Кобзарі XIX ст. теж були неоднакові: одні з них продовжували героїчні традиції своїх попередників і, хоча самі вони й не були учасниками подій, все-таки сміливо свій голос підносили проти осоружного панства, проти гнобителя-тирана; а другі — то й зовсім спускались до порожнього брязкання в струни, до побутовщини, розваги. Особливо високо піднеслась свідомість кобзарів на початку XX ст., коли революційні події знов покликали їх до героїчного. Згадаймо тут кобзаря Івана Запорожченка, що в 1905—1907 рр. у своїй бандурі переносив повстанцям революційні прокламації, або ж кобзаря Петра Ткаченка та ін. Ця неоднаковість кобзарів XVIII і XIX ст. відбилася також і в літературі. В той час як кобзар Волох із поеми «Гайдамаки» тримає гідним себе, вільно, як справжній повстанець XVIII ст. — кобзар XIX ст. у Шевченка (чи то ми візьмем «Думи мої», чи «Перебендю», чи «Тарасову ніч») — скрізь він од журби тієї гнеться, скрізь він як упосліджений якийсь: вічно «попід тином», вічно «на роз-

путті», а то й просто, десь заховавшись на могилі, в самостині виплакує свою тугу. Цікаво, що в поемі «Перебендя» сам Шевченко тонко подає читачам подвійний образ кобзаря: спочатку пророка, а в кінці сміхотуна і танцюриста.

Старий заховавсь
В степу на могилі, щоб ніхто не бачив,
Щоб вітер по полю слова розмахав,
Щоб люди не чули, бо то боже слово,
То серце по волі з богом розмовля,
То серце щебече господню славу,
А думка край світа на хмарі гуля.

І додає раптом ось отаке в кінці Шевченко:

А щоб тебе не цурались,
Потурай ім, брате!
Скачи, враже, як пан каже:
На те він багатий.

Цим Тарас Шевченко немовби хотів нам сказати, що чистого типу кобзаря в житті не існує, і що навіть першорядні співці мусили мати в своїм репертуарі поруч із натхненним і пророчим — також і дрібничку сміховинну.

Всі ми звикли дивитись на кобзаря як на носія правди та істини. Декому, може б, хотілося геть чисто всіх кобзарів минулого та зарахувати в число святих, то якраз цього ж робити і не можна.

ЦК ВКП(б) в своїй постанові від 14 листопада 1938 р. про постановку партійної пропаганди в зв'язку з випуском «Короткого курсу історії ВКП(б)» підкреслив, що «в історичній науці до останнього часу, антимарксистські перекручення й вульгаризаторство були зв'язані з так званою «школою» Покровського, яка тлумачила історичні факти перекручено, всупереч історичному матеріалізму висвітлювала їх з точки зору сьогодення, а не з точки зору тих умов, в обстановці яких проходили історичні події...» Отже, розкрити обстановку, серед якої працювали наші кобзарі ХІХ ст. і зокрема найбільший кобзар Остап Вересай, — є для нас сьогодні найголовнішим.

Діяльність Остапа Вересая припадає на 50-ті роки минулого століття. Це був час наростання народного гніву проти кріпосництва. Доля кріпосного права уже вирішувалась. Точилася напружена боротьба між революційною демократією і ліберальним поміщицтвом про те, яким шляхом буде звільнено

селянство: чи шляхом селянської революції, що повністю змете кріпосне право й всі його залишки, чи реформою згори в інтересах самих поміщиків.

Не менш напруженими були й попередні десятиріччя, в які уже лунали гнівні голоси народних співців-кобзарів проти соціальної неправди. У ці ж самі десятиріччя визрівав і мужнів голос Остапа Вересая, найбільш протестуючий з-поміж усіх співців народних. Та й не міг він іншим бути, бо багато кривди й горя людського бачив Остап Вересай. Справді, страшні були ті часи.

Придушення революції 1848—49 рр. привело Європу до нечуваної реакції, яка швидко перекинулась і на інші держави.

Тоді саме придушено було повстання гуцулів під проводом Лук'яна Кобилиці в Буковині. Тоді саме Миколою I придушено було революцію в Угорщині. Придушено селянські заворушення в Чигиринському повіті та в інших місцях України. Але Миколі I все ще було замало — і він одним розчерком пера наказав розгромити гурток петрашевців, наказав посилити цензуру; заборонив викладати філософію в університетах і т. д. й т. ін. Тобто: в один, обраний тільки ним колір хотів пофарбувати свою державу Микола Палкін.

Ці зловісні заходи царя гостро був висміяв Тарас Шевченко, коли він за рік перед тим у Києві просто у вічі реакціонерові Аскоченському саркастично кинув: «Чорний цвіт, мрачний цвіт». Так, у чорний колір, як в тую сажу, умазувалась тоді по милості царя Росія. Те ж саме можна сказати й про другого царя, що прийшов на зміну Миколі I: як би він там собі не намагався «ласкаво» лепетати в своєму маніфесті, а народ тільки похитував головами. «Каждый под сенью законов, для всех равно справедливых... да наслаждается в мире плодом трудов невинных». А народ тільки одплювавсь. Бо під «трудами невинними» цар розумів не що інше, як панщину, — отже, цю насмішку народ запам'ятав собі добре. І тільки виглядав слухної години, щоб помститись за гірку неправду.

Обурення й гнів народу відбивались у серці Остапа Вересая, який, ходячи по селах, голосно в своїй пісні заявляв:

Тепер уже правда у панів під ногами,
А щира неправда сидить між панами.

Дехто з лібералів-поміщиків та письменників реакційного табору намагалися використати творчість Остапа Вересая

в своїх цілях. Так, П. Куліш всіляко намагався витлумачити пісні його в буржуазно-націоналістичному дусі.

А дехто з українських інтелігентів тих часів, плазуючи перед Заходом, хотіли навіть самі джерела вітчизняної творчості народної вивести із впливів іноземних. Вони твердили, наприклад, що перший запис історичних дум українських 1808 року був проведений під впливом книг Гердера «Голоси народів у піснях». Вони навіть не від того були, щоб оголосити «духовним батьком» Вересая самого пана Галагана старшого, або ж згодом і сина його, які, як відомо, були грамотні, освічені й не раз, певно, тримали в руках своїх Макферсона та Гердера. А от же виходить навпаки. Як свідчить у своєму щоденнику Григорій Галаган, у їхній поміщицькій родині не раз дебатувалося питання: а чого це «малоросійські мужики» та не люблять своїх поміщиків? Уже з одного цього видно, що Галаганам було не до Вересая.

Але що б там не твердили пани-визискувачі, Остап Вересай, як істинний син покріпаченого народу, твердо йшов своєю дорогою, що ніколи не збігалася й не могла збігтися з дорогою панів Галаганів або ж Куліша. Він співав:

Тепер правда у панів в темниці,
А щира неправда з панами в світлиці.
Уже тепер правда — правда вже померла,
А щира неправда увесь світ зажерла.

Неправда, за влучним висловом Вересая, пожирала світ і після 19 лютого 1861 року, бо й після скасування кріпацтва поміщики продовжували, дякуючи реформі, не менш жорстоко визискувати селян: то грошовим «викупом» за звільнення, то «відробітками», то роботою «з половини».

Нема в світі правди, правди не зискати...
Тільки у світі правди, як отець — рідна мати.

Та селянам нізвідки було взяти того рідного отця-неньку. Тьма реакції все більше й більше окутувала народ. І хоч Куліш у 1866 році писав до Вересая в підвищено-мажорному тоні, що от, мовляв, «е тобі кому й заграти й заспівати, е з ким розумне слово сказати... Пан Галаган тебе, як бачу, поважає...» сміємо іще раз заперечити цьому, заперечити і просто не повірити. Був у Вересая рідніший від рідного батька, але ж він на той час лежав уже у могилі — це Шевченко. В Росії помер Микола Добролюбов. Влітку 1862 року

арештували були Чернишевського. І з грудей всього передового суспільства виривається запитання, не запитання, а крик: що робити? І ось, ніби хотючи дати відповідь суспільству, Чернишевський пише в тюрмі свій роман «Что делать?», в якому викладає ідеї народної революції.

Ті українські інтелігенти, які йшли не за буржуазно-націоналістичними заповідями П. Куліша, а за революціонерами-демократами — Чернишевським, Добролюбовим, Шевченком, розуміли, що вся надія й порятунок — в народі.

Тоді особливо широко сунула інтелігенція до народу, і письменні й видючі хотіли повчитися у Вересая.

Жемчужников влаштував йому подорож до Петербурга. Це свідчило про міцний зв'язок інтелігенції з народом. Цей зв'язок уперто шукала весь час і вся передова інтелігенція: пригадаймо заклик Писарева до письменників, в якому він радить «змальовувати яскравими фарбами страждання головної більшості» (є припущення, що цей заклик Писарев склав під впливом І Інтернаціоналу).

«Головна більшість», затиснута в лабети панства, не мирилася з своєю долею. Пісні, які Остап Вересай співав народу, робили свою корисну справу — збуджували свідомість мас, розжевроували іскри протесту.

В 1873 році, коли М. Лисенко доповідав на відділі «Императорского русского Географического Общества» про стан музичної етнографії на Україні, дехто з присутніх там називали Остапа Вересая «останнім українським кобзарем». Кожному з нас сьогодні ясно, що Остап Вересай не міг бути останнім кобзарем на Україні: у нього було багато своїх учнів, які підхопили його словеса розумні, його найголовнішу пісню «Про правду і неправду», його думи історичні «Про бурю на Чорному морі», про те «Як три брати з Азова втікали». Постійно переслідуваний та гнаний поліцією, вічно нужденний, хворий і невидючий — він, звичайно, не міг знати ні за природознавство, ані про елементи матеріалістичного світогляду, ні про майбутню роль революційного пролетаріату Росії, — але постійно був він в живому центрі рідного народу, до якого (центра) так хотіла доторкнутись через передових людей своїх прогресивна думка епохи.

Безбожницькі настрої старого козака з Сокиринець, який у спірці з попом одкидав залежність пісні від бога; безкінечна боротьба самого Остапа Вересая з місцевим духівництвом; несхибна, невтомна путь вічного шукання правди — оце ж і є ті елементи нового світогляду народу, про який мріяли

і Шевченко й Чернишевський. Не можна було без Вересая обійтись в ті страшні часи, коли й саме існування українського народу, його мови, історії нахабно заперечувалось і одкидалось.

Без Вересая не можна було нам обійтись тоді, коли й самі слова «трудящий», «селянин», «простолюдин», «мужик», — викликали роздратування у панів, у приспівників трону. Це роздратування дійшло «до точки» у 80-х роках, коли в малярстві, в скульптурі та літературі став особливо бажаним гостем цей же трудящий і селянин. «Досить! Досить! Досить!.. — іронізував із цих панів Гліб Успенський: «Дайте й нам, і нам... не все ж мужик, мужик, мужик...». І раптом великим гнівом своїм обурювався на цих панів: «Кричимо ми зовсім не від мужика, а від тієї «язви правди», яку мужик збуджує в нашій свідомості». Отже велика від нас повинна бути дяка сьогодні Остапу Вересая за те, що він не переставав збуджувати в свідомості народу цю «язву правди» — за те, що він підносив мужика і роль його в житті на нечувану височінь після Шевченка.

1940

ПОМСТИ КАТАМ, ПОМСТИ! *

Народе український! Народе свободолюбний, духом своїм незламний, прекрасний і великий! В тяжку хвилину твого життя прийми від мене, від сина твого рідного,— слово бадьорості й привіту!

Живи, народе мій! — ти ж бо єсть невмирущий. Перемагай, народе мій! — ти ж бо єсть могутній. Світи нам всім надією! — ти ж бо не лише за себе борешся, а й за інших.

Як і в кожного великого народу, історія твоя ще з давніх-давен — визвольними рухами позначена; повстаннями проти панів як тими вулканами обсаджена; справедливими війнами порита. Як і кожний великий народ, весь час ти горнувся до тих народів, які обстоюють конкретну істину і справедливість, які обстоюють Правду людини. Це ж твої власні думки ще в 1905 році підслухав був Іван Франко, коли казав, звертаючись до тебе:

Та прийде час, і ти огнистим видом
Засяєш у народів вольних колі.
Труснеш Кавказ, впережешся Бескидом,
Покотиш Чорним морем гомін волі,
І глянеш, як хазяїн домовитий,
По своїй хаті і по своїм полі.

По своїй хаті ти почав розпоряджатися тоді, як після Великої Жовтневої соціалістичної революції вступив у вільне коло радянських народів. Розцвіла твоя культура, піднісся добробут,— і твое поле таким буйним колосом зашуміло,— і твої заводи таким молотобойним заgrimіли перестуком, що аж за кордоном вороги твої стали кидатись, наче спросоння... О! щодо ворогів твоїх, то їх у тебе було аж надто — як того сміття

* Виступ на першому мітингу представників українського народу 26 листопада 1941 р.

на дорозі. Бувало й таке не раз, що цеє сміття та раптом, смердючим вітром підхоплене, не давало тобі дихать. Але минав час, і коли чашу терпіння твого вщерть було вже переповнено, — приходив ти, як хазяїн домовитий, і все це сміття непотрібне із своєї дороги прямої змітав мітлою геть.

Народе Радянської України! Той лютий ворог, що зараз обсів тебе, він теж смердючим вітром підхоплений, він теж хоче забити твій дух і твої легені пилом отруйним. Цей ворог особливо ненавидить тебе і, насамперед, за те, що ти в колі народів радянських та став одним з перших і великих. А смердючий вітер, ім'я якому Гітлер, все домагається довести, що тільки німець достоїн і дихати, і жити, бо він, мовляв, від самого народження свого вже ж є паном над слов'янами, паном над всіма народами. Та в божевільного, як всім нам відомо, завше в голові млинок меле. Еж і сам народ німецький — хіба ж він згоден з таким верзаканням кривавого Гітлера? Він теж мусить прийти, нарешті, до тієї думки, що на Гітлера треба добру залізну мітлу в руки брати. Народе український! Які б не були страшні на тебе зазіхання з боку ворогів, пам'ятай одне: ти був, ти єсть, ти будеш! Нікому тебе не зламати! Нікому тебе не підкорити!

Великий народ завше пізнається тим, що він ніколи не тратить присутності духу, ніколи не тереться. Ти був одним із тих, хто перший зазнав на собі всю тяготу віроломного нападу ворога. Фашисти, оголосивши себе «вищою расою», поставили собі за мету, як признається нахабно приспівник Гітлера Бергманн, «перетворити весь культурний світ у дим і попіл».

Дим і попіл, грабіжництво, садистичні знущання над беззахисним населенням, жорстокі нечужані звірства — ось що фашисти принесли на Україну. Протиставляючи себе, як «націю панів», всім націям іншим, яких вони презирливо удостоюють назви «рабів», — фашисти хочуть і тебе, мій народе український, примусити їм служити. Та дорого обходиться німцям це їхнє беззаконне хотіння. Мільйони трупів своїх залишає гітлерівська армія на полях України! Бо ти, свободолюбний, славний народе український, залізом і свинцем борониш священну землю свою. І там, де ворог вже вдерся, ти численними загонами партизанськими безупинно продовжуєш нещадну боротьбу. Цією боротьбою сьогодні ти перед усім світом мужньо заявляєш: український народ був, український народ єсть, український народ буде! Ніколи він не стане за раба у німців! Ніколи він не складе своєї зброї! Ніколи ненавидіти ворогів своїх не перестане!

Нехай собі божевільний Гітлер дурною думкою втішається, що він, мовляв, завойовник, другий новий Наполеон і т. ін., — ти, народі український, пам'ятай лише одне: були і не такі ще нападники в історії, а отже народи залишилися, а від самих нападників навіть і попелу в пічурці історії не зосталося. Голова Державного Комітету Оборони Й. В. Сталін добре ж про це нам сказав своїми золотими словами: «Гітлер скидається на Наполеона не більше, ніж кошеня на лева, бо Наполеон боровся проти сил реакції, спираючись на прогресивні сили, а Гітлер, навпаки, спирається на реакційні сили, ведучи боротьбу з прогресивними силами». Ти, народі український, як одна із прогресивних сил, разом з великим народом російським, білоруським та іншими — зараз велику й почесну роль відіграєш у цій боротьбі проти фашистів. І ти, що всім еством своїм ненавидиш німецько-фашистських загарбників, поставив усе своє найдорожче на боротьбу священну.

Ця ненависть твоя до німецьких загарбників давня, — ще з тих часів, як у відповідь на їхнє зазіхання били їх наші предки — воїни галицького князя Данила; як били їх на Буковині повстанці під проводом Лук'яна Кобилиці; як били їх у 1918 році Щорс, Боженко, Пархоменко і Ворошилов.

Всі ми певні того, що захоплену територію очистимо від фашистських загарбників; ми певні, що гадюку буде роздавлено. Але для цього треба й нам усім, хто любить свою Батьківщину, подвоїти, потроїти свої сили. Ворог напружується до останнього, ворог кидає на бій усе своє послідне, цим удаючи нібито він іще й не починав видихатись. Тимчасом, як видихання своє він тільки хитро прикриває нечуваними знущаннями на окупованій території, прикриває смиканням та метушнею. Кинувшись на нас, він увірвався в самий центр України. Фашисти топчуть своїми чоботинцями все надбання твоє. Але ж і сам ти знаєш, що жертви неминучі в боротьбі кривавій, — зате ніколи твого серця ворог не дістане, — ніколи твого духу богатирського не осилить! Народі український! — твоя героїчна боротьба служить і в майбутньому послужить торжеству Правди народів, торжеству Правди в усьому світі.

Геніальний співець твій Тарас Шевченко у своїй поемі «Єретик» прославив чеський народ саме за те, що той героїчно витримав боротьбу проти загарбників німецьких:

Слава тобі, любомудре,
Чеху-слов'янине!
Що не дав ти потонути

В німецькій пучині
Нашій правді.

Отак і ти зараз, український народе, разом з російським та іншими народами Радянського Союзу, — не даєш потонути Правді людській в німецькій фашистській пучині. Пучина тая плеснула вже своєю хвилею мутною й на саму пам'ять Тараса Шевченка: з його високої могили в Каневі, з цієї національної святині нашої, фашисти не задумуються стріляти в народ.

Але той, хто стріляє в народ — сам неодмінно погине. Той, хто в крові хоче потопити Правду — сам у своїй власній крові захлинеться. Той, хто не визнає національної святині інших народів — порожняком розсиплеться, без сліду зникне у віках. Помсти катам, помсти! Смерть німецьким загарбникам! Наша славна Червона Армія, на яку зараз весь світ дивиться, доконає люту гадюку фашизму. Допомагайте ж добивати цю гадюку і ви, робітники, селяни й інтелігенція, — всі, суцї на Україні нашої любій. Караючий меч Святогора, Іллі Муромця, Добрині Никитича разом одсікає всі голови дракона. Караючий меч батьків твоїх, народе український, підняв ти сьогодні на ворога грізно, — за правду, за щастя людей, за свободу. Хай жива буде вічно свобода народів, свобода і незалежність! Хай жива буде вічно Правда Людини!

ІВАН ФРАНКО

(1856—1916)

Кожен народ пізнається по тому, як він шанує своїх героїв, співців, мислителів, борців за свободу. Народи Радянського Союзу щодо цього становлять високий приклад усім народам світу: створивши батьківщину трудящих, ідейно згуртувавшись навколо партії Леніна—Сталіна, вони в невтомній праці будують нове суспільство, в фундаменті якого найширше місце одведено соціалістичній спадщині. Батьківщина наша завжди пам'ятає про тих, хто ще задовго до революції, в тяжкі часи царського безправ'я, ішов разом з народом до світлого майбутнього, — хто самовіддано боровся за свободу, за щастя вселюдське. Так, у нас за останні кілька років (коли брати по лінії літератури), як всесоюзні свята народів, урочисто відбулися ювілеї Шевченка, Пушкіна, Шота Руставелі, Міцкевича, Ованеса Туманяна, Лермонтова. І, нарешті, восени 1941 року велелюдно було відзначено 25-річчя від дня смерті істинного сина українського народу, борця за його щастя і свободу, поета-революціонера Івана Франка. І те, що ювілей поета проходив у напруженій грозивій обстановці міжнародної політики, в героїчні дні Вітчизняної війни, коли весь радянський народ однастайно встав на захист своєї Батьківщини проти озвірілого німецького фашизму, — ще більше підносило й розкривало нам значення творчості Івана Франка, як співця свободи, як полум'яного патріота. І так бадьоро, так окрилено звучали слова поета, немовби вони написані сьогодні.

Вийшла в поле руська сила,
Корогвами поле вкрила,
Корогви, як мак, леліють,
А мечі, як іскри, тліють —
Не так тліють, іскри крешуть,
А лисиці в полі брешуть.

Так і хочеться прикласти ці слова до нашого моменту. Після несподіваного віроломного нападу німецьких загарбників на Радянський Союз — осатаніло в пресі своїй забрехали, загавкали на нас хитромудрі фашистські лисиці. Зубами вгризаючись у живе тіло радянського народу, люті коричневі гієни в пресі — на виправдання розбишацького походу — ізригали з нечистої пащєки своєї тваринну, ще до війни вигадану теорію необхідності «скорочення населення», уярмлення слов'ян як рабів, теорію «нордичної Європи». Цю хоробливу теорію недолугого розуму фашисти за всяку ціну намагалися припечатувати кров'ю нашого народу. І кров замордованих про помсту кричала, і Червона Армія в битвах жорстоких нищила дикі орди фашистські, зажерливі, прокляті.

Вийшла в поле руська сила,
Не щоб брата задушила,
Не щоб слабших грабувати,
А щоб орди підбивати,
Що живим труну нам тешуть, —
А лисиці в полі брешуть.

І народ радянський — фашистським гнобителям відповів народною священною війною. На всіх землях, захоплених ворогом, в тилу його — почався могутній партизанський рух. І на Західній Україні цей рух наші газети порівнювали з нароостаючою силою лавини. А порівняння взяли ж із творів найбільшого нашого, після Тараса Шевченка, поета українського — Івана Франка.

Вічний революціонер —
Дух, наука, думка, воля —
Не уступить п'їтми поля,
Не дасть спутатись тепер.
Розвалилась зла руїна,
Покотилася лавина,
І де в світі тая сила,
Щоб в бігу її спинила,
Щоб згасила, мов огонь,
Розвидняющий день?

З нас кожен слова ці повторював не раз. Ніщо-бо не могло загасити розпаленого гніву нашого народу. Ніщо не могло спинити помсти над фашистом. В непереможнім бажанні відплати наші одважні бійці, обвішані гранатами, не задумувались кидатись під танки ворога — самі гинули, але ж і ворог вибухав огнем в повітря. Безстрашні льотчики радянські таранили літаки ворожі. Діди й батьки, сини яких пішли

у партизанські загони, викликаючись з охотою, заводили, як той Сусанін, ворогів проклятих у непрохідні хащі лісу, у за-падню до партизанів. І коли за це приймали смерть від ворога, душа у них була спокійна й ясна перед смертю: рідний край в небезпеці! Ну, що ж, за рідний край не страшно і вмерти!

Ця сила духу українського народу виховувалась віками. Згадати б хоча безсмертні приклади хоробрості воїнів, які бились проти загарбників у славних битвах під проводом Богдана Хмельницького, Богуна, Наливайка... Згадати приклади високої витримки й неутлимої помсти таких народних месників, повстанців, як Залізняк, Довбуш, Кобилиця... Віками підносилась на височинь ця сила духу українського народу — як в усенній народній поезії, в історичних піснях, переказах, думках українських, так і в письмовній літературі — в творах Котляревського, Шевченка, Лесі Українки, М. Коцюбинського. У Івана Франка — мотив сили духу проходить геть через усю його творчість. В 1880 році Іван Франко, сам будучи 24-річним юнаком, закликав свій народ не боятися чорної тьми полчищ ворогів — він проголошує:

Ще те не вродилося
Острее залізо,
Щоб ним правду й волю
Самодур зарізав.
Ще той не вродився
Жар, щоб в нім згоріло
Вічне діло духу,
Не лиш угле тіло!

Через дев'ять літ після цього — знову підбадьорююче лунає голос поета:

Не м'якніть, без часу! Гартуйте сили!
Гоніте звіра, бийте, рвіть зубами!

Які золоті, прекрасні слова! І як вони потрібні нам сьогодні! В 1900 році Іван Франко, їдко висміюючи тих поетів, які, замість покликів до бою, полюбляють фальшиву фразу та порожні слова, закликав співців із народу викрешувати вогонь свого духу:

...Слова — полова,
Але огонь в одежі слова —
Безсмертна, чудотворна фея,
Правдива іскра Прометея.

Усі ці заклики у Івана Франка — в 1905 році в його вступі до поеми «Мойсей» зливаються в один могутній гімн; в цьому гімні, як пророче звернення до українського народу, чується незламна віра у наше майбутнє:

...Вірю в силу духу
І в день воскресний твого повстання.

Іван Франко вірив у свій народ. Та без цього він би й не був патріотом. Без цього не було б у нього любові до батьківщини й любові до всіх бідних і погноблених світу.

Іван Франко своїм гострим словом карає, б'є всіх тих, хто в любові своїй до України нетвердий і легковажний; а найпаче він б'є, ще й у саме серце смертельно вражає таких, яким тільки й є одне ім'я ганебне: боягуз, відступник, зрадник. У поемі «Іван Вишенський» старий поважний схимник, що одгородився від світу в печері — коли до нього приходять посланці з України і закликають його до широкої діяльності на користь народу — раптом немовби прокидається від сну і гірко собі докоряє:

І яке ти маєш право,
Черепно недобита,
Про своє спасення дбати,
Там, де гине мільон?

І далі продовжує схимник: що краще: спокій? чи боротьба? зашитись у печері, щоб раю небесного дістатись, а чи боронити рідний край? І відповідає він:

..Та ж навіть
якби в рай ти так дістався,
а твій рідний край і люд твій
на загибель би пішов, —

адже ж рай тоді для тебе
пеклом стане. Сама думка:
«Я міг їх порятувати!»
тобі з неба зробить ад.

Цей же мотив у Івана Франка ще яскравіше звучить у вірші «Супокій»:

Супокій — святе діло
В супокійні часи,
Та сли в час війни та бою
Ти зовеш до супокою, —
Зрадник або трус еси.

Сам Іван Франко ніколи в житті своїм не знав супокою. Син ковала, рано осиротівши, спізнав він усю гіркоту життя під непроглядним чорним небом тиранії австрійського цісаря. Переслідуваний ударами злої долі — він виробив у собі безстрашність, життєву силу, невтомність до подолання перепон, — завжди він був у перших рядах тих, що боролися з темрявою. Про це сам поет нам ясно говорить в одній із своїх поезій:

...Я син народу,
Що вгору йде, хоч був запертий в льох!
Мій поклик: праця, щастя і свобода,
Я хлопський син, пролог, не епілог.

«Пролог, не епілог» — це немовби ціла програма дій поета на все життя: бути основоположником, фундатором, новатором, — й через те, природно, бути вогненним, палаючим і до кінця бути пристрасним. І справді: тільки завдяки творчій пристрасності свого генія — Іван Франко зміг піднести українську літературу ще на вищий ступінь після Тараса Шевченка. До тиші, до застою в літературі, як признається сам поет в «Літературно-науковому віснику» (1898, кн. I), органічну відчуває огиду і тому літературу українську він інтернаціоналізує. Іван Франко перший з українських письменників власними перекладами фундаментально познайомив був своїх земляків з західноєвропейською літературою, як також і з передовою літературою російською, особливо з творами Чернишевського, Добролюбова, Герцена... Будучи смертельним ворогом австрійського уряду, Іван Франко провадить боротьбу з ним активною своєю роботою в нелегальних робітничих організаціях. 1878 року він перекладає на українську мову окремі розділи «Капіталу» К. Маркса. Цей рік взагалі був роком творчої змужнілості й повного розквіту його генія. Бо саме ж починаючи від 1878 року Іван Франко неухильно іде по стопах Шевченка, який закликав гострити сокиру на царів, панів, тиранів.

«Каменярі», «Вічний революціонер», «Борислав сміється», «Думи пролетарія», «Мойсей», — у всіх цих творах Франко виступає проти гнобителів народу, проти експлуататорів його, душителів, що топчуть людську особу, — виступає не на життя, а на смерть, закликає робітників та селян боротися з буржуазією, — боротися во ім'я світлого майбутнього: революція буде! буде!

Вічний революціонер —
Дух, що тіло рве до бою.

Рве за поступ, щастя й волю, —
Він живе, він ще не вмер!
Ні попівські тортури,
Ні тюремні царські мури,
Ані війська муштровані,
Ні гармати лаштовані,
Ні шпійонське ремесло
В гріб його ще не звело!

Австрійська влада, пани та духівництво ні жодного словечка не прощали йому з революційних виступів: вони арештовували Франка, вони кидали його у в'язницю, але ніщо не могло зламати протестуючого духу. Велет — з невичерпною енергією, богатир волі, мислі й духу, він, не зупиняючись, все далі йшов, вперед все далі. При цьому для здійснення поставленої мети своєї Іван Франко не шкодував нічого — ні сил своїх, ні скромного достатку, ні слави. На своєму ювілеї поет так говорив про себе: «Хай зникне моє ім'я, але хай росте і розвивається народ». Зрозуміло тепер, як Іван Франко ненавидів тих, хто душив народи і зокрема рідний йому народ український. На Великій Україні це були цар з панами, а в Галичині — австрійський цісар з баронами-німцями. Проти німецьких баронів Іван Франко не переставав боротися весь час — від початку своєї діяльності й до самої смерті. Грізне запитання австрійським властям вкладено у вірш «Гадки над мужицькою скибою»: Хто виссав плодючий сік народу й куди ті святі соки поділи? Таким же самим запитанням наповнений і вірш «Баба Митриха». Для чого це солдата, з походження українця, та раптом погнали австрійці на окупацію сербської Боснії? За що він там поклав свою голову? Те ж саме і у вірші «Ляхам» — про поляків, яких гнітять «з німецької ласки». Протест проти іноземного насильства, протест в оборону інших національностей у Івана Франка не є чимсь випадковим — навпаки, він логічно впливає з усієї його революційної діяльності. Зазначу ще один з таких виступів в оборону поляків: у вірші «Сучасний літопис» Іван Франко підносить свій голос проти колонізації німцями Познанщини і проти засудження в Лейпцігу поляка Крашевського, що протестував проти цієї колонізації. А згодом — дошкулення німецьким загарбникам і всій їхній хитрій системі гніту ми зустрічаємо у Франка дуже часто: і в «Тюремних сонетах», в поемі «Панські жарти», і у вірші «Гей, хто на світі крашу долю має», як також і в поемі «Воа constrictor», у драмі «Кам'яна душа», в оповіданнях. Цікаво, що вислови Івана Франка про німецьких агресорів іноді збігаються з висловами Тараса Шевченка.

Так, саркастичне слово останнього «німець узлуватий» («І мертвим, і живим») — також ми зустрічаємо і у Франка («О Дрэнмор, Дрэнмор, німче вузлуватий»). Очевидно, ненависть Шевченка до загарбників немало-таки живила і Франка. Усі ці життям продиктовані виступи проти німецької буржуазії, проти австрійських властей, проти самого цісаря аніскільки не стали на перешкоді нашому геніальному поетові продовжувати любити спролетаризовані маси німецькі, бідне селянство; не стали на перешкоді передати у власних перекладах на українську мову твори Лессінга, Гете, Гейне, Фрейліграта. Та ще ж і сам він, Іван Франко, досконало володів німецькою мовою, переклав на німецьку твори Тараса Шевченка і Миколи Некрасова.

Іван Франко не раз стверджував, що, не дивлячись ні на які зазіхання, Україна буде вільна, Україна встане! Сам Іван Франко під впливом «Заповіту» в такії ось свої слова це твердження уклав:

Розпадуться пута віковії,
Тяжкії кайдани, —
Не побіджена злими ворогами
Україна встане!

Україна побіджена не буде! Україна встане! Український народ разом з великим братнім російським народом та іншими народами Радянського Союзу знищать злого, лютого ворога, фашиста німецького, і підуть далі вільним шляхом своїм до свободи й щастя. Запорукою цього є безприкладний в історії героїзм нашого народу, запорукою цього є сталінська дружба народів, запорукою цього є міць доблесної Червоної Армії і самовіддана боротьба народних месників — партизанів червоних. Тяжка боротьба! Великі жертви! Фашистський людоїд, самодур Гітлер хоче повернути нас на рабів своїх? Та цього не буде! Ніколи!

Ще те не вродилось
Острее залізо,
Щоб ним правду й волю
Самодур зарізав.
Ще той не вродився
Жар, щоб в нім згоріло
Вічне діло духу,
Не лиш утле тіло!

ПИСЬМЕННИКИ — ВІЙНІ *

Робота поширеної Президії Спілки радянських письменників СРСР має у нас характер відбудовчий, характер відтворення. Розриву в роботі нашої не було, але змінилася сама обстановка її, що вимагає нових темпів і нових форм звучання. Голова Державного Комітету Оборони Й. В. Сталін в своєму виступі 3 липня 1941 р. сказав: «Насамперед необхідно, щоб наші люди, радянські люди зрозуміли всю глибину небезпеки, яка загрожує нашій країні, і позбулися благодушності, безтурботності, настроїв мирного будівництва, цілком зрозумілих у довоєнний час, але згубних в теперішній час, коли війна докорішню змінила становище». Це те перше, що відрізняє теперішню роботу нашу від колишніх урочистих засідань довоєнного мирного часу, що відрізняє і всю нашу творчість. З перших днів війни українські письменники, як і письменники інших республік Союзу, були охоплені однією думкою, щоб по-справжньому перебудуватись на новий, героїчний лад. І тому неминучі були у них мотиви самоперевірки. Ось, наприклад, Володимир Сосюра, удаючись до своєї пісні, просить її бути твердою й сталевною, щоб ніхто потім не сказав, що вона, мовляв, мирним сном спала під грім гармат:

Мій край клекоче у пожарі...
Чи ж можу быть байдужим я?
Сталева каска, очі карі, —
Такою, пісне, будь моя.

Прослав вождя, лети до неба,
Де кулеметів огнепад,
Щоб не сказав ніхто про тебе,
Що спала ти під грім гармат.

* Із виступу на поширеній Президії Спілки радянських письменників СРСР 27 січня 1942 р. в Москві.

Письменники, драматурги, поети уже всім своїм еством зрозуміли: не час співати солов'єм, коли Батьківщина переживає чорне горе, — нові слова в бойовій руці своїй зважуй! — нові пісенні удари готуй у серці! Андрій Малишко так і говорить:

На дніпровській долині ромашка зів'яла побита.
Тополина скрипить. Догоряє мій батьківський дім.
І не хочу я вітром лягати під кінські копита,
Соловейком співати на чорному горі твоїм.

Обстановка змінилася. І якщо робота попередніх пленумів і поширених президій наших теж відбувалася в напруженій, розпеченій до краю міжнародній атмосфері, — то тепер вона відбувається ще й поблизу самого фронту, поблизу нещадних вирішальних боїв з ворогом ненависним. Це — друга відмінність нашої роботи сьогодні. І, нарешті, відмінність третя — це те, що поняття патріотизму в нашій країні саме тепер пронизано новим могутнім електричним струмом. М. І. Калінін в своїй статті «Що значить бути радянським патріотом в наші дні» говорить: «Протягом двох десятків років — будівник, організатор виробництва, аграрник, культурник були центральними постатями в нашому громадському і економічному житті і основними типами нашої літератури... Перед громадянами Радянського Союзу постало основне завдання — безпосередня боротьба з ворогом... Але війна багатостороння. Вона вимагає величезної кількості роботи в найрізноманітніших її формах». І ось величезну кількість роботи і мусили підняти зразу ж після нападу загарбників радянські письменники, а серед них письменники Радянської України.

О. Є. Корнійчук уже дав тут загальну картину того, що зробили українські радянські письменники за минулі 7 місяців війни. Я дозволю собі спинитися лише на трьох питаннях, що впливають з його виступу: чи охопили українські письменники багатогранність війни в своїй творчості? Які художні образи найбільше хвилювали їх за цей час? В якому стані була художня агітація українських письменників?

Підняття епічного богатирського меча з дна ріки чи озера, який лежить там тисячу літ, — один з найпоширеніших засобів наших письменників — для зіставлення з могутністю Радянського Союзу. Прекрасний засіб. Але письменники не завжди подумують при цьому додати ще якийсь вид зброї до меча. Багатогранність-бо сучасної війни полягає в тому, що техніка її, впливаючи на тактику, відкриває такі простори

фронту, що їх подолати може тільки моторизована армія. Радянський богатир, голова якого вище від хмар, і володіє ж якраз всіма видами сучасної зброї. Це вже не тільки меч батьків його, ні — це танки, авіація, автомати, скорострільна артилерія. Оспівати таку силу нового радянського богатиря і є завдання письменника. Як основну постать літератури наших днів треба показати бійця-червоноармійця, льотчика, червонофлотця, танкіста, командира. Цей показ виявляється у письменників подвійно: то в формі переможного маршу багатомільйонних сил Червоної Армії, то в формі зарисовки окремого портрета. Ось марш Миколи Бажана:

Штиком і танком, бомбою й снарядом
Ми смерть несем оскаженим гадам,
Ми їх стріляєм, нищим ряд за рядом —
Нема рятунку кровожерним псам!

Гримить метал над Заходом і Сходом,
Ми, як один, звелися всім народом,
Двохсотмільйонним рушили походом,
І перемога путь вказала нам!

Чудесний марш у Леоніда Первомайського «Вперед, дев'яносто дев'ята!»

Вождю Червоної Армії товаришеві Сталіну присвячує одну з кращих пісень своїх Максим Рильський:

Міддю дзвінкою, окрилений дзвоном
Понад Дніпром, понад Волгою й Доном
Слово велике пливе і гуде:
Військо червоне — Сталін веде!

..Ворог лукавий іде на країну,
Та не втече від страшного загину,
Плем'я свободи гримить молоде:
Всіх нас на битву сам Сталін веде!

...З ним побивали ми полчища білих,
З ним ми фашистів поб'єм знавіснілих,
З ним ми не згинем ніколи й ніде!
Військо червоне — Сталін веде!

Детально виписаний портрет льотчика ми зустрічаємо у Володимира Сосюри:

Мов вилитий з криці,
Готовий на бій,
Блакитні петлиці,
Рум'яний, стрункий,

А зір, як зірниця
Над морем грізним.
І ворог боїться
Зустрітися з ним.

Де бурі по вінці
У синяві гін,
Носив він «гостинці»
В Плоешті й Берлін.

У війні сучасній — разом з льотчиком, але тільки рухаючись по землі,— вдало носять «гостинці» ворогові також і танкісти. Багато в українській літературі є зарисовок танкіста і танка,— я з усіх них хочу відзначити зарисовку Миколи Бажана, яка відмінна тим, що в ній дано і біографію самого танка, а в біографії — безмежні запаси сили і могутності народів Радянського Союзу.

Він повернувся з битви без пробойн,
Закурений, закопчений в бою,
Як вдягнутий в сталевий панцир воїн,
Що добре службу виконав свою.

У міднотопних казанах Уралу,
В печах, в ключах магнітогорських руд
Для нього проби кращого металу
Варив зброяр — увесь радянський люд.

Шахтар казав, рубаючи породу,
І сталевар казав, і ковалі:
«Ти будь міцний, як сила й міць народу,
Твердий, як серце нашої землі».

У зв'язку з віршем Миколи Бажана, не можу тут не згадати «Новорічний лист уральців товаришеві Сталіну», надрукований в газеті «Правда». Уральці пишуть в ньому: «Нових богатирів праці народив сьогодні сталінський Урал. Зберігаючи давні традиції свого ремесла, озброєні складною технікою точної науки, майстри Уралу кують надійну зброю для Червоної Армії.

В боях под Ростовом,
В боях под Орлом
Уральские танки
Пошли напролом.
В сраженьях за Тулу,
В бою под Ельцом
Встретился немец
С уральским бойцом».

Зустріч німця з уральським бійцем відчувається також і вчитованому мною вірші Бажана.

Безпосереднього зв'язку, звичайно, між віршем українського поета і листом уральців—нема. Але ж цим зіставленням хотів я підкреслити однаковість пульсу в поета і в героїв праці, однаковість мислення поета з народом. Колись Дмитрій Фурманов у своєму щоденнику сказав про Чапаєва, що від усього того, що б не робив Чапаєв, завжди випромінювався якийсь дух богатирства й чудодійності. Ось такий же дух богатирства відчуваємо ми сьогодні в усіх вчинках і діях радянського народу — незалежно від того, відбуваються вони на фронті чи в тилу, або ж у партизанських загонах. Бо ж в унісон б'ється серце народу з серцем вождя. У відомій п'єсі Олександра Корнійчука «Партизани в степах України» колгоспниця Катерина саме в цьому плані й говорить про своє серце: «Огню в ньому вистачить спалити добро своє, але згорять і вороги усі...»

Про те, як серце народу відповідає готовності наказам вождя, написані також прекрасні новели Петра Панча, Івана Ле, А. Шияна, Юрія Яновського. З-поміж новел останнього відзначимо новелу «Син». У ній дано образ сучасної матері-українки, що силою свого звучання нагадує образ матері із сербського епосу «На Косовім полі». Як у сербському епосі мати, розглядаючи одірвану руку свого сина, зрону, пролітаючи, ворог упустив її на землю, — «ані сльози не зронила», — так само мужньо тримає себе й сучасна українська мати, що ляпаса дає фашистам за свого замордованого сина. — «...Ось я підношу на цілий світ мою руку і б'ю по морді гітлерівсько-німецьку армію! Носіть цю зневагу й презирство — ви, негідники, боягузи, бандити!» Українська мати-патріотка за своїм сином ні сльози не зронила, і таку свою поведінку сама в кінці такими ось словами пояснює: «Для радянської моєї справи потрібні сухі очі».

Серце народу! Надто багато пережило воно глибоко несправедливого, брутального, звірячого від фашистських лютих собак, щоб могло стриматись і не говорити про себе! Воно заспокоїться тільки тоді, коли цілком удовлетворить свою помсту над ворогом.

Тепер наша героїчна Червона Армія і партизани знищують все те, що фашистом зветься. Така воля Вождя. Така воля народу. Сьогоднішні українські партизани — це свідомі борці за свободу, за справедливую справу нашу, які носять в своєму серці традиції великих повстанців Наливайка, Залізняка, білоруського Кастуса Калиновського, грузинського Арсела й ін. В но-

велі Юрія Яновського «Вино для перемоги» грузинські колгоспники пишуть своїм українським друзям: «Великі воїни давніх часів, наші грузинські народні рицарі, ваші українські герої—запорожці,— всі вони з захватом і подивом сприйняли б вашу битву й перемогу під містом К., коли ви, з'єднавшись з іншими партизанськими загонами, вщент розгромили штаб великого ворожого з'єднання». Чуття єдиної родини диктує письменникам Радянського Союзу пов'язувати в своїх сюжетах героїв свого народу з героями інших народів Радянського Союзу. Йде великий перегук письменників! Олександр Корнійчук від усього серця свого з словами дружби безсмертної звертається до російських братів; Максим Рильський пише посланіє білоруському народному поету Янці Купалі, а також посланіє до поляків; полум'яні свої рядки присвячує українцям Ванда Василювська; про почуття великого російського народу до народу українського говорить Валентин Катаєв; башкирський поет Сайфі Кудаш пише поему про юного українського партизана Тараса... Яка прекрасна наша країна, у якій одночасно в усіх республіках Союзу виблискують шаблі, вихоплені з піхов на ворога,—кінноти зірчасті клинки виблискують! Це — справжнє бойове наше розцвітання,—бойова молодість землі... Дзвін шабель, гурчання аероплана, гуркіт гармат — ось що проситься зараз в поетові рядки, — але ж ні, не проситься, а владно вривається, — як про це вдало сказано в Леоніда Первомайського:

Я славив молодість землі
в коханні і в бою.
Я славив наші кораблі
в коханні і в бою.
Кінноти зоряні клинки
Вривалися в мої рядки,
мов блискавки в маю.

(«Закон сталевих соколів»)

Гострі клинки помсти, що вриваються в творчість, наче блискавиці — найцінніше в біографії поета. Багато дав Леонід Первомайський творів за семимісячний період війни; і коли заглянути в них — постійна там напруженість і творча тривога, вічне шукання колізії, наздоганяння й розправа з ворогом. Я хочу зараз зупинитися на новелі Натана Рибакі «Прапор», що змальовує безстрашний вчинок і таку ж безстрашну смерть нашої радянської лідини. Повішений униз головою фашистськими людожерами українець в окупованому Києві проти древнього Софійського собору і вже десяту добу отак висів-

Марш і лозунг, байка, памфлет, викривальне послання й частівки звучать у всіх українських поетів — як у тих, про яких я вже говорив, так і в Павла Усенка, Сави Голованівського, Миколи Шеремета, Сергія Воскресенка, Івана Неходи, Михайла Стельмаха й ін. Змінюється кредо письменників, нове кредо появляється, яке впливає із виступу товариша Сталіна 3 липня 1941 року. Прагнення конкретної дійовості, прагнення найшвидшої, найактивнішої участі в боротьбі з ворогом — ось внутрішня наповненість цього кредо — всіх письменників Радянського Союзу. Олексій Толстой в тому ж липні місяці в газеті «Правда» надрукував своє: «Я закликаю до ненависті». Заклики до знищення дракона — на всю країну зазвучали у виступі письменників на Всеслов'янському мітингу в Москві; на мітингу представників українського народу в Саратові; і там же — представників народу польського; і ось нещодавно на мітингу представників білоруського народу в Казані. Віднині клятва письменника-бійця, клятва вірності вождю, а разом з тим прокляття ворогові з його «біблією людожера», все частіш і частіше зустрічається в радянській літературі.

Розвієм по чистому полю
Ми хмари фашистських зграй,
Бо виконать Сталіна волю
Немарно поклявся мій край, —

говорить Володимир Сосюра.

Народ-титан поклявся: «Не віддам
загарбникам своєї волі й влади.
Криваві пси, — нема пощади вам,
нема пощади!» —

пише Микола Бажан. В новому кредо радянського письменника на першому місці стоїть прагнення помсти. Жадобою помсти пройнята радянська мати в новелі Петра Панча — мати, що благословляє на війну останнього свого сина. Жадобою помсти пройнята в новелі Івана Ле українська дівчина Саня, що перевеслом задушує в полі диверсанта («Брала дівка льон»). Те ж саме звучить і в новелі Олеса Донченка «Життя». Жадоба помсти — це одно з найголовніших бажань і самого письменника радянського. Так і зветься новорічний нарис російського письменника Леоніда Соболева в газеті «Правда» — «Єдине бажання», в якому він признається: «В день нового року першим моїм словом було прокляття. Прокляття тим, хто підпалив земну кулю, хто навів жаху в сині дитячі очі». Та ось

і в останньому вірші білоруського поета Максима Танка, надрукованому в «Известиях», ми знаходимо те ж саме:

О, ні, не та вже даль оця,
Лиш попіл там, де мріли хати,
І з криком радісним бійця,
Можливо, не зустріне мати.

Ну, що ж, оновлена земля
Цілюші ліки знайде ранам,
А ми, йдучи через поля,
На попіл із-під касок глянєм.

І помстою згасивши гнів,
Повернемо з огню і грому,
З країни лютих ворогів
Ми переможцями додому.

(Переклад В. Сосюра)

Молодий український поет Михайло Стельмах, беручи участь в нашій визвольній війні як рядовий боєць-червоноармієць, говорить: якщо й вийде назустріч йому рідна мати, — то зустріч їх буде короткою. Бо ворога ще не добито, і Батьківщина його кличе не тратити й хвилини в святій справі знищення людозера, яке вже почалось:

Не питай, моя мати, чи довго у гостях пробуду у тебе —
Кінь при брамі стоїть, висох піт на сидлі.
Рибі добре у синім Славуті, і соколу в ясном небі,
Козаку ж у походах трудних на землі.

Але поряд з прокляттям і жадобою помсти перед українськими радянськими письменниками невідкладне стоїть завдання: піднести на нечувану височінь образ Батьківщини, зігріти його, фарбами збагатити і по-письменницькому виплекати. Я підкреслюю: виплекати, бо образ Батьківщини — теоретично не створиш, образ Батьківщини схематично не побудуєш, образ Батьківщини, не відчувши глибоко, не проспіваш, в серці не знайдеш. Ні, для відшукання його потрібно ще дещо.

І якщо в давньому епосі мірою кривдності з'являлася любов до природи, — то в наш час для радянського письменника мірою цією будуть: відданість батькові народів рідному Сталіну, відданість матері — рідній комуністичній партії, любов до Червоної Армії, відчуття в серці своєму морального обличчя народу, кривна зацікавленість у випуску високоякісної продукції на заводах, у вияві трудового героїзму в колгоспах і т. д. і т. п.

При такому підході письменника до самого себе — Бать-

ківщина сама постане перед ним — чи то як наречена, чи як дбайлива мати, з якою можна розділити всі радості, і горе, й муку. Андрій Малишко, звертаючись до замученої Гітлером України, ніжно-ніжно такі ось слова вимовляє, як син і рідний:

Знову кличу тебе. Чи ти голосу не розпізнала?
Знов прошу — озовись, червіньково-вишнева моя!
Може б вітром я став, тільки ж хмар налягає навала,
Може б співом покликать — та де ж того взять солов'я?

Вражає те, що вислів «кличу тебе», «Україна кличе» з'являється в творах українських письменників майже одночасно, незважаючи на те, що одні з них перебувають на фронті, а інші працюють в тилу. Ось початок одного з віршів Володимира Сосюри:

Пил і вітер у обличчя... Десь Дінець, сади, Лисиче...
То мене Україна кличе на кривавий, смертний бій.
Я лечу туди безсонно, а навколо гони, гони,
І в блакиті мрійній топе край башкирський степовий.

Електричний струм, що по-новому проймає поняття патріотизму, проймає й нас, українських радянських письменників. Ми стрепенулись, ми самі себе перевірили і ось прийшли до висновку, що не все ще зробили ми в цьому напрямку, далеко не все. Щоб охопити багатогранність Вітчизняної війни, — нам треба самим стати багатогранними. Щоб створити глибинний образ Батьківщини — нам треба самим бути глибинними. Щоб написати великої ваги агітаційні речі, нам треба навчитися саркастичним сміхом убивати ворогів. Олексій Максимович Горький — в його політичних памфлетах — нехай послужить нам в цьому як приклад. Батьківщина зазнала великих мук: чи можна ж убити їх в одну новелу, сонет, в мініятуру? Ні. Перед нами стоїть завдання — готуватися також і до великих полотен. Українська радянська література, як література великого народу — не має права бути маленькою. Всеохопна письменницька організація повинна нам максимально допомогти в нашій роботі. І насамперед: ще більше поглибити ті канали, що проходять від республіки до республіки і потім усі в одному морі зустрічаються — в Москві. Навести повний лад, як це говорили тут промовці, в нашому літературному господарстві.

ГНІВ ТАРАСА

В суворий і грізний час зустрічаємо ми традиційні передвесняні дні, зв'язані з пам'яттю Тараса Григоровича Шевченка. Фашистський звір Гітлер ось уже кілька місяців сіє на окупованих рідних наших землях смерть, руїну і пожежі. Одною з перших республік Радянського Союзу, що зазнали нападу фашистського людожера, була Україна. Задумавши знищити український народ, фашистський звір постачив своїх гітлерівських молодчиків окрім зброї — ще й шибеницями, петлями готовими, кишнями грабіжницькими безодніми, наказами дикими, жорстокими — руйнувати скарби наші, пам'ятники старовини й мистецтва. Тарасова могила в Каневі, могила співця свободи українського народу — в першу ж чергу була лими по-варварському зганьблена й осміяна.

Звір ненажерливий розкривав уже свою пащеку і на саме серце нашої Вітчизни — Москву. Завдяки геніальному Сталінському плану контрудару, контрнаступу, наша славна Червона Армія зламала ворога, розбила німецькі армії, що вважали себе непереможними... Та ворог ще не добитий, він ще дужий. А тому — кожен крок наш сьогодні, кожен рух душі має бути скерований на те, щоб остаточно знищити звіра. В наші героїчні дні Вітчизняної війни вшанування пам'яті Тараса Шевченка набуває особливо важливого характеру. Патріотизм поета, його ненависть до ворога, з восьмидесятирічної давнини випромінює на нас такі яскраві снопи світла, що ми не можемо очей своїх одвести від їх потужності і сяйва. Ми ловимо в свої серця ті випромінювання поета-патріота і, переломивши кризь добу нашу, надсилаємо їх як турботу і любов червоноармійцям, партизанам, а озвірілому ворогові, дикій грабармії фашистській — вічне презирство, ненависть і прокльони!

Смійся, лютий враже!
Та не дуже, бо все гине, —
Слава не поляже...

М. І. Калінін на 6-й сесії Московської обласної Ради депутатів трудящих сказав: «Всі людські почуття — горе, гнів, зненависть — все це має бути скероване на боротьбу з німцями». Ось чому ми сьогодні українського генія зустрічаємо не як лірика тільки і повістяра, не як художника і філософа, — перш за все: як борця за свободу, як патріота, що глибоко ненавидів ворогів, як гнівного викривателя неситих. Ми особливо наголошуємо сьогодні на почутті гніву, бо гнів Шевченка особливо цінний для нас зараз у боротьбі з бандитами-людоджерами, з розбійниками, руйначами культури. З усіх гасел Шевченка, з усіх лозунгів його і закликів ми обираємо один найголовніший заклик, бойовий клич його бойової поезії: «Нехай ворог гине!»

Тарас Шевченко ненавидів тиранів особливо за те, що вони, закабальючи народ український у рабство, користувалися в цій нечистій справі нечистими руками колонізаторів. Всі ці енгельгардти, бенкендорфи, дубельти, барони фон-корфи та інші, що їх густо насаджували царі як поміщиків та урядовців, були найлютіші мучителі українського народу, вороги його волі і культури. Запродані степи українські, — каже Тарас Шевченко в поемі «Розрита могила». На хитрих, меркантильних зайд скаржиться він і М. В. Гоголю (у вірші, присвяченому великому сагирикові) в знаменитій своїй поемі «Сон», за яку цар Микола Палкін заслав поета в Оренбург, Шевченко висміює своїх землячків-перевертнів, остільки заглушених «в німецьких теплицях», що вони вже й свою рідну мову забули. А в посланні «І мертвим, і живим, і ненародженим» Шевченко, не стерпівши образи за батьківщину, прилюдно в обличчя б'є перевертнів бичем свого презирства:

Нема на світі України,
Немає другого Дніпра,
А ви претеса на чужину
Шукати доброго добра,
Добра святого. Волі! волі!
Братерства братнього! Найшли,
Несли, несли з чужого поля
І в Україну принесли
Великих слов велику силу,
Та й більш нічого.
...І знову шкуру дерете
З братів незрячих, гречкосійв,
І сонця правди дозрівать
В німецькі землі, не чужії,
Претеса знову!..

* «Труд», 31 січня 1942 р., № 26.

...Ох, якби те сталося, щоб ви не вертались,
Щоб там і здихали, де ви поросли!

— Ви претеся в німецькі землі, по освіту, ви забуваєте свою історію, визвольні війни, а тимчасом, — каже Шевченко, — німецький колонізатор загрожує вашій батьківщині економічним поневоленням:

І на Січі мудрий німець
Картопельку садить.

Так до самої смерті своєї не переставав Шевченко протестувати проти поневолення, не переставав протестувати проти онімечування України. Які близькі, які зрозумілі і співзвучні його протести нашому часові! У січні цього 1942 року в газеті «Правда» опубліковано звернення «До українського народу», підписане М. С. Хрущовим, М. С. Гречухою і Л. Р. Корнійцем, в якому ясно перед усіма нами поставлене запитання: «Чи буде український народ говорити рідною українською мовою, чи наші покоління будуть знімечуватись?»*. Тарас Шевченко не тільки тих німецьких колонізаторів ненавидів, що п'явками присмоктались до українського народу, але також і тих, що пили кров людську в Чехії, Сербії, Моравії. В поемі своїй «Єретик» він прославляє чеський народ за те, що той героїчно боровся з загарбниками:

Слава тобі, любомудре,
Чеху-слов'янине!
Що не дав ти потонути
В німецькій пучині
Нашій правді.

І знову вражає нас пророча співзвучність цих слів Шевченка нашому часові. Сьогодні не дає потонути слов'янському світові в фашистській пучині весь радянський народ, його рідна дитина — Червона Армія! Визволення своїх братів-українців Тарас Шевченко вбачав у братерському єднанні народів:

І брат з братом обнялися
І проговорили
Слово тихої любові
Навіки і віки!
І потекли в одно море
Слов'янської ріки!

(«Єретик»)

*. «Правда», 21 січня 1942 р., № 21.

Ми тепер в Башкирії. Рукою подати до тих місць історичних, де мучився Тарас Шевченко в засланні — до колишнього Оренбурга, до Ілецької Захисти, Орська та ін. Це ж звідти він, забуваючи про всі злигодні життя, весь час стежив за долею України, весь час слав пригніченим братам своїм повне сліз братнє нагадування:

Любіться, брати мої,
Україну любіте...

(«Загадайте, братія»)

Любіть її... Во время люте...

(«Чи ми ще зійдемося»)

Недавно я поза Уралом
Блукав і господа благав,
Щоб наша правда не пропала,
Щоб наше слово не вмирало.

(«Марку Вовчку»)

Але річка Урал, адже ж, там бере свій початок, де й річка Белая. Я цим хочу сказати, що башкирський народ таке ж має право кривости на Тараса, як і народ казахський. Та й у самого Шевченка ми знаходимо цьому ствердження: в його повісті «Близнецы», в його ліриці і особливо в «Щоденнику» — є згадки про башкирів і Башкирію. І ось тепер, мало не по ста роках, башкирські поети говорять про єдність українського і башкирського народів у боротьбі проти ворогів нашої Батьківщини — проти німецько-фашистських загарбників. Сайфі Кудаш в своєму вірші «Думи опівнічні» говорить:

Щоб звільнити навек Україну,
йдуть джигіти Уралу на бій.
Доки ворог останній не згине,
не спочине їх меч бойовий.
Полонена Тараса могила
стане вільною в сяйві зірок,
і з привітом Башкирія мила
покладе на могилу вінок.

(Переклад В. Сосюри)

Тепер, коли гітлерівські собаки хочуть поневолити нашу Батьківщину — на захист її повстали всі народи Радянського Союзу. Надії ворогів на розклад Країни Рад шляхом внесення до неї національного розбрату — були биті з перших же

днів Вітчизняної війни. Сталінська дружба народів — одна з могутніх фортець наших, об яку вшент розіб'ються гітлерівські орди. Сталінська дружба наша — в ряді інших підвалин її — тримається на взаємному обміні радянських народів культурними цінностями. І коли українцям близькі і зрозумілі Пушкін, Шота Руставелі, Ованес Туманян, Фаталі Ахундов, Габдулла Тукай, Мажит Гафурі, — то для всіх народів Радянського Союзу такий же близький сьогодні і зрозумілий Тарас Шевченко. В численних листах червоноармійців (не лише українців!) — в листах, що надходять до Спілки письменників, до наших редакцій, до Академії наук — є одне прохання, що без кінця повторюється, прохання надіслати «Кобзар» Шевченка на фронт. Так гнівне слово Тарасове допомагає нам сьогодні і духовною зброєю своєю в боротьбі проти німецько-фашистських загарбників. І ми, разом з своїм поетом, ще голосніше підносимо сьогодні його клич бойовий: «Нехай ворог гине!»

Наша дума, наша пісня
Не вмре, не загине:
От де, люди, наша слава,
Слава України!

1942

НА ЗАХИСТ ДІТЕЙ НАШИХ*

Слухай, могутній, багатоязичний народі мій радянський! Слухай голоси синів твоїх та дочок, — голоси залізного протесту, породженого з глибини глибоких потрясінь наших сердечних!

Багато є в історії прикладів підлості ворога, немилосердя та жорстокості, — але ніколи ще не зустрічали ми такої підлої жорстокості, такого звірства шаленого, якими безславно проявили себе у відношенні до нас німецькі фашисти. Багато в історії прикладів, коли під час віроломного нападу ворога народ всією своєю масою підносив свій голос на захист себе, але ніколи ще не було такого, щоб голос підносився саме на захист дітей. Діти-бо не воюють — то що ж од них потрібно ворогові? Зігнати свою злість за невдачі? Задовольнити свій садизм? Ні! В чомусь другому криється причина систематичного злісного винищення фашистами радянських дітей на тимчасово захоплених ними територіях.

У нас тепер весна, і з талої землі кожного дня пробиваються догори все нові та нові зелені паростки. Вони дивляться у синє небо, щоб не пропустити того, що скаже їм сонце. Слухай, народі мій любий, народі радянський! Після Великої Жовтневої революції у тебе народжувались усе нові й нові найніжніші зелені паростки, твої радянські діти. Тільки-но навчившись ходити, вони чутливо прислухувались до того, що говорить їм устами вихователів Сонце-Ленін, що говорять їм Сонце-Сталін.

О діти! Найсвітліша мрія наша, найдорогоцінніша надія, наше святее святих! Так ось що потрібно од дітей фашистському загарбнику: — щоб вони не дивились на Сталіна? Так ось що потрібно берлінським людоїдам од тебе: — щоб

* Виступ на мітингу на захист дітей від фашистського варварства 2 травня 1942 р. в Уфі.

ти; мій радянський народ, залишився без покоління, без продовження роду в майбутньому!

Знищення слов'янських народів — це давня мрія хижих німецьких потвор. Але слов'яни в усі віки являли собою непоборну силу, об яку розбивалися німецькі грабіжницькі орди. Бив їх на Чудському озері Олександр Невський; бив їх під Дорогичином Данило Галицький; з'єднаними силами слов'ян вщент розбиті були пси-барони в битві під Грюнвальдом, а хвалений Фрідріх II — як дременував він од російського війська у XVIII столітті; сумно також для німецьких загарбників закінчилась і окупація ними України в 1918 році. Хіба ж мало ще їм тих всіх уроків?

Але ж німецькі фашисти все лізуть, німецькі фашисти хочуть підкорити тебе, народі мій непереможний, знищити тебе і твоїх дітей.

О діти! найсвітліша втіха наша, багатобарвна райдуга, перекинута до прийдешнього!

Геніальний співець українського народу Тарас Шевченко кожного разу внутрішнім світлом опромінювався, коли тільки починав він говорити про матерів та дітей.

У наших раї на землі
Нічого кращого немає,
Як тая мати молодая
З своїм дитяточком малим.

Ніжність велику почував Тарас Шевченко до дітей, — ніжність, яка відрізняє всіх нас, слов'ян, вихованих на принципах гуманності, вселюдського щастя й волі.

...вийшла з хати
Веселая, сміючись, мати,
Цілує діда і дитя,
Аж тричі весело цілує,
Прийма на руки і годує,
І спати несе.

Ця ніжність до дітей цілком чужа гітлерівським голово-різам. Голова Державного Комітету Оборони Й. В. Сталін в своїй доповіді 6 листопада 1941 року, характеризуючи лідерів гітлерівської партії й гітлерівського командування, говорить про них як про людей, «що втратили людську подобу і дійшли до рівня диких звірів». Так, тільки дикі звірі можуть опуститися до винайдення правил та параграфів про винищення дітей! Якраз всі накази фашистських генералів і зайняті ж

цим, а особливо безприкладний в історії найжорстокіший наказ генерала Рейхенау. І гітлерівська армія—наче тільки цього й чекала—почала набивати руку в такому противному почуттю гуманності, в такому мерзенному ділі. Та «логіка гуманізму, — говорить О. М. Горький, — неприступна розумінню двоногих вовків та кабанів». Двоногі вовки ставлять дітей для втіхи собі як мішені; двоногі вовки ллють із шланга льодову воду на дітей, поки ті не обернуться в льодові стовпи; поранену 5-річну дівчинку приколюють багнетом; на очах матері дітей живими в землю закопують... Нота Народного Комісара Закордонних Справ тов. В. М. Молотова вся сповнена численних прикладів наруги німецьких фашистів над радянськими дітьми.

Нема слів для висловлення того обурення, яке проникає серця всіх нас, радянських громадян, що безмежно люблять свою многотраждальну Батьківщину! Одне тільки й виривається з глибини серця: — Помсти дітовбивцям, помсти! Смерть кровожерним псам! Добити їх, зрівняти з землею, навіки одучити їх забігати в наші батьківські землі, одучити зводити на дітей наших бездушний свій автомат! Смерть також і тим, хто їх хитро і зле підмовляє на це діло.

Не можна без огиди читати лист, знайдений у одного вбитого німецького офіцера (приводжу із газ. «Правда» від 24 квітня ц. р.): «Мене приваблює Поділля, — пише офіцерові якась Ельза, — я б бажала там звити наше гніздечко. У кожному разі Київщина або Полтавщина». Фашисти, дійсно, хочуть загарбати наші землі для того, щоб посадить на них своїх поміщиків, своїх дружин і полюбовниць. А особливо до вподоби припав їм наш чорнозем український.

Ми знаємо, що справжній народ німецький незгодний з Гітлером і що проти нас він ніякого зла не має. Ми не схильні змішувати німецьких матерів із розгнузданими і зажерливими Ельзами. Але треба сказати, що останніх в Німеччині теж є чимало: це вони, підбиваючи своїх чоловіків на злодійства, потирають руки од передчування ситого і теплого життя поміщицького на скривавленій Україні. А тим часом їх полюбовники грабують для них на фронті і кофточки і панчішки. То не завадить, що вони в крові — була б тільки Ельза вдоволенна. О, проклятуща bestія! То, значить, заради твого «гніздечка» на Україні, в с. Голубівка дітей фашисти із хат на сніг повикидали і ногами потоптали! А в с. Шебелінка, загнавши їх у льох, кинули туди гранату! Це заради твого «гніздечка» в с. М'ясодово убили вони 17 дітей і там же багнетами прокололи 6-місячну Раю Виронову. Дитячі садки

та ясла бомбами розбиті, школи обернуті на конюшні... Смерть гітлерівським цепним псам, смерть потворному лютому дракону!

Од мерзотних злодіянь коричневого дракона весь світ сьогодні, все прогресивне людство здригається! Все частіш і частіш за кордоном лунають голоси на захист Радянського Союзу. З'їзд американських слов'ян у Детройті привітав «могутній російський народ». «Народи всіх волелюбних країн, — говорить у першотравневому наказі товариш Сталін, — дивляться на Радянський Союз, як на силу, здатну врятувати світ від гітлерівської чуми». Природно, що всі чесні, всі передові люди нашого часу, що перебувають у фашистських країнах, швидше приймуть смерть, аніж підуть проти Радянського Союзу. В газеті «Правда» за 17 квітня ц. р. сповіщалося про те, що відомий італійський художник Рагоцціно в Римі покінчив самогубством після того, як одержав наказа відправитись на радянсько-німецький фронт. Честь і хвала художникові Рагоцціно, що ціною власної смерті відмовився вбивати мирне населення, убивати радянських дітей.

Слухай, могутній, многоязичний народе мій рідний радянський! Віддамо всі свої сили на врятування дітей наших. Ні талантів своїх, ні майна не пожаліємо!

До вас, громадяни й громадянки, звертаюсь я, як представник українського народу. Захистімо наших дітей од тяжких наслідків кровопролитної війни. Оточімо наших дітей теплотою, ласкою і турботою. Створімо для них матеріальні фонди. Зберімо для них одягу, книжки. Не залишимо їх сиротами. Поможемо країні виховати із наших дітей громадян Радянського Союзу.

Під керівництвом великого Сталіна — вперед, до перемоги!

ПРОМОВА НА ІІ АНТИФАШИСТСЬКОМУ МІТИНГУ ПРЕДСТАВНИКІВ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ*

Народи всього світу! Народи, що вславили себе благородним прагненням до миру і свободи! Ви, що живете на Західній півкулі, і ви, що живете в Америці й на сонячному півдні, — слухайте!

Звір хоче наші вільнолюбні народи пожерти. Ви є свідками того, що чинять зараз німецькі фашисти. Ви є свідками нечуваного ще в історії поработіння людей, — людей, які ніколи ж нічим в житті не заважали жить другим, нікому! І ось із тьми на нас плитнула потвора: — «кланяйтесь усі мені — я голубая кров»; з туману звір винирнув: — «служить мені, бо я найвища раса».

І застогнали під кігтями його народи в Європі! І застогнали народи Радянського Союзу — росіяни, білоруси, українці...

Але не стерпів люд, не стерпів сердешний наруги такої, і поняло його обурення і гнів.

Та хіба ж можна було стерпіти, як кат живим людям виламував руки, як він дідів розстрілював, батьків наших вішав? Той хруст кісток — прислухайтесь! — ще й досі стоїть захрясло у повітрі і гострим бодем віддається нам у серці. Хіба ж можна було стерпіти, як нашим матерям і сестрам — після обезчещення — тупим ножем вирізували груди, а потім живими й матерів і сестер закопували в землю? Погляньте: земля на глибині ще й досі там ворушиться й говорить. Та не говорить, а кляне! За що ти мене, людоїде, вбив? О, за що, за що?.. Чи ж можна було стерпіти, як дітей наших — цих невинних діток — той лютий ворог хапав між свої руки злодійські й кидав їх об камінь, а після того ще й чоботом — на русявенькій, на білі, любії голівки важко наступав...

* 30 серпня 1942 р. в Саратові.

О, бездушність каменю! ненаситність звіра! У фашистського ж цього проклятого звіра замість моралі — сухі параграфи, і замість ніжності — садизм. В своїй продажній газеті «Національ цейтунг» фашисти пишуть: «Нам доводиться бути нещадними, щоб забезпечити мирне майбутнє німецьких дітей». Так от звідки пішли всі правила й параграфи безприкладного своєю жорстокістю в історії наказу брудного покійничка генерала Рейхенау про знищення дітей!

Народи всього світу! Чи ви чуєте, як блягузкують берлінські людодіди? Свої крадіжки та убивства вони хочуть прикрити гаслом «мирного майбутнього німецьких дітей». О ні! Миру у нас з фашистськими загарбниками та ніколи ж бо не буде, ніколи! Тільки дикі звірі так можуть робити: п'ючи пиво, насолоджуватись горем наших матерів. Для них же нічого не існує в світі, як тільки своя брехня нахабна. Сатрап Гітлера Бальфур фон-Ширах точнісінько так і сказав раз: «Краще німецька брехня, аніж людська правда». Але: що ти візьмеш із цих отупілих, із цих зарозумілих телепнів? Іще ж в свій час колись Генріх Гейне добре був розкусив попередників Гітлера: він у своїм творі «Ослячі вибори» навів був слова, що цілком нагадують нам вислів сьогоднішнього Бальфура:

О, що це за розкіш та бути ослом!
Таких Довговухів онука!
Я рад би з найвищих дахів прокричати:
Я з прадіда-діда ослюка!
Осел той великий, що сплотив мене,
Був щиронімецькая сила;
Німецьким ослячим мене молоком
І мати ослиця кормила.

(Переклад Ів. Франка)

Фашистська брехня і наша вселюдська правда на герці, у боротьбі зустрілись. І ми віримо, що правда переможе. Бо для цього ж ми й живемо на світі, для цього ж ми й боремось — за дітей наших, братів, сестер, за батька і за матір.

...Ой то не маги, горем убита, впавши на коліна, над зарубаною дитиною заламувала руки — ні! То сама країна наша, вся земля батьківська й прадідівська тужила тужно так, а тужачи запитувала гнівно: за що ти, звіре, дитину мою вбив? О, за що, за що!..

І відгукувалися грізною луною ці слова гіркі — аж ген аж там! — де сини цієї матері в лавах Червоної Армії з ворогом одважно бились. І котилося запитання це ще й далі, на

той бік, за фронт, де партизани день і ніч на ворогів чигали: за що ти, звіре, вбив, за що?..

І як припасти вухом до землі, то такі ж самі грізні запитання можна було почути і з інших країн: із Закарпаття, з Чехії — з висілка Лідіце, із Бачки, що її Гітлер «з ласки своєї» васалу власному Хорті подарував; і з Белграда, де сербська партизанка кинула під ноги кату Граберу гранату...

І цеє запитання великий породило гнів радянського народу! Матері і сестри, отерши свої сльози, раптом ставали напругими, рішучими, мов із заліза зроблені. Стежками таємними пробиралися вони до партизанів і там клялись жорсткою мститись ворогу, мститись — аж поки й життя свого стане! Бо вони вірили, бо вони знали: Україна ще воскресне! Україна ще засяє, оживе!

Так між партизанів наново родились і безсмертними стали: росіянка Зоя Космодем'янська, білоруска Анка, українка Майка Вовчик-Блакитна. Ми згадали тут лише трьох, а їх же цілі тисячі! Зокрема на Україні — їм і числа нема — тим мужнім матерям, безстрашним юнкам і юнакам, синам і дочкам українського народу, які виступають проти ворога як у загонах народних месників, так і в лавах Червоної Армії. Досить тут назвати Любу Земську; медсестру Ніну Ярош, яка вогнем помстилася за смерть школярки Люди Петрової, що й перед смертю не розлучалася з Шевченком та Пушкіним, а також невідому дівчину в блакитному платті, розстріляну фашистами у Києві на Хрещатику за те, що вона розповсюджувала нелегальну газету «Червона Україна».

Дух українського народу, незламний дух, одважний — вступив у саме серце й душу наших славних бійців червоних і командирів, як також і в наших юнаків та юнок. Відомий прогресивний німецький письменник Генріх Манн — у своєму листі до газети «Правда» підкреслює, що радянському народові «властиві всі якості народу героїв». Так! Народи Радянського Союзу, а між ними український народ, на якого з найбільшою нахабністю опустила лапа звіра, — щодня в боротьбі своїй породжують героїв. І коли фашисти у тій же газеті «Національ цейтунг» висловлюють свій жаль з приводу того, що українці, мовляв, «аж надто своенравні і не хочуть зрозуміти сутності порядку», — то треба сказати, що в цьому фашисти велику мають рацію. Справді ж бо наш український народ своенравний. Бо він же як не любив рабства, то, звичайно, й зараз його не потерпить. Народ-герой і не може

бути в рабстві! Його Батьківщина повинна бути вільна. Україна дихає! Україна бореться! Ще вона воскресне, засяє, оживе!

Дух свободи українського народу виковувався ще з давніх давен, у всі віки, — виковувався в боротьбі з ворогами. Цей дух свободи оспівували співці народні, а за ними й наші письменники, поети.

У відомій українській «Думі про Івана Коновченка» — козака насамперед запитується тільки про одне:

Чи ти здоров'ям змагаєш?

Чи ти в себе доброго молодецького коня маєш?

І кожен козак з охотою відповідав: і те і друге маю, ладен хоч зараз голову утяти ворогу. А як високо в своїх творах підносили дух українського народу і Тарас Шевченко, і Леся Українка, і Іван Франко! Останній, закликаючи українців до бою, категорично заявляв:

Ще те не вродилося
Острее залізо,
Щоб ним правду й волю
Самодур зарізав.
Ще той не вродився
Жар, щоб в нім згоріло
Вічне діло духу,
Не лиш угле тіло!

Ці слова Франка підтримують у боротьбі нас і сьогодні. Вічне діло духу чується і в подвигах на фронті Героїв Радянського Союзу Шашла, Удовиченка, Шамури, в подвигах Володимира Матюшенка (небожа героя повстання на броненосці «Потемкин»), снайперів Георгія Бронзія, Людмили Павличенко; як також і в подвигах в тилу Миколи Степового, Семиволоса та багатьох інших, що кують знаряддя для полків червоних.

Усі наші бійці червоні, всі радянські люди — інженери, академіки, стахановки полів, педагоги — щодня, щохвилини здоров'ям своїм змагають, тобто: моральністю й трудом вони сильні та високі. Усі радянські українці — у себе доброго молодецького коня мають: чи аероплан, чи танк, чи мотоцикл. А в руках — гостру далекобійну зброю. Радянська Україна дихає! Радянська Україна бореться! Ще вона воскресне, блисне славою, засяє, оживе!

Але хитрощам ворога — нема упину. Окупувавши землі

українські, німецькі фашисти цим не обмежились, — ні, вони ще хочуть і на саму душу народу українського накласти руку. Фашистські загарбники руйнують пам'ятники культури, заповідники, картинні галереї, музеї. Після знахабнілого насміяння над могилою Шевченка вони ще зруйнували зараз геть усі школи й університети, книги з бібліотек повикидали, попалили. Та це ще не все. Підручні лакеї Гітлера — Розенберг і Еріх Кох, щоб запрягти народ український у ярмо, на окупованій Україні, видають свої сфальшовані «земельні закони», за якими людність українська повинна готувати місця поселення для баронів німецьких і привезених ними поміщиків-білоемігрантів. І тягне люд плуги і борони — і, падаючи під ударами, кляне зажерливого звіра фашистського проклятого. А скільки люду безневинного у концтаборах фашистських мучиться! — від хвороб, від голоду вмирає...

Та нехай ворог не втішається. Хай самодур Гітлер з своїми кохами не надіється, щоб люд український, радянський та не скинув із себе рабського ярма!

Ще те не вродилось
Острее залізо,
Щоб ним правду й волю
Самодур зарізав.
Ще той не вродився
Жар, щоб в нім згоріло
Вічне діло духу,
Не лиш утле тіло!

Народи всього світу! Народи, що вславили себе благородним прагненням до миру і свободи! Слухайте!

Вічне діло духу народів Радянського Союзу зараз на такій висоті, як не було ще ніколи! Усіх нас владно кличе наше над ворогом переможне, наше світле майбутнє. Вічне діло духу українського народу — на твердих піднімається крилах угору. Ми свою землю не залишимо так бур'янами у ворога заростати! Ми свій люд український не покинемо в біді — ми будемо рятувати його з неволі! Радянська Україна бореться! Ще вона воскресне, блисне славою, засяє, оживе! Міць Червоної Армії є для нас в цім запорукою і незламна воля вождя і полководця нашого — Йосифа Віссаріоновича Сталіна!

ЛІТЕРАТУРА ВЕЛИКОЇ БИТВИ

Над нашою Батьківщиною — гроза і буря. Але не та гроза, що, відблискавши блискавицями, сама розвіється на світанку; не та буря, що, ламаючи дерева, кінець кінцем стомлено тікає. Ні! Лихий дух окупантів проходить по окупованих радянських землях, вогнем і залізом прокладаючи собі ганебний шлях. Кривавий Гітлер з своїми дикими ордами фашистськими витоптує нашу рідну землю, палить її, знищує. Тільки послухати, — що зробив цей жорстокий звір на окупованій Україні! Ні в чому не винних людей він розстрілює і вішає; стариків запрягає в плуги; дітей і жінок посилає в Німеччину на каторжні роботи. А для того, щоб український народ зовсім забув свою батьківщину, свою мову, пісню, історію, героїв, що боролися за волю, — ворог наклав свою лапу ще й на культуру. І ось — українські школи відводять фашисти під казарми, назви вулиць перекладають на латинський алфавіт, українську мову наводнюють німецькими словами. Крім того, в їх літературі, в якій так старанно подвизаються всякі прихвосні, лакеї Гітлера, — весь час підкреслюється одна і та ж думка, що український народ створений, мовляв, для того, щоб бути рабом у німця.

Та український народ на окупованій Україні не вірить фашистським брехням: народ знає, що є Москва, є Кремль і в ньому Сталін, є наша героїчна Червона Армія, і що Радянська Україна встане, переможе. Народ окупованої України знає, що єдину правду скаже йому тільки та література, яка знаходиться на радянській землі. Ось чому він так пильно зберігає в себе наші відозви, газети і книжки радянських письменників, що просочуються туди всякими потайними дорогами.

Цей момент особливо дорогий для нас, українських письменників, бо ж тут наші письменники, драматурги і поети беруть на себе велику відповідальність: зберегти спадковість

і нерозривність процесу створення української радянської літератури; в дні священної Вітчизняної війни полум'яним своїм словом закликати народ на боротьбу проти фашистських загарбників; запалювати свій народ на служіння Радянській Батьківщині; оспівувати героїзм Червоної Армії.

Фашисти (що й казати!) не люблять українських радянських письменників. Вони в своїй безсилій злобі навіть сміють погрожувати нам. Але щодо цього у нас є прекрасна українська приказка: «Собака бреше — вітер носить». Хай погрожують нам скільки завгодно — це у них тільки від люті, тільки від заздрості, що українська радянська література живе і процвітає.

Так, українська література живе і розвивається! Незаперечним доказом цього служить регулярний вихід наших українських журналів, вихід газети «Література і мистецтво» та бібліотеки з серії «Фронт і тил». Великими тиражами розходяться наші видання на фронті і в тилу. Тема наших поезій, новел і драматичних сцен — одна: відомстити ворогові, ненависть, помста, боротьба з ним не на життя, а на смерть.

Хай же знають фашистські людожери, що українська радянська культура була, є і буде. Україна встане, переможе! Встане, бо є Москва, є Кремль і в ньому наш вождь і полководець Сталін.

Смерть німецько-фашистським загарбникам!

ДРУЖБА НАРОДІВ

На день свята Великого Жовтня — кожен з нас, радянських людей, радісно сьогодні поспішає перед лицем Вітчизни заявити: що хорошого зробив він за цей час; як він зміцнював сили Батьківщини і в чому саме особливо досяг і, нарешті, як він виріс. І ось підбиваються підсумки роботи — як індивідуальної, так і колективної: в галузі фізичної праці, в галузі науки, літератури, мистецтва... Але є ще одна галузь діяльності, яка більш за всі зміцнює сили Батьківщини, — це незвичайна галузь дружби народів.

Незвичайна вона тому, що, розпросторюючись над нами і спадаючи по колу, наче баня голуба, обіймає собою все: і труд, і творчу течію життя Країни Рад, і наші думи завітні про майбутнє. Незвичайна тому, що вона, над всіма галузями праці й творчості округло здійснюється в формі перси материнської, всі соки життєві в собі, все молоко животворне уміє просто направляти до одного соска, що викормлює богатирів Країни Рад. Виховання богатирів, виховування чуття єдиної родини — це та сила титанічна, що весь час тримає ворогів наших в постійному напруженні і страху. «Дружба між народами СРСР, — говорить товариш Сталін, — велике і серйозне завоювання. Бо поки ця дружба існує, народи нашої країни будуть вільні й непереможні». Ці слова товариша Сталіна сьогодні є для нас золотою вказівкою в боротьбі нашій з жорстокими людоненависниками, німецькими фашистами. Хвалений «бліцкриг» Гітлера розбився так швидко саме завдяки дружним зусиллям усіх народів нашої країни. Розраховування німецьких фашистів на розчленування СРСР — саме завдяки братерській спайці всіх частин нашої Батьківщини зазнали невдачі. Німецькі фашисти в своєму розбишацькому на нас нападі наткнулись на дещо таке залізне, незламне, чого вони ніяк не чекали. В героїчні дні Вітчизняної війни, в дні

невсипущих тривог і готовності — країна наша виявила стільки джерел життєвих сил, що кожен з нас не може не переповнитись радістю великою!

...старий Джамбул
Свої руки знову простяг,
Простяг і владно спитав:
«В чім джерело життєвих снаг?
В чім розв'язання нашої тривоги?
В чім надія перемоги?»
«В нашім сонці, в мудрім вожді,
В жадобі помсти, в дружнім труді,
В нерозривності часток всіх
Нашої святої землі».

(Пісня весни. Переклад Ф. Б.)

Нерозривність частин нашої землі кожен день героїчними своїми подвигами доводять радянські люди — на фронті і в тилу. З тисячі прикладів досить нам взяти один: захист могили під Ростовом шістнадцятьма артилеристами на чолі з лейтенантом Огановим. Відважна група цих шістнадцяти героїв складалась з представників п'яти народів: українців, росіян, азербайджанців, вірмен, осетинів, що говорять різними мовами. Бились вони з п'ятдесятьма ворожими танками. І одначе у всіх них була одна спільна мова, одне в них було однакове рішення: не допустити панування фашистів. Я взяв тут приклад той, що перший виринув у пам'яті. Особливо яскраві й повчальні приклади дружби народів були при захисті серця народів — Москви: за неї йшли в бій представники всіх національностей Радянського Союзу, і спільними зусиллями тоді ворожі орди було відігнано, знищено, переможено.

Серце народів, мозок землі,
Всім вона рідна, хто вільний і смілий.
Вражі об неї щербляться шаблі,
В порох напасники падають злі,
Чорні під нею розсиплються сили.

(М. Рильський. «Москва»)

Захищаючи могилу під Ростовом, славні шістнадцять героїв захищали цим самим Москву і право на життя всіх народів Радянського Союзу, який не зігнувся і не зігнеться перед брудною наволоччю гітлерівських молодчиків. Так і хочеться продовжити вірш Джамбула, оскільки він підходить тут, хоч і присвячений був не цим славним шістнадцятьом, а іншим адресатам — бійцям Сеїтову Дюсекею і Сахарову Борису.

Ніколи жоден народ
Не визнає за пана фашистський зброд!
Та хіба ж повинні ріки мого краю
Обміліти для Дунаю?
Хіба ж піjde дуб і глoд
На поклін до молочаю?

Країна, що пройшла довгий шлях в боротьбі за побудування соціалізму, країна, що цілком розв'язала національне питання, країна, освітлена вічним промінням Сталінської Конституції, — не може бути скорена ніким. Сталінська дружба народів — на сторожі її свободи. Та й самій же ось дружби скільки вже років! Адже її коріння корениться ще в Великій Жовтневій соціалістичній революції і в громадянській війні! Яніс Судрабкалс в своєму вірші «Латиші ідуть в бій» яскраво передає це зародження дружби:

Пам'ятаєш, друже, — питає бійця-москвича
Киянин-боєць на привалі, —
Пам'ятаєш, полк латишів охороняв Ілліча,
Перекоп з латишами ми брали.

(Переклад Ф. Б.)

Не легкий був шлях створення дружби народів. Вороги народу, вороги партії не раз хотіли забити клин в проведення ленінсько-сталінської національної політики по республіках, але завдяки пильності радянського народу жорстоко вони за це поплатились. Пильність потрібна нам і зараз — особливо потрібна! — коли змії фашистський ладен нас жалити щохвилини жалом шпiонства і диверсій. Один з персонажів п'єси О. Корнійчука «Фронт» каже: «Думаєш, я не переживаю, коли не знаю, хто коло мене в бою, друг чи сволота, що підведе». Так! Дружба на фронті, дружба в бою — перш за все. І тут у нас багато прикладів, на підставі яких можна сміливо сказати, що червоні бійці наші в цьому відношенні стоять дуже й дуже високо. Сержант Микола Швець через газету «Комуніст» сповіщає Семена Школенка: «Хочу я подружитись з тобою, Семене, і кріпко, по-справжньому. Ти воюєш, Семене, в рідних краях, захищаючи рідний тихий Дон і козацьку честь. Я — син українського народу. Але в обох нас одна думка, одну клятву ми дали товаришеві Сталіну — відстояти Сталінград на Волзі або ж померти героями». Це сповіщення в моїх вухах дзвенить ніби початок якоїсь пісні, — наприклад, пісні Євгена Долматовського:

Слышал я под небом раскаленным —
Через сотню верст, издалека,

В газеті «Советская Украина» інженер — капітан-лейтенант Г. Падалка розповідає про те, як на фронті балтійські катерники мстять фашистам: «Гуманенко — за рідну Україну, а Осипов і Афанасьєв ведуть кривавий рахунок неминучої розплати за руїни Мінська й Новгорода». І в той самий час на цілком протилежному кінці Радянського Союзу — на Чорноморському узбережжі Кавказу — червоноармієць Хохлов на мітингу заявляє: «Не вперше, товариші, українці й народи Кавказу воюють разом проти спільного ворога. Кожен раз ми доходили перемоги, тому що захищали один одного, як брат брата».

Дружба народів міцна тим, що вона розвиває в людині почуття відповідальності за інших. «Святим братерським обов'язком ми вважаємо надання допомоги колгоспникам України, які потерпіли від фашистських загарбників», — так говорять в опублікованому листі своєму грузинські колгоспники с. Шрома, Махарадзевського району. А знатний бурильник, українець Олексій Семиволос, працюючи на Уралі, передає свій досвід і всі свої знання бурильникам Уралу. «Коло Дону я бився за Грузію», — пише в «Комсомольской правде» старший інженер — лейтенант Вахтанг Болокадзе. Червонофлотець М. Топоровський висловлює в газеті «Комуніст» свою радість, що йому, українцеві, довелося захищати місто Леніна.

Признаюсь одверто, що коли я був присутній восени цього року в Москві на першому виконанні 7-ї симфонії Шостаковича, мені здавалось, що я виразно чую залпи тисячі Топоровських, які захищають Ленінград, чую бойовий і трудовий перегук всіх народів нашої країни... Хай це вважатимуть тільки за моє внутрішнє переконання, але ж в кожному разі треба нам тут відзначити ще й те, що мистецтво народів Радянського Союзу, в процесі постійного обміну своїми досягненнями, все більш і більш опановує секрет перетворення, секрет розуміння душі іншого народу.

Зрозуміти душу іншого народу — як це звучить ніжно, глибоко й дружньо! Не дивно, що до нас увесь час пригортаються — як ті народи, що живуть за морем-океаном, так і ті, що живуть — не живуть, а мучаться за колючим дротом фашистським. Хіба не знала хоробра сербська партизанка про нашу славу партизанку Зою Космодем'янську, про Володимира Рябок, про Михайла Семенова і про батька Миная?

у Чехії письменника Ванчуру? Хто зрівняв з землею чеський виселок Лідіце? Хто посилає на каторжні роботи поляків, французів, норвежців, бельгійців, датчан? Світ далі вже не може стерпіти такого приниження людського духу, такого потоптання людини! І ось — в Люксембурзі гримнула загальна забастовка. У Франції жінки й діти лягають на рейки, щоб спинити поїзд, який везе чоловіків їх та батьків на німецько-радянський фронт.. А в Америці в цей же час передові люди американський виселок перейменовують у виселок «Лідіце», цим ніби грізно попереджуючи фашистів: гей! те, що ви сьогодні вбиваєте, — на завтра воскресне і повернеться до життя з новою силою! Хто може сказати, що в перейменуванні американського висілка нема впливу нашої ідеї дружби народів?

Ідея сталінської дружби народів — найсильніша проти Гітлера зброя. І це сам Гітлер добре собі уявляє. А тому, захопивши Україну, берлінський людоджер перш за все почав знищувати національну культуру, що виросла на ґрунті дружби народів: закривати українські університети, школи, культурні цінності руйнувати, безчестити пам'ятники Тарасові Шевченку. Все, зроблене ним перед цим у Європі, було нібито кривавою репетицією того, що буде потім роботи він на Україні. Шо Лідіце! Гітлер цим зовсім ще не наситивсь. Йому ще треба познущатись над Голубівкою, над Конотопом, над містом давнім — Черніговом, над промисловою гордістю Радянської України — Дніпропетровськом, над містами Донбасу і, нарешті, над Києвом, де на горі високій поховано богатиря Іллю Муромця! І застогнала Україна від тисяч закопаних живими в землю... Але ж усіх не закопати! Всіх людей, що скоштували частя сталінської дружби, не переловити! І прийняли цих людей ліси зелені, дрімучі та ще каменоломні сухі, печери затінені. За старим запорозьким звичаєм там поклялись вони на шаблях своїх — нещадно мстити проклятим собакам-загарбникам, бити їх так, як били їх Щорс, Боженко, Ворошилов. І стали вночі темні виходити наші месники народні на ворога лютого, стали смертний рахунок вести ворожим головам проклятим. І воюють в цих загонах партизанських разом з українцями і росіяни, і білоруси, й молдаване. Це ж і вони також побачили веселку на небі, про яку повідає в газеті «Известия» Ванда Василевська, і веселка привела їх до партизанського загону. І сталінська дружба народів на боротьбу їх підіймає.

Гітлер сіє вітер, та за це пожне він бурю. Хоче він оберну-

ти нашу країну на свою колонію? Хоче віддати народ наш у рабство своїм поміщикам-баронам? Але ж цьому ніколи не бувають, ніколи! Серце радянського народу все витримає, а не здається. Це серце людини радянської, що не здається ворогам під Сталінградом, високо підніс угору пісню своєю Микола Бажан («На переправі»).

Смертна битва зараз коло Сталінграда і в передгір'ях Кавказу. Волга-мати, Волга могутня ріко! Ти хлюпни на кровопивців, ти розлийся, зайді з тилу їм, затопи навіки їх своєю хвилею! І ви, гори кам'яністі, гори високі! Зруште з місця ви і поваліться, роздушiте гадину триклятую!

Решаются судьбы России,
Тревога идет по стране.
Растопаны степи донские,
Предгорья Кавказа в огне.
Встает богатырскою грудью
Охваченный гневом народ:
— Не будем рабами! Не будем!
Пробьемся, прорвемся вперед!

Так говорить в одному з останніх своїх віршів лєнінградський поет Ніколай Браун. Віру в ньому передав він, віру всього радянського народу — в незаперечливу, в остаточну перемогу.

І вірю я,
Що вільна знов устане
Моя вітчизна —
Страдниця Литва.
І знов як квітка гляне...
Так віще серце провіщає,
Так обіцяєш ти, Москва!

Разом з Саломеєю Неріс, автором вищенаведених рядків, ждуть нового життя своєї Батьківщини всі народи Радянського Союзу — народи, що зазнали віроломного нападу ворога. І не просто ждуть, а борються — борються за свою свободу, за правду людини і за братерство народів.

Слово братерства і правди з червоного стягу
Світить всесвіту нині й навіки-віків,
Зором племінним вселяє відвагу
Мудрий Сталін — великий кєрманіч полків.

(Г. Леонідзе. «В бій». Переклад Ф. Б.)

І веселка, як символ нового життя, стоїть — не згасає. Один кінець її в нас, а другий далеко, там, в Європі, де перша забастовка люксембуржців, де повстання італійських селян, де на Балканах партизани на смертному герці б'ються із фашизмом.

1942

НАРОДЕ МІЙ!

Коли над океаном смерч проходить, зміїними гніздами збираються хмари і сонця не видно, — океан не може бути тоді спокійним. Він дише важко, він весь, охоплений гнівом, пильно з-під брів стежить за смерчем, щоб вчасно можна було відступити, щоб вчасно хлюпнути хвилею богатырською... Це твій сьогодні образ, народе мій багатостраждальний, — народе, що на тимчасово загарбаних фашистами землях наших кожен хвилину пильно за проходженням смерчу стежиш. О, як важко й грізно ти дихаєш там! О, як ти вміло регулюєш свої хвилі могутні, що хлюпають у саме обличчя фашистів! А все тому, що ти невичерпний. А все тому, що ти і в горі великому з рук своїх не випускаєш силу. Навіть фашистська газета «Дейче україне дейтунг» — і та не може не визнати цю силу твою невичерпну. Вона пише: «Поведінка українського народу нас розчарувала. Думки українських робітників являють собою таємницю». Так! Бойова поведінка твоя, мій народе радянський, ще не так розчарує проклятих недолудків фашистських, берлінських людоджерів. Час прийде — і ти ще за все з ними порухуєшся: за розорені будинки наші, за вбитих матерів, стариків, дітей, за наругу над світлою, мирною, творчою душею людини. Борися, мій народе, борися! Все, що ти робиш сьогодні, — робиш не тільки для себе, але й для всього людства в цілому.

Коли на богатырів стародавньоруських — розповідає давнина сива — насідали ворожі полчища погані, від крові пролітої туман вставав, закриваючи собою навіть сонце, — богатырі стародавньоруські, заманюючи ворога в засідку, перетворювались в прибережні скелі, в камені й дерева... Це твій другий сьогодні образ, мій богатырський, мій гордий народе радянський. При зустрічах твоїх з хитрим ворогом фашистським в окупованих районах радянських ти тонко

вмієш маскуватись і маневрувати. Мабуть, тому так не люблять фашисти нашої поетичної природи. Та й справді — за що їм любити її? Прибережна скеля або ж камінь — і раптом звідти вилітають партизани і б'ють фашистів щосили. Спокійна тиша бору зеленого — і раптом звідти постріли. «Підступністю радянських партизанів» називає це та сама фашистська газета. А ми назвемо це високою організованістю багатирів радянських. Почекайте, звірі, почекайте! Не так ще природу нашу ви пізнаєте, коли кожний куц придорожній стрілятиме по вас, кожний пагорбок в полі переслідуватиме вас — за наругу над честю дівчат і матерів, за топтання сумління, волі людини!

Коли одному з спостережних пунктів батарей Сталінграда загрожувало бути захопленим німецькими автоматниками, — розповідає сьгоднішній літопис Вітчизняної війни, — гвардії лейтенант комсомолец Андреев, що ніс вахту на цьому пункті, віддав на батарею наказ: «Стрільайте по мені!» І прийняв він смерть свою героїчно. І смерть його добровільна привела до радісної перемоги, до поголовного знищення півтори тисячі фашистів! Ось третій твій образ сьгодні, мій безстрашний, самовідданий народе радянський. Краще загинути самому, але не дати загинути мільйонам — всьому рідному народові. О, скільки в цьому вчинку Андреева любові до Батьківщини, любові до товариша, до людини! Це така сила в тебе, народе мій, з якою ні один ворог, ні один завойовник справитися не може. А тим більше фашисти, серце яких являє собою пустелю Аравійську, все випалено в ньому, все, крім звірячого почуття. Геббельс в Мюнхені на зборах членів фашистської партії заявив, що німці тепер воюють за те, щоб добре і жирно жерти, і що «перетравлювання загарбаного» почнеться після взяття Сталінграда. Бий же ти їх, мій народе радянський, бий цих огидних гадів так, щоб ніколи вже вони не сміли ногою топтати серце людини, її гуманізм і все людство світу! У тебе є ноги залізні; у тебе є крила могутні; у тебе є руки мускулясті; у тебе є очі пильні; і, нарешті, у тебе є сила волі, яка всі перешкоди переборє, все подолає. Все це разом — Червоною Армією зветься; все це разом — зміцненням тилу зветься; все це разом — радянським народом зветься. Борися, народе мій, борися! Все, що ти робиш сьгодні, в майбутньому для всього світу розквітне яблуною миролюбною, запашною.

СВЯТОТАТЦІ

Після відомих вже світові, безприкладних за своїм садизмом знущань з нашого мирного населення, з наших полонених червоноармійців, ми дізналися про нові злочини Гітлера та його молодчиків. За заявами військовополоненого німця доктора Ферстера руйнування й знищення пам'ятників культури народів Радянської Країни провадиться німецькими фашистами за задалегідь обдуманим планом, та ще особливими загонами громил, в числі керівників яких був і сам Ферстер. О, жорстока холоднокривність тевтона! Розрахованість стрибка ненажерливого звіра! Адже в стрибку своєму на нас ти вже зламав ноги. Чого ж тобі ще треба? Щоб народи Країни Рад, залишившись без пам'ятників культури, та й забули раптом самі про свою історію, про своїх будівників і піснетворців, про великих борців за свободу? Ніколи не буде по-твому, бо ніколи народи Радянської Країни, а в тому числі наш український народ, не забувають про те, як сказав Шевченко:

Чия правда, чия кривда,
І чиї ми діти.

Українці, будучи дітьми таких великих батьків, як Гонта, Залізник, Богдан Хмельницький, Кармелюк, Щорс, Боженко, Пархоменко ніколи не приймуть твого онімечення й рабства, а всією силою тисячу разів ударять по тобі, як і не раз вони тебе вже били. Українці несуть у своїй душі світлі заповіді батьків про єднання слов'ян, свято зберігають в своєму серці ідеї сталінської дружби народів, твердо знають, що кривда твоя, лютий враже, обов'язково буде бита — та ще й скоро. І ніякі задалегідь побудовані плани знищення культури тут не допоможуть тобі. Адже ще давно український філософ Гри-

горій Скворода, згадавши німців, таке до них прислів'я застосував: де істина буде храм, там обов'язково чорт буде своєю каплицю. Будуй свої підступи, фашистський дияволе, шипи від люті, юродствуй, казися, — все одно нічого ти цим, крім кінця свого, не збудуєш. А те, що ти знищуєш пам'ятники й музеї, зв'язані з іменем Тараса Шевченка, — дуже й дуже прозоро ти цим викриваєш себе — всього — з головою своєю безмозглою. Адже ніхто інший як Шевченко пророче попереджав у свій час слов'ян про те, що тевтони хочуть потопити їхню правду в пучині. Виходить, і зараз ще боляче б'є по тобі, б'є й вражає тебе наш геніальний співець свободи Тарас Шевченко. О, це радісно знати нам! Так само й з Іваном Франком, який в своїх творах не раз протестував проти пригноблення німецькими баронами українців, протестував проти пригноблення ними поляків і сербів.

Ненажерливий звіре! Значить, тому ти тепер віддаєш вогню твори Івана Франка. Так знай же: думи українського народу, висловлені нашими геніями, ні в огні не згоряють, ані в воді не тонуть. І ти сьогоднішніми злочинами тільки зайвий раз доводиш своє люте безсилля.

Те ж саме можна сказати і щодо знищення тобою творів Лесі Українки, Павла Грабовського, Михайла Коцюбинського і нових творів українських радянських письменників. Це мабуть про тебе говорить мудре українське прислів'я: «Стучить, шумить, гремить... що там? Кобиляча мертва голова біжить». Так, голова архіфашистська. Давно вже ти почала слабнути, давно вже почала мертвоїти. І ці нові твої спроби штучно звестися на ноги, заіржати по-конячому тільки в смішному та жалюгідному вигляді виставляють тебе перед усім людством. Запам'ятай же назавжди: свободолобний український народ ніколи тобі не простить твоєї руйнацької істерики.

Чекай і тремти, проклята сило!

ГРИГОРІЙ СКОВОРОДА

(До 220-річчя з дня народження)

Чим ширша своєю діяльністю людина, — тим даліше після її смерті шириться пам'ять про неї. Чим ясніший своєю моральністю й правдивіший життєвий голос творця, — тим чистішим і звучнішим стає цей голос з часом, у віках. І ще: чим глибший сам творець, — тим приступніші будуть думи його щодо сприйняття їх народом.

Сьогодні ми згадуємо великого сина України, — що народився рівно 220 літ тому, — Григорія Савича Сковороду. До творчої особи Сковороди якнайкраще ж і можна прикласти всі ці три твердження, що з них я допіру почав.

Великий наш філософ щедрю залишив нам спадщину по собі: обсягом широку, змістовністю глибоку, і щодо світогляду свого — чисту та моральну. Великий наш філософ, який був у конфлікті з царями, царедворцями й панами, багато від цих останніх в житті своїм зазнав переслідувань, заборон та обмежень. Каміння гостре, бур'ян, ще й колючки кидали вони йому під ноги. Цим пани хотіли, залякавши його, на свій бік повернути, зштовхнувши його з верховин, зробити з нього філософа виключно свого придворного, вужчого. Але ж потоки творчого мислення Сковороди такі були стрімкі, що вони, спадаючи із верховин в долину, ламали на своїй путі усі колючки й бур'ян, перестрибували через каміння гостре і розливались широко по всім роздоллі.

Образ цей однаковою мірою стосується як його учених трактатів, так і його віршів. «Увесь світ спить», — каже Сковорода в трактаті «Убуждшеся видеша славу его» — і словами Павла тут же будить цей світ: «стань, мертвяче, воскресни з мертвих!»

...Петр для чинов углы панские трет.
Федька купец при аршине все лжет.

Тот строит дом свой на новый манер.
Тот все в процентах, пожалуй, поверь.

Такими словами Скворода у вірші «Всякому городу нрав и права» змальовує мертвотний сон мертвяка світу свого — князів, поміщиків і купецького класу, що саме тоді виходив на арену. І ось він проти цих останніх у 24-ій пісні «Сада божественных песней» з дерзновенністю пророка свій гострий меч попередження наставляє:

Вас бог одарил грунтами,
Но вдруг может то пропасть.

І, протиставляючи себе усім цих багатим, зажерливим, неситим, він ще далі проймає їх безжальним мечем своїм разучим:

А мой жребий с голяками,
Но бог мудрости дал часть.

Розумійте, — цими словами казав він, — і трепещіте, що ці голяки якраз же й можуть відняти у вас усі оті ґрунти та угіддя.

..Щастя, де ти живеш? — горлиці, скажіте.
Чи в полі вівці пасеш? — голуби, возвістіте.

Це невинне, ніжне запитання до пташок зразу ж перетворювалось у нього у вимогливе запитання і різке, як тільки воно вимовлялось перед народом. То ж сам народ, страждаючи під ігом кріпацтва, весь час допитувався, весь час домагався: чи прийде ж хоч коли-небудь до них те щастя? Та й де воно є! Може й зовсім немає. І Скворода, вторюючи народові, відповідав:

Щастя нема на землі,
Щастя нема в небі.

А звідси й висновок напрошувався у нього такий:

Сядем себе, брате мой, сядем для беседы.
Сладок твой глагол живой, чистит мне все беды.

Бесіди з народом з приводу шукання щастя — ось що освіжувало Сквороду в його роботі. І зауважимо тут, що й сам Скворода ці бесіди ззивав «солодкими» та ще й такими, що «чистять всі біди». Справді. Якщо щастя нема ні на землі, ані в небі, то треба ж все-таки якось знайти, де воно є. Інакше ж нема для чого й жити. Думка ця гвіздком сиділа в голові філософа.

А мне одна только в свете думá,
Как бы умерти мне не без ума, —

повторює весь час Сковорода, як приспів, після кожної строфи вірша «Всякому городу». Цей же мотив стрічається у нього і в інших його поезіях, наприклад у вірші про Богдана Хмельницького:

О, когда бы же мне в дурні не пошиться,—

але тут вже мотив цей має коло себе і роз'яснювальне місце:

Дабы вольности не мог как лишиться.

Отже бесіди Сковороди з народом про щастя, певно, завше мали своїм висновком питання визволення народу. Трудно та майже неможливо догадатись, яка саме конкретна подія викликала у Сковороди написання цього вірша: чи то протести запорожців, на вольності яких в році 1751 царський уряд поклав був свою руку, оселивши на землях запорозьких сербів-колоністів; чи то указ 1783 року, за яким остаточно закріпачувались селяни Лівобережної України; — але ж на змалювання вольності не пожалів наш філософ і художник найяскравіших фарб своєї палітри:

Что то за вольность! Добро в ней какое?
Ины говорят, будто золотое.
Ах, не златое: если сравнить злато,
Против вольности еще оно блато.

Чи не ці ж думки Сковороди про вольність, про волю людини та стали причиною життя його коловоротного?

В листі 75-му до Михайла Ковалинського Сковорода гірко признається, що його недавно такий несподіваний вихор був вихопив із Куп'янських степів, що він крім ютки та бурки кирейної нічого не взяв. Та «про цю бурю, — додає, — потім поговоримо». Нам не відомо, чи вдалось Сковороді пізніше поговорити на цю тему з Ковалинським, але ж у віршах та листах його часто згадуються слова «вихор» і «буря», як наприклад, у піснях 16-ій, 20-ій, 22-ій і 29-ій. В останній в зв'язку з образом бурі аж надто виразно звучить автобіографічне визнання:

Челнок мой бури вихрь шатает,
Се в бездну, се выпрь ввергает.

Так! Сквороду в житті то вгору виносило, то знову кидало в безодню. І все це за те, що Скворода не корився властью імушим, за те, що Скворода не вмів мовчати або — щонайменше — збавити свого проти них тону.

Смерте страшна! Замашная косб!
Ты не щадишь и царских волосов,
Ты не глядишь, где мужик, и где царь, —
Все жерешь так, как солону пожар.

Ці рядки Сквороди нагадують нам слова Гельвеція із його книги «Про людину»: «Хай же смерть наголову розіб'є злочинців, фанатиків, тиранів і всякого ворога суспільного добра». Звичайно, великою помилкою було б із нашого боку твердити, що Скворода одверті мав виступи проти царів — злочинців на троні. Маркс і Енгельс ясно говорять нам: «Не можна забувати, що на той час, коли писали просвітители ХVІІІ віку... всі суспільні питання зводилися до боротьби з кріпосним правом і його рештками». Нам тільки хотілося б тут підкреслити самий тон виступів Сквороди проти кріпацтва — один раз різкий і одвертий, а другий раз езопівський, зашифрований. Чому саме зашифрований — бо ж бурі, що зчинялися над ним, не давали йому змоги інакше якось говорити. «Якби мені можна було стільки ж писати, як і думати», — каже Скворода в листі 17-му до Ковалінського. Цим висловом скарги й протесту Скворода немовби перегукується з висловом скарги й надії Даламбера: «Час відріжнить те, що ми думали, — казав Даламбер, — від того, що ми говорили». Сквороді в задусі режиму тодішньої царської Росії нічого іншого не залишалось, як тільки говорити символами, порівняннями та фігурами. Вічно гнаний, переслідований владою, постійно переходячи з місця на місце, — він не мав можливості працювати десь в одному місці, у власній бібліотеці, а тільки носив у себе в торбі за плечима кілька книг, з-поміж яких першою для нього була біблія. Чи це ж означало, що він і з народом розмовляв лише з біблією в руці і не цікавився ні про побут його, ні про утиски та голод? Чи це ж означало, як буржуазні учені доводять, що нібито Скворода і з народом тримав тон якийсь урочистий, піднесений, ненатуральний? Навпаки, — задушевність Сквороди чарує нас в підході його до народу, і ми вже це бачили, ми вже це чули із вищенаведеного нами вірша його:

Сядем себе, брате мой, сядем для беседы.
Сладок твой глагол живой, чистит мне все беды.

Я неспроста заговорив тут про тон. Аж у XVIII ст. в Росії, за царювання Єлизавети і особливо Катерини II, весь час ізверху намагалися тон писань передових творців та мислителів нівелювати,— весь час непомітно сонного порошку в філософію підсипалось. Катерина II, розігруючи роль про-свіченого монарха, умудрялась в один і той же час і вільно-думні листи писати до Вольтера і тут же в себе в Росії забороняти писати про свободу. З одного боку — широким жестом запрошувала вона у Петербург до себе філософа-матеріаліста Дені Дідро, а з другого — ганебні накази підписувала про те, щоб стежили її поплічники за діяльністю Новикова та Радіщева. Идеалом філософа Катерина II хотіла поставити золоту середину, — тобто такого філософа, який би ні до чого не втручався. Цим поглядом її були заражені тоді навіть такі видатні діячі того часу, як Карамзін. В своїх «Письмах рус-ского путешественника» Карамзін писав: «Тот есть для меня истинный философ, кто со всеми может ужиться в мире». На велику досаду цариці і панства — Сковорода не міг ужитися з ними. Бо ж вони гнітили рідний край його, бо ж вони гні-тили народ український... І Сковорода у відношенні до цих гнобителів мусив якийсь особливий свій тон знайти. І він його знайшов. Ось у байці своїй «Олениця та кабан» Сковорода називає дворян звичайнісінькими свиньми, хоча і носять на собі вони титули їх благородій та баронів. Ось у трактаті «Благодарный Еродий» наш філософ, обурюючись на тих, хто щастя і блаженство бачить у накопичуванні харчових запасів та капіталу, каже: «Вижу убо ныне, что по вашей желудковой и череватой философии блаженнейшая есть засаженная в тюрьму, нежели вольная, свинья». А в 20-ій своїй пісні Ско-ворода ще вище підносить свій голос протесту проти зло-чинства ворогів суспільного добра:

О мире! Мир безсовѣтный!
Надежда твоя в царях?
Мнишь, что сей брег безнаветный?
Вихрь развеет сей прах.

Зрозуміло, що тирани не хотіли подарувати цих і подібних їм виступів Сковороді: вони переслідували його як тільки могли. За словами Михайла Ковалинського,— пани своїм зло-словієм не облишили Сковороду навіть і після його смерті: вони пускали в пам'ять його всілякі ядовиті стріли, узиваючи його невживчивим і гордим. Та хіба ж не так само знущалася буржуазія й над пам'яттю Жан-Жака Руссо, коли в Ерменон-

вилі на могилі його маркіз Жірдарден був навіть примушений поставити варту?

На могилі Сквороди ніхто не ставив варту, але кожен з одвідувачів її — на протязі цілого століття з гаком, аж до самої Жовтневої революції — що хотів собі, те й казав. Я говорю тут про виступи представників буржуазної науки, як також і про перекручення націоналістів. Одні з них говорили, що Скворода містик; другі — що Скворода зовсім не філософ, а сектант; треті — що філософ наш тікав від життя, бо ж проповідував «Пізнай себе самого» і т. д. і т. п. Таким осудом Сквороди — осудом голословним — буржуазні вчені самі себе кріпко побили. Бо проповіддю своєю «Пізнай себе самого» Скворода не тільки не уникав світу людей, а навпаки: широкими кроками підходив до цих останніх, а через них (тобто через людей) пізнавав і світ увесь.

Маркс і Енгельс дають таку характеристику тій добі, в якій проповідував Скворода: «XVIII вік був епохою об'єднання, збирання людськості із стану роздрібленості й роз'єднання, в який вона була ввергнута християнством; це передостанній крок на шляху до самопізнання й самовизволення людськості, але саме ж як передостанній він залишався однобічним і таким, що застряг у суперечності».

Скворода, як дитина свого віку, не міг, звичайно, уникнути суперечностей в своїй філософії, але ж усією діяльністю своєю він багато прислужився до самовизволення людськості. Та й не міг же він був обминути цього гасла, оскільки воно найпоширенішим було в XVIII ст. Жан-Жак Руссо, наприклад, у своїй відомій праці: «Чи сприяло відродження наук і мистецтв очищенню нравів» — рекомендує «увійти в самого себе і прислухатись до голосу совісті». Робесп'єр, вождь якобінців, дякував Жан-Жаку Руссо за те, що той навчив його пізнавати самого себе. Стрічається це гасло також і у Клопштока, і у Франкліна, і у Гете. Остільки сильно було тоді звучання цього гасла, що навіть іще і в першій чверті XIX ст. письменники його повторювали не раз, як, наприклад, Байрон у своїй містерії «Каїн», де Люцифер, демонструючи Каїнові весвітні простори, каже: «Ти хотів знання? А втім, що показав тобі, хіба ж ти не пізнав себе самого?»

Отже вчення Сквороди про самопізнання було передовим, бо пов'язане з пошуванням щастя для людей, пов'язане з визволенням їх од рабства, з любов'ю до своєї батьківщини.

Учення Сквороди і вся постать його були розкриті і оцінені лише після Великої Жовтневої соціалістичної революції,

коли радянські наші учені, озброєні методом марксистсько-ленінської науки, дістали повну можливість високо піднести всю спадщину українського філософа. В 1918 році Рада Народних Комісарів РРФСР видає декрет, якого підписує Ленін, про увічнення великих попередників наших, і серед цих попередників названо було й ім'я Григорія Савича Сковороди.

Тучно були проведені на Україні ювілейні дати сквородинські — і в 1922, і в 1934, і в 1939 роках. Уряд Радянської України кожного разу відпускав великі кошти на проведення цих свят. Сковороді відводиться почесне місце в історії філософії, історії української літератури і суспільної думки на Україні! Ім'ям його називають педагогічні курси, школи, музеї, а також вулиці по містах. І сама постать Сковороди, — настільки вона глибоко увійшла в свідомість народу українського та творців його, що її беруть уже за центральну, за дійову особу в свої твори наші письменники та художники, — беруть як друга пригноблених, як полум'яного патріота, як гуманіста. Зараз німецькі фашисти, пазурами впившись в Україну, нищать там на ній все те, що може перешкодити їм їхньому на нашій землі пануванню. А нищачи людей і культурні надбання наші, гітлерівські собаки спішать якомога швидше німецьких баронів посадити на Україні. І так хочеться сказати тут їм словами Сковороди: ви обростає грунтами, — «а вдруг может то пропасть?» І ясно, що пропаде. Славна наша Червона Армія уже не одного удару завдала гітлерівцям проклятим. Останні перемоги Червоної Армії на Кавказі, під Сталінградом і на Центральному фронті, звільнення Червоною Армією окупованих районів України окриляють надією, що незабаром настане той час, коли гітлерівців остаточно буде знищено, коли і одного не буде фашиста на землі Радянській, — і ми Григорія Савича Сковороду — тоді, що боровся з гнобителями народу, наступним разом згадаємо уже на цілком звільненій, очищеній від диких орд фашистських, Радянській Україні, де розвиватиметься прапор Леніна — Сталіна!

1942

ПАТРІОТИЗМ У ТВОРЧОСТІ МАЖИТА ГАФУРИ

Море може бути повним і невичерпним лише тоді, коли ввесь час до нього будуть стреміти ріки. Поет може бути сильним тільки при тій умові, якщо ввесь час буде в своєму серці відчувати неперервний зв'язок з джерелами землі, життя джерелами. І, подібно до того, як вода моря — від привношуваних ріками, що впадають в нього, і змитих з берегів їхніх солей землі — стає все насиченішою, а на смак свій все гіркішою й солонішою, — так і душа поета, живлячись джерелами життя, невинно насичує саму себе всіма радощами його, всіма тугами й болями. Цей зв'язок поета з своєю землею — найгарніший, наймолодший. Бо він дає змогу зростати його талантові у височінь, дозрівати у глибину, ширитися роздоллям.

Высота ли, высота поднебесная,
Глубока глубота, океан-море,
Широко раздолье по всей земле!

Такі слова вириваються з глибини душі співця, що бачить країну свою у всій її пишності. Поет, сам будучи океаном-морем, не може не хвилюватися всім тим, чим хвилюється на глибині країна його рідна. Він переймається почуттям зневаги до ворогів, що намагалися поневолити його батьківщину. Він переймається почуттям національних гордощів, коли батьківщина його народжує великих борців, богатирів, героїв, — переймається почуттям віри в творчі сили народу, — віри в ясне прийдешнє. А все це, зливаючись разом, складає одне велике почуття, ім'я якому — патріотизм поета. «Патріотизм, — говорить В. І. Ленін, — одно з найбільш глибоких почуттів, закріплених віками і тисячоліттями»*. Яскравим до-

* В. І. Ленін, Твори, т. 28, стор. 164.

казом віковічності патріотизму може бути епос народів, їхня усна творчість. Яскравим доказом глибини почуття патріотизму можуть бути визнання великих поетів усіх народів світу. Неоднаковою є і та обстановка, серед якої він з'являється. Незважаючи на це, почуття патріотизму у всіх поетів, у всі віки залишається одне і те ж: безмежна любов до своєї батьківщини, відчуття її щастя, радість з приводу її досягнень. Башкирський радянський поет Сайфі Кудаш у вірші «Мое щастя» говорить:

Радість країни — це радість моя,
Я батьківщини щастям щасливий.
За радість країни сил рештки віддати
Вважаю за велике я щастя.

Для батьківщини у поетів завжди в запасі є найкращі епітети, найніжніші порівняння. Ось, наприклад, звернення до батьківщини башкирського радянського поета-орденоносця Баязита Бікбая в його поемі «Земля»:

Країно!
Порівняв би я тебе з квіткою, —
Та життя квітки закоротке.
Порівняв би я тебе з зорею, —
І вона згасає на світанку.
Сказав би я: ти серце мое, —
Та полічені ж і серця биття.
Сказав би я: ти — сонце мое, —
Якби ж то ніч темряви не приносила.
Ти — моя радість,
Ти — щастя мое,
Ти — рятівниця всього людства!

Сократ у своїй передсмертній «Апології» так зауважує про себе словами Гомера: «Я народжений ані від дуба, ані від скелі, а тільки від людей». Ось те головне, про що треба особливо пам'ятати нам, розглядаючи питання почуття батьківщини у поетів: людина, праця її, її розум. Та не просто розум. Енгельс говорить: «...розум людини розвивався пропорційно тому, як вона навчалася змінювати природу»*. Отже — вплив людини на природу, участь в творенні історії своєї країни; класова боротьба. Поет, що сам є вищий, то більше віддає самого себе на служіння батьківщині. Його життя щільно переплітається з життям країни своєї, і їх вже важко буває від-

* К. Маркс и Ф. Энгельс, Соч., т. XIV, стор. 406.

окремити одне від одного. І правий був Тарас Шевченко, коли він з незвичайною сміливістю сказав про себе: «Історія мого життя складає частину історії моєї батьківщини»*.

* * *

Біографія Мажита Гафурі (нар. 1880 р.) є частиною біографії Башкирії й охоплює собою понад три десятиріччя ХХ ст. коли дозрів і мужньо на всю країну залунав правдивий голос поета.

Гафурі почав писати з 1902—1903 рр. Страшні були ці роки в царській Росії! Як зазначав Валерій Брюсов, дихати тоді доводилось отрутою, яка просякала собою «все наскрізь»**. Але для того, щоб отрута була не страшною, Мажит Гафурі так само, як і Валерій Брюсов та інші, повинен був пошукати протитрути у народу. Високим зразком для Мажита Гафурі щодо цього був Максим Горький, який зв'язав долю свою з долею пролетаріату. «Життя, пройдене в убозстві» — так називалося перше зріле оповідання Мажита Гафурі. Горьківська тема, способи опису в цьому оповіданні — зразу ж визначили дальшу путь Гафурі в башкирській літературі, — путь реаліста.

Проголошення символістами культу індивідуалізму, виправдання ними аморальних вчинків «сильної особистості» (пам'ятаєте? — славлення Бальмонтом морського розбійника з приводу «безсоромності його піратських поривів», іменування Нерона рідним братом за те, що він спалив Рим, і т. д. і т. п.) — все це було цілком чуже Мажитові Гафурі. Його творчість жила чистими соками землі, поповнювалась з глибоких джерел життя.

Ще за юнацтва свого поет уперше почув гру кураїста, — почув від свого товарища пісню про відгалуження хребта Уралу — «Ірандик», — і з того часу ніколи вже не розлучається він з високим образом країни своєї рідної.

Ніч ще тоді стояла в Башкирії. Населення в основному займалося хліборобством і скотарством. Розшарування селянства посувалося повільними темпами. Й. В. Сталін у своїй книзі «Марксизм і національно-колоніальне питання» говорить: «Царизм навмисне культивував на окраїнах патріархально-феодальний гніт для того, щоб тримати маси в рабстві і тем-

* Журн. «Народное чтение», 1860 р., кн. II, стор. 229—236.

** Вірш «Мир» (1903).

риві»*. Гнобительство було особливо важким: до так званих «іногородців» царський уряд продовжував застосовувати свою давню політику винищування, політику нацьковування однієї національності на другу. «Нам потрібна Вірменія, але без вірмен», — з нахабною відвертістю в 90-х роках минулого століття признався міністр закордонних справ князь Лобанов-Ростовський. Тепер те ж саме провадилось і у відношенні до башкирів, татар, чувашів, марійців тощо, але провадилось хитро, під сурдинку, щоб не дратувати місцевого населення.

У книзі одного з тодішніх педагогів — Чичеріної («У приволжских инородцев») дослівно так і написано: «Гірські черемиси майже обрусіли, їх тільки не слід дратувати. Єдиний спосіб їх урятувати від отатарювання або, певніше, від обашкирювання — це втовкмачити їм, що вони є черемиси, а не башкири»**. Подібні висловлювання були повсюдним відображенням того, що робилося вище в підлій царській політиці проти «іногородців». Обер-прокурор «святійшого» синоду Победоносцев, занепокоєний з приводу проекту указу про віротерпимість (віротерпимість, звичайно, в лапках), що саме виготовлювався тоді, сичав у своєму донесенні гадюкою: «Ніхто до останнього часу не міг і не умів впливати на них для їхнього обрусіння»***. («На них» — тобто на тих же башкирів, татар, мордвинів, удмуртів тощо). Але як же іще можна було «впливати»? Та й доки ж то? «Смуга осілости» для євреїв; для татар і башкирів «втовкмачування» того, що вони не є башкири і татари... Ночі, здавалося, не було кінця! Та народ не впадав у розпач. Чекмаган янда умет бар! — говорив він, що українською мовою означає: є ще надія, поки душа в тілі!**** (Я хочу тут застерегтися: розглядаючи Мажита Гафурі як родоначальника башкирської поезії, не треба також забувати й того, що він був одночасно й видатним татарським поетом).

Світати почало башкирам звідти, звідки світало й іншим пригнобленим народам царської Росії. Саме 1903 року російська соціал-демократія виносить на вулицю запитання: «Бути чи не бути самодержавству?» Революційні сили вступають в сутичку з царизмом, і внаслідок цієї сутички царський уряд змушений був піти на поступки. «Самодержавство вагаєть-

* Й. Сталін, Марксизм і національно-колоніальне питання, 1940, стор. 65.

** С. Чичеріна, У приволжских инородцев, СПб, 1905, стор. 35.

*** «Красный архив», т. V (XVIII), 1925, стор. 204—205.

**** М. Гафурі, На золотых приисках поэта, Уфа, 1940, див. примітки.

ся», — писав з цього приводу Ленін *. І повставав до боротьби народ башкирський.

Голос Мажита Гафурі стає перед революцією 1905 року особливо чутний. Поет уже досить відчував у собі сили. Поет уже був готовий до боротьби. Протиотруту було знайдено.

Життя, пройдене в убозстві, навчило Мажита Гафурі розуміти рідний народ, навчило розуміти потреби своєї батьківщини. Тут якраз ось і треба шукати саме коріння патріотизму поета. Далеко пішло воно у глибину маси і щільно переплелось з усім корінням дерев саду країни своєї. Згодом у вірші «Видерті сторінки» Мажит Гафурі згадує, як він ще за молодих років замислювався було з приводу такого ось запитання:

Є у мене серце, здатне розколювати каміння,
Для чого ж я живу так, у рабстві?
Є у мене руки, що можуть переплисти море, —
Для чого ж я живу так, терплячи ганьбу?
Якщо, маючи свої крила, я не злечу вгору, —
То хто дасть мені другі крила?
Якщо, маючи коня, я не скочу на нього,
Хто дасть мені баского коня,
Що міг би пронести мене по світу?

Треба сказати, що таким же запитанням мучився до революції і весь народ башкирський. І коли поет наприкінці вірша говорить, що він тепер уже «написав слова нової віри, нової сили», то це слід розуміти як слова, сказані від усього народу, серце якого, справді, здатне було розколювати каміння. В 1902—1903 рр. народ башкирський вчився голосно вимовляти свої слова нової віри. Як на один з доказів цього, можна вказати на виступи селян-башкирів проти поміщиків і кріпосників-заводчиків в Уфімській, Оренбурзькій, Самарській і Пермській губерніях **.

У 1905 році народ башкирський під проводом Уфімського комітету більшовиків разом з іншими національностями сміливо рушив проти багатотисячного ворога. О! яке це було свято для Мажита Гафурі! Він так і назвав тоді свій новий твір — «Вірш радості».

Эй, кэлэм! Шатлык менэн каранды тук!
Тебрик итеп милләтемә язам мэктуб.

Гей, перо! Радісно проливай своє чорнило!
Тому, що відкрились всебічні свободи.
У мене сьогодні радощів більше, ніж горя!

* В. І. Ленін, Твори, т. 6, стор. 302.

** Р. М. Раимов, 1905 год в Башкирии, вид. АН СРСР, 1941, стор. 78—79.

Глибоким патріотом виступає в цьому творі Мажит Гафурі, — патріотом, який не боїться сказати своє слово відкрито й сміливо, не дивлячись на те, що тоді, за висловом В. І. Леніна, була «Проклята пора езопівських слів, літературного холопства, рабської мови, ідейного кріпосництва»*. Рабською мовою, наприклад, белькотіли за тих років: і містик Мережковський, і Федір Сологуб, і в своїй книзі, що тоді допіру вийшла, «Литургия Красоты», вже згадуваний нами естет Костянтин Бальмонт. Бальмонт в урочистому тоні, запитуючи старий дім — або інакше: самодержавство, —

О, старый дом,
Кто в тебя дневной немолчный свет прольет?
Кто в тебе тяжелые двери распахнет?
Кто снимет с нас этот мучительный гнет? —

відбивав розгубленість і нерішучість старої інтелігенції, яка разом із своїм поетом все ще продовжувала дивитися на світ «із башти з кольоровими шибками», все ще була у владі скороминущої недоговореності та блідої іномовності. Але вже Максим Горький — в статті, за яку його посаджено було до Петропавлівської фортеці, відверто «закликає всіх громадян Росії до негайної одностайної і впертої боротьби з самодержавством»; вже Олександр Блок, відгукуючися на розстріл 9 січня, приходить до думки про необхідність з боку робітників озброєного приступу і штурму; Валерій Брюсов у своєму збірнику «Венок» — як «співець боротьби» вторить «громові з небосхилу».

Вторили громові з небосхилу тоді: і українська поетеса Леся Українка, і білоруський поет Янка Купала, і вірменський — Аюп Аюпян, і татарський — Габдулла Тукай. Також ось і Мажит Гафурі — він без будь-якої іномовності ясними і до кінця договореними словами в період першої російської революції закликає свій народ діяти. Бо —

Хто зможе піднести важкі завіси,
Якщо я першим не ухоплюсь за них?
Хто розірве порочні вчення,
Якщо я перший їх не розірву?

(Підкреслено мною. — П. Т.)
(«Видерті сторінки»)

Сонце волі зійшло сьогодні.
Розтерзані на шматки серця наші знову стали цілі,
Гніт згниув, а замість нього спалахнуло сяйво.

(«Вірш радості»)

* В. І. Ленін, Твори, т. 10, стор. 26.

Поет просто в обличчя своїм ворогам кидає справді залізний вірш:

Сьогодні обличчя злочинців зробилися чорні,
З цим голосно поздоровляючи,
Вірш пишу я, Абдулмажит-бідолаха.

* * *

Широковіщання заяв Гафурі робить його поезію гострою, викривальною. А поскільки обвинувальний тон у поетів завжди є пов'язаний з мотивами помсти, відплати, — поезія народного башкирського поета не могла не заблискотити гнівом, подібно гострому кинджалові, що сміливо разить. Тон його віршів у багатьох випадках подібний до тону прокламацій, випущених за тих років уфімською більшовицькою організацією*. Та це вже окрема тема дослідження поезії Мажита Гафурі. «Надійде час — і на порох розлетяться: золото, срібло, коштовний одяг багатіїв — все!» («Багатий»). Або ж ось ще приклади. «Якщо не будуть надавати прав нам, надійде час — ми своє візьмемо!» («Боягузтво»). «Ну що ж, в дуже відому вам «велику» людину (тобто в царя. — П. Т.) в міру сил своїх вгриземось ми гострими зубами» («Відповідь 1907 року»). Як це співзвучно тому, що тоді ж казав Степан Шаумян з приводу царатом спровокованої вірмено-татарської бакинської різанини: «Пролетаріат схопив уже за горло самодержавство!» Як це співзвучно тому, що говорив у своїх п'єсах Максим Горький і, зокрема, в п'єсі «Дачники». Висміюючи суєту і ниття слабодухих, нікому не потрібних, зайвих людей, — «дачники» своєї країни, — він висловлював надію, що незабаром, завтра прийдуть якісь інші, сильні, сміливі люди. У башкирській літературі, під впливом великого російського письменника, — почуття і вчинки всіх цих сильних і сміливих людей першої російської революції і передає цілком в своїх творах Мажит Гафурі. Сміливі — віднині хочуть бути повновладними хазяями своєї батьківщини; сміливі — хочуть одержати свої права людини і визнання всіх їх у сукупності — як рівноправної нації.

Ватылды хазинанын йозактары,
Озолдо аяктары тозактары.

Замки скарбу зламано,
Пути на ногах розірвано.

* Р. М. Раимов, 1905 год в Башкирии, див. про прокламації — стор. 84, 85, 102, 137, 149.

Якщо заглянути всередину скорбу —
Що перш за все впаде ув око нам?
Права кожного народу.

І продовжує далі поет:

Ці справи треба обміркувати,
Щоб подібні думки поширювалися в народі.
...Кажуть, для розумного —
Досить і одного натяку.

(«В дні волі»)

Мажит Гафурі викликає свій народ на боротьбу прозорим натяком. Поет, наражаючи життя своє на небезпеку, виступає перед своєю батьківщиною в ролі агітатора. Так може чинити тільки той поет, хто справді сам є плоть од плоті і кров од крові рідного йому народу, — поет, в душі якого свято зберігаються заповіді батьків його. А заповіді батьків говорили про одне: треба дістати з дна озера меч Уралу-батира. Заповіді батьків говорили також про народження нового багатиря.

Йому, тільки йому й треба буде передати цей меч — хай помститься він ворогам за зневажену батьківщину свою!

...Батир, голова якого понад хмарами, однією ногою вперся у відноги Уралу, а другою ступив на західні рубежі країни — і ось кричить він гучним голосом на Захід, високо піднісши свій меч: — Гей! Не крийся, вороже, виходь! Ти думав задушити нас? Але ж те, що всі люди мусять бути рівними, у нас сьогодні зрозуміли не тільки чоловіки, а й жінки також! Досить уже того страху, що його ми зазнавали перед Європою! — Такий зростає у читача образ після прочитання ним вірша 1906 року «Боягузтво».

...Батир, переставивши другу ногу, поволі повертає свою голову у той бік, де Чорне море, і, потрясаючи мечем, загрожує й глузує: — Гей! Безнадійно хвора людино! Смердить же від тебе перестарілістю нестерпною твоєю! — Це образ, що залишається в пам'яті після прочитання вірша «Відповідь 1907 року».

В 1906—1907 рр. Мажит Гафурі був свідком початку боротьби поміж нашим доблесним багатирем, що народився за першої російської революції, і міжнародною реакцією.

Але до чого тут міжнародна реакція? Чим вона, властиво, загрожувала Мажитові Гафурі й його батьківщині? Справа в тому, що роль російського царату, як жандарма Європи, після революції 1848—1849 рр., як зазначали ще Маркс і Енгельс

в «Маніфесті Комуністичної партії» *, була значно ослаблена. До часу першої російської революції вона ослабла ще більше **. Всім відомо, як Німеччина в 1905 році дала в розпорядження царату півмільярда марок для придушення революції; всім відомо, як папа римський у грудні цього ж року закликав католиків поборотися з революцією в Росії; не відставав од них в цьому також і турецький султан, що надіслав до Миколи II співчувальну телеграму.

Всього цього не міг не бачити Гафурі. Не міг не бачити поет башкирського народу, яку небезпеку являла міжнародна реакція для його воскреслої батьківщини. Тому — боротьба з реакцією в Європі, — також як і з реакцією в Росії — мусить бути нещадною. Проявам боягузтва в цій боротьбі, писав поет, не повинно бути місця.

Донъяла куркак булуу ин зур яман,
Хосусан ис ярамас ошбу заман.

Бути на світі боягузом — найпаскудніша справа,
Особливо недоречно це в наш час.
Щодо них, то треба бути таким же рішучим, як і вони.
Досить і того страху, що його ми зазнавали перед Європою!

(«Боягузтво»)

До придушення революції в Росії — всю чорну силу Європи підстьобувала ще й та обставина, що при намічуваному поділі «хворої людини», як тоді називали стару Туреччину Абдул-Гаміда, ця чорна сила знала: їй дуже б придався російський царат як союзник, і саме він, цей жорстокий царат. Якщо до цього додати постійні загравання чорної сили з панісламістськими організаціями; використання нею як шпигунів зрадницького мусульманського духівництва (що завдало дуже багато шкоди народам Сходу), — то стане ясним усе те обурення, вся та ненависть, яку почував Мажит Гафурі до лускатого огідного дракона, який, як самовладний господар, розлігся на всьому просторі Європи навкіс — аж до Близького Сходу. Ніхто інший як цей же дракон через своїх агентів провокував за тих років тюркське населення Росії, щоб воно переїздило до султана. Друг Мажита Гафурі, татарський видатний поет Габдулла Тукай — від імені всіх свідомих тюрків — кріпку та хорошу відповідь дав клятму драконі:

* К. Маркс и Ф. Энгельс, Маніфест Коммунистической партии, 1939, стор. 14.

** Див. про це у Леніна: Твори, т. 15, стор. 408.

Нас не візьме на обман
Чорної сотні чорний стан.
По свободу, кажуть, їдь
До султана в рай.
Не поїдемо до нього —
Із тюрми та знов в тюрму?
...Ні! із пекла в новий ад
Не піде голодний брат.
...Ми Росію — рідний край —
У вільний перетворим край.
Слухай, чорної сотні стан,
Нам не потрібен ваш султан.

(«Не поїдемо», 1907)

«Нам не потрібен султан» — цей же мотив пролунав тоді і у Мажита Гафурі в його вірші «Відповідь 1907 року».

Ну, ось зараз у Туреччині реакція,
Але в сьомому році всі пригноблення в ній
Цілком буде знищено,
І навіть самого слова «реакція» не залишиться на
землі!

І, повертаючися до злочинів султана, Мажит Гафурі рішуче ухвалює:

По злочинцю ми відправимо панахиду.
...А світ одягнемо — в нову сорочку!

В наступні роки башкирський народний поет не раз ще всі ці чорні сили своїм мстивим словом потривожить. Конкретно: в 1908 році візьме він знову під обстріл султана Абдул-Гаміда (вірш «Радіють»). Потривожить він і папу римського, і Францію, і Румунію... Але про це ми скажемо трошки пізніше.

Світ одягти в нову сорочку — було давнім, незмінним бажанням Мажита Гафурі. Для того, щоб оновити світ, — поет знав — треба жмут блискавок, що спалюють, що палять, схопити в свою руку і кинути його на деспотів світу! Цей вогонь схопити, зрозуміло, було під силу тільки народів.

Але не з неба до народу зелена блискавка злітала; не в бурю вогнетріскача стріла біля ніг його лягала; не в землетрусі перед ним сліпучими зигзагами сичала: — ні! вічний вогонь помсти башкирський народ видобував із каменю на своїй батьківщині багатій, — і само собою, що також із землі, — але ж головно з уральського каменю, що багато передумав, що тисячоліттями терпляче мовчав.

Камінь у широкому розумінні цього слова, — гори й те, що є в них, — були близькі Мажитові Гафурі. Все його юнацтво проходить у трудовому знайомстві з камінним вугіллям, породами, що дають родовища золота й коштовної платини. Сам він, працюючи на заводах чорноробом, мав можливість на практиці вивчити дзвінку мову чавуну й заліза. Працюючи під землею на золотих розсипищах, в ледве освітленій трилінійною лампою глухій шахті, — він чув биття серця землі, він угадував її думки притаєні, кайлом і лопатою владно порушував віковичне мовчання злежалих кам'яних порід...

І там у шахті під землею в 1900 році він з вуст старого шахтаря Шагін-Абая дізнався про назрілий вибух нового вулкана — великого гніву народного проти царя, баїв, жандармів і духівництва *. І глибоко зрозумів Мажит Гафурі, що в наступному вибусі вулкана народного гніву — участь башкирського й татарського народів абсолютно необхідна. І ті слова, що їх він напише потім, по п'яти роках, в 1905 році, про свій народ, — вони задумані були саме там, в шахті, у глибині під кам'яним Уралом.

Кожен народ в ці дні розплющив очі,
Став на вищий ступінь.
Ми ж, в порівнянні з народами Сходу і Заходу,
Залишилися найнижчими істотами.

(«В дні волі»)

Але піднести свій народ, піднести свою батьківщину на вищий ступінь — можна тільки тоді, коли вдихнеш у нього думку про сувору організованість, коли цілком його свідомістю класової боротьби наповниш.

Усе життя проходить у ганьбі,
Невже ми від матерів народилися кволими?
...Жалогідні люди,
Що звикли послатися на долю,
Станете ви жуйкою ваших ворогів.
...Позбавлені свідомості, з хворими головами,
Ми довго сиділи —
Досить вже такого сидіння, — досить!

(«Боляузтво»).

* М. Гафурі, На золотых приисках поэта, Уфа, 1940, стор. 75, 76, 96.

Також і в вірші «Хай не буде!»:

Якщо пригноблення підкорених народів вважається
за мудрість, —

Хай не буде така мудрість мудрістю,

Бо вона ні до чого.

Хай самовизначається наш народ,

Хай не буде тією нацією, що стражда під гнітом.

(1906)

Пророче роздратування й дорікання своєму народові чути в цих словах. Як вони нагадують нам такі ж дорікання Івана Франка українському народові!

Народе мій, замучений, розбитий,
Мов паралітик той на роздорожжю,
Людським презирством, ніби струпом, вкритий!

Твоїм будучим душу я тривожу,
Від сорому, який нащадків пізніх
Палитиме, заснути я не можу.

Невже тобі на таблицях залізних
Записано в сусідів бути гноєм,
Тяглом у поїздах їх бистроїздних?

(Із вступу до поеми «Мойсей»)

Написано це було того ж самого часу, як і вишенаведені рядки Гафурі, і теж під впливом революції 1905 року в Росії. Одне й те ж джерело живило двох полум'яних патріотів — українського і башкирського. А тому у них один і той же біль за народ свій: у першого —

Твоїм будучим душу я тривожу;

а у другого:

Һәр заман кайгы курәм татар эсэн.
Весь час за татар горе перечуваю.

Особливо багато перечути довелося Мажитові Гафурі після поразки революції 1905—1907 рр., коли на всю країну царат надіти хотів «столипінський галстук», як називали тоді цими словами кару на горло через повішення. Під кінець 1906 року по всій Росії раптом підвелася на задні лапи реакція і по-звірячому загарчала... Почалися арешти, розстріли, по-сунули у глибину країни каральні експедиції. Зокрема, у грудні з Москви Самаро-Златоустівською залізницею поплазувала в Башкирію каральна експедиція барона Меллер-Закомельського. Жандармами був захоплений і повішений голова

Уфімської Ради робітничих депутатів Іван Якутов, загинули революціонери Гузаков, Литвинцев і багато інших, яких не задумалися видати всілякі елементи, що вагалися або ж перефарбувалися у чорний колір. В розділі IV «Короткого курсу історії ВКП(б)» говориться: «Поразка революції 1905 року породила розпад і розклад в середовищі попутників революції. Особливо посилилися розклад і занепадництво в середовищі інтелігенції» (стор. 95). І природно, — скажемо від себе, — що це занепадництво не забарилося також залізти й до літератури. В задусі сталипінського режиму, наприклад, не утримався від крику відчаю Андрій Бєлий:

Довольно: не жди; не надейся;
Рассейся, мой бедный народ!
В пространстве пади и разбейся
За годом мучительный год.
Века нищеты и безволя!
Позволь же, о родина-мать,
В сырое, в пустое раздолье,
В раздолье твое прорыдать...
Туда, где смертей и болезней
Лихая прошла колея —
Исчезни в пространстве, исчезни,
Россия, Россия моя!

(«Отчаяние», 1908)

Появились в філософії так звані «богошукачі» і «богобудівники». Махісти, під виглядом вірності марксизмові, проповідували ідеалізм і попівщину. Але робітничий клас під керівництвом більшовиків непохитно йшов уперед, — продовжуючи боротьбу свою проти царату, проти тих, що вагалися, проти попівщини. І поети, які прислухалися до голосу робітничого класу, висловлювали у своїх творах надію на те, що тимчасова перемога реакції — рано чи пізно — а буде знищена. «Я ухо приложил к земле», — говорить Олександр Блок у 1907 році, — і ось що він почув:

Пройдет весна — над этой новью,
Вспоенная твоею кровью,
Созреет новая любовь.

І закликає поет народ свій до того —

Чтоб молнией живой расколот
Был мрак, где не видать ни зги,
...Гроба, наполненные гнилью,
Свободный, сбрось с могучих плеч!

(«Я ухо приложил к земле»)

Почуття патріотизму Мажита Гафурі, безперервний зв'язок його з своїм народом — підказали поетові, як треба було поводити себе за цих трудних років. У вірші 1907 року «На базар я вийшов» Мажит Гафурі з обуренням говорить: багатії бездушні на вулиці гидливо відвертаються від бідних, якими наповнено все місто; багатії катаються на рисаках, куплених за такі великі гроші, що на них з успіхом можна було проіснувати бідареві на протязі цілих десяти років! І, плюнувши від прикрості на землю, поет багатозначно додає: ось ти й поміркуй; адже ж тут є якась таємниця. В 1908 році Мажит Гафурі, висміюючи «муллу, який знає всі науки» і який в ім'я чортовщини заперече, що «якщо пара рухає пароплави, то чому ж самовар не ходить від цієї самої сили пари», — дає гідну відсіч попівщині, відсіч мракобісью, — і особливо наголошує на ролі машин для перетворення своєї батьківщини («Мулла, який знає всі науки»).

Наступний по ньому рік 1909-й був свідком нового виплеску каламутної реакції. Збірник «Вехи», випущений ідеологами кадетів, оголосив війну матеріалізму. В літературі появляються гнилі, істеричні романи, які смакували статову розпусту: царатові якраз і потрібні були подібні гнилі твори для відтягнення уваги населення від революційних настроїв. І Мажит Гафурі, під виглядом звернення до листочка на дереві, вапатує свій народ:

Йешел япрак, нигэ бик калтырайһын?
Зелений листочку!

Та чоґо ж це ти так дуже розколихався?
Чи незадоволений з життя свого?

І листочок йому відповідає:

Вітер — злочинець, адже ж це він глузує, —
Глузує надо мною.

(«Вітер»)

Та чи могли ж даремно пройти царатові всі його злочини, всі знуцання з народу? Ленін в 1910 році пише: «Російський народ прокидається до нової боротьби, йде назустріч новій революції» *. Характерно для Мажита Гафурі, що саме цього:

* В. І. Ленін, Твори, т. 16, стор. 315.

і наступних по ньому років з'являються у нього такі творчі вислови твердості і впевненості в перемозі, як «Не зіб'юсь»; «Хоч умри, Мажите, а сумління не продай»; «Тепер уже я не буду тобою переможений». Звідки ця впевненість у нього, звідки ця сила? У вірші 1912 року «Я і мій народ» Мажит Гафурі розкривається перед нами весь: цінне визнання ми чуємо з вуст поета:

Лише зроблю я крок вперед —
Назад відразу озирнусь:
Щоб впевнитись, куди ступнув,
На тебе, мій народ, дивлюсь.

(Переклад В. К.)

Скільки було сказано письменниками слів про народ! Але треба визнати: рідко кому з них удавалося сказати так, як це ми бачимо у Мажита Гафурі. Бо саме розуміння «народ» у нього правильно класовим скальпелем розчленено і зважено на терезах свого сумління. Лінія в даному випадку у Мажита Гафурі була та, що й у Володимира Короленка, коли останній, відмовившись від ідеалістичного очікування приходу в літературу якихось, спеціально нібито кимсь надісланих справжніх «письменників з народу», — з завзяттям повставав проти «шоколадного мужика» в творах Златовратського, проти його чудного та смішного запрошення «рыдать в народе»*. Лінія Мажита Гафурі та ж, що і у О. М. Горького, який висміяв у своєму шаржі «Ще про чорта» інтелігента-письменника, такого віддаленого від народу і тому душевно спустошеного, що тільки й здатен був нескладне щось собі бубоніти під ніс. Солодкий «народушко», «народ-богоносець» мистиків — також чужий був для Гафурі. Народний башкирський поет, не дивлячись на утиски царату, не боїться уточнити: кого саме він виділяє для себе з народу?

Я там, де стогнуть злидарі. Всі жебраки — моя рідня.
І кожний друг мені, із ним завжди порозуміюсь я.

(«Я там, де стогнуть». Переклад В. К.)

І, дійсно: якщо простежити по творах Мажита Гафурі — про кого він конкретно говорить в них, про яких представників народу, то там ми побачимо: наймита й бідняка-хлібороба, косаря й коваля, робітника на золотих розсипищах

* АН СССР, Сборник статей к 40-летию акад. Орлова, 1934, стор. 530.

і шахтаря, слюсаря, молотобійця, каменяра та ливаря, — тобто побачимо трударів. «Я буду з тими, — каже він, — хто війну оголошує за щастя людей» («Шукання щастя», 1913 р.).

Скільки доносів сипалося на Мажита Гафурі, скільки безглузких обвинувачень і провокацій з боку царського уряду й його прибічників! Ось один із таких — мулла Адилев в 1911 р. доносить Уфімському жандармському управлінню, що пісні Мажита Гафурі, або, як він висловлюється, «яросні поетичні пісні», дуже «псують кров молодим татарам» — тобто, скажемо по-нашому: бентежать татарську молодь*.

Я цим зовсім не хочу сказати, що Мажит Гафурі весь час був якимось рівним, бадьорим, увесь з бетону вилитим, до всіх настроїв невразливим. Ні, були у нього і важкі роздумування, і знижені настрої, і сльози. Та хіба роздумування й сльози для широкого поета з'являються чимсь таким від'ємним, антипатріотичним? Навпаки, вони часто у поета бувають одним з глибоких проявів спільного переживання з народом усіх бід і злиднів своєї батьківщини. «Давитіані» — поема грузинського класика XVIII ст. Давида Гурамішвілі — яскравий приклад того. «Сльози — супутники душі, що в стражданнях горить», — говорить Мажит Гафурі у вірші «Плач». Страждання душі своєї Гафурі завжди пов'язував з стражданнями народу — причому народу не тільки свого. З вірша 1915 року «Ридання» ми можемо бачити, як страждала душа в поета, коли царський уряд почав пачками розстрілювати братерський башкирам казахський народ. Чисте серце поета, що дивилося на ясний світ відкрито, а не крізь окуляри**, боліло за всіх людей, незважаючи на їх національну різницю, боліло за всіх бідних світу. Цей біль часто знаходив свій вияв у поета не тільки у сльозах, але і в нещадному, гострому сарказмі.

1 серпня 1914 року Німеччина оголосила війну Росії. Того ж самого часу Мажит Гафурі пише свій вірш «Всякий любить». Можна припускати, що цей вірш був відповіддю на мерзенний договір деспотів світу, що затіяли імперіалістичну криваву бійню.

Чорний крук каже: «Я паadlo люблю.

Тільки в ньому щастя й насолода», — говорить він.

Сокіл каже: «Я качок збиваю.

У цьому знаходжу насолоду, кров проливаючи», —
говорить він.

* Журнал «Janalif», 1930, № 2, стор. 43.

** М. Гафурі, Избранные стихи, Уфа, 1940, стор. 39.

Сказав беркут: «Ось і я теж —
У цій справі, мсже, перевершив і самого сокола».
Почувши ці слова і яструб каже:
«Я підтримую все сказане ними».

Вірш Мажита Гафурі «Всякий любить», не дивлячись на те, що в ньому нема прямого звернення до батьківщини, не дивлячись на те, що нема в ньому прямого заклику нищити царів і буржуазію, — глибоко патріотичний. Царі й буржуазія, у своїй кривавій затії, підтримуючи один одного, склали ту ненажерливу чорну силу, яка нацьковувала робітників і селян держав, що воювали, один проти одного. Більшовики були проти війни, але не просто проти, а «за активну революційну боротьбу за мир аж до повалення влади войовничої імперіалістичної буржуазії»*. Більшовики стояли за перетворення війни імперіалістичної у війну громадянську. Чи не це ж саме відбив Мажит Гафурі у своєму вірші 1915 року «Хто він?»

Хто він? Ти ворогом вважав його, тож і заколов.
Хто він, що у своїй крові поліг отут і захолов?
...Зі Сходу ти прийшов, а він — із Заходу, і ви
Враз зрозуміли: хто почне — уб'є й залишиться живий.
...Скажи, чи то ж помстився ти, коли його оце убив?

А після цього просторніш живеться на землі тобі?
Ні, доки ти ще тільки раб — тобі не ляже щасна путь!
Ні, друже мій, ти перш за все господарем свободи будь!

(Переклад В. К.)

Господарем волі можна бути тільки тоді, коли ти повернеш штик проти гнобителів своєї батьківщини.

Гей, чорна сило! --

гнівно кричить Мажит Гафурі в 1916 році: —

Не смійся з людства!
Прийде час — вщент розлетися,
У попіл перетворишся!..

(«Сила»)

Ущент розлетілася чорна сила неависна тільки з приходом Жовтневої революції, коли під проводом партії Леніна—Сталіна народ порвав всі пута й кайдани, а самого царя з буржуазією ввергнув у прірву! Можна собі уявити, який радий був Мажит Гафурі, коли надійшла революція!

* «Короткий курс історії ВКП(б)», стор. 158.

Ниндэй бер шатлыклы якты!
Онмо был, йә тошмо был?
О, шо за радисне сляво!
Дійсність це? Чи це сон?

(«На честь свободи»)

І поет, не витримуючи переповнюючої його радості, плеще руками, як дитина, і закликає сонце:

Гей, сонце!
Додай проміння твого слява!
Земну поверхню скоріше розтопи!

Поет-патріот Мажит Гафурі несказанно був радий, що, нарешті, і на його батьківщині майорить червоний прапор.

Гей, червоний прапор!
Освітлюй слявом увесь світ!

(«Червоний прапор»)

І коли проти свободи піднесли голову недобитки чорної сили, на творчому гніві поета, як і в 1905 році, з'явився відблиск кинджала, що виходив од сміливих виступів революціонера Мулли-Нур Вахітова. Вірші Гафурі: «Хліба», «Червоний прапор», «Геть війну», «Супротивникам волі» і зокрема вислови на адресу ворогів, що обливають брудом соціалістів, безумовно носять на собі сліди впливу промов Мулли-Нур Вахітова, вміщених в газеті «Кызыл Байрак» № 1 і № 3 за 1917 рік*.

Надійшов час сказати правду:
Мовчання — гріх великий.
...Брудні руки хай не каляють у бруд
Людське суспільство.

(«Противникам волі»)

А брудні руки все ближче тягнулися до серця революції, все злорадніше. Дракон — Корнілов, що народився від чорних сил, вже плазував потворними кривими лапами рідною землею і роззівав свою пашеку на завойовану волю. І крикнув Мажит Гафурі на дракона, і почав скликати всі сили народу свого на бій нещадний:

Він щирить зуби ще, він недобитий, ні!
Йде відібрати він здобує у борні,

* Жизнь замечательных людей в Казани, вып. I, Казань, 1941, стор. 149, 151.

Кривавий меч бере в лабеті брудні.
Народе мій, ставай у лави бойові!
То ж голову свою підводить ворог твій!

(«Дракон», Переклад В. К.)

Радянський народ так гримнув тоді на мерзенну, огидну потвору — Корнілова, який намагався віддати Ригу, а потім і Петроград німцям*, — що від нього і мокрого місця не залишилось. Гримнув на ворога і Гафурі:

Хай злий дракон впаде забитий в тім бою!
Хай не зведе повік він голову свою!
Да вславиться народ, що переміг змію.

Народ башкирський в той час боровся і з другим ворогом — з буржуазним націоналістом, контрреволюціонером Валідовим. Відсутність дат під віршами Гафурі не дозволяє нам точно вказати, в якому саме творі поета відбилася ця боротьба. Можна тільки зробити припущення, що таким віршем є вірш «Не бійтеся», в якому Мажит Гафурі закликає народ свій міцно тримати волю в своїх руках, закликає не дозволяти на червону квітку сідати порохів та брудові, не допускати дотику ворожої руки. Проте націоналістична буржуазія не вгамовувалась: вона й надалі пробувала піднести свою голову, мріяла створити свої власні «Штати по берегах Білої та Уралу». Щоб припинити ці контрреволюційні мрії, 23 березня 1918 року було оголошено «Положення про Татаро-Башкирську Радянську республіку» за підписом народного комісара у справах національностей Й. В. Сталіна. Життя налагоджувалося, життя розширювалося. І Мажит Гафурі всі свої сили віддав на служіння своїй батьківщині, на служіння всьому трудящому людству.

Свято працювати для людства —
Перше бажання наше.
Хай це бажання залишиться
Тобі, Росіє, як пам'ять про мене.

(«Уривки»)

Як скромно сказано — а скільки гордощів у цих словах за свою батьківщину! Як просто сказано — а скільки твердості і готовності боротися за досягнення волі! Це ніби поетичний заповіт Мажита Гафурі, і його не можна не порівняти тут

* В. І. Ленін., Твори, т. 25, стор. 283—284.

нею все каміння, і десь там унизу, глибоко, в освітленій безодні стоїть її Данило, забитий перед тим експлуататорами за сміливо сказане слово правди. За таке ж слово правди був посаджений на ланцюг у забої і робітник Степан з оповідання Хмелініна «Медної гори хоз'яйка» Тобто: весь кам'яний Урал в оповіданнях народу мислився як священне місце сутички пролетаріату з царатом.

З біографії Гафурі ми бачили вже, що й самі робітники так само мислили про Урал. Адже ж ми жодного такого на цій горі заводу не знайдемо, де б за царату не вибухали повстання. І не раз, напевно, під час повстань на уральських заводах лунала ця пісня, підхоплена потім Мажитом Гафурі з уст народу:

З Уралу камінь блакитний візьми.
Об нього шаблю добре нагостри.

Але чому саме — камінь «блакитний»? У народних «сказах» старого Уралу — безодня під каменем завжди чудесно освітлена: грає вона синяво-зеленим аквамарином, блакитно-синіми натровими фельдшпатитами, содалітами, ніжноблакитними топазами. Та крім того: на Уралі адже ж є гора, яка так і зветься «Синя» — родовище магнітних залізних руд. На ній там і до нашого часу збереглися старі «ями» в декілька десятків метрів завглибшки *. Скільки поту й крові робітників пролилося в цих страшних отворах понад безоднею, виритих за царату! Природно, що Мажит Гафурі — джигітові для відточування шаблі своєї не міг підшукати іншого каменю — крім як каменю блакитного уральського.

Над Волгою кружляють хижакі.
Пусти їх пір'я, друже, по ріці!
Жени коня, хай офарбує кров
Ту шаблю, що стискаєш ти в руці!
Лише тоді здобуде супокій
В джигітських грудях серце вогневе.
Жадані мрії здійсняться тоді,
І вславлять всі тебе в краю моім.

(Переклад В. К.)

До цих рядків так і хочеться додати, що і легендарний герой Чапаєв також тільки тоді міг заспокоїтись, як на цьому священному Уралі, борючись із ворогами, за висловом Фурманова — «шаблею з розмаху об камінь полоснув» **.

* И. И. Малышев, П. Г. Пантелеев, А. В. Пэк. Титаномагнетитовые месторождения Урала, АН СССР, 1934. стор. 171.

** Д. Фурманов, Чапаев, Гослитиздат, 1937, стор. 16.

...Радянський богатир, голова якого вище від хмар, з піднесеною блискотючою шаблею стоїть на горі і вдивляється у далечінь. Чи всіх вже ворогів побито? Чи всіх знищено? А! Ще ось там якісь недобитки. Гей, кожного разу, як я бачу ворогів — стільки хоробрості мені підбавляється! Справжній герой той, хто такого часу не злякається і назад не подасться. Каміння ламай, через води переправляйся, вперед на ворога наступай!

Наведені слова про ворогів — це з віршів Гафурі 1919 року «Клятва», «Бай-Агай», «Наша путь» тощо. Закінчувалася в Башкирії боротьба по ліквідації куркульсько-білогвардійської банди Чорного Орла, по ліквідації недобитків валідовщини. І Мажит Гафурі в 1920 році, поздоровляючи народ свій з перемогами, по черзі простягає руку: робітникові, червоноармійцеві, селянинові і трудовому інтелігентові.

...Ту, що згрубіла від тяжких робіт,
Ту, що дітей зростила, — руку дай!
...Ту, що стріляла добре в ворогів,
Що звикла до рушниці, — руку дай!

...Ту, що зробилась чорна від землі,
Весною зраної, — руку дай!
За те, що дужою була вона
І в трудівничих лавах, — руку дай!

(Переклад В. К.)

І наприкінці вірша, звертаючись вже до самої батьківщини, додає:

Ту, що у серце вклала мені пісні,
Які я голосно співаю, — руку дай!
Мов братове обличчя, дай мені
Поцілувати дивну руку, дай!

(Переклад В. К.)

Руку батьківщини своєї цілує Мажит Гафурі — ту, що вклала в серце його пісні. Як патріот, він тепер все більше й більше бере участь в піднесенні господарства нашої країни, в соціалістичному будівництві. «Не вішай, товаришу, голови», — вустами робітника підбадьорює він селянина («Серп і Молот»). «Коли батьківщини гіркі сльози течуть, — чи можна для голодних жаліти золоті хрести і оксамитні килими?» («Золотий хрест і оксамитний килим»). В грудні 1922 року відбувся I Всесоюзний з'їзд Рад, на якому створений був Союз Радянських Соціалістичних Республік, — і Мажит Гафурі у вірші своєму робить попередження делегатові з'їзду:

Ти делегат, товаришу? Якщо так,
То не спи, не позіхай так часто.
...Що сказали тобі при від'їзді
Зруйнований край твій і біднота села?
Перед нами стільки ще кипучої роботи! —
Отже, не час зівати...

Поет, не боючись зниження, тут уже цілком використовує плакатний стиль, стиль лозунгів: він агітує за знищення безкультур'я і розрухи, агітує за нове. І в цьому він подібний до Маяковського в його «Приказе № 2 арміи искусств».

Товарищи,
дайте новое искусство —
такое,
чтобы выволочь республику из грязи.

Безмежною любов'ю любив Мажит Гафурі свою батьківщину! І коли йому довелося тимчасово виїхати з Башкирії, — у нього з серця вирвалися ніжні-ніжні патріотичні рядки:

Кажуть, що Крим — рай земний,
Але ж там немає Белої, Дьоми, Ашказару та Інзеру.
(«З дороги»)

Не було для Мажита Гафурі такого краю, який міг би замінити йому його рідну Башкирію. Але одночасно він, як поет-патріот, за батьківщину свою вважав усю Країну Рад. І співає він чудесну пісню свою, пісню нашої Батьківщини, надії всього пригнобленого людства:

Якщо в нас мета одна,
Нашу пісню заспіваємо гуртом.
Землю потрясаючи, йдемо
Богатирським бойовим шляхом.

...Наша пісня облетить весь світ,
Не замовкне — і ніколи, і ніде.
В Африку полине, за моря,
Азію, Європу обліта.

(«Перше травня»)

У зв'язку з смертю великого Леніна, яку в своєму «Жалібному плачі» так сильно пережив Гафурі, у поета з'являється думка про тих, хто продовжуватиме справу Леніна:

Гей, старий батире,
Не тривож себе даремно!

У бій піду,
Війська, що йде на вас,
Лави я розстрою.

(«Дума старого батира»)

Великий Сталін в 1925 році на XIV з'їзді більшовицької партії у своїй доповіді говорить про індустріалізацію країни нашої, як про першорядне завдання партії, говорить про перетворення її з аграрної в індустріальну *. Саме це і відбито Мажитом Гафурі в його згаданому вже мною вірші:

Гей, старий батире!
Прокладений тобою слід
Не пропаде!
Ми його зробимо ще примітнішим.

І, справді, — завдяки натхненникові перемог товаришу Сталіну, завдяки трудовому героїзму радянського народу — ще примітнішим, ще ширшим і багатшим стало життя в Радянському Союзі. Радянська промисловість в 1926 році, наприклад, дала продукції понад 11 мільярдів карбованців — тобто більше, ніж в 1913 році **. Червона Армія, муром ставши на рубежах, міцно оберігала всі наші досягнення, і Радянський Союз з кожним днем ставав все сильнішим і могутнішим. І для оспівування Червоної Армії поетам треба було знайти нові, особливі якісь міцні слова і вислови. Ось вони у нашого народного башкирського поета:

Голті итеп сыкты янар таузай булып..
Спалахнувши, ніби вулкан, з'явилася вона.

...І пригноблені народи всієї земної кулі здивувались,
Звернули вони до неї свій зір:
— Як світиться цей вулкан! — говорять,
— А! Та це ж Червоне військо! — говорять.

(«Червона Армія», 1926)

Уся душа Мажита Гафурі була просякнута вірою в народ, просякнута патріотизмом. Неймовірна сила радянського народу яскраво підкреслюється у нього у вірші 1925 р. «Шахтар».

Ніщо не може встояти перед ним:
Ні залізо, ні камінь...
Та й чи що-небудь сильніше на землі
За його руки та груди?

* «Короткий курс історії ВКП(б)», стор. 259.

** «Новый мир», кн. XI, 1937, стор. 5.

У 1928 році пише Гафурі свою знамениту поему «Златоуст». Послухайте, яка гордість лунає в словах поета за нашу індустрію!

...Гори навколо стоять, принишкили,
Ніби бояться цього заводу,
І коли завод гуде, то й вони відкашлюються...

Відтінок богатирства ліг на слова поета, — але слухайте далі:

Білобородий старий Таганай
З переляком дивиться на завод:
«Напевно, він і мое каміння проковтне, розітре», —
Думає гора.

Потужність заводу, передана як би через психологію гори Таганай — одне з найкращих місць патріотичної поезії Мажита Гафурі. І нашого народного башкирського поета ніяк уже не можна відділити від Уралу, — так само, як і Івана Франка, наприклад, від промислового центра в Західній Україні — Борислава.

У 1927 році капіталістичний світ хотів спровокувати Радянський Союз на війну. Мажит Гафурі, сповнений гордістю за країну свою, відповідає: — Ні! Не злякаєте! Тепер Ради — безстрашні.

...Богатир, голова якого понад хмарами, ставши на своїх рубежах, могутнім голосом у Європу прокричав: — Гей, ви! Недотепи!

Якщо ваше серце — тверде залізо,
То наше серце — тверда сталь!
Якщо ваші руки — гострий кинджал,
То наші руки — гострий меч!
Якщо з вашого боку мільйони гармат,
То з нашого — неустрашимість!
Якщо ваша опора — золотий хрест,
То наша опора — трудящий, робітник!
Беззэ эшсе тигэн терэк бар!

Такими словами закінчує поет свій вірш «Чужоземні вороги». І знову з серця поета виривається пісня про Червону Армію.

Сини сміливі ми батьківської землі,
Мов леви, дужі ми, вільніші від орлів.
Обрав нас весь народ і ми йдемо вперед,
Нехай тремтять серця у клятих ворогів.

Зусиллями трудящих промисловість Радянського Союзу у цей період було піднесено на ще більшу височінь. Але щоб виконати п'ятирічку за чотири роки — перш за все стояло питання про більшовицькі темпи. Це якраз і не до душі було шкідникам всередині країни, які всіляких вживали заходів, аби тільки підірвати піднесення нашої промисловості та транспорту. «Іноземні розвідки, — як сказав у своїй доповіді в ХХІ річницю Жовтневої революції В. М. Молотов, — настійливо штовхали своїх агентів на цю справу». І ось у 1930 році, коли радянською владою було спіймано банду шкідників, які хотіли запродати нашу країну капіталістам, Мажит Гафурі пише в'їдливий памфлет під назвою «При дослідженні отрутих мозків».

Коли здереш з цих гадів машкару
І дослідити мізки прогнили їх, —
Якого бруду не зустрінеш там,
Яких надій відразних не знайдеш?!

І те, що говорив поет проти міжнародної реакції в 1906 році, тепер він знову продовжує, але тільки ще сильнішими своїми словами:

Знайдеш антирадянський мотлох там
І сморід, як в подвір'ї прохіднім.
Он причаївсь шановний пан Бріан,
Жанен з Пуанкаре укупі з ним.

Брудної крові повно в тих мізках
З гадючою отрутою всуміш.
Румунія та Франція сидять,
І лімітрофи подалися туди ж.

(Переклад В. К.)

Також і націоналістів у цьому творі затаврувати не забуває поет, а особливо — татарського націоналіста Гаяза. Глибоко обурений чорними підступами міжнародної реакції проти Радянського Союзу, поет в обличчя ворогам кидає:

Могутня партія пролетаріату
Потрясла капіталістичним світом!
Зрозумійте ж, що перемогти нас,
Перемогти Радянську Країну — неможливо!

Памфлетним сміхом наповнений був у Гафурі і наступний рік 1931. З папи римського глузував він. Та як же було й не поглузувати! Адже ж папа римський проголосив хрестовий по-

хід проти нас, проти Радянського Союзу, який на той час «добився серйозних успіхів в соціалістичній індустріалізації країни і швидкими темпами розвивав промисловість*». Мажит Гафурі при цьому знову не від того був, щоб узятися за дослідження отрутих мозків. Один з персонажів сатиричного роману Лесажа «Хромий біс» Люїс-Велес де-Гевара каже: «Можна бачити всю середину пирога, якщо з нього зняти верхню скоринку»**. Так і Мажит Гафурі: своїм скальпелем памфлетиста обережно піднявши верхню частину черепа папи римського, раптом побачив... О! чого він там тільки не побачив! І почав сміх розбирати Мажита Гафурі — уїдлиий, вбивчий.

...Папа римський, змішавши пороховий дим з кадильним димом ладану, підбурює всі чорні сили Європи на нас, — ви чуєте? — на нас! О святий отче, що зуби вищирив на СРСР, чого ти брови хмуриш? А витрішкуваті ценці, втупивши тупі очі в зображення Ісуса, моляться про дарування перемоги над Радами. О божественні опудала в мантиях і ризах. Ну що ж, чи допомагає вам ваш висохлий Ісус? Витрішкуваті ценці, цілуючи засмальцьовані і від бруду задубілі аркуші евангелія, все хрестяться та хрестяться без краю.. А тим часом економічна криза в Європі продовжує поглиблюватися... (Хай не гніваються на мене читачі, що я тут з памфлета «Останні бажання Ісуса Христа» взяв тільки деякі місця, мені хотілося виділити у Мажита Гафурі його найціннішу зброю в боротьбі проти ворогів, а саме — саркастичний сміх).

Радянську землю любив поет! Радянську силу й правду. Ми підійшли тепер до найвищої точки патріотизму Мажита Гафурі. «Я — безмежний патріот, — заявляє поет в 1932 році, — але при одній умові: щоб тільки радянською країною була батьківщина. Людина, ворожа радам, — мій ворог, навіть якщо б вона була і рідним батьком моїм».

Сикһез ватансы мин
Совет иле
Буллыу шарты менэн ул ватан,
Советтарга дошман кеше минэ —
Дошман, эгер булһа ла атам!

Як полум'яний патріот, Мажит Гафурі пишається своєю країною, бо тільки в ній щастя всього людства. І тому він так боліє своєю душею поета, що більша частина людства ще ле-

* «Короткий курс історії ВКП(б)», стор. 282.

** Л е с а ж, Хромой бес, ПТБ, 1920, стор. 32.

ребуває під п'ятою капіталізму. Він бажає, щоб вона йшла так само прямо, як і ми, а не блукала манівцями. «Голодні походи нічого вам не дадуть», — звертається Мажит Гафурі до робітників Заходу: — «для того, щоб заводи були в ваших руках — вам треба повстати проти експлуататорів». І знову через усі рубежі запитує робітників Заходу поет: «Нам відомо, що в Італії і Франції собакам-бульдогам більші пошана і пошана, ніж робітникам, — невже ж ви не повстанете?» («В капіталістичному світі»).

Радянська Країна в 1932 році радісно переживає нове піднесення соціалістичної індустріалізації та колективізації. Успішно закінчилася перша п'ятирічка. Постановою ЦК ВКП(б) від 23 квітня ворожі групи в літературі були засуджені і відставлені від керівництва. У радянській літературі висунуто було нові форми організації. Товариш Сталін, прирівнюючи працю письменника до всіх відповідальних робіт по будівництві соціалізму, дає письменникам назву «інженерів людських душ». Мажит Гафурі поглиблено в цей період працює над конкретними портретами і зарисовками будівників у країні соціалізму: він пише про нову жінку радянську — «Елекке «ул» инде кеше булды» («Вона» людиною стала»); пише послання до з'їзду колгоспників-ударників («Переможцям»); пише вірш про доповідь Й. В. Сталіна на XVII партз'їзді; відгукується на промову тов. Ворошилова.

Коли ту промову читаєш —
...червоноармієм статъ хочеться.

Відразу тут же зі зброєю на ворога вийти хочеться.

У посланні до поета-червоноармійця Кулібая, аналізуючи міжнародне становище, Мажит Гафурі говорить: «Та й сам ти знаєш, хто проти нас може стріляти. Не робітники Заходу і всі свідомі трудячі, — ні, будуть воювати проти нас сини багатіїв, наймити капіталу та їхні прихвосні націоналісти, є серед них і націоналісти башкирські». І, повертаючися до татарського націоналіста Гаяза, пише Гафурі в 1934 році відкритого листа татарським і башкирським білоемігрантам під назвою «Один там, а другий аж ген десь».

Вже ви, напевно, постарішали,
Надто багато вже вам років,
Тяжко вам по чужих країнах тишатися!
Напевно і волосся ваше посивіло?
Нам відомо, пане Гаяз,
Як ходили ви до папи римського
І як у нього благословення просили,
Щоб задавити більшовиків.

Емігрувати з рідних місцевостей —
Воно, зрозуміло, нелегка справа,
Ну, що ж. Тепер і тиняється — один там,
а другий аж ген десь.

Без діла біля помийниць тиняється.

Повний ненависті до класових ворогів, Мажит Гафурі незадовго перед своєю смертю (1934 р.) пише:

Ленинизм — минен маягым.

Ленінізм — маяк мені.
Я за свого життя
Весь час ішов з радянською владою.
А чому? Та тому, що в моєму серці
Завжди зберігалася ненависть до класових ворогів.

Сталінські п'ятирічки, Червона Армія, нові люди Країни Рад — ось про що говорить Мажит Гафурі в своїх творах останніх років. Та ще частіше говорить він про велике вчення Маркса—Енгельса—Леніна—Сталіна і про комуністичну партію. Маяковський у вірші «Владимир Ильич!» говорить про себе:

Поэтом не быть мне бы,
если б
не это пел —
в звездах пятиконечных небо
безмерного свода РКП.

Мажит Гафурі так же оспівував ВКП(б), оспівував основоположників партії більшовиків — Леніна і Сталіна.

Ленинизм — минен маягым.
Ленінізм — маяк мені.

На XVII з'їзд партії Мажит Гафурі відгукнувся віршем «Могутні голоси великих перемог» * та статтями: «Наші завдання перед великою історичною боротьбою» **, «Про завдання радянської інтелігенції».

* * *

Великий слід залишив по собі Мажит Гафурі. Талант його був величезний і багатогранний. Будучи родоначальником баш-

* «Коммуна», 1934, № 34, 18 лютого.

** «Коммуна», 1934, № 43—44, 3—4 березня.

кирської літератури, будучи співцем Жовтневої революції також і в татарській літературі, він поспішав виявити себе по всіх тих галузях мистецтва слова, які ще не були до нього заповнені: і в поезії, і в прозі, і в писанні книжок для дітей, в створенні тексту для опери, в опрацьованні записаних з вуст народу легенд і казок, в піднесенні критичної думки Башкирії... Безсмертну славу заслужив він собі тим, що все своє життя, як справжній гуманіст, віддав для боротьби за щастя і Празду Людини. Сам поет говорить про це ясно у вірші «Дума старого батира»:

Я мчав на добрім, на баскім коні
За правдою усю життєву путь,
Я шаблею рубав нещадно ворогів
І протинав стрілами їхню грудь.

Хай я стомився, хай позбувся сил,
Я й досі ще гроза для ворогів:
При них лягає на ефес рука
І очі кров'ю застилає гнів.

Та все частіш я думаю тепер:
Хто прийме шаблю вславлену мою?
Коли мені прийде спочити день,
Хто батьківщину захистить в бою?

(Переклад В. К.)

Мажит Гафурі пішов уже на спокій. Але перед смертю своєю він шаблю ненависті класової молодшому поколінню поетів передав. Вони — переданою їм шаблею Мажита Гафурі не раз, коли це їм батьківщина диктувала, на смерть разили ворога ненависного. Але особливо відточеною і грізною в руках башкирських поетів стала шабля за наших героїчних днів Вітчизняної війни. Бо учні і послідовники Гафурі, йдучи стопами його, відточують її на тому ж самому, знайомому вже нам, священному блакитному камені Уралу, відточують на наріжному камені історичної боротьби, класової ненависті, ствердженні теперішніх економічних досягнень Радянського Союзу. Добре це видно нам із вірша поета Сюндюкле «Урал проводить синів»:

Ви — гордее серце мое, —
Говорить бійцям Урал:
— Вітчизну свою захисгїть,
Як я вас завжди захищав.

Прожив я чимало сторіч,
Я бачив чимало боїв.
І камені сині мої —
Гострило для добрих клинків.

Об камінь об мій гострив
Свій меч батир Салават.
Від шабелъ батирів моїх
Ворог тікав назад...

...Усюди — між хмар і між хвиль,
Усюди — в воді й на землі,
Усюди кат Гітлер знайде
Разючі, нещадні шаблі.

(Переклад В. К.)

Вплив Мажита Гафурі на молодих поетів такий великий, що останні іноді дослівно повторюють слова вчителя. Ось вірш Кадира Даяна «Синам батьківщини», який цілком виходить із твору Гафурі «Татарському джигіту»:

Сідлайте коней і до рук
Беріте блискавні мечі!
Хай гинуть вороги навкруг,
На Схід свій похід кленучи.

І знову — в наступному куплеті — той же неодмінний в башкирській поезії «камінь»:

За каменем сховався звір —
Тоді ти камінь розрубай.
Землею вкритється — не вір.
Знаходь його і убивай.

(Переклад В. К.)

Вплив поезії Мажита Гафурі поширюється не тільки на башкирську й татарську поезію, але й на удмуртську, чуваську, мордовську. Цьому багато сприяли переклади його творів на російську мову. Добре знають поета також українці, узбеки і казахи, вірмени й євреї. Всі вони цінують силу, що разить, незвичайну силу бойового вірша його:

Как винтовку, народ, эту силу бери —
Боевой, несдающийся стих Гафури*.

Народ башкирський, виконуючи сталінський лозунг «Все для фронту, все для організації перемоги над ворогом», виявляє тисячі прикладів доблесті й героїства. Орденосна Башкирська республіка, як республіка нафти, як центр «Другого Баку» — значне місце посідає тепер в Радянському Союзі

* Вірш Я. Городського «Стих Гафури».

в справі зміцнення обороноздатності країни. І радісно відзначити нам, що за наших героїчних днів — саме звідси, з Башкирії — так гучно залунав, разом з іншими голосами, патріотичний голос Мажита Гафурі. Бо живий поет. І сьогодні для ворогів нашої Батьківщини він залишається такою ж грозою, як був він і раніше.

Він і тепер між нас — живий,
Стоїть живий — щоб захищати
Народ від лиха й горя свій
Та ворогів його карати.

Так говорить його старший послідовник Сайфі Кудаш.

...Коли в громах великих справ
Царицин відстояли ми,
Він славу Сталіну співав,
Який розвіяв орди тьми.
Він і тепер між нас іде...
Він словом б'є ворожу рать,
Навчає друга — пильним будь!
І вірші-блискавки значать
До перемоги нашу путь.

(Переклад В. К.)

...Радянський богатир, голова якого вище від хмар, разить ворога в самісіньке серце. Радянський богатир повергне ворога навіки.

1942

ТРЕМТІТЬ, СУПОСТАТИ! *

Щороку святкуєм ми день Тараса Шевченка. І щороку це святкування набирає у нас все більш ширшого та гучнішого звучання. Така вже сила кожного генія, що скільки б не написано було про нього книг у попередні роки, скільки б не сказано було промов, — а він все новим для нас зостається, а він все залишається невичерпним і, головне, щодня потрібним. Сила генія Тараса Шевченка у наші героїчні дні Вітчизняної війни, як уже в свій час не раз ми відзначали, особливо потрібна нам у боротьбі нашої проти ворогів лютих, німецьких фашистів. І тут вона (ця сила), треба сказати, дійсно-таки невичерпна. Ганебних попередників сьгоднішніх фашистів — усіх отих німецьких баронів, капіталістів, що ще починаючи з першої половини ХІХ ст. хотіли онімечити український народ, — глибоко ненавидів Тарас Шевченко. Він їх у творах своїх навіки проклинав, затавровував їх іменами гадюк, гаспидів неситих. В той же самий час Шевченко голосом своїм пророчим застерігав народ від засилля німецьких колонізаторів. Шевченко попереджав земляків своїх, що «мудрий німець» (мудрий в розумінні хитрий), використовуючи незгоди та розбрат, уже проліз і на Січ, і там «картопельку садить».

А чиею кров'ю
Ота земля напоена,
Що картоплю родить? —

грізно запитував Шевченко у земляків своїх. Ось те основне, що ми виділяємо сьгодні у Шевченка: патріотизм, відчуття своїх славних предків, відчуття правоти свого народу у боротьбі проти поміщиків-гнобителів та визискувачів. В своїх творах сучасникам своїм Шевченко підкреслював, що вони ж

* Із виступу на Шевченківській сесії Академії наук УРСР, березень 1943 р.

є діти славних батьків, борців за волю батьківщини — діти Кри-
воноса, Богуна, Наливайка, Семена Палія, Залізняка й Гонти...
І невже ж діти таких великих батьків — впливало запитання
із його творів — та не знайдуть собі ради на царя Миколу I,
у якого й цариця німкеня, у якого й міністри німці, у якого
й сама Росія на добру половину понімечена. Німецькі колоніза-
тори хочуть свого обличчя надати українському народові? Тож
якомога швидше треба розбудити у душі народу почуття гор-
дої свідомості нездоланності своєї, своєї непереможності!
І Шевченко — свій голос пробуджуючий у народ пускає:

Чия правда, чия кривда,
І чиї ми діти?

Давно вже не стало на землі наших коронованих тиранів.
Давно вже останнього із них Миколу II з його німкенею ца-
рицею в безодню змела із трону Велика Пролетарська рево-
люція. Силою її було викинуто із нашої землі також і барона
Розенберга (поплічника кривавого Гітлера), що ще перед
самою революцією, подвизаючись в ролі редактора чорносо-
тенного журналу, намагався і в культуру українську упрясти
свої кігті. Але зазіхання німецьких імперіалістів на Україну та
на Європейську частину РРФСР після всього цього не зменши-
лось, а навпаки, ще більш нахабних форм набрало. Досить на-
звати нам кілька їхніх, з дозволу сказати, «розвідок», випу-
щених ними в перші десятиріччя ХХ ст., щоб побачити, чим
саме тоді дихали на нас німецькі хижаки й чого вони хотіли.
Ось ці назви: «Німеччина — на чолі всього світу», «Німеччи-
на — господар серединної Європи», «Німеччина — або ж па-
нувати мусить, або ж загинути» і таке інше. На всі лади пов-
торюючи в цих розвідках основне своє хижацьке твердження
про те, що Німеччина повинна свого обличчя надати всьому
світові і особливо на сході Європи, — німецькі генерали уже
в 1917 році на нараді в Крейнаху висовували питання про за-
хоплення України, а в наступному 1918 році на запрошення
петлюрівців виступили з інтервенцією проти Радянських рес-
публік і захопили Україну. Щоб виправдати своє злочинне гос-
подарювання на Україні, німецькі імперіалісти взялись приду-
мувати різні теорії про якесь нібито споріднення німецької куль-
тури з культурою українською. Обгрунтувати ці теорії зага-
дали вони українським націоналістам, серед яких особливо пер-
ед ними із шкури ліз пан Донцов. Донцов, приїхавши з-за
кордону на Україну, днем з вогнем почав шукати в літературі
українській отих слідів вигаданої спорідненості і, натураль-

но, різко відкидав усе те, що говорило проти німецьких експлуататорів. Так він, наприклад, хотів учинити із Тарасом Шевченком. Шевченко — твердив Донцов — є не більш не менш як тільки, мовляв, стихійний лірик, неорганізована натура, невизначений бунтар та й годі.

Смійся, лютий враже!
Та не дуже, бо все гине... —

словами Шевченка відповів цьому націоналістові народ український, який уже підняв проти німецьких загарбників повстання. З обуренням тоді ж відгукнулись і українські радянські поети, коли від циркового політичного наїзника, ставленника німецького — від Скоропадського Павла та наїхали були чиновники гетьманські аж на саму могилу Шевченка, щоб понімецькому там поцвенькати та щоб у карти пограти. Насміхався над Шевченком ворог лютий, а тимчасом безсмертні слова Тарасові, скеровані проти панування чужинців, все більш і більш пробуджували свідомість українського народу — свідомість того: чиєю кров'ю українська земля напоєна? і чиї ми діти? Ці слова Шевченкові, будучи в повному контексті безліч разів передруковані у фронтових газетах ще в перші дні і місяці революції, були великою допоміжною духовною зброєю у ділі вигнання з України німецьких окупантів — того вигнання, яке вдало і славно провела Червона Армія.

Здавалось би можна б уже і самим німецьким загарбникам — після такого уроку, завданого їм Червоною Армією, та зробити собі належний висновок і не лізти більш на Україну. Але вони, як одвічні вороги українського народу, припишкли були тільки на деякий час, — і ось в 1941 році без жодного попередження віроломно вдираються на нашу землю. Стогоном наповнилась земля українська, коли дикі орди гітлерівських молодчиків та почали розстрілювати, вшати, мучити ні в чім неповинних людей наших; на руїни перетворились колись квітучі наші міста і села. На цей раз німецькі імперіалісти у боротьбі своїй проти нашої державності, проти нашої культури не обмежились самою лише підставною ширмою українських націоналістів, — ні, вони з одвертою цинічністю оголосили похід на всі утвори українського народу, на всі його цінності, пам'ятки старовини й мистецтва. І на самім початку свого злочинного походу берлінські людиїди жорстоко повелися з пам'яттю Тараса Шевченка, не забуваючи йому ані жодного словечка проти них сказаного. Причому, на збезчещенні могили геніального співця українського народу німецькі фашисти не

спинились, — вони в своїх страшних злочинствах пішли й далі, утворивши для цього спеціальні батальйони із псевдонауковців на зразок Ферстера, які, за наказом Ріббентропа, повинні були викрадати із наших лабораторій, музеїв та бібліотек (у тимчасово захоплених районах України) наукове приладдя, найцінніші документи та пам'ятки минулого. Так, в числі інших награбованих на Україні речей, як повідомляло Радінформбюро, фашистами було захоплено деякі рідкісні видання творів Шевченка, а також картини роботи його пензля.

Та хай не втішаються гітлерівські посіпаки. Вони ще столицею заплатять нам за це, заплатять своєю кров'ю — за всі захоплені ними добра України. Україна вже очищається від диких орд фашистських. Наша славна Червона Армія звільнила вже велику кількість міст і сіл України.

Жорстока починається розплата з ворогом лютим — за всі його злочинства. Партизанський загін імені Тараса Шевченка, за повідомленням Інформбюро, в Сумській області ні на хвилину не дає спочинку німецьким розбишакам. За один лише день партизани знищили 93 німецьких солдатів і офіцерів, взяли 2 кулемети, 10 тисяч патронів. Ім'я Тараса Шевченка носять партизанські загони також і по інших областях окупованої України. Це — немовби сам жи вий Тарас Шевченко взявся мститись фашистським загарбникам. Силу духу українського народу, пов'язаність з великими своїми попередниками і зокрема діяння народних месників — відсвічує вже в нас і художня література. І що цікаво — лейтмотивом у ній дуже часто звучать Шевченкові слова:

Чия правда, чия кривда,
І чії ми діти?

В оповіданні Івана Ле під назвою «Шевченко» український селянин Микола Плескач, коли увалився до нього в хату німецький офіцер і, показуючи пістолетом на портрет Шевченка, запитав: «Що то є?» — сміливо відповів: «Родич мій один близький», — за що й був розстріляний.

Так, суцця правда. У Тараса Шевченка на Україні багато мільйонів родичів — як проміж робітників, так і з-поміж селян та інтелігенції радянської. Ці родичі — сини і внуки перейняли в душу собі Тарасову ненависть до ворогів.

Григорій Плоткін у своїй поезії «Кобзареві помста», малюючи картину розбитих фашистських сил українськими партизанами (а дія діється на могилі Шевченка), каже:

Де замовкла розбита німецька гармата,
Вибухають, мов грім, Кобзареві слова.
Це гуде Україна: — Тремтїть, супостати!
Я встаю.

Я іду.

Я жива.

Україна встає! Україна іде! Вона жива, вона бореться!

Цьому є доказом щодня все нові й нові перемоги нашої славної Червоної Армії; цьому є доказом напружена відбудовча робота на звільнених землях Радянської України; цьому є доказом напружена робота в тилу і зокрема сьогоднішня наша Сесія. На Сесії у доповідях наукових працівників Академії наук багато ми почуємо нового про ставлення Шевченка до батьківщини, до братерства народів, до великого російського народу, до ролі слов'янства; як також про боротьбу Шевченка проти німецьких колонізаторів. Шевченко остільки всім нам близький і рідний, що ми мимоволі кожну подію сьогоднішнього дня пов'язуємо з ним. А тим більше як до цього ще є й докази історичні. І Великі Луки, і Лебедин, і Севськ, що вже воскресли до життя, — це ж саме ті місця, де пробував Шевченко. Ув одних місцях — по своїй волі, а в других (як-от Великі Луки) — по неволі, коли його в 1847 році з жандармами по боках везено було до Петербурга в «III отделение».

На нашій Сесії ми не можемо не відзначити сторіччя з часу написання Шевченком його визначного твору «Розрита могила», в якому він протестував проти запродання німецьким поміщикам і куркулям-колоністам степів українських.

Професор Александров на Загальних зборах Академії наук СРСР 4 травня 1942 р. підкреслив велику роль суспільних наук під час Вітчизняної війни. Завдання суспільних наук полягає у викриванні фашистської ідеології, в освітленні ролі слов'янських народів, а також в наступальному характері проти гітлерівської ідеології. Оці засади якраз і покладено в основу доповідей на нашій Сесії.

Червона Армія наступає проти гітлерівців на фронті, а наша справа наступати на них на фронті ідеології. Тож більше уваги цій нашій невідкладній справі! Більше енергії! Більше загостреності!

Ворог повинен бути знищений на всіх фронтах! Український народ — непереможний. За допомогою великого російського братнього народу, силами славної нашої Червоної Армії, під мудрим керівництвом полководця товариша Сталіна —

Україну буде звільнено від фашистських загарбників,— Україна буде Радянська!

І на оновленій землі
Врага не буде, супостата,
А буде син, і буде мати,
І будуть люди на землі.

Нехай тремтять супостати!
Смерть фашистським окупантам!
Слава українському народові!
Слава переможній Червоній Армії!
Слава Великому Полководцеві товаришу Сталіну!

1943

ГЕТЬ БРУДНІ РУКИ ВІД УКРАЇНИ!

Сила кожного вільнолюбного народу полягає в одвічному шуканні правди людини, в досягненні конкретної істини, в бажанні щастя не тільки собі, а й іншим добросусідським народам. Сила вільнолюбного українського народу тим і велика, що український народ, відстоюючи в боротьбі з ворогами свої права на вільне життя і розвиток, завжди благородні переслідував цілі і ніколи не гнітив інших народів. Проходячи довгу свою многостраждальну путь в історії, український народ увесь час мріяв про те, щоб знайти своє щастя і долю серед тих народів, серед яких, за висловом Івана Франка, можна було «вогнистим видом засясти». Такою дружною сім'єю народів є Союз Радянських Соціалістичних Республік, де Україна, як незалежна країна, діставши собі широке право на вільне життя — державне і культурне, — дійсно на весь світ засіяла своїм вогнистим видом у народів вольних колі.

Культура Радянської України за 25-річний період свого благотворного розвитку дійшла високих вершин квітучих і стала відомою не тільки в Радянському Союзі, а й серед інших вільнолюбних народів світу. Але розквіт життя Радянської України весь час колючкою стоїть в оці ворогів наших і в першу чергу німецьких фашистів, що поклали собі за мету підкорити і рабами зробити слов'янські народи, зокрема народ український. Фашистські людожери, зустрівши мужній опір Червоної Армії після віроломного нападу на нас, сівши на мілке із своїм хваленим «бліцкригом», зазнавши краху біля Москви, Сталінграда, на Кавказі, на Дону, тепер особливо активно взялися діяти кружним шляхом, а саме: через по-антирадянському настроєні елементи українських емігрантів, через розлючених українсько-німецьких націоналістів, які загримувавшись під миролюбних і святих, під уболівальників та ходатаїв народу, аж із шкури лізуть у хитрих підступах проти нас, аби тільки

заслужити ласки у Гітлера, а може й титулу німецького барона.

Як передає канадська преса, недавно зорганізувався так званий «Український канадський комітет», який ничтоже сумняшся зразу заявив свої претензії на те, що тільки він, мовляв, один може представляти думи й сподівання українського народу. Цей, з дозволу сказати, комітет від імені українського народу передав канадському прем'єр-міністрові Маккензі Кінгу меморандум, в якому говориться, що українці бажають мати окрему (сепаратну) і «незалежну українську державу в Європі».

О, непрохана доброта хитрих лисиць! Комітет, бачите, турбується про те, щоб облагодіювати український народ. Ах, як це мило з його боку і прекрасно! Але як же, власне, облагодіювати, — та й чим? Лисиці хочуть віддати народ український в криваві лабеті ката Гітлера. Ах, як це зворушливо і воістину виглядає по-рицарському! Але прикидатися рицарями і в той же час лишатися псами, — що може бути цинічнішого? Чи не про цю їхню цинічність сказав був колись Генріх Гейне у своїй поемі «Німеччина», що вона «...нагадує середні віки і джурів і пажів громаду, які вірність у серці носили, а герб носили — от вибачте — ззаду». Очевидно, й сама душа у наших землячків та їх ватажків із комітету перебуває там же, де й герб. Їм важливо свій народ ворогам якнайвигідніше продати, а що там далі — хоч і світ хай перевернеться... І для цього вони, напускаючи на себе таємничого вигляду провінціального лікаря, хочуть запевнити народи світу, що їм, мовляв, відомі якісь дуже важливі ліки, які, коли їх, мов той пластир, прикласти до організму українського народу, останній одразу ж дістане цілковитий достаток і блаженство. Ліки свої вони особливо рекламують у поданому ними меморандумі, і полягають ці ліки... знову ж таки у створенні «незалежної української держави в Європі».

Хіба не відомо, чим закінчувалися спроби створити незалежну державу в умовах ворожого агресивного оточення? Взяти хоча б історію короткочасного існування Галицько-Волинського князівства в XIII столітті, — що ми там бачимо? Чи міг князь Данило Галицький свою власну силу протиставити незчисленній і постійно нападаючій силі татар, силі Золотої Орди? Ні, не міг. Хоч Данило Галицький і був полум'яним патріотом своєї країни, він для оборони князівства змушений був вступити у переговори не лише з недружелюбною Угорщиною, Польщею та Литвою, а також і з папою римським Інокен-

тієм IV, який, пропонуючи Данилові Галицькому титул короля й корону, просив його погодитися на страшну для незалежності річ — на унію православної церкви з церквою католицькою. Унія, на щастя українського народу, не відбулася. Але Галицько-Волинське князівство однаково не могло утриматися: після смерті князя Данила 40 років тривала боротьба за галицько-волинські землі, боротьба між Польщею та Угорщиною, що й призвело потім до остаточного падіння князівства.

Я вже не кажу про ганебний «досвід» українських буржуазних націоналістів, цих заклятих ворогів українського народу, що намагалися 1918 року відірвати Україну від Радянської Росії! То ж з перших днів існування Центральної ради вони почали продавати Україну спочатку імперіалістам Антанти, а далі імперіалістам кайзерівської Німеччини, яка миттю до нитки обідрала Україну, не забуваючи, звичайно, при цьому весь час коректно величати її самостійною і незалежною. За зрадницьким антинаціональним договором поміж Центральною радою і Німеччиною про збройну «допомогу» Україні остання перетворилася на німецьку колонію.

Весь досвід історії, досвід боротьби українського народу з своїми гнобителями — поміщиками й капіталістами, століттями освячена дружба з російським народом показали Україні в буремні дні Великого Жовтня єдино вірний шлях — шлях до єднання з Радянською Росією, з Радянським Союзом. Тільки тут Україна вперше в історії знайшла свою незалежність, як рівна серед рівних, увійшла в сім'ю радянських народів. Але наші високомудрі землячки не хочуть цього знати навмисне: вони у згаданому вище меморандумі своєму прикидаються і богобоязливими, і справедливими, і чесними — ба! — навіть невинними баранчиками, забуваючи за те, що кожного барана різаного потім за його ж власну ногу вішають. Продажні скоропадські й мельники в удаваній наївності своїй б'ють себе в груди і хочуть запевнити канадського прем'єр-міністра, що вони, нібито, говорять від імені канадських українців, а раз так, то значить подай їм не більш не менш, як окрему (цебто під німецьким чоботом) українську державу в Європі.

Претензії землячків, що й казати, великі; язик у них такий довгий, що вони ним тільки хіба птахів не ловлять. Але хто їх уповноважував заявляти ці претензії? І яке вони мають право виступати від імені всіх українців у Канаді, від імені всього українського народу? Відомо, що чесні канадські українці зараз же після нападу фашистської Німеччини на Радянський

Союз взялися збирати кошти на допомогу героїчним радянським патріотам — і на сьогодні вони вже зібрали близько 300.000 доларів. Квіслінгівська ж кліка прагне тільки до одного: розпалити ворожнечу поміж союзниками, а там, мовляв, буде видно. Що їм до того, що Гітлер на окупованих землях України вбиває ні в чому неповинних людей, руйнує міста і села, культурні цінності викрадає? Лакеям хочеться панові своєму на блюді окрему в Європі Україну піднести, — а може й їм за це він потім кістку кине... Що їм до того, що фашистські загарбники, на стайні перетворивши українські школи, понімечують населення окупованої України; що нищать вони інтелігенцію українську, молодь заганяють на каторгу в Німеччину; що виточують кров у селянських дітей для переливання своїм пораненим, а потім дітей розстрілюють; що їм до трагедії нашого народу? Лакеям наказано на дудку німецьку вчитись грати саме тоді, як Гітлер пожирає дітей України, — і вони це охоче виконують.

Та хай не втішаються мельники й скоропадські. Той, хто вже в політичній старості своїй береться вчитись грати на дудку,— ризкує грати в гробу. Ні Гітлеру, ні його лакеям ніколи не повернути колесо історії назад. На перешкоді цьому — героїзм Червоної Армії, героїзм партизанів окупованих областей України, РРФСР, Білорусії, Естонії, партизанів Югославії, Греції, Польщі, Чехії, Франції... На перешкоді цьому — сила духу українського народу, якої фашистським загарбникам ніколи не зломити, ніколи не послабити! Розкрийте «Кобзар» Тараса Шевченка й прочитайте, як геніальний співець свободи українського народу ненавидів тих німецьких баронів, які хотіли понімечити Україну; прочитайте в його поемі «Єретик», як він прославляв боротьбу проти німецьких колонізаторів, боротьбу вільнолюбного чеського народу, який не давав слов'янській правді «потонути в німецькій пучині». Розкрийте твір Івана Франка «Сучасний літопис» і подивіться, як поет протестував проти понімечення не лише українських земель, але й земель польських. Український народ ненавидить німецьких загарбників, і ця ненависть його корениться ще в історії. Боронячи свою землю від тевтонських псів-рицарів, били німецьких колонізаторів наші предки у битві під Дорогичином у 1238 році під проводом князя Данила Галицького, били їх у 1410 році, беручи участь у Грюнвальдській битві під проводом князя Федора Острозького; били війська Фрідріха II у Семирічній війні (1756—1763 рр.); били у 1918 році, б'ємо їх і тепер на фронтах Вітчизняної війни.

Дух українського народу незламний! Народ український — безсмертний! Після Великої Жовтневої соціалістичної революції Україна стала вільною і в повному розумінні цього слова самостійною, бо вона є рівноправним членом Союзу Радянських Соціалістичних Республік. Ця рівноправність, ця самостійність дала Радянській Україні можливість всебічно розвинути свою промисловість, науку, літературу; дала можливість дихати повним життям політичним і бути на вустах у всіх народів світу; а сьогодні, в героїчні дні Вітчизняної війни, дала можливість не тільки не бути розчавленою, як Чехія, Польща чи навіть Франція, а навпаки — з гордістю, з самовідданістю, з мужністю і передусім з вірою в перемогу битися з заклятими ворогами українського народу, з ворогами всього передового людства — з німецькими фашистами. Так хай же народи світу, що борються за свою свободу, не вірять українсько-німецьким націоналістам з «Українського канадського комітету», які белькочуть старечим язиком своїм про нібито самостійну сепаратну Україну під егідою Гітлера. Незалежність, ще раз повторюємо, аніяк немислима без взаємної поваги народів, без рівноправності націй, а людоджер Гітлер не визнає ідеї рівноправності націй, він її топче ногами.

Сьогодні, у Вітчизняній війні, війні справедливій, український народ під мудрим проводом Верховного Головнокомандуючого Маршала Радянського Союзу товариша Сталіна мужньо б'ється проти гітлерівських поневолювачів. Передові люди світу з нами! Радянська Україна дихає! Радянська Україна живе, бореться!

Як же сміють виступати від імені України ті, кого давно сама вона не визнає за синів своїх? Хто їм доручив долю нашого народу? Хто?

НЕЗБОРИМІ ДУХ І СИЛА НАШОГО НАРОДУ *

Дорогі брати і сестри тимчасово окупованих областей України! Через вогневу лінію фронту, через поля, річки й діброви посилаю вам своє слово підбадьорення й привіту.

Ось уже скоро два роки, як зажерливий фашист німецький, вдершись на Радянську Україну, люто почав своїми чоботищами топтати всі права українського народу, топтати квітучі міста і села, сади і ниви. Поклавши собі за мету перетворити Україну на свою колонію, а український народ на рабів, — фашистські загарбники насамперед узялися псувати й онімечувати нашу мову, узялися нищити культурні цінності, узялися фальсифікувати саму історію України. Як одну з таких фальсифікацій фашисти пробували вб'яти в голову окупованого населення ту думку, що нібито українцям і географічно навіть ближче до Берліна, аніж до Москви. І, немовби у відповідь на це, двічі Герой Радянського Союзу — українець Молодчий в один із своїх нальотів на Берлін справді-таки довів усім, що до лігва Гітлера не так уже й далеко від нас, в тому розумінні, щоб скинути на нього бомби й не гаючись зараз же повернутися назад.

Фашистські загарбники для того, щоб онімечити український народ, спішили доторкнутися в окупованих областях України буквально до всього — і насамперед до школи та до дітей. І там, де вони своїми пальцями до чогось доторкнулись, — там залишилися криваві відбитки, — аж хочеться з огидою переступити їх, як через сліди потвори.

Людожера сліди на нашій землі в історії були вже не один раз. Але кожного разу народ наш, убиваючись у силу, зчищав їх гострим ножем ненависті до своїх загарбників — і знов ста-

* Промова на третьому мітингу представників українського народу 16 травня 1943 р. в Москві.

вав єдиним у себе повноправним господарем і будівничим. Для цього тільки треба не послабляти своєї енергії у боротьбі, не послабляти пильності і темпів.

Верховний Головнокомандуючий Маршал Радянського Союзу товариш Сталін у першотравневому своєму наказі, наказуючи бійцям Червоної Армії «продовжувати невтомно вдосконалювати свою бойову майстерність», дав також наказ партизанам і партизанкам: «Залучати широкі верстви радянського населення в загарбаних ворогом районах до активної визвольної боротьби, врятовуючи тим самим радянських громадян від вигнання в німецьке рабство та від винищення гітлерівськими звірами».

Дорогі брати і сестри! Це основне завдання ваше на сьогодні. Ідіть до партизанів, допомагайте їм чим тільки можна. Вивчайте пильно ворога, щоб знати, де і коли саме найзручніше його бити.

У стародавній легенді розповідається, як богатир відважний на ім'я Михайлик до того призвичаївся був безпомилково із башти високої пускати стрілу у ворога, що завше попадав їм у миску, коли вороги сідали обідати. Дорогі брати і сестри! Сьогодні Червона Армія є найдужчий богатир відважний, а червоні партизани і партизанки — рідні брати його і сестри. Славна наша Червона Армія не раз уже стрілами своїми влучно попадала фашистам ненажерним у саму миску: перший раз, коли вони перед усім світом нахвалялися пообідати під Москвою, другий раз, коли вони разраховували пополуднувати під Сталінградом, і третій раз оце тепер, коли вони, відкотившись від Кавказу, Кубані і Дону, сіли саме закушувати на Україні.

І кожного разу Червоної Армії та партизанам самовіддано допомагали й ви. Слава вам, дорогі брати і сестри! Великою гордістю сповнялися у нас серця, коли ми чули, як колгоспник села Пестряківка, Дніпропетровської області, Терентій Качуба власними руками запалив хліб, який хотіли гітлерівці вивезти до Німеччини. Велику радість і вітху відчували ми, коли почули, як у селі біля Харкова колгоспниця Богданова за реквізування хліба українського сокирою зарубала німецького офіцера. Рубайте їх у пень, проклятих! Не залишайте й на насіння. А в тих випадках, коли фашист хотів би вас узяти хитростю, не піддавайтесь на неї, не піддавайтесь ні на пропозиції привілей чи нагород, а тим більше на пропозиції породичатись. Відповідайте так, як відповідав колись ворогові славний український рязар Байда Вишневецький:

Твоя дочка поганая,
Твоя віра проклятая.

Фашисти давно мали нагоду пересвідчитись, що український народ незламний і безстрашний. Але зараз вони навмисне хочуть нас принизити. Зараз фашисти роблять вигляд, ніби вони, мовляв, українців не бояться. «Ми ніде не знаходили українців, — пишуть гітлерівці в газеті «Данцігер Форпостен», — а тільки масу бездушних і безвільних тварин». Якщо так, то яким же це чином змогли чернігівські партизани знищити загарбників більш як п'ять тисяч чоловік?! У газеті «Остдейчер Беобахтер» фашисти пишуть, що нібито «українці — це народ дрібних людоців». Ну, якщо так, то чого ж тоді, питається, їм нас і бояться. Але ось і самі фашисти у своїх «Дванадцяти заповідях поведінки німецьких солдатів на Сході» кажуть цілком інше: «Стережіться радянської інтелігенції!»

Дорогі брати і сестри! Ви знаєте, що кожна лисиця на весну линяє. Отак і зараз хочуть змінити свою масть і фашистські загарбники. Окупанти хитро міняють свій тон пропаганди, аби тільки обдурити тимчасово підкорені народи і, зокрема, народ український. Так, начальник відділу друку німецького уряду Дітріх заявляє, що німці, мовляв, ніколи не ставили собі метою бути расою панів і що ніде вони не переслідують ні мови, ні культури. А тимчасом усі вчинки їх говорять протилежне. У селі Різдвакка, Запорізької області, колгоспницю повісяли саме за те, що фашисти знайшли у неї кілька примірників газет українських. А німецькі псевдонауковці, на зразок доктора Ферстера, спеціально мали своїм завданням викрадати із наших музеїв та картинних галерей культурні цінності України. І таких прикладів сотні і тисячі.

Лисиці міняють свою масть, бо їм же нічого кращого для свого рятунку робити не залишається. Блискавична їхня війна давно вже зазнала краху. Тотальна мобілізація — так само. Вигаданому ними міфу про неповноцінність слов'ян давно вже й самі гітлерівці не ймуть віри. І тому вони тепер з пропозиціями своїми про мир то в один бік примушені сіпатись, то в інший. Але миру з ними ні один народ укладати не схильний, тим більше народ український, який проти загарбників іде разом з великим російським та іншими народами Радянського Союзу. І тому вони так сильно нервуються тепер при кожній новій перемозі Червоної Армії. За словами

Мотрі Лисенко, що втекла з фашистської каторги, німкень-господиня, коли почула по радіо про розгром німців під Сталінградом — гарячим молоком линула в очі українській невільниці Марусі Гордієнко. Так линіть же їм за це, дорогі брати і сестри, розпеченим свинцем ув очі!

А що роблять фашисти з дітьми українськими, що роблять з українською школою, — це можуть робити тільки ті, у кого замість серця каміння. Проповідуючи свої звірячі теорії про те, що освіта псує народ, що наука не потрібна молоді, що виховання для дітей зайве, — гітлерівці замість вихователів у клас поставили фельдфебелів. «Сам дух повинен маршувати... Вимаршовані думки найкращі», — так каже один з їхніх «науковців» Паульсен. І ось, через те, що у фашистів і сам дух сказився й маршує, вони дітей українських не задумуючись наколюють на багнет, або ж виточують з них кров для своїх пораниених. Обороніть, дорогі брати і сестри, наших дітей від калічення і смерті! Через те, що у фашистів замість вихователів фельдфебелі по школах, вони страшенно бояться сили духу українського народу. Тримайтесь цього духу, брати і сестри!

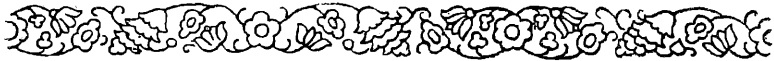
І у Івана Вишенського, і у Григорія Сковороди, і в геніїв Тараса Шевченка та Івана Франка дух українського народу скрізь звучить, у всьому письменстві нашому, як дух визвольний, дух боротьби за щастя всього світу.

Вічний революціонер!
Дух, що тіло рве до бою,
Рве за щастя, поступ, волю —
Він живе, він ще не вмер!

Дорогі брати і сестри! Недалеко вже той день, коли і одного загарбника не буде на Україні. Катастрофа нависла над гітлерівською Німеччиною, катастрофа грізна, неминуча. Силами Червоної Армії фашистів приперто зараз як до гарячої плити, і нема коли зараз їм ні сісти попоїсти, ані встати з місця, хіба що тільки впасти, кльнути землі навіки. Допомагайте ж, брати і сестри, вбивати фашистського загарбника!

Його дочка поганая,
Його душа проклятая.

Скоро буде день. Вже видно обрії визволення і свободи.
Смерть фашистським катам!

З книги

« В АРМІЇ
ВЕЛИКОГО
СТРАТЕГА »

РАЗОМ З БРАТНІМ РОСІЙСЬКИМ НАРОДОМ

Сонячною радістю сповнилося моє серце, коли я прочитав Укази Президії Верховної Ради СРСР про заснування ордена Богдана Хмельницького і про перейменування міста Переяслав в місто Переяслав-Хмельницький. Укази короткі, але скільки в них щедрого розмаху, скільки високого благородства щодо братнього народу. Про нерушиму єдність народів Радянського Союзу, про найтіснішу дружбу і вічний союз українського народу з народом російським свідчать вони.

Бережно, немов на піднесених долонях, радянський народ перед усім світом високо підносить своє історичне минуле: Дивіться! Проймайтеся пошаною!

Та й справді є нам чим пишатися, є чим милуватися. Переяслав — місто Дем'яна Куденеви́ча, Іллі Муромця та інших богатирів стародавніх. Богатирі староруські стояли там на сторожі землі рідної, грудьми своїми захищали її від ворожих нападів, думу думали глибоку: з якими сусідами дружбу завести, з якими народами поріднитися. Чи не цей часом тривожний дух богатирів староруських переселився в душу Богдана, коли він, відбиваючись від ворогів, думу почав думати: з ким разом іти, щоб визволити Україну від чужоземного ярма? Страждати — навіщо, говорив він українцям, коли ми спільно з народом братнім ворогові дати можемо по заслугі! І на історичній Переяславській Раді Богдан запропонував: іти нам тільки з народом російським!

Тісний союз двох братніх народів відтоді став грозою для ворогів українців і росіян. Багато ворогів змели предки наші з свого шляху. Серед ворогів цих особливу підлість проявили німецькі загарбники. Ось і зараз вони — брудні, ненажерливі — до яких тільки хитрощів і жорстокостей вдаються, аби тільки примусити український народ їм скоритися. Розстріли, шибениці, катування. Але волелюбний український народ не

звук коритися! Разом з народом російським, разом з усіма народами Радянського Союзу гідну дає він відсіч зухвалим чужоземцям. Славна наша Червона Армія під проводом свого Верховного Головнокомандуючого товариша Сталіна, розбивши фашистських загарбників, перейшла вже на правий берег Дніпра і з кожним днем все більше й більше розширює там плацдарм свій. На землі, де боровся з ворогами і перемагав їх Богдан Хмельницький, знову кипить запекла боротьба за незалежність і волю українського народу.

Укази, зв'язані з іменем Богдана Хмельницького, ще більше родять героїв на фронті і в тилу. Богдана Хмельницького любить наш народ: він знає його і з усних переказів, і з творів Шевченка, Гоголя, Старицького. Наче проказані сьогодні, звучать слова з старої нашої драми, слова народу українського про Богдана:

Вічної хвали від нас він достоїн,
Грізний на землі і на морі воїн,
Військ Запорозьких Хмельницький
преславний!

КУЛЬТУРА УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ І НІМЕЦЬКО-ФАШИСТСЬКІ ВАНДАЛИ

Лист М. С. Хрущова товаришеві Сталіну «Становище в Києві», опублікований в газеті «Правда» 9 листопада, викликав у моїй душі почуття гордоців за наш народ і гнів проти ворога.

З хвилюванням бачиш у листі рядки про організацію для киян випікання хліба, про відбудову водогону, про намічене якнайшвидше збудування залізничного мосту через Дніпро. Гордість проймає тебе, коли читаєш у листі про хорошу організацію артилерійського вогню, про нестримний наступ наших танків і піхоти, про те, з якою радістю зустрічали кияни бійців Червоної Армії.

Гнівом закипає душа — гнівом проти окупантів, коли дізнаєшся, що фашисти спалили в Києві університет, Будинок оборони, публічну бібліотеку і що людей наших ловили вони з допомогою дресированих собак.

Прокляті дресировальники фашистські! Тричі мерзенні злодії і палії! Вони хотіли зробити українців своїми рабами! Але в тім-то й сила духу українського народу, що його підкорити неможливо. І наймерзенніші засоби гітлерівців — масові розстріли, тортури, підпали — ніщо інше, як страх ворога перед українським народом, страх перед зростанням великої української культури, що розлилася наче море.

Гітлерівці за останні два роки в своїх брудних газетах щосили намагалися очорнити українську радянську культуру. Намагалися вони також розправитись і з нашою спадщиною. Богдана Хмельницького, Григорія Сковороду, Тараса Шевченка, Івана Франка фашисти ретельно переробляли на свій лад. Які жалюгідні сміховинні всі ці і подібні їм форми фальсифікації. Мотиви їх давним-давно вже нам відомі і зрозумілі. Адже завжди мріяли ненажерливі загарбники роз'єднати український народ з народом російським, прикарманити собі Україну з її столицею Києвом.

Але в тім-то й незламність українського народу, що він

живе і розвивається в нерушимому єднанні і братерстві з народом російським. І Богдан Хмельницький, який закріпив це єднання на Переяславській Раді в 1654 році, по достоїнству ще вище сьогодні поставлений у нас — перед усіма народами Радянського Союзу, перед усіма народами світу.

Зрозуміла нам нелюбов фашистів до Григорія Сковороди, який виступав у XVIII столітті проти запрошення «німецьких учителів» до нашої землі і висміяв у своїх трактатах німецьку науку виховання. Зрозуміла нам нелюбов фашистів до Тараса Шевченка, яка особливо яскраво виявилася в зневажанні його могили. Шевченко всією своєю душею ненавидів німців-поміщиків, німців-гнобителів, царедворців. Шевченко перестерігав народ від нашестя хитрих німецьких колоністів, які в його часи встигли уже залізти на прославлені землі, де була Запорозька Січ, і там садити собі картоплю...

Київ для нас — дороге місто. В 1918 році під проводом великого стратега і вождя Сталіна з Києва, як і з території всієї України, були вигнані німецькі окупанти. В Києві 30 січня 1937 року Надзвичайний XIV з'їзд Рад УРСР одностайно ухвалив Конституцію Української РСР.

До яких тільки підлих заходів не вдавалися гітлерівці в ці останні два роки війни, щоб усіма способами принизити українську радянську культуру! На окупованій ними Україні, і зокрема в Києві, вони оскверняли пам'ятки старовини, грабували музеї, розпродуючи потім цінності українського народу на своїх розбійницьких біржах.

Але знищити українську культуру їм не вдалося! Адже за рік до віроломного нападу на нас Гітлера в одному тільки Києві було 20 вищих учбових закладів, в яких навчалося понад 22 тисячі студентів! Учбові заклади Києва, як і всієї України, на самому початку війни були переведені у глибокий тил і там продовжували свою роботу. В тилу працювали: Академія наук УРСР, Спілка радянських письменників України, Спілки художників, композиторів, колективи театрів і т. д.

І ось у той час, коли Гітлер спалював у Києві школи, наші українські вчені, письменники, діячі мистецтва працювали у братніх республіках на оборону країни. В той час, коли спеціально підібрана Ріббентропом згряя фашистських псевдовчених пограбувала в Києві бібліотеку Академії наук, студентка Київського університету Людмила Павличенко під час свого перебування в Нью-Йорку знайомила американський народ з культурою Радянської України, розповідала йому, як бореться з фашистськими загарбниками народ український, як бореться Київ.

Визволення Києва Червоною Армією викликало захоплення всього прогресивного людства. Про визволення Києва багато говорилося за кордоном на мітингах і приййомах на честь 26-ї річниці Жовтня. Можна сказати, що Київ сьогодні — на устах народів світу!

На мітингу в Лондоні головував настоятель Кентерберійського собору Х'юлетт Джонсон. Хай він почує те, що я скажу тут. Хочу окремо сказати я про підле, про мерзенне поводження фашистів з нашими пам'ятниками культури. На Київську Лавру посягнули гітлерівські кати! Лавра — наш стародавній свідок виникнення і розвитку книгодрукування на Україні. Про діяльність друкарні, заснованої при Києво-Печерській Лаврі в XVII столітті, списано і надруковано цілі томи. Гравірувальне мистецтво майстрів Києво-Печерської Лаври було зразком для майстрів слов'янських народів.

Любив і любить народ український свою столицю — Київ прекрасний. Улюблена мати моя не раз з своїми односельцям і пішки ходила до Києва. А одного разу трапилося їй їхати до Києва кіньми, і вона взяла й мене з собою — мене, зовсім ще маленького, що ледве вмів ходити. А коли мені стало вісім років, я з батьком своїм знову побував у Києві. З усього баченого тоді у місті мені особливо запам'ятався Богдан Хмельницький на коні. Про нього в нашому селі Піски дівчата співали вечорами:

У Києві над горою
З великою булавою.

Тепер рідне село мое спалене проклятими фашистськими бандитами. Біля могил батька мого й матері — суцільна могила рідних односельців, яких я знав, любив, з якими вчився в школі і ділюся своїми думами. До помсти кличуть кістки пісковчан, убитих гітлерівцями і живцем спалених ними в церкві! І катам не уникнути кари. Доблесна Червона Армія наздожене їх скрізь і всюди.

Багато вона поклала фашистів у землю, особливо під Києвом. В сто разів більше вона їх покладе!

Великий Сталін у своїй доповіді напередодні 26-ї річниці Жовтня сказав: «Війна вступила в ту стадію, коли справа йде про цілковите вигнання окупантів з радянської землі і ліквідацію фашистського «нового порядку в Європі».

Хай же здійсниться прізний суд над ними! Хай же не побачать вони ні нашої, ні своєї землі!

РАДІСТЬ, ГОРДІСТЬ, УПЕВНЕНІСТЬ

Радість, гордість, упевненість — ось три почуття, що оволоділи всією моєю істотою, коли я слухав першотравневий наказ товариша Сталіна. В цей час в моєму уявленні весна в природі і перемога на фронтах злилися в єдиний образ весни перемог, перемог радянського народу.

В Києві вже розпускаються дерева. Стрункі тополі, вкриті молодою ніжною зеленню, високо йдуть у небо, як високо наші перемоги в цьому році йдуть в міжнародну атмосферу під куполом світу. В перемогах наших честь і слава, насамперед, належать найлюбимішому дітищу радянського народу — Червоній Армії, партизанам, а також трудящим усієї Країни Рад.

Радість, велика радість в моєму серці! Бо Червона Армія визволила вже понад три чверті окупованої фашистськими загарбниками землі радянської. На полях нашої країни, зокрема на полях України, закипіли вже весняні роботи. В столиці Радянської України — Києві з кожним днем все ширше відроджується життя: архітектори працюють над переплануванням міста, очищається Хрещатик; скликано пленум художників; письменники і композитори створюють великий гімн перемоги і слави, а з театру гримлять чудові слова з п'єси «Богдан Хмельницький»: «Дніпро ніколи ще так не розливався широко, як у цьому році».

Бо радянському народові сьогодні в першотравневому наказі товариша Сталіна дано почесне завдання: визволити польський, чехословацький та інші народи від влади погані фашистської. Таке завдання здійснити під силу тільки багатиреві-народові, складовою частиною якого є і наш народ український.

Через глибини океану на кораблі протягом трьох років сміливо провів нас майстерний керманіч, і ось перед нами вже земля. Так! Земля квітуча, рідна, родюча, земля талантів від-

крилась перед нами. На ній відновили вже свою роботу школи, бібліотеки, театри, лабораторії...

Упевненість сьогодні в нашому серці, бо горді дані завдання нам: границі землі нашої відновити від Чорного моря і моря Баренцового. Бо перед усім світом дано нам грізне завдання: пораненого звіра фашистського добити в його власному барлозі. І це буде, буде, буде!

Тріумфуй, радянський народ! Ворога ми перемагаємо, ворога ми переможемо! Радій, Україно! Дніпро нашої перемоги ніколи ще так широко не розливався, як цієї весни. Наші душі щогодини поломеніють любов'ю до того, хто вище всіх богатирів землі. Від слова його приходять в рух океани. Від помаху меча його — у ворожому стані жах і замішання.

Слава йому, слава велика!

1944

В АРМІЇ ВЕЛИКОГО СТРАТЕГА

Всі ці дні я сповнений тільки однієї свідомості — свідомості того, що мене Центральний Комітет ВКП(б) прийняв до партії Леніна — Сталіна. Всі ці дні у мене таке почуття, наче по капинових мостах до мене літа мої молоді на вороних прилетіли. Всі ці дні у мене таке відчуття, немов хтось великий-великий до мого серця рукою доторкнувся ніжно. Я знаю: сьогодні мені, молодому членові партії, свою свідомість треба спрямовувати виключно на одне, — щоб як слід вивчити обов'язки більшовика-партійця. Але хто може закинути мені те, що я говорю гут про переживання свої при вступі до партії? Адже ці переживання — ні з чим незрівнянні.

Пам'ятаю — в дитинстві — я допомагав батькові своєму садити яблуні. Ах, який це був для мене щасливий день — ніколи не забуду! Але, по-перше: це зі мною було в невеликому саду, і, по-друге: нас тоді, рідних між собою, було тільки двоє. А тепер я, в пору своєї зрілості, від вождя партії і трудящих, від рідного батька українського народу товариша Сталіна дістав можливість працювати в саду неймовірних розмірів, можливість працювати разом з мільйонами своїх рідних по партії братів!.. Пам'ятаю — в дитинстві — молода мати моя якось принесла мене на руках на берег озера, освітленого сонцем. Ах, яке сильне прагнення залишилося в мені з того часу назавжди до блакитної з сонячним подихом висоти — висоти, відображеної глибиною дихаючого озера! Але простір тоді перед моїми очима обмежувався самим тільки озером і його берегами. А тепер переді мною весь світ з його схвильованим, буремним морем. Фашистські загарбники своєю отрутою і нечистю хотіли залити сади передового людства. Нечисть фашистська залила вже була собою родючі землі нашої Батьківщини, землі моєї багатостраждальної України.

Але народ радянський витримав випробування. Так, він не

тільки витримав, — він завдав ворогові смертельних ран. Героїчна Червона Армія, знищуючи фашистських загарбників на нашій землі, давно вже досягла державних кордонів і пішла ще далі. Близкучі перемога Червоної Армії, що здивували весь світ, прийшли до нас тому, «що вона, наша армія, — як сказав товариш Сталін, — є армія братерства між народами нашої країни». Ці перемоги прийшли до нас тому, що всі народи нашої країни в боротьбі проти фашистського людоїда очолені партією Леніна—Сталіна. І ось, тільки міцно тримаючись за єдність волі і за єдність дій мільйонів членів партії, можна безстрашно стояти серед буремного моря.

Яку висоту в будівництві життя ще доведеться мені взяти! В яку глибину спуститись! Ця висота і глибина щедро осяяні сонячним животворним світлом науки марксизму-ленінізму. Мене можуть спитати: а хіба я, якого давно вже називали безпартійним більшовиком, не вивчав цієї науки раніш? Звичайно, вивчав. Але, як член партії, сьогодні я повинен безустанно працювати над підвищенням своєї свідомості, щоб у цьому також і для інших бути прикладом.

Наприкінці травня цього року, слухаючи на Пленумі ЦК КП(б) У доповіді і виступи, я думав: ніде не може творець для застосування своїх сил стільки знайти простору, як у партії. Почуття нового в тобі завжди вона підтримає. Партії сила — всеосяжна, притягальна. Не тільки партійці, але й безпартійні знаходять в ній частку своєї душі і, не соромлячись, несуть їй свої радощі й болі.

Тімірязєв, щоб дати відсіч нападам антидарвіністів на науку про життя рослин, по допомогу вдається до основоположника партії — В. І. Леніна. Ціолковський, що науково обгрунтував можливість міжпланетних польотів, перед самою своєю смертю в листі Й. В. Сталіну оголосив, що він усі праці свої передає більшовицькій партії і Радянському урядові. Так само й Мічурін: тільки з допомогою партії і міг здійснити він свою ідею схрещування плодкових дерев, узятих з різних кінців земної кулі.

Слухаючи на Пленумі заключне слово керівника більшовиків України — М. С. Хрушова, я думав: жито в полі щойно вийшло з свого зеленого, дитинячого стану, а партія наша вже піклується про те, щоб при збиранні хліба не допустити обсіпання зерна на пні. А головне — партія наша знаходить час наперед дати точні вказівки: якого розміру ставати скирти і де саме, як виходити з становища при нестачі вантажних машин, живого тягла і т. п.

Ось так само партія наша багато разів думала і про народ український — ще годі, задовго до Жовтневої революції, коли народ мій, разом з народом російським та іншими, визрівав для боротьби з царизмом. І заколося після Жовтня жито радянської української культури! І високі скирти досягнень Радянської України тепер стали видні навіть за морями!

Недавно — для перевірки роботи шкіл — їздив я в села під Києвом: Бровари, Требухів, Гоголів та інші. З яким завзяттям працюють наші вчителі, щоб відновити українську радянську школу після «хазяйнування» в ній фашистського звіра! Ось школа села Гоголів. Багато чого невістачає в ній: і парт, і столів, і класних дощок! Але разом з тим — яким живим життям наповнена вона! Директор школи веде нас в новоорганізовану бібліотеку; він з гордістю розповідає нам про виступ гуртків — драматичного, хорового... Любов до своєї Батьківщини, любов до партії Леніна — Сталіна надихає радянських педагогів на дуже важку, але вдячну роботу. А ось школа села Требухів. Після уроку, на перерві, ми з педагогами й учнями починаємо розмову на подвір'ї. Тема в нас: з учнями — про дисципліну, з учителями — про роль партії в історії українського народу. Учні й учениці, з очима широко розкритими, запитуючими, з м'якими чубчиками на голові — руськими, чорними і білими, як льон, обступають мене кругом. Молодий розсадник біля школи, нагинаючись від вітру до землі, лисніє на сонці, сади гойдаються в зеленій задумі...

В невимушеній розмові і педагоги, і ми, що приїхали до них, багато разів підкреслюємо одно, — для нас найголовніше. Тільки ленінсько-сталінська національна політика партії ще на самому початку Жовтневої революції могла визначити існування України як держави, визначити розвиток її економіки і національної культури. Хто при першій навалі німців на Україну розробив план їх вигнання? Хто переміг Петлюру? Хто залишав у підпіллі своїх працівників, коли на Україну вдерлись окупанти, Денікін і білополяки?.. Ми розмовляємо, а через дорогу — озеро, гострим ситняком поросле, від хмар, що плывуть над ним, то радісно світлим стає, то знов у бликитну безодню поринає... Ніяка інша партія, крім партії Леніна—Сталіна, не могла б організувати такої могутньої всенародної боротьби за перемогу над гітлерівськими дикими ордами, підняти весь народ радянський на священну Вітчизняну війну! Вперше в історії наші споконвіку українські землі воз'єдналися в єдиній Українській Радянській державі.

Ленін комуністичній партії дав назву: «розум, честь і со-

вість нашої епохи». Яке щастя вчитись у цього великого геніального розуму! Оспівуванню його присвятили всі свої сили народні поети: Дагестану — Сулейман Стальський, Вірменії — Акоп Акопян, Башкирії — Мажит Гафурі та багато інших. Сталін про членів партії — про більшовиків — сказав, що «Вони так само, як і Антей, сильні тим, що тримають зв'язок з своєю матір'ю, з масами, які породили, вигодували і виховали їх. І поки вони тримають зв'язок з своєю матір'ю, з народом, вони мають усі шанси на те, щоб лишитися непереможними». Яка радість вчитись у Сталіна — тримати зв'язок з народними масами й бачити результати цього зв'язку! З глибини народу, з почину Ферапонта Головатого, до вождя партії ринув потік заяв про добровільне відрахування своїх заощаджень на літаки й танкові колони. З глибини народу, за ініціативою колективу артилерійського заводу ім. Й. В. Сталіна, народилась думка про шефство підприємств над машинно-тракторними станціями. З глибини народу виросло сьогодні бажання тисяч дочок Радянської України, послідовниць Марії Демченко і Марини Гнатенко, відродити на бурякових полях колишню славу п'ятисотенниць.

Партія — єдино правильний вихователь, що застосовує до своїх дітей батьківську лагідність і одночасно залізні вимоги залізної дисципліни. Цими днями я побував у зенітниць. Далеко за містом, в лісі, під невгамовні співи і щебетання пташок, при підбадьорливому запаху сосни наша розмова почалась якось раптово, широко, без програми: про перемоги Червоної Армії, про художню літературу... Скажу одверто: запитання зенітниць просто мене вразили — такі вони були мужні і зрілі. У багатьох з них медалі «За оборону Сталінграда». Коли зенітниці говорили про труднощі доручень або ж про труднощі їх теперішньої професії, вони сміхом висловлювали свою зневагу до смерті. І глибоко стали мені зрозумілими в той день слова товариша Сталіна: «Ми, комуністи, — люди особливого складу. Ми скроєні з особливого матеріалу. Ми — ті, що складаємо армію великого пролетарського стратега, армію товариша Леніна. Нема нічого вищого, як честь належати до цієї армії».

Хочу ще сказати про один, дуже важливий для мене момент. Партія, незважаючи на те, що вона зайнята розв'язанням грандіозних питань, які стосуються перебудови всього нашого життя, поширює також свою опіку і на окрему людину. Ось хоча б опіка щодо мене: в тяжкі хвилини життя мого скільки разів вона мені допомагала, скільки разів підтримувала! До-

помога від партії приходила до мене в різних формах, різними шляхами, часто — і шляхами безпосередніми. Так, в 1933 році орган Центрального Комітету і МК ВКП(б) — газета «Правда» в своїй передовій статті відзначила мій твір «Партія веде» і цим немов на руках материнських підняла мене вгору і поставила на вищий ступінь життя. Як тоді, так і тепер, я сповнений синівського почуття любові до вождя партії Й. В. Сталіна.

При вступі до партії сьогодні я дістав нові права. Але я знаю: головне не в цьому, а в тому, щоб права нові та гарненько, тісно поєднувати з моїми обов'язками як партійця. Всі свої сили віддам на святу справу відбудови нашої Батьківщини! Ніколи не згасне в мені почуття ненависті до фашистських загарбників, що спалили моє село Піски, моїх рідних і тисячі таких самих рідних мені односельців. Мільйонами ударів хочеться відповісти фашистським загарбникам за це, за всі зруйновані міста і села, за вбивство мирних радянських людей, за вигнання на фашистську каторгу молоді нашої. Гуманістом сьогодні бути — значить фашистську гангрену з організму людства вирізати.

Відчуваю в собі приплив сил нових! Відчуваю в собі бадьорість і свіжість! Відчуваю радість! В зв'язку з прийняттям мене в члени ВКП(б) я одержав привітальні листи й телеграми — від колективу співробітників центральних газет України, від Інституту мови й літератури Академії наук УРСР, від окремих товаришів — партійних і безпартійних — з Харкова, Москви, од вірменських письменників з Баку. Переживання моєї радості представниками українського та інших народів Радянського Союзу показує нам ще раз, як міцно розвинене в нашому народі чуття родини єдиної, як міцно стоїть сталінська дружба народів.

1944

ЗЕЛЕНІ ПАГІНЦІ *

Вчора ще вони були у ніжному, перехідному періоді від дитинства до юності, — сьогодні вже стали змужнілими, дужими, вольовими людьми. Така чудесна зміна сталася з ними в огні Великої Вітчизняної війни. Центральний Комітет більшовицької партії в своєму привітанні нашої молоді у день 25-річчя ВЛКСМ сказав:

«У Великій Вітчизняній війні радянська молодь проявила високе усвідомлення свого обов'язку перед Батьківщиною і незламну волю до розгрому ворога. Вона стала достойною спадкоємницею героїчних традицій нашого народу, бойових традицій партії більшовиків».

Ці слова, сказані про всю радянську молодь, повною мірою стосуються і до українських молодих поетів.

Високе усвідомлення свого обов'язку перед Батьківщиною, глибоке розуміння моменту, що його переживаємо, — це основний мотив творів українських письменників так званого третього покоління молоді.

Вот и выросли мы, возмужали, окрепли
до срока.
Мать-отчизна ласкала и нежно баюкала
нас.
И она повсечасно вела нас дорогой
широкой.
Вот и выросли мы. И настал
испытания час.

(О. Новицький)

Про те, як сталося це передчасне змужніння, говорять нам самі ж поети в своїх ліричних визнаннях.

* Передмова до збірника віршів молодих українських поетів у російських перекладах «Мы — Сталина солдаты». (Видавництво ЦК ВЛКСМ. «Молодая гвардия», Москва, 1944).

Я шел на фронт и, как в былые дни,
Захлопнул форточку, стяхнул полоску пыли,
Сказал своим соседям, чтоб они
Белье забрать у прачки не забыли.

Це — визнання Івана Неходи; воно звучить епічно спокійно. Дещо воно відрізняється, звичайно, від схвильованого визнання його ж собрата по перу, російського молодого поета Василя Захарченка:

Нам только снился дым сражений
И тьма тревожная застав,
И вот нас жизнь без сожалений
Взяла, за книгами застав.

Та все 'дно обидва вони говорять про те ж саме — про раптове їх в ім'я Батьківщини змушніння. Це змушніння аж ніяк не треба розуміти якось жорстоко, грубо-механічно, як якесь відсічення назавжди від своєї юної душі бажання ласки й тепла. Ні, і на самому фронті наші юнаки і дівчата (поети і поетеси) часто в думці повертаються до материнської ласки, до тепла домашнього вогнища. І це анітрохи не заважає їм бути відважними й хоробрими, і це у них цілком природне і добре.

«Житьє мое — червоний мак на жите, что только-только грезит расцвести», — признається Михайло Стельмах. Поет разом із бійцями Червоної Армії просувається вперед: «Атаки и походы, на всех путях орудий ярый гром». І от поет, сприймаючи цю обстановку, в душі своїй чує новий голос:

Житьє мое —
Не пошвист соловьиный, —
Пожары, кровь, усталое плечо.
За черным дымом встала Украина,
И вражья кровь
В семьсот ручьев течет.

Таке ж самісіньке переродження ми бачимо і в Івана Неходи. В ніч перед боєм говорить він: «Я глаза закрываю, кутаюсь, «люли-лю» сам себе напеваю. Сплю. И как будто не сплю...». Чи не розкривається в цих останніх двох ритмічних ударах (Сплю. И как будто не сплю...) стан переходу від ліричних спогадів до жорстокої дійсності? М. В. Гоголь говорить: «Незвичайний ліризм — народження верховної тверезості ума». Чи не підкорений цілком ліризм Неходи в даному випадку тверезості ума його? А коли підкорений, то, значить,

нове народження поета на фронті відбувається нормально, природно. І поет, який вигукував перед цим:

Сколько нежности и ласки
Бьет из сердца глубины! —

тепер уже, природно, хоче змінити напрям свого ліризму:

Нежность, искренность и ласку
В гнев священный преврати.

Почуття відповідальності перед своїм народом віднині оволодіває поетом. Який чудовий по своїй лаконічності і силі бачимо ми в Івана Неходи вірш на цю тему:

По смерти близких учит нас война
Вести счет дням без отдыха и сна...
По шрамам битв припоминаем даты
Мы — смерть презревшие,
Мы — Сталина солдаты!

Зелені пагініці! Вчора іще наші юнаки і дівчата із задрістю дивилися на військову форму, а сьогодні вже вони — «смерть презревшие», сьогодні вони — «Сталина солдаты»!

Важливе місце у творчості молодих українських поетів посідає тема ствердження життя.

Сыны мои, слышите, я не убита,
Хотя и растерзано тело врагом!

(Марія Грудницька)

Еще сильна я,— в буре устою!

(Василь Швець)

Я — живой!
Я родимой отчиной дышу.
И великой, прекрасной отчизне
В дар я чувство и разум, и жизнь
приношу
Даже там, где, казалось, нет жизни!

(Микола Шаповал)

А ствердження життя народжує віру в майбутнє, впевненість у перемозі нашій. «Новый день настанет!» — говорить Ольга Громова. «Фашистов зарюю в украинском поле», — вторить їй Галина Прохаченко. «Верь во все, что верила, — в мо-

лодось землі!» — молодій дружині, як і всім молодим ровесникам і подругам, радить Іван Нехода.

«Молодось землі» — ці слова особливо показові для творчості молодих українських поетів. Адже в молодість землі вірили богатирі наші: і Добриня Никитич, і Ілля Муромець, і київський богатир Михайлик. А дякуючи цій вірі і Змія кровожерного вони збороли. Мотив молодості землі у молодих українських поетів служить немовби мостом поміж ними та богатирами київського кола. Мостом цим до нас, в українську поезію з давньої старовини жива наступність проходить. І переймають внуки у своїх прадідів славних широкі жести, безстрашні порухи богатирів, і набираються вони сили. «У бури силу ветра одолжу», — заявляє В. Швець; «К перемозі молодось веде!» — проголошує К. Швачко. І подібно до того, як Добриня Никитич, щоб набратися сил для перемоги над Змієм, купається у ріці Почайні та ще й випиває річкової води, так і радянський богатир, герой Дніпра Морозенко Іван (у вірші Стельмаха) до води припав, освіжився, а потім на правий берег поплив по хвилях... У молодих українських поетів особливо сильно звучить мотив богатирської наступності, бо вони п'ють із чистих джерел поезії народної.

У чудовому вірші Петра Біби «Дерев'я» прекрасно проведено зіставлення дуба та осоки. Їх гріє те ж саме сонце, і одна земля їм дає життя, але буває, що в тиху погоду, як немає вітру, осока дрижить, а дуб і гілкою не ворухне.

Будто он сказати ветрам жадає:
«Прихоть вихря — дубу не указ».
Смелый сердцем раз лишь умирает,
А трусливый — много тысяч раз.

Зелені ізумрудові пагінци! Вчора ще вони, дивуючись подвигам героїв, мріяли про наслідування їх, а сьогодні самі стали на шлях своїх попередників-героїв. Звідси в наших молодих поетів виникає величний образ Батьківщини, яка бореться і перемагає. Ось як про перший місяць війни говорить В. Лісняк: «Днепр! Ты такую бурю поднял...», виразною інтонацією своєю підкреслюючи обурення всього радянського народу гітлерівською Німеччиною. Саме так трохи іншими словами говорить про Батьківщину М. Рудь:

Источник дум и гнева мать —
Мой дом, мой край, земля моя!

А В. Швець просто в обличчя гнівно кидає:

Германия, ты нас не онемечишь!

З глибини історії у вірші молодих українських поетів гнівно і владно входять наші батьки й діди: Гонта і Кармелюк, Лук'ян Кобилиця, Щорс... А слідом за ними у віршах нашої молоді живими голосами благословляють нас на бій з фашистами Тарас Шевченко, Іван Франко, Микола Лисенко. Це немовби встановлення поетичного роду свого.

На тему усвідомлення роду написано багато віршів поетами народів Радянського Союзу. Російський поет М. Риленков у вірші «Наследие» з любов'ю говорить про Ломоносова і про Державіна, який гримів на півсвіту. Молодий український поет К. Швачко у вірші «Тарас нам голос подает» також високо прославляє великого Кобзаря нашого, причому в такому ось незвичному контексті:

Мы встали все в порыве дружном:
Тарас нам голос подает...

Так, українські радянські поети — всі, як один, встали на ворога, і, в тому числі, звичайно, поети молоді.

Я хочу тут особливо підкреслити всю важливість вивчення нашої спадщини українськими поетами, вивчення самих свіжих і глибоких джерел поезії — дум українських, історичних пісень, билин, лірики народної. Це вивчення приводить до своєманітної творчої трансформації образів народної поезії у молодих наших поетів. Такі твори, як пісні Т. Оудька, «Дума» Є. Бондаренка, «Олеся» Я. Шпорти, треба прямо сказати, стоять на вірному шляху, що веде до створення епосу.

Надзвичайно цікавою в цьому відношенні є творчість Галини Прохаченко. Оригінальні народні порівняння та образи, чудова чиста українська мова, багата ритміка — все це робить поезію Галини Прохаченко в такій же мірі доступною для народу, як і поезія Джамбула, Сулеймана Стальського, хоч останні є представниками усної поезії. У Галини Прохаченко в одному з її творів лірика любовна оригінально сплітається з лірикою бойовою:

Как стану я биться,
Выйди в чисто поле.
Выйди в чисто поле,
Рядом стань со мною.
Если стану падать,
Поддержи рукою.

Те ж саме ми знаходимо і в поезіях В. Швеця (відзначу могутній ліричний розмах його вірша «Северянка, твій голос чудесен»), Д. Білоуса, М. Стельмаха (на велику похвалу заслуговує його вірш «Телята»), І. Неходи та ін. Та, мабуть, сильніше, ніж у інших, зливається лірика любовна з бойовою у Любові Внучко, в її вірші «Возлюбленному»:

Когда бы предал ты Отчизну,
Когда бы струсил ты в бою,
Во имя Родины и жизни
Я б прокляла судьбу твою.

В цих рядках видна спадкоємниця нашої могутчої духом Лесі Українки.

Молоді поети на фронті і в тилу не перестають працювати над собою. Вони з повним правом можуть сказати про себе віршами, наведеними у листі комсомольців і молоді Союзу товаришів Сталіну:

Пытливая мысль молодая стремится
Познанием стихии земли обуздать.
Наш лозунг: Учитесь! Учитесь!
Учитесь!
Культурой и знаниями все побеждать.

А що може бути похвальніше жаги знань у молодім творці? І в бліндажі наші молоді поети не розстаються з книжкою, з думкою про пізнання життя. Воістину світле майбутнє жде літературу нашу!

Зелені пагінци! Вчора ще ви були нікому не відомі, а сьогодні вже Батьківщина доручає вам найблагородніше завдання: оспівати боротьбу народів Радянського Союзу з проклятим гітлеризмом, оспівати перемогу над дикими ордами фашистськими. Вам Батьківщина доручила оспівати в своєму слові героїв наших, оспівати того, хто веде нас до перемоги.

Чтоб в городах лучи огней играли,
Чтобы палач лежал с свинцом в груди,
Чтоб весны наши вечно расцветали,
Веди нас, батько, наш Иосиф Сталин,
Веди нас, вожды! С тобою мы! Веди!

(О. Ющенко)

Ворог хотів відібрати священну землю нашу, фашистський людоджер намірявся знищити, з лиця землі стерти талановитий наш народ. Багато угнали гітлерівці української молоді на

фашистську каторгу. Але народ український безсмертний, він продовжує рости й розвиватися, і доказом цього є молодь наша — найкоштовніша, мужніюча сила. Молодь Радянської України на всіх ділянках роботи, куди б її не поставили, вершить чудеса — за щастя людей, за остаточне визволення нашої Батьківщини від ворогів.

1944

ТОРЖЕСТВУЙТЕ, НАРОДИ!

Торжествуй, земле радянська, країно правди, щастя й свободи!

Овіяні безсмертною славою знамена твої багряно-полюють над Берліном. Споконвічного ворога твого повержено впрах. Величезну смертельну небезпеку, що загрожувала всьому людству, — відвернуто, знято.

Якими жалюгідними здаються тепер недавні кривляння берлінського людоджера — пройдисвіта Гітлера, що уявляв себе владарем світу! Адже це він, нікчемний блазень, посмів назвати нашу велику Батьківщину, країну Леніна і Сталіна, географічним поняттям, а героїчну історію нашого народу — вигаданою казкою.

О! Географія добре сьогодні поглузувала над ним — так само, як і історія. Наше правее діло, в ім'я якого радянські народи принесли стільки жертв і втрат, восторжествувало.

Могутній геній Леніна—Сталіна, що освітлював нам шлях, привів нас до перемоги.

Ми вправі гордитися тим, що радянський народ — єдиний в світі народ, який мужньо встояв перед шаленим натиском фашистських орд, та не тільки встояв, а й зломив їх, — вигнав хижака за межі своєї Батьківщини і завдав йому смертельного удару, визволивши тим самим і все людство від небезпеки поневолення.

Ми гордимось тим, що в перших лавах борців за свободу і незалежність Батьківщини, поруч з робітниками й колгоспниками йде наша радянська інтелігенція. Імена вчителів — Героїв Радянського Союзу Яремчука, Шашла, Одухи, Збанацького і тисяч інших достойних синів волелюбного українського народу — золотими літерами вписано у велику книгу його боротьби проти фашистських поневолювачів.

Переміг радянський народ перш за все тому, що він був

згуртований могутньою силою сталінської дружби народів, що в своїй визвольній боротьбі був організований і натхнений великою більшовицькою партією, а керований був геніальним вождем нашим — Маршалом перемоги Сталіним.

Століттями сів підступний ворог розбрат і чвари поміж слов'янами,— східними й західними,— і цим хотів назавжди поневолити й винищити їх. Але непорушна сила сталінської дружби радянських народів, що привела їх до блискучої перемоги над німецько-фашистськими поневолювачами, з'явилась сьогодні непреложним стимулом дружби всіх волелюбних народів, в першу чергу народів слов'янських. В цій дружбі запорука миру на землі й добробуту всього трудящого людства.

В сонячній вінку завойованої слави народи нашої країни святкують Першотравень.

Радість велику в ці урочисті дні перемоги переживає наш український народ. Його честь, свободу і державну незалежність врятовано братньою допомогою рідного нам російського й інших народів Радянського Союзу. Яке щастя перебувати в цій єдиній, згуртованій, монолітній сім'ї!

Ще не одгриміли бої, а Вітчизна наша уже взялась до відбудовчої роботи.

Сьогодні — майбутнього далину я оком прозираю:
розбивсь об нас ворог, став він, як глина,
й на смітнику вже й «берта», і автомат...
А в височині — така ж прекрасна й чудова
посеред народів стоїть Україна, —
немов та яблуня в садах народолобного раю!

В ці великі дні всенародного торжества всі думки й почуття наші линуць у Москву, в серце нашої Вітчизни, до великого Сталіна, що дав нам щастя перемоги.

Слава героїчній Червоній Армії, яка виправдала сподівання всього прогресивного людства!

Сталіну слава навіки!

ПЕРЕМОГА У НАС, ПЕРЕМОГА!

Це була дзвінка, стрілозвучна, стоголоса ніч, — ніч із 8 травня на 9, яка схвильованим голосом із репродуктора несподівано всіх нас розбудила і голосно сказала: Радійте! Вітайте одне одного, обнімайтесь! Бо до цього ось моменту тривала війна, а зараз нове життя починається — життя воістину весняне! Червона Армія розгромила фашистського звіра в його власному лігві! Фашистська Німеччина капітулювала! — І ми кинулись в сім'ї своїй одне одного поздоровляти. Одні з нас плакали з радощів, а другі від незвичайного збудження високого тремтіли як в гарячці...

І першим чином усі ми згадали про товариша Сталіна, який, так само, як і ми, безперечно, не спить зараз у Кремлі... Було це після 3-ої години ночі. І тут наче буря вогненна по всьому місту разом зчинилась: взялись вихоплюватися постріли тріскучі; плавко одна по другій пливли в темне небо бархатинне трасуючі кулі, повні ракети то кучеряво-білі, то зеленаві та червоні, важко злетівши над будинками, якусь хвилину переживали там у височині свою блискучу радість, а потім, перехилившись, іскристо поволі розсіпались вниз... Тільки на будинку міської Ради прапор, осяяний прожектором знизу, не переставав червоним жажтіти...

Перебігаючи від одного вікна до другого, ми стежили як кожен раз по-іншому освітлювався Київ в різних кварталах, і як по небу пересувалися голубі стовпи прожекторів. І я тепло подумав про Ватутіна та Шолуденка, що лежать в могилах над Дніпром і які перші ішли визволяти Київ...

Ракети ще рясніше стали злітати вгору, радіо почало передавати Указ Президії Верховної Ради СРСР про те, що день 9 травня оголошується днем всенародного торжества, святом Перемоги. Голос із репродуктора на всю хату гримів, а в моїй голові стільки зразу зринало думок, що вони клубком аж наче застрягали у дверях...

— Аякже! Це ж і на фронті зараз усі про цю почули радість, — на фронті, де також є і мої улюблені та рідні. Цю саму радість переживають зараз і в шпиталях і в хатах матерів, дружин, сестер та братів наших воїнів червоних — у всьому Радянському Союзі! І в моєму селі, що було майже все спалене проклятими тевтонами. Який простір тепер відкривається для мирного будівництва, для зростання культури радянської і, зокрема, культури української!.. Дякуючи Червоній Армії і товаришеві Сталіну, давно вже почала летіти шерсть із фашистської гієни, а сьогодні й летіти у неї вже нічому, бо й самої ж гієни на світі немає.

Ще дужче гримів голос із репродуктора, а тим часом телефонні дзвінки аж розривались у передпокої, владно кликали до себе, підійти закликали. Це поздоровляли нас друзі із різних кінців міста, а також і друзі із редакцій газет та радіокомітету...

На вулиці юні голоси кричали «ура». Стріляти вгору вже почали майже під самим вікном. Радість виливалась стихійно, широко, торжественно. Радіо почало передавати Гімн Радянського Союзу, а я багато ще думав: про непохитність Червоної Армії, про героїзм радянського народу, про великого Сталіна... І сон мене відбіг, — і ніч уже десь підсунулась до світанку. Синіло за вікном по-весняному. Тільки червоний прапор на будинку міської Ради жактів, переливався...

Ранком 9 травня я прокинувся від дзвінкої пісні, що за вікном розлягалась. Виглянувши у вікно, я побачив, що це чотири двірнички, у білих фартухах, обнявшись за талію, ішли посеред вулиці й співали. І я ще глибше відчув те, що оголошено вночі: війну закінчено. Куди вони йшли — по службі до міліції? чи де інде? — в данім випадку не важливо. Важливо те, що вони — матері, патріотки, і що і в них сини були на фронті. Ну як же їм не співати, коли війна скінчилась!

День 9 травня у Києві наповнений був демонстрацією. Військо, службовці, робітники, студенти і діти із квітами, що проходили повз трибуну, — яка це краса була! Яке піднесення всі ми відчували! Вітер прапори й стрічки розвівав, хмари острівками пливли, каштани після дощу зеленіли...

А ввечері ми слухали Сталіна. Його просто збудовані, але в той же час величні думки глибоко западали всім нам в душу. Сталін говорив про героїзм Червоної Армії, про героїзм радянського народу, про численні жертви й наші страждання, про наміри фашистів розчленувати Радянський Союз. І я, слухаючи, пробігав у думках той шлях, що довелось пройти радянському народові. Трудно нам було під цю війну, і трудно

і тяжко. Але героїчна Червона Армія не тільки встояла, а й перемогла, та не тільки перемогла, а ще й ворога розгромила. Трудно було, зокрема, українському народові. Дякуючи братньому великому російському та іншим народам Радянського Союзу, українську інтелігенцію з перших же днів фашистської навали запросили до себе братні республіки: і Башкирія, й Казахстан, Узбекистан та Грузія. В той же час, як українська інтелігенція в братніх республіках працювала на оборону країни, — в тилу у ворога в підпіллі героїчно боролися славні сини й дочки українського народу. Не всі вони живі залишились, але слава про них житиме в віках. І я згадав про Лялю Убийзовк, що лежить у Полтаві, і я згадав про Попудренка, що лежить у Чернігові, і я згадав про Олега Кошового з товаришами, що лежать в Краснодарі...

Сталін говорив про віковічну боротьбу слов'янських народів, яка закінчилась перемогою над німецько-фашистськими загарбниками. Так. Знищити хотів слов'янські народи фашистський загарбник. Але слов'янські народи вийшли переможцями. І простір зараз поміж західними та східними слов'янами цілком уже очищено від привнесених фашистами частоколів та перепон. На цьому славному шляху очищення просторів для співдружності багато сил поклали герої усіх слов'янських народів: і росіянка Зоя Космодем'янська, і українка Майка Благитна, і чех капітан Ярош і багато-багато інших.

Але битва йшла не лише за свободу слов'ян, а й за всі волелюбні народи світу. Отже, безмежну радість поділяють з нами всі народи світу. Бо наша перемога одвела й від них смертельну небезпеку фашистського поневолення. В цей знаменний день всенародного торжества перемоги всі мислі й серця наші з нашими рідними червоними воїнами відважними. Славою безсмертною вкрилися страдницькі дороги їх від Львова до Сталінграда. В віках не померкне тріумфальний шлях їх від Сталінграда аж до Берліна. Безмежна любов їх до своєї радянської Вітчизни, яку виховувала в них славна партія Леніна — Сталіна, освітлювала тернисті шляхи їх до перемоги. Навіки слава їм — відважним богатырям радянським!

Слухали ми товариша Сталіна слово, а за вікнами прожектори на радіошах аж полосують все небо. І прапор червоний переливається в повітрі, — прапор Перемоги.

ЗА ЗДОРОВ'Я РОСІЙСЬКОГО НАРОДУ!

Слова сердечної здравиці російському народові, проголошені товаришем Сталінінм на прийомі в Кремлі на честь командуючих військами Червоної Армії, викликали у мене багато думок і почувань.

Товариш Сталін так коротко і так безмежно мудро висловив величезну любов і повагу всіх радянських народів до великого російського народу — нашого старшого брата, могутнього й стійкого нашого соратника!

Ніколи ще, певно, ми не відчували всієї величі цієї любові, цієї поваги так, як в дні нечувано тяжкої й упертої боротьби радянських народів проти гітлерівської Німеччини. Саме в цій боротьбі загартувалася й зміцніла любов та дружба наших народів, як загартовується у розжареному горні гострий і незламний булатний меч. У цій боротьбі злились гарячі потоки крові радянських народів, освячуючи наш братерський союз. І свята кров російських людей, щедро пролита на полях України за свободу та щастя її, сходить золотим урожаєм вдячності і вірності в серцях українських людей. Навіки-вічні збереже український народ пам'ять про тих російських братів, які разом з синами України боролися за визволення нашої землі, за свободу Радянської Вітчизни.

Україна багато чим зобов'язана російському народові. В найтяжчі години її історичного існування він не раз подавав їй рятівну допомогу.

На Переяславській Раді наш народ поклявся зберігати нерозривний союз з російським народом.

Отже навіки-вічні з'єднав український народ свою долю з долею російського народу. Наслідуючи його приклад, наш народ відважно боровся з царським самодержавством, брався до зброї у пам'ятні дні 1905 року. За прикладом російського народу, пліч-о-пліч з ним, під прапором Леніна—Сталіна, наш

народ грудьми кращих синів своїх відстоював завоювання Жовтня, стверджував на своїй землі владу Рад. Під керівництвом партії Леніна—Сталіна він домігся чудесного перетворення України на могутню індустріально-колгоспну державу. Він відчував братерську допомогу російського народу, створюючи Дніпрогес — могутнє дітище першої сталінської п'ятирічки, будуючи гіганти-заводи в Харкові, Донбасі, Запоріжжі, в Маріуполі, збудовуючи нові чудові міста. За допомогою російського народу, при великому ентузіазмі українського народу, наша рідна Радянська Україна вкрилася сіткою МТС — опорних пунктів колгоспного землеробства. Радістю й достатком дихала українська земля, на якій пишно та буйно виростали не тільки плоди, вирощені трудом колгоспного селянства, але й наша рідна національна радянська культура, наша література, мистецтво, наші школи.

За допомогою великого російського народу здійснилася давня мрія українців про возз'єднання Західної України й Буковини в єдиній українській державі.

Увесь розвиток нашої національної культури завжди проходить в тісному єднанні з культурою російського народу.

Великий наш кобзар Тарас Шевченко глибоко шанував Пушкіна й Брюллова, Глінку та Щепкіна, йому дорогою й близькою була мова російського народу, мова, якою писали свої палкі заклики до боротьби за щастя й справедливість Герцен і Чернишевський.

Чудовим прикладом тісного зв'язку творців російської й української культури завжди буде служити сердечна дружба М. Горького з М. Коцюбинським.

Хочу я тут сказати ще про те, який глибокий слід поклала російська культура на формування моєї душі в дитинстві.

Пам'ятаю, як одного разу на різдвнянй ялинці учителька подарувала мені разом з позолоченими горіхами дві книжечки невеличкі: «Байки» Глібова і «Сказку о царе Салтане» Пушкіна. Я був тоді ще в першій групі сільської школи. Як захоплювались всі ми в нашій сім'ї, коли старша сестра, після прослухання байок Глібова у виконанні батька, читала нам чудесну казку Пушкіна! Через двадцять п'ять років потому, коли перекладав я на українську мову оперу Римського-Корсакова «Сказка о царе Салтане» для Харківського театру, не раз мені загадувався той різдвнянй подарунок у дні дитинства.

Таке ж сильне захоплення викликало в нашій сім'ї читання взятих із шкільної бібліотеки «Тараса Бульби» Гоголя, віршів Жуковського, Кольцова, Нікітіна. А вже коли я вчився у Чер-

нігові і співав у хорі Народного дому, як мене захопили пісні: «В реке бежит гремучий вал» (на слова Пушкіна), «Ни кола, ни двора» (на слова Нікітіна), «Откуда, звездочка-краса» (на слова Жуковського), «За рекой на горе» (на слова Кольцова)! Любив я Шевченка, любив я і Пушкіна. І от те, що увійшло у мою дитячу свідомість, продовжує розвиватися і по цей день.

Два місяці тому — під час роботи Слов'янського конгресу в Софії, а також і під час подорожі по всій Болгарії — мені доводилося не раз виступати не тільки українською, але й російською мовою, як мовою старшого слов'янського народу.

Російська культура завжди збагачувала нашу українську культуру, сприяла її розквіту.

В роки радянської влади ще повніше живиться душа нашого народу поживними соками російської культури, найвищої і найпрекраснішої своїм ідейним змістом, шляхами та формами свого виявлення.

Одним диханням дихає український народ з російським народом.

Так, російський народ, народ «Плеханова і Леніна, Белінського і Чернишевського, Пушкіна і Толстого, Глінки і Чайковського, Горького і Чехова, Сеченова і Павлова, Рєпіна і Сурікова, Суворова і Кутузова», народ, що має «ясний розум, стійкий характер і терпіння», народ, що виніс на собі основний тягар нечуваної в історії війни, це справді народ-герой, народ-визволитель.

І ми в ці сонячні весняні дні, дні торжества нашого справедливого діла, дні великої Перемоги над ворогом людства прилучаємо свій захоплений голос до тосту вождя:

За здоров'я російського народу!

Нехай ще більше міцніє союз українського й російського народів, нехай ще жарчіше палає в наших серцях безмежна любов до нашого старшого брата!

Разом з братнім російським народом ми безсмертні в віках.

У НАШОМУ СЕРЦІ — СТАЛІНІ!

Величезними досягненнями своєї творчої праці зустрічає Радянська Україна день виборів до Верховної Ради СРСР. Прославлений Донбас дає рекордні цифри видобутку вугілля, витоку чавуну і сталі. Вінницька, Сталінська і Харківська області досягли видатних успіхів у всесоюзному змаганні по підготовці тракторного парку до весняної сівби. У Києві, Харкові і Дніпропетровську муляри показують чудеса, укладаючи цеглу. В лабораторіях і наукових кабінетах невтомно працює допитлива думка вчених. Радянська Україна живе, творить, іде вперед.

По-весняному розкриваються наші серця. Піснею дзвенить наша радість. І ці почуття, і цю радість несемо ми сьогодні всі, як один, йому — великому, любимому, безмірно близькому і рідному — Сталіну.

Народ славить того, хто звеличив нашу Батьківщину, хто зібрав воедино всі землі нашого народу, хто підніс ім'я людини до незаних висот.

Радісний народ, окрилений генієм Сталіна, в день виборів, мов на могутніх крилах, високо піднесеться, щоб з верховини подивитися на свою Вітчизну. І він побачить її на великих просторах від Ужгорода до Курільських островів, від Выборга до Порт-Артура, від Криму до Архангельська. Він побачить Радянську Україну, воз'єднану в єдиній дружній сім'ї великого Радянського Союзу, разом і нерозривно із своїм рідним і могутнім братом — російським народом. Він побачить нашу Вітчизну могутню і горду. І народ знає: це так возвеличив Батьківщину Сталін.

На заклик Сталіна більшовики дали життя степам, горам, непрохідній тайзі, життя творче, всеперемагаюче, сповнене волі і мудрості будівничого комунізму — великого Сталіна.

В суворі дні Вітчизняної війни нашої країні довелося пе-

режити тяжкі випробування. Але радянський народ з честю вийшов переможцем із смертельної сутички. Героїчна Червона Армія, керована геніальним полководцем — Генераліссимусом Сталіним, розгромила віроломного ворога і забезпечила недоторканість наших кордонів як на заході, так і на сході.

Народ радянський виявив мені велику честь і довір'я, висунувши мене кандидатом в депутати Верховної Ради СРСР. Ніколи не зникнуть із моєї пам'яті і з мого серця радісні переживання в ці незабутні хвилини мого життя. Я кажу про свої переживання, щоб підкреслити, що таке єднання з народом можливе тільки в нас, в радянських людей, в Радянському Союзі. І дійсно. Хіба міг пережити щось подібне Михайло Коцюбинський? «Кучий маніфест» Миколи II привів до того, що Коцюбинський стояв уже під дулами наведених на нього гвинтівок і щосекунди чекав розстрілу. Хіба міг відчувати подібну радість В. Г. Короленко? За його статтю «Самодержавная беспомощность» той же Микола II нещадно переслідував його все життя.

Не краще було і з переживанням письменників у Західній Європі, хоча вона, ця Європа, весь час вихвалялась, що от, мовляв, у неї дійсно конституційні права...

В 1889 році Іван Франко, каменярь української літератури, сидючи в австро-угорській тюрмі, писав, що буржуазна конституція є лише міф, лише дзвін, який не знаєш і відкіля і про що дзвонить.

Буржуазні конституційні документи, як правило, залишались лише пустими деклараціями. Отже недарма ці декларації і їх творців висміяли такі письменники, як Генріх Гейне («Ослині вибори»), О. Бальзак («Депутат від міста Арсі»), Анатоль Франс («Острів пінгвінів»), Ромен Роллан (V частина «Жана Крістофа»). Мопсан в своєму романі «Любий друг» злісно висміяв також і самий тип депутата — Лароша Матьє, який немає ні визначених переконань, ні визначеної фізіономії, а так собі — гнеться, куди його вітер гне, вірніше, — куди його золото капіталістів покотить.

Те, про що в капіталістичних країнах кращі люди можуть тільки мріяти, у нас в СРСР уже здійснено на ділі. Яке щастя жити в такій країні! Яка честь бути слугою нашого народу, радянського народу!

Високе довір'я, виявлене нам, кандидатам в депутати соціалістичного парламенту, накладає на нас і новий додатковий обов'язок і додаткову відповідальність. Щоб з честю нести цю нову відповідальність, ми завжди повинні будемо пам'ятати

слова товариша Сталіна, сказані ним 11 грудня 1937 року, слова про те, щоб депутати «залишались на посту політичних діячів ленінського типу». Саме таким діячем я й хочу бути, як учить нас товариш Сталін.

Під час моїх зустрічей з виборцями, я, розповідаючи свою біографію, вважаю необхідним зупинитись на тих моментах, з яких видно було б, хто, як і коли впливав на формування мого світогляду, на мою творчість і характер. Великий вплив на моє життя мала моя мати, а також народна вчителька С. М. Морачевська, письменник М. Коцюбинський. Але мій світогляд, моя творчість росли, мужніли і зміцнювались передусім під благодотворним впливом більшовицької партії. Завжди я одержував і одержую від неї величезну допомогу і підтримку. Ніколи не забуду, як у важкий для мене 1933 рік наша партія ніби на крилах піднесла мене, відзначивши мій твір в передовій статті газети «Правда» і надрукувавши мій вірш «Партія веде». І це було тоді, коли я був ще безпартійним.

У мене були широкі знайомства не тільки в Радянському Союзі, а й міжнародні, але мені все чогось не вистачало. Я переживав те ж почуття, яке переживав і Маяковський, коли він говорив: «...Я ж с небес поезии бросаюсь в коммунизм, потому что нет мне без него любви». І ось я підійшов до дверей Партії і постукав. І двері відчинилися, — мене прийняли в члени ВКП(б).

Щоб виправдати довір'я народу, я буду завжди і скрізь нерозривно з ним. У нього буду черпати творчу і громадську силу. Твердості і рішучості я буду вчитись у більшовицької партії, яка веде нас єдиною вірною ленінсько-сталінським шляхом.

Зараз країна наша відроджується до нового життя. У кожного з нас зараз стільки енергії і прагнення зробити наше життя багатшим і кращим! Увесь радянський народ, і зокрема народ український, вийшов на світову арену. Голос його чути і в Сан-Франціско, і в Лондоні, і в слов'янських країнах. В. М. Молотов у своєму виступі на передвиборній зустрічі з виборцями 6 лютого 1946 року сказав, що «в усьому цьому заслуга, перш за все, належить героїчній Червоній Армії».

І смішними здаються нам занепадницькі настрої в англійській і американській літературі. В Англії, наприклад, з'явилися так звані ескапісти, які проповідують в літературі втікання від дійсності. А ми слідом за М. Г. Чернишевським говоримо: «Прекрасне — це є життя». Американський драматург Торнтон Уайлдер написав занепадницьку п'єсу «На волосинку від смерті», в якій твердить, що людство кожну хвилину знаходиться

на волосинку від смерті, а тому — чи варто жити на світі? Ми ж творчо стверджуємо життя. І будемо боротись за ствердження щасливого і світлого життя на землі, адже ми розгромили во-рога, ми перемогли. Навіть в найсуворіші роки війни ми ні на одну годину не залишали нашої творчої діяльності. Ми трудили-сь, кожен на своїй ділянці, допомагаючи своєю працею геро-їчній боротьбі нашого народу. За роки війни я випустив кілька збірок своїх творів. Зараз я пишу книгу про відбудову нашої країни. Я хочу, щоб звучання цієї книги відповідало високим моральним прагненням мого народу, відбивало його благород-ний духовний образ.

Дивитися і підмічати,
виводить висновок
з подій, —
тобою ж хочу я звучати,
народе рідний, любий мій!

Слава радянському народові, мудрому і сильному! Сила, мо-гутність і краса душі народної, і всі успіхи і перемоги його бе-руть початок із одного животворного джерела, ім'я якому — Сталін. Слава великому і мудрому Сталіну!

1946

ОПОРА СЛОВ'ЯНСТВА

Великий Сталін минулого року на прийомі в Кремлі на честь командуючих військами Червоної Армії сказав своє сердечне спасибі російському народові за його довір'я радянському урядові, проголосив здравицю за його ясний розум, стійкий характер і терпіння.

Завжди і в усьому народи Радянського Союзу відчували допомогу та підтримку від російського народу. Особливо це відчував наш український народ, пов'язаний з народом російським узами давньої дружби.

Є мотиви, звучання яких дзвінчате й радісне. До них належить мотив дружби народів. Дружба народів особливо глибоко пускає коріння тоді, коли між цими народами є багато спільного, як у мові, культурі, характері, так і території та навіть у боротьбі проти спільних ворогів. Такими близькими між собою народами і є народи російський та український. Коріння дружби їх виходить з глибини віків.

Ще на початку XI століття мужні новгородці приходили допомогти князеві Ярославу Мудрому боронити Київ від степових розбійників-печенігів. А далі, на початку XIII століття, ми бачимо, як між новгородським князем Мстиславом Удалим та юним князем Данилом Галицьким укладено союз. Північно-руські дружини на чолі з Мстиславом Удалим допомогли галичанам вигнати з своєї землі польсько-угорських загарбників. Ось у 1410 році ми бачимо, як у Грюнвальдській битві проти німецьких псів-рицарів разом з росіянами відважно б'ються і інші слов'янські народності. В перших реєстрах запорозьких козаків ми знаходимо імена братів росіян. Спільно запорозькій й донській козаки ходили в походи на Трапезунд, до Синопа. Ще можна було б навести тут багато прикладів тієї теплої дружби, що переростала у наших народів у палке братерство.

Минуло кілька віків, а ми завжди з вдячністю згадуємо

славного Богдана, який знайшов єдино правильний шлях для українського народу. Братерське єднання народу російського і українського яскраво відбилосся на знаменитій Переяславській Раді в 1654 році, яка з радістю ухвалила пропозицію гетьмана Богдана Хмельницького про укладення нерушимого союзу українського народу з народом російським. Об'єднання двох великих народів в одну сім'ю відразу сприятливо позначилося, як на їхніх найближчих діях політичних, так і на всій їхній подальшій долі.

Після Переяславської угоди всілякі вороги випробовували нашу спільну силу, виміряли міцність дружби народів українського та російського. Але ця сила була міцна. В 1655 році було визволено від мерзенних окупантів Білорусь і Смоленщину. Тут поруч з росіянами билися й українські частини. Цього ж року російські дружини допомогли Богданові Хмельницькому боронити Правобережну Україну від польсько-татарської навали.

Як мудрий політик і полководець, Богдан Хмельницький дивився далеко вперед і добре тоді розумів, що український народ тільки в об'єднанні з російським може зберегти свою самостійність, тільки в об'єднанні з російським народом може запобігти спустошливим наскокам ворога. Отже російський народ був нашим визволителем і бойовим товаришем і вірним помічником.

І перемога над Карлом XII, і розгром пруських полків Фрідріха II, і знищення армії Наполеона, і перемога над кайзером Вільгельмом — хіба під силу було б зробити це одному тільки народові? І особливо — перемогти німецьких загарбників, які раз у раз розкривали звірячу пащу на нашу Україну. Як сучасники, так і потомки Богдана Хмельницького високо оцінили його ініціативу братнього єднання. В думках українські козаки називали свого гетьмана дорогим батьком; у стародавній драмі український народ наш називає Богдана найхоробрішим воїном; український філософ Григорій Сковорода величає Хмельницького героєм свободи. Сьогоднішні правнуки полководця українського ще вище піднесли ім'я його: Переяслав, де відбулося єднання двох народів, переіменовано на місто Переяслав-Хмельницький. Радянський уряд установив орден імені Богдана Хмельницького.

До прикладів спільних дій наших народів проти іноземних ворогів хочеться додати ще приклади дружби російських і українських діячів на ґрунті боротьби проти царизму. Ми знаємо, як могутньо впливав Чернишевський на Шевченка, Горький —

на Коцюбинського. Але знаменне в цій дружбі також і те, що в творчості кожного з них відчувається обопільний вплив. Звідси у російського поета-декабриста Рилеєва зародилися такі рідні по духу українцям твори, як «Дума», «Богдан Хмельницький», поеми «Войнаровский», «Наливайко», «Палій». Звідси у Пушкіна «Полтава», у Чайковського і Римського-Корсакова опери на українські сюжети. Я вже не кажу про Гоголя і Рєпіна, які самі, будучи за походженням українцями, багато прислужились своїми творами святій справі єднання братніх наших народів. А скільки ми, українські діячі, взяли і беремо від російської літератури — не перелічити.

Спокоянвіку благодатною була земля наша. Але довгий час наші народи не були господарями її щедрих багатств, і особливо народ український, якого царизм не хотів визнавати за націю. Царська Росія була тюрмою народів. Одна доля — гірка доля була і в українців і в росіян. Але спільна тяжка недоля народів царської Росії ще більше згуртувала їх між собою, ще більше загартувала їх у боротьбі з царизмом.

В 1917 році російський пролетаріат під проводом Леніна і Сталіна, під керівництвом партії більшовиків, разом з найбільшим селянством, розвалив стіни «тюрми народів» і дав право всім народам Росії творити й будувати своє життя рівноправно та вільно. За допомогою російського народу за межі Радянської України було вигнано німецьких загарбників та їхніх лакеїв Скоропадського й Петлюру, було розгромлено Денікіна, Врангеля, банди Тютюнника, Махна.

При дружній співтворчості українського народу з народом російським Радянська Україна домоглася великого розквіту на господарському і культурному фронті. Відбудовання Донбасу, створення Дніпрогесу і велетнів машинобудування — все це справа рук усіх народів Радянського Союзу і, насамперед, українського та російського народів.

Сталінська дружба народів дала широкі можливості взаємного ознайомлення з культурною спадщиною українців і росіян. У всесоюзному масштабі було проведено святкування ювілеїв Пушкіна і Шевченка. Постава української опери Миколи Лисенка «Тарас Бульба» і драм Корнійчука на російській сцені, переклад «Евгенія Онегіна» на українську мову Максимом Рильським, новий переклад «Кобзаря» Шевченка, як і переклад творів українських радянських письменників на російську мову — все це привело до того, що український і російський народи ще більше зрозуміли і полюбили один одного.

Російський народ — опора слов'янства. Дякуючи йому всі слов'янські народи тепер визволені від фашистського гніту і вільно будують свою у себе державність. Чеський поет Ян Неруда ще в минулому столітті, провіщаючи волю своєму народові, говорив, що по закінченні ночі, саме із сходу слов'янства зійде зоря.

Дружба, як між окремими людьми, так і між народами особливо яскраво пізнається в люту годину. Лихі часи, часи тяжких випробувань пережив український народ. Радянська Україна одна з перших прийняла на себе удари німецько-фашистських загарбників. Берлінський людожер гадав, що йому пощастить розчленувати Радянський Союз і посягти ворожнечу між нашими народами. Особливо їм хотілося вбити клин між українцями та росіянами. Але по-їхньому не вийшло! Грудьми стали на захист своєї священної землі росіяни і українці, як і всі інші народи Радянського Союзу. «Дружба між народами СРСР, — казав товариш Сталін, — велике і серйозне завоювання. Бо поки ця дружба існує, народи нашої країни будуть вільні і непереможні». Велика Вітчизняна війна показала, що для нас однаково дорога кожна п'ядь землі радянської — і під Ленінградом, і під Харковом, і під Мінськом. В тім-то й сила дружби українського народу з народом російським, що хай там як би не силкувалися вороги, а вона, ця сила дружби, завжди залишиться нерушимою, здоровою і — головно, моральною.

Ще не всі вирви від снарядів та бомб заорано на наших полях. Ще багато наших заводів та будинків зяють ранами війни. Та вже встає з руїн краса України Дніпрогес. Вже Донбас дає вугілля і топить метал. Вже наші лани живлять своїми соками майбутній врожай. Вже наші діти складають екзамени в школах і завтра підуть у розчинені двері технікумів та інститутів, підуть в життя таке привабливе й багате.

І знову ми не самі в нашій будівничій творчій роботі. На Україну йдуть ешелони з обладнанням, будівельними матеріалами, апаратурою. То Москва, Ленінград, Свердловськ, Куйбишев, Тула, то вся братня Росія шле допомогу своїй сестрі Україні, щоб вона скоріше зводилась на ноги, міцніла, зростала. Робітники московських заводів навчають сільську молодь Львівщини, яка прийшла на будови нової п'ятирічки. Ужгородці дивляться на сцені свого театру «Грозу» Островського, а зелена Верховина співає натхненну лісію про братній російський народ.

І от: зміцніла Радянська Україна, стала вона дужою! Сьогдні вона вийшла вже й на світову арену як велика держава.

Її представники виступають на сесіях Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних націй. Голос Радянської України слухають народи усіх країн світу. Це — велике завоювання наше. Це — велика радість. І вийшли ми на світову арену знову ж таки за допомогою нашого старшого брата — російського народу.

Що нам ріки? — йдемо перебродом.
Що нам орди? — в нас меч у руках.
Разом з братнім російським народом
Ми безсмертні в віках.

ПРОМОВА НА ВІДКРИТТІ ПАМ'ЯТНИКА
ВОЛОДИМИРУ ІЛЛІЧУ ЛЕНІНУ
В КИЄВІ 5 ГРУДНЯ 1946 РОКУ

Товариші! Яка радість бути присутнім сьогодні на такому багатолюдному святі — на всенародному торжестві.

Відкриваємо пам'ятник генію людства Володимирі Іллічу Леніну! І гримить столиця України — Київ. Майорять червоні прапори, і весь народ наш радянський по-святковому радіє.

Широкі двері відкрив Володимир Ілліч для освіти народу. Всі значні історичні досягнення українського народу в галузі культури, науки і мистецтва пов'язані з ім'ям Ілліча.

Загальне обов'язкове навчання — це Ленін. Навчання рідною мовою — це Ленін. Непохитним законом життя радянської молоді стали заповіді Леніна: вчитися, вчитися і ще раз вчитися.

Глибока вдячність наша. Від усього серця подяка великому Леніну і геніальному продовжувачу його справи великому Сталіну. Це ж вони виховали радянську інтелігенцію і дали їй всі можливості для росту й розквіту талантів.

Велику допомогу особисто подавав Володимир Ілліч великому пролетарському письменникові Олексію Максимовичу Горькому, видатним ученим нашої країни — Тімірязеву, Карпінському та ін.

У 1918 році Ленін визначив програму діяльності Академії наук. Ленін разом із Сталіним створили геніальний план електрифікації Росії. Ленін разом із Сталіним розробили програму розвитку важкої промисловості нашої країни.

Товариш Сталін, говорячи про будівництво нового життя і нового побуту, закликав нас будувати так, як учив Ілліч. Справжню свободу науки дала нам тільки епоха Леніна — Сталіна.

Вічна слава Леніну, безсмертному великому корифею передової науки!

Сьогодні, в День Конституції, ми відкриваємо пам'ятник Леніну. Як це знаменно! Сталінська Конституція — найдемократичніша в усьому світі і до неї тепер звернені погляди прогресивних народів Європи. Бо радянська демократія є повнокровним втіленням в життя ідей ленінізму.

Держава наша, вийшовши переможцем у війні проти фашистських загарбників, тепер — одна з наймогутніших на міжнародній арені в боротьбі за мир і безпеку. У віках житиме слава Леніну, який є організатором Радянської держави.

Тепер у багатьох європейських країнах перемогли демократичні сили. Яка це радість для всіх нас, громадян Радянського Союзу, які йдуть під славним Ленінським прапором у труді й перемогах, за проводом товариша Сталіна до дальшого розквіту нашої країни.

У віках житиме слава безсмертному Леніну, засновнику й вождю великої партії більшовиків!

Ідеї ленінізму лягли в основу ленінсько-сталінської національної політики.

Ленін і Україна — всього два слова, а як багато змісту в них закладено! Скільки любові й піклування проявив Ілліч до українського народу, скільки уваги він віддав справі визволення України від внутрішніх і зовнішніх ворогів.

Ленін з усією прямою кинув обвинувачення Центральній раді за її буржуазну політику, за її зрадництво. Ленін закликав робітників і селян України на боротьбу проти ватажків Центральної ради, проти Грушевського, який привів німців на Україну, на боротьбу проти Денікіна, Петлюри.

Куди вони поділись? За вітром розвіялись? Чи, може бути, буря, підхопивши усіх їх, розбила об землю?

Ні, не вітер і не буря, а наші славні червоні воїни, натхнені вченням Леніна і Сталіна, вхопивши в свої руки ворогів українського народу, об землю розбили їх навкі.

Ленін закликав обстоювати вільний союз селян і робітників вільної України з робітниками і селянами революційної Росії.

На основі ленінського вчення великий Сталін створив сталінську дружбу народів.

Український народ в тісній дружбі з усіма народами і особливо з старшим своїм братом — великим російським народом під прапором Леніна, за проводом Сталіна впевнено йде до нового розквіту Радянської Батьківщини, до повної перемоги комунізму в нашій країні.

Хай живе Всесоюзна Комуністична партія (більшовиків)!

БУТИ, ЯК ЛЕНІН, БУТИ, ЯК СТАЛІН!

Великий Сталін — завжди з нами, і тому з нами завжди перемога. На кожному етапі нашої історії він проникливо визначає наші завдання, яскраво освітлює шлях до виконання цих завдань, впевнено веде нас по цьому шляху.

В моїй пам'яті ніколи не померкне морозний зоряний вечір одинадцятого грудня тридцять сьомого року. З нашим великим, новим історичним здобутком — осяйною Сталінською Конституцією — стояли ми тоді на порозі третього десятиріччя радянського життя.

Величезні завдання стояли на той час перед усіма нами. Ми були свідомі їх. Ми були сповнені рішучості виконати їх, і ми були впевнені, що виконаємо їх під керівництвом партії, під проводом мудрого Сталіна.

У незабутній грудневий вечір, саме напередодні перших за новим законом виборів у соціалістичний парламент, виступив наш вождь перед виборцями Сталінського виборчого округу міста Москви.

Він говорив тоді про вимоги виборців до своїх депутатів, про обов'язки народних обранців, і перед кожним з нас ставали ще яснішими, зрозумілішими, відчутнішими і наші завдання, наші обов'язки. В тому й сила мудрого, проникливого сталінського слова, що воно глибоко впадає в серце й в свідомість кожної радянської людини, знаходить там живий і щирий відгук.

«Виборці, народ повинні вимагати від своїх депутатів, щоб вони залишались на висоті своїх завдань, щоб вони у своїй роботі не спускались до рівня політичних обивателів, щоб вони залишались на посту політичних діячів ленінського типу, щоб вони були такими ж ясними і визначеними діячами, як Ленін...»

Бути завжди на висоті своїх завдань, не спускатися до рівня політичних обивателів, бути у всій своїй повсякденній роботі яким і визначеним, маючи перед собою в усьому і завжди світлий приклад безсмертного Леніна, — адже ці мудрі сталінські слова стосувалися не тільки нас, депутатів, а кожного радянського патріота, громадянина, трудівника! І ми, мільйони радянських людей, підхопили їх; для нас, мільйонів радянських людей, стали вони непреложним законом нашої діяльності й моралі.

Сьогодні ці слова звучать з такою ж силою, з такою ж глибиною, запалюючи наш народ на новий подвиг. А подвиг цей насамперед виявляється у тому трудовому пориві, яким відповіли робітники, колгоспники, інтелігенція на заклик ленинградців: виконати нову сталінську п'ятирічку за чотири роки.

Від усього серця прозвучали хвилюючі слова майстра ливарного цеху київського заводу «Ленкузня» тов. Лук'яненка: «Нема у нас сердечнішої думи, як думка про Батьківщину!»

Яке це благородне прагнення — бути у перших рядах будівників комунізму!

Якими ж треба бути нам гідними, щоб жити й творити у величній ленінсько-сталінську епоху! Щоб кувати щастя золоте собі ж — для трудового народу, для своєї Батьківщини соціалістичної.

«Найважливішим завоюванням нашої революції, — сказав товариш Молотов у своїй доповіді 6 листопада 1947 року, — є нове духовне обличчя і ідейний ріст людей, як радянських патріотів».

Звідси — свідоме ставлення до праці, те величезне творче піднесення трудової ініціативи радянських людей, що їх ми бачимо всюди на неосяжних просторах нашої Батьківщини. Саме тому, як пише у своєму листі обер-майстер доменного цеху Макіївського заводу ім. Кірова, депутат Верховної Ради СРСР Іван Коробов, багатотисячний загін шахтарів і металургів Донбасу ніби відчуває на собі погляди всієї країни, велику відповідальність перед Вітчизною, перед Сталіним.

У перші роки сталінських п'ятирічок Донбас поклав початок стахановському руху. І множитья блискуча плеяда новаторів соціалістичної праці з ще більшою силою в теперішні післявоєнні роки. Широко розноситься слава про перемоги Івана Бридька, Миколи Лукичова, Євгена Пастухова...

Такі-бо радянські люди!

І якими смішними видаються нам демагогічні галасування агента реакції Андре Мальро про те, що «людина збанкруту-

вала». Безглузде це гасло, і тому так охоче підхопила його буржуазна література Заходу. І не дивно, бо в ньому ідеологи імперіалізму вбачають і порятунок, і виправдання своїм хазяям за їхні хижацькі апетити.

Та ми добре знаємо, що збанкрутувала не людина, а капіталізм, якого ніщо вже не врятує. Не допоможуть йому ні поради ще одного француза, француза Кайо — «закувати в ланцюги машину, задушити науку», ні блюзнірське прислужування панів блюмів, рамадье, бевінів, сарагатів. Не допоможуть!

Товариш Сталін закликав депутатів:

«...щоб вони були такими ж безстрашними в бою і нещадними до ворогів народу, яким був Ленін, щоб вони були вільні від усякої паніки, від усякої подоби паніки, коли справа починає ускладнятися і на горизонті вирисовується яка-небудь небезпека, щоб вони були так само вільні від усякої подоби паніки, як був вільний Ленін...»

І ці слова блискуче витримали велику перевірку — перевірку часом. Ми були нещадні до наших ворогів, наша доблесна армія, наші відважні народні месники безстрашно громили гітлерівських загарбників, і ми перемогли.

Ми, радянські люди, — дужі. Ми перемагаємо своїх ворогів не тільки силою зброї, але і своєю моральною силою. На фронтах і в труді люди наші безстрашні і нещадні до ворогів.

Скільки благородства звучить у словах донецького робітника Ляхова, написаних ним за кілька хвилин до атаки під Сталінградом: «Передайте товаришеві Сталіну, що я, не шкодуючи життя, віддам його за справу Сталіна і нітрохи не пожалкую. Коли б я мав п'ять життів, то без вагання усі п'ять віддав би за нього. Така він для мене дорога людина».

А таких же героїв у нас мільйони! Мужні образи їх відтворено в нашій літературі. Це близькі нам і дорогі Чапаєв, Кожух, Корчагін, Левінсон, Давидов, Тьоркін, Мересьєв, Кошовий, Тюленін, Зоя.

Ми бачимо наших героїв і в мирному труді такими ж відданими Вітчизні, як і в бою. Не випадково ж бо тракторна бригада Антона Михайловича Кодиша з села Благодатного, що на Миколаївщині, завоювала першість серед інших бригад у своєму Лисогірському районі. Бригада ця організована виключно з демобілізованих воїнів Радянської Армії, груди кожного з яких прикрашено бойовими орденами і медалями.

Такі люди ніколи не забувають слів великого Сталіна —

бути безстрашними в бою і нещадними до ворогів народу, бути вільними від усякої подоби паніки, як був вільний від неї Ленін.

Нас, щоправда, намагаються зараз різні заокеанські та за-морські палії війни застрашити атомними бомбами. Та чи не найкраще одказала на ціі «страхи» у своїй відповіді на аме-риканську анкету наша Паша Ангеліна:

«...жодні атомні бомби, — це говорю я, матір трьох дітей, — не примусять нас відступити від законів життя, які ми вважа-ємо справедливими, від радянського нашого ладу... Ми зуміємо обудувати щасливе наше завтра і відстоювати його, якщо по-трібно буде».

У словах прославленої старобешівської трактористки зву-чать і глибоке презирство до страхополоства і безмежна лю-бов до радянської Вітчизни, презирство до ворогів і любов до свого народу.

Залізною витримкою, впертістю, наполегливістю і силою ми подолали ворога, але його недобитки ще подекуди пробують звести над нами свої криваві лапи, скиглять своїм вовчим про-дажним голосом.

Так не притупляймо ж пильності нашої, будьмо ще більш безстрашні і нещадні у викритті чорного наміру англо-амери-канських паліїв нової війни та їхніх мерзенних лакеїв — укра-їнських буржуазно-націоналістичних запродавців, в боротьбі з усіма і всякими ворогами: чи це ворог чорний, білий, чи від зло-сті посивілий, а чи жовто-голубий, просто бий! Просто, просто, просто бий!

Товариш Сталін далі закликав депутатів:

«...щоб вони були так само мудрі і неспіш-ливі при розв'язанні складних питань, де по-трібна всебічна орієнтація і всебічне враху-вання всіх плюсів і мінусів, яким був Ленін, щоб вони були так само правдиві і чесні, яким був Ленін, щоб вони так само любили свій народ, як любив його Ленін».

Все передове людство з шанобою схиляється перед нашою країною, перед нашим народом. І для кожного з нас, радян-ських людей, не може бути більшої гордості, аніж свідомість того, що й ти є громадянин Радянської Країни, що й ти є син радянського народу. Для нас не може бути вищої честі, як вірно, правдиво і з любов'ю служити рідному народові.

Бути, як Ленін! — таке завдання поставив великий Сталін перед депутатами радянського народу, перед усіма на-

ми, і як перший всенародний депутат, він показує яскравий приклад ленінського служіння народові.

Бути, як Ленін, бути, як Сталін! — прагне кожен чесний, полум'яний патріот нашої Вітчизни, і в цьому величюному благородному пориві — велика сила наша, секрет багатьох успіхів наших, перемог.

Цей величний благородний порив є характерною рисою нашої нової радянської людини — героя нашого часу, того героя, який повинен владно увійти в наші нові повісті і романи, поеми і пісні, який повинен вчити й виховувати наших прекрасних радянських людей, нашого найкультурнішого в світі і вимогливого читача.

СЛАВА СТАЛІНСЬКІЙ ДРУЖБІ НАРОДІВ!

Тридцять років Радянській Україні! Дата, сповнена найглибшого історичного змісту, дата, невіддільна від 30-річчя Великого Жовтня — колиски свободи і незалежності радянських народів. 30 років Жовтня і 30 років Радянської України зливаються воедино, як торжество великої правди, що міститься у вченні Маркса — Енгельса — Леніна — Сталіна, вченні, яке стало і символом віри, і керівництвом до дії, і зброєю боротьби, і вірним компасом, що показує шлях до комунізму.

Яке щастя усвідомлювати, що нашому поколінню призначено йти в авангарді боротьби за комунізм і першим увійти в його чертоги!

Так, тридцять минулих літ — це славний шлях найвеличніших історичних перетворень всієї нашої великої Батьківщини — СРСР і його складової, невід'ємної частини — України. Це шлях небаченої в історії боротьби, шлях, рясно политий кров'ю, шлях жорстоких і суворих битв і в той же самий час шлях історичних перемог соціалізму, величезних досягнень і героїчної творчості мас.

Не раз на цьому шляху український народ міг у всій повноті відчутти і з хвилюванням вдячного серця оцінити могутню рятівну дружбу радянських народів і російського народу передусім. Ця дружба, цей священний союз, як сказав великий Ленін, виник добровільно, без брехні і заліза, зростав і зміцнювався, перетворившись в небачену, незбориму силу.

І сьогодні українська земля з'єднана воедино — від Дунаю до поліських лісів, від закарпатських долин до шахт Краснодона, її діти славлять героїчну партію більшовиків, під стягом якої Україна прийшла до свого тридцятиріччя, славлять великого Сталіна, сталінську дружбу радянських народів-побратимів. Тільки під цим великим прапором, тільки в єдиній сім'ї радянських народів Україна могла вийти з вікової неволі на

широкий простір державного, економічного і культурного розвитку.

У безсилій люті гавкають з-під капіталістичних підворітниць жалюгідні пси української націоналістичної контрреволюції. Не довелось їй не доведеться їй бачити Україну в тяжкому ярмі іноземних загарбників. Не вдалось їй не вдасться їй огидною провокацією, отрутою наклепів і брехні осквернити, порушити дружбу радянських народів, відірвати Україну від могутнього лона СРСР.

Якою скаженою зненавистю сходили покидьки людства, мерзенні каїни, кати українського народу, годованці іноземних розвідок, бачачи, як міцніє, зростає і цвіте дружба українців із російськими братами та з іншими народами Союзу! Брудними потоками наклепів намагалися вони обілляти цю світлу й благородну дружбу. Та хіба ж огидна гадина може заплямити осяйне сонце!

Я пригадую зворушливі рядки братнього листа узбецького народу до українців у тяжкі дні 1942 року, коли вся Україна була під ігом німецько-фашистських загарбників:

«Ми з нетерпінням ждемо того ясного дня, коли побачимося з вами на землі вашої батьківщини. Ми взяли клятву з наших синів — визволити Україну. Ми їм писали: «Пам'ятай: дім росіянина — твій дім, дім українця — твій дім, дім білоруса — твій дім... Ми поцілуємо ноги того узбецького воїна, який першим ступить на землю України».

У будинку голови колгоспу села Шрома, Махарадзевського району Грузії, тов. Міхак Орагвелідзе на самому почесному місці лежать разом «Кобзар» Тараса Шевченка і книга Шота Руставелі, як символ чудової дружби грузинського та українського народів.

«Москва — наше сонце, Київ — наш брат; до Москви через Київ — світлий шлях», писали трудящі визволеної Молдавії своїм українським братам.

Азербайджан і Киргизія, Казахстан і Башкирія — всі республіки й народи радянської землі поспішали на допомогу Україні в дні війни і в дні її відродження.

Та, справді, немає слів таких, щоб розповісти про ту вирішальну роль, яку відіграв в історичній боротьбі України російський народ. Навіки вписані в історію світлі сторінки цієї великої дружби, скріпленої кров'ю у спільній боротьбі обох цих народів за свободу і незалежність, боротьбі славної і гордїй. Якби не російський народ, не його самовіддана допомога, не існувала б Україна, як самостійна, суверенна могутня радян-

ська держава, не розвивалася б її національна культура, стогнав би український народ під ігом іноземних загарбників.

Москва — символ дружби радянських народів, серце нашої Батьківщини — відіграла виключно роль і у визволенні України, і у відродженні її народного господарства й культури. Допомога Москви Україні — це велична епопея дружби і братерської солідарності. Москвичі допомагають відбудовувати Харківський тракторний завод, москвичі допомагають відродженню шахт і заводів Донбасу. Устаткування з маркою московських заводів іде і в Дніпропетровськ, і в Київ, і в Дрогобич, і в Сталіно. Москвичі передають українцям свій досвід організації та удосконалювання виробництва. Москвичі розробляють проекти багатьох нових велетенських споруд на Україні. Із Москви йде на Україну світло передової соціалістичної культури.

Колиска Великого Жовтня — Ленінград, легендарне місто-герой вносить неоціненний вклад у справу відродження промисловості України.

А допомога Уралу, Сибіру, Поволжя — допомога уралмашівців, тагілців, челябінців, магнітогорців, кузнечан, саратовців? Скрізь і всюди росіяни приходять на допомогу українцям — у промисловості і сільському господарстві, у наукових лабораторіях і в аудиторіях вузів.

Який глибокий, благородний смисл таїться в зверненні колективу Уралмашзаводу до всіх трудящих Свердловської області, написаному ще восени 1943 року:

«Ми ясно уявляємо собі, яка величезна робота лягає на наші плечі в зв'язку з відбудовою промисловості, зокрема чорної металургії Донбасу і Придніпров'я... Докладемо всіх сил, мобілізуємо нові резерви, щоб у найкоротший строк відновити чорну металургію Півдня».

Велика Вітчизняна війна була всебічним випробуванням усіх матеріальних і духовних сил кожного народу. Вона була серйозним випробуванням і дружби народів СРСР. Ця дружба трудящих усіх націй нашої країни ще більше загартувалася і зросла.

Як ми, радянські люди, горді свідомістю того, що світові звирячого націоналізму і расової зненависті, ідеологами та проповідниками якого виступають англо-американські реакціонери, провокатори і палії нової війни, — що цьому розтлінному й відживаючому світові протистоїть Радянський Союз, в якому всі народи об'єднані нерозривними узами дружби і братерства!

Яке щастя для українського народу, що він живе в сім'ї радянських народів!

І сьогодні, у велике свято всієї країни, в радісний і знаменний день 30-річчя УРСР з глибини душі виникають слова гарячої подяки братньому російському народові і всім радянським народам-братам, доблесній Радянській Армії-визволительці, партії більшовиків, мудрому, рідному Сталіну.

1948

БЛАГОРОДНА МІСІЯ СІЛЬСЬКОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ

Недоумкуваті політики з Уолл-стріту брязкають зброєю і, щоб замаскувати свої імперіалістичні задуми, щоб обдурити народ, лякають світ, що знудьгувався за спокійним життям, вигаданою ними «комуністичною агресією». У криках і лементі про «підступи комуністів» — тваринний страх перед ростищою силою демократії й соціалізму, перед досягненнями Радянської Країни, яка самовіддано й успішно загоєє рани війни, перед зростанням та зміцненням країн народної демократії. Політики з Уолл-стріту прекрасно усвідомлюють, що чим більше зростатимуть сили справжньої демократії, чим швидше буде розвиватися й міцніти Радянський Союз, тим менше у реакції буде шансів нав'язати світові нову криваву війну.

Так, панове капіталісти, поганий у вас сьогодні настрій. І не сподівайтесь, що він зміниться на краще. Економічна криза вже стукає у ваші двері, це по-перше. І по-друге: нелегко, мабуть, вам, бідолашним, переживати таку річ, як те, що ми тут, у Радянському Союзі, пишаємося і радіємо з усе нових і нових перемог нашої мирної творчої праці, радіємо з трудової весни своєї,— весни всепереможної.

Ми радіємо, що цілі області нашої країни уже завершили сівбу ранніх культур. Ми радіємо з успіхів врубашиністів Донбасу Крутоуса і Федорчука, Орешкіна й Очепіри. Ми з не-послабною увагою стежимо за змаганням шахтарів-вибійників Тюрєнкова й Сирєдова. Метод Тюрєнкова, що є новою системою колективної стахановської роботи, гаряче обговорюють гірники, інтелігенція, учені країни.

Коли говорять — «дружна весна» про природу, яка швидко і буйно розвивається під живодайним промінням сонця, то тепер поняття «дружна весна» стосується насамперед людей. Ніколи ще на колгоспних і радгоспних полях не кипіла така дружна й організована робота. Ніколи ще не було такого ве-

ликого піклування про новий урожай. Бо він є сталою, надійною запорукою нових величезних успіхів Радянської Країни, її дальшого зростання, її дальших перемог, запорукою дальшого добробуту і радощів радянських людей.

І як же не радіти нам, що промисловість Ленінграда, звідки пролунав заклик боротися за виконання сталінської післявоєнної п'ятирічки за чотири роки, достроково виконала квартальний план, — як не пишатися чудовими підсумками першого кварталу, опублікованими в повідомленні Державного Планового Комітету!

Мільйони колгоспників Радянського Союзу, зокрема — колгоспники України, розгорнули широкий наступ за високі — і що найважливіше — стійкі врожаї.

Трудівники сільського господарства нашої республіки дали великому Сталіну непорушну клятву — зібрати в 1948 році високий урожай. 28 тисяч колгоспів і 1240 машинно-тракторних станцій обговорювали лист вождю нашому і зобов'язалися свято виконати дане ними слово.

Відчуття щастя, злиття праці з наукою, повсюдне народження героїзму — ось відмінні риси повнокровного життя нашого радянського. В той час, як у країнах капіталізму гинуть тисячі людей, будучи занедбаними, неваженими, затурканими, — в нашому житті кожний трудящий Країни Рад має необмежені можливості для виявлення своїх здібностей, для свого піднесення і зростання.

«Тут трудова людина, — говорить товариш Сталін, — не може почувати себе занедбаною і самотньою. Навпаки, трудова людина відчуває себе у нас вільним громадянином своєї країни, свого роду громадським діячем. І якщо вона працює добре і дає суспільству те, що може дати, — вона герой праці, вона овіяна славою».

Коли я слухав виступи майстрів високих урожаїв на республіканській нараді передовиків сільського господарства України, я думав: яка це велика радість, що в нашій країні є так багато овіяних славою! Коли я слухав там же виступ керівника більшовиків України Микити Сергійовича Хрущова, який говорив про зростання нових, чудових людей нашого колгоспного села, я весь ніби наелектризований був, — бо: яке це, дійсно, величезне досягнення, що трудящі нашої країни вже твердо знають шлях оволодіння справжнім щастям і так само твердо цим шляхом ідуть! Тільки в умовах радянської влади, колгоспного ладу такі люди, як голови колгоспів Ф. І. Дубковецький, М. П. Коваль, С. А. Кузнець, М. О. Посмітний, як брига-

дири тракторних бригад О. В. Гіталов, Я. М. Шульга та інші, могли стати на широкий шлях державної діяльності, на шлях того культурного розвитку, на якому виростають нові кадри сільської інтелігенції. Це люди широкого розумового кругозору, невичерпної творчої ініціативи, люди, які жадібно тягнуться до знань, неспокійні новатори сільськогосподарського виробництва.

Про те, як прокласти шлях до щастя, не один писав філософ. Але жоден з них не зміг розв'язати цього питання. Григорій Скворода, наприклад, колись запитував:

Щастя, де ти живеш? —
Горлиці, скажіте.
Чи в полі вівці пасеш? —
Голуби, возвістіте.

Приватна власність у дореволюційній Росії справляла, як і тепер у капіталістичних країнах справляє, отупляючий вплив на свідомість селянина, робила його життя замкненим, темним, варварськи-егоїстичним. Нестерпно тяжкою і гіркою була праця селянина.

Зовсім іншим життям живе нині радянське колгоспне селянство, бо громадська праця в колгоспах стала джерелом можливості й культурності.

Поєднати свої особисті інтереси з інтересами всього народу, віддати свої сили партії Леніна—Сталіна, Батьківщині нашій — радянській державі — от у чому полягає повне щастя радянської людини.

Нехай видзвонює гілля,
Нехай дощі спадають часті.
Нехай зволожена земля
Радянським людям родить щастя!..
І тракториста бригадир
Обняв, як перед боем друга.
І борозна — півметра виір —
Крилом ударила з-під плуга.

(Василь Швець)

Багато передових колгоспників і колгоспниць Радянської України удостоєні високих урядових нагород. Тільки у нас на Україні понад 250 найкращим майстрам колгоспних і радгоспних ланів присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці, тисячі передовиків сільського господарства нагороджені орденами і медалями.

Але завдання і фронт нашого руху вперед безперервно розширюються. Те, що вчора зробили окремі передовики, — сьогодні треба повторити на ланах цілих колгоспів, районів, областей. Яку захоплюючу перспективу використання могутніх резервів і можливостей колгоспного ладу на Україні відкривають рішення XVIII Пленуму ЦК КП(б)У та оголошені слідом за ними листи Ради Міністрів УРСР і ЦК КП(б)У, звернені до трактористів і трактористок, до колгоспників і колгоспниць, полеводів і тваринників, до спеціалістів сільського господарства!

Яка велика і благородна роль сільської інтелігенції в боротьбі за дальше зміцнення колгоспного ладу! І, насамперед, яка велика вона в боротьбі за високий урожай нинішнього року, за всебічний розвиток громадського тваринництва, за достаток усіх сільськогосподарських продуктів! Сільська інтелігенція глибоко усвідомлює своє місце у всенародному поході за врожай, за достаток усіх сільськогосподарських продуктів.

— Ми не сміємо стояти осторонь від історичної боротьби за виконання п'ятирічки за чотири роки! — от що стало справжнім девізом, справою честі сільського інтелігента. І кожний день показує нам яскраві приклади втілення цього лозунга в життя.

У селі Голоківському, Олександрійського району, Кіровоградської області, учителі й агрономи створили колгоспний лекторій.

У Котовському районі, Одеської області, сільські інтелігенти за два останніх місяці прочитали колгоспникам 126 лекцій.

Про величезний потяг трудівників колгоспного села до знань, до культури, про кругозір наших людей, що незмірно розширився, свідчить численна аудиторія, яка з великою і напруженою увагою слухала лекцію з питань філософії, прочитану цими днями кандидатом філософських наук тов. Ц. А. Степаняном у колгоспі «Червона Україна» села Гоголів на Київщині.

А ось ще, кілька прикладів, які ніби яскравим світлом осяють великі можливості нашої сільської інтелігенції.

Завідуючий школою с. Долиняни, Городоцького району на Львівщині, Іван Тимофійович Зимницький створив сільський агітколлектив у складі 20 чоловік. Агітатори, керовані тов. Зимницьким, невтомно працюють серед колгоспників і селян-одноосібників, використовуючи всі форми агітації і пропаганди — бесіди і збори, лекції і доповіді, художню самодіяльність і літературу. Тільки за останній час агітатори провели десятки

бесід з селянами про переваги колгоспного ладу, про завдання проведення весняної сівби. Переді мною лежить номер «Львовської правды», де надруковано «План роботи агітколективу села Долиняни на час проведення весняної сівби». Усе передбачено в цьому плані: і розстановка агітаторів, і теми бесід, і масово-політичні заходи, і участь агітколективу в культурно-освітній роботі, і, нарешті, заняття та інструктивні бесіди з агітаторами. Цей план чудовий своєю продуманістю, політичною цілеспрямованістю і конкретністю поставлених завдань.

У селі Довжок, Ямпільського району, Вінницької області, є клуб, яким тепер керує демобілізований з армії гвардії лейтенант Петро Рогожа. Найжвавішу, найдіяльнішу участь у роботі клубу бере сільська інтелігенція — вчителі, агрономи, працівники лікувального пункту. Клуб стає справжнім осередком культурного життя села. В агротехнічному гуртку, що його відвідують не менше ста чоловік, читає лекції дільничний агроном Підлісівської МТС тов. Кушнір. Хоровим гуртком керує вчителька тов. Ворник. Драматичний гурток, який працює під керівництвом тов. Гром, дає вистави не тільки у Довжку, а й у навколишніх селах.

Наскільки клуб неодмінною умовою входить у життя й побут колгоспного села, можна бачити хоч би з такого прикладу. Колгоспники сільгоспартії «Комінтерн», Довбиського району, Житомирської області, своїми силами і коштами будують клуб, закінчення якого вони вирішили приурочити до свята 1 Травня:

Таких фактів можна навести багато.

Зростання політичної активності сільських учителів, агрономів, лікарів є прямим результатом керівної і виховної ролі партії Леніна — Сталіна щодо інтелігенції. Сільська інтелігенція стає все більш надійною опорою районних і колгоспних партторганізацій в масово-політичній і культурно-освітній роботі. І плоди цієї роботи часто хвилюють нас своєю значимістю, глибоким змістом, що криється в них. Як багато нам говорить, наприклад, такий факт. У селі Холодна Балка, Одеського району, з членів колгоспу «Ударна п'ятирічка» створено драматичний гурток. Один з чергових спектаклів — п'єса «Безталанна». Постановник — 70-річний колгоспник С. Вітра. Художнє оформлення — 75-річного колгоспника Д. Аранкевича. В обох стариків невгамовна молода енергія. Обидва гаряче обговорюють постановку, хвилюються, сперечаються, залучаючи до творчої дискусії акторів-колгоспників Кашенка, Беер, Михальченка і інших.

Хотілося б нам знати, чи знайдеться в усій Америці — і Південній і Північній — хоч одне село, де спостерігалось б таке явище, сповнене найглибшого змісту і значення! І чи може, нарешті, в якій-небудь капіталістичній країні проста селянка обговорювати на сторінках газети проблеми культурної роботи серед молоді, як це робить ланкова артлі ім. 1 Травня с. Писарівка, Вінницького району, Герой Соціалістичної Праці Ніна Корсун у газеті «Вінницька правда»! Критикуючи хиби культурно-політичної роботи в своєму селі, Ніна Корсун пише: «Сільська молодь хоче йти в ногу з життям, учитися майстерності землеробства, узнавати все нове в науці, літературі і мистецтві... Ми вміємо і любимо працювати. Але ми хочемо культурно і весело проводити своє дозвілля».

Такі, як Ніна Корсун, — це нові, молоді паростки нашої сільської інтелігенції. Це — передові, найдопитливіші діячі колгоспного села. Але і старики тепер — люди, для яких газета, книга давно вже стали органічною потребою. Згадуються рядки з поеми Олексія Недогонова «Флаг над сельсоветом», які з великою життєвою правдою змальовують вечір у колгоспній хаті-читальні:

Насупленные вокруг стола
деды-колхозники сидят.

Читают «Правду», «Огонек»
от первых до последних строк:
об Индонезии спроси,
о тех правительствах «оси» —
забыли? Боже упаси!
Всю правду знают на зубок —
от первых до последних строк...

Пока читают мужики,
в углах орудуют кружки:
хромой солдат с ребятами
беседует об атоме,
о свойствах агрессивного
снаряда реактивного.

К концу подходит книжица;
к закрытию время движется.
А завбиблиотекою,
спокойствия владычица,
стоит за картотекою
так тихо, что не дышится.

Тільки в умовах радянської, соціалістичної держави, колективного господарства, в умовах громадської власності, в умовах ростущої механізації сільськогосподарського виробництва так бурхливо й яскраво розвивається культура села,

стираються грані між фізичною і розумовою працею, зникає різниця між селом і містом. З кожним днем все більше й більше розширяється політичний та розумовий горизонт колгоспника. А тимчасом, не тільки села, але й міста «благоденствуючої» Америки косніють в розумовому убозтві, політичному неуцтві, у кричущих забобонах.

Презрєнна культура імперіалістичних хижаків! Не можу не згадати, що за відомим усім нам планом братів Олсоп — дехто в США мріє про створення штучних супутників землі як... військових баз у світовому просторі. На конструювання їх, як визнають брати Олсоп, необхідні будуть величезні, «астрономічні» затрати. І це в той час, коли на потреби культури в державному бюджеті США асигновані якісь жалюгідні копійки.

Сільські вчителі, лікарі, агрономи, культпрацівники несуть у колгосп свої знання, досвід, культуру, допомагають зміцнювати колгоспне господарство, раціоналізувати працю, домагати своєчасного виконання державних зобов'язань.

На жаль, є ще частина сільської інтелігенції, яка не живе всім багатогранним життям колгоспного села. XVIII Пленум ЦК КП(б)У записав у своєму рішенні:

«Завдання партійних організацій полягає в тому, щоб широко залучити сільську інтелігенцію до активної політичної і культурно-освітньої роботи на селі, до ще більш активної участі її в громадському житті колгоспів, МТС і радгоспів, до проведення лекцій, доповідей і бесід на політичні, природознавчо-наукові і агротехнічні теми, до організації колективних читань творів художньої і політичної літератури серед колгоспників, працівників МТС і радгоспів».

Життя наших колгоспів швидко йде вперед. Сільський інтелігент не може бути байдужим споглядачем цього життя. Якщо в колгоспі порушується Статут сільгоспартілі, якщо немає порядку в артільному господарстві, і колгосп і колгоспник, а значить, і Радянська держава зазнають збитків, — то вчитель, лікар, агроном не можуть, не повинні мовчати.

Якщо в колгоспі не додержуються правил агротехніки, нерационально організовано працю, погано використовуються машини, тяглова сила, якщо зобов'язання перед державою виконуються з запізненням, повільно, то вчитель, лікар, агроном — передові люди села — не можуть, не повинні мовчати.

Якщо праця і досвід передових колгоспників не поширюються у великому масштабі в сільськогосподарському виробництві, якщо в колгоспі не додержують державних строків, не домагаються високої якості робіт, якщо деякі колгоспники по-

рушують трудову дисципліну, не виробляють мінімуму трудоднів, то вчитель, лікар, агроном не можуть, не повинні мовчати.

У своїй доповіді на XVIII Пленумі ЦК КП(б)У про відбудову й піднесення сільського господарства і партійно-політичну роботу на селі Микита Сергійович Хрущов сказав:

«Ми маємо на селі величезну армію радянської інтелігенції — вчителів, агрономів, медичних працівників, які, коли їх залучити, змогли б часто виступати з хорошими лекціями і доповідями». Але Микита Сергійович разом з тим зазначив, що... «недосить дбають райкоми і про ідейно-політичне виховання самої інтелігенції, а деякі секретарі райкомів, займаючись виключно господарськими справами і діючи тільки самими розпорядженнями, не відчувають навіть потреби знатися з інтелігенцією.

Необхідно, щоб партійні організації, райкоми були повсякденно зв'язані з інтелігенцією, з активом на селі, дбали про їх політичне зростання. Тоді вся наша робота на селі набере ширшого розмаху, стане більш змістовною і повнокровоною».

Сільський інтелігент — це не просто культурник, це діяч більшовицької культури, це активний будівник нового життя, слово і діло якого відчувається у всіх куточках життя сучасного села.

Тепер сільська інтелігенція складає серйозний іспит. Вона повинна стояти в перших лавах борців за високий урожай. У цьому — її висока і благородна місія. У цьому — запорука дальшого розквіту колгоспного села, його економіки, його культури й побуту.

НАВІКИ З ВЕЛИКИМ РОСІЙСЬКИМ НАРОДОМ!

Триста років тому переповнилась чаша терпіння українського народу. Клеочучі сили народного гніву все більше і більше нагромаджувались, наростали, і потрібний був лише поштовх, щоб вони вогнедишучою лавою прорвались назовні, спопеляючи ненависних і лютих гнобителів.

Україні загрожувала небезпека бути розчленованою на частини.

Українська селянська біднота, знедолена «сірома», напівголодні і безправні ремісники, запорозьке козацтво знову піднялись на боротьбу проти польських панів, проти феодального гніту взагалі, проти гніту національного і релігійного.

На чолі Визвольної війни українського народу стала людина видатного полководницького таланту і державної мудрості — Богдан Хмельницький.

«Кому з вас любима цілість і честь вітчизни, — закликав він, — ідіть до нас... Краще на полі війни від зброї бранної загинути, ніж в домах своїх, як боягузом побієнним бути».

І «хлопство», — як визначили характер цього повстання Маркс і Енгельс, — під керівництвом Богдана Хмельницького, — примусило здригнутися і польських магнатів — поточьких і калиновських, і українських — четвортинських і киселів, і литовських — тишкевичів і радзивіллів. Їх самовпевненість в швидкому розгромі повсталого народу уступила швидко місце замішанню і страху, бо вони вже відчували, що в тяжкій кривавій війні український народ шукає братерської допомоги і підтримки у російського народу. Так, український народ твердо вірив, що тільки російський богатир врятує його від вікового рабства.

«Да исполнится из давних веков глаголемое пророчество», говорив Хмельницький, висловлюючи цим гарячим побажанням прагнення українського народу до союзу, об'єднання з Росією.

І це прагнення здійснилось. Переяславська Рада 1654 року була вінцем Визвольної війни. Україна приєдналась до Росії. Російський і український народи навіки-вічні зв'язали свою історичну долю.

Наскільки було бажаним для українського народу приєднання України до Росії, видно з «Літопису Самовидця», в якому читаємо: «по всій Україні увесь народ з охотою то учинив» і «немалая радість межі народом стала».

Приєднання до Росії врятувало український народ від поглинення панською Польщею і султанською Туреччиною, і Україна після цього з полегшенням зітхнула. Але тільки Велика Жовтнева соціалістична революція, тільки партія Леніна — Сталіна відкрили українському народу шлях до справді вільного і щасливого життя.

«Велика Жовтнева соціалістична революція, — сказав В. М. Молотов в своїй промові 24 січня 1948 року на ювілейній сесії Верховної Ради Української РСР в день 30-річчя Радянської України, — визволила народи старої Росії від кайданів капіталістичного рабства. Вона відкрила для народів усього світу шлях до комунізму, шлях до вільного, щасливого життя.

Слідом за російським народом український народ першим пішов цим шляхом. Історичною особливістю тут було те, що, ставши на радянський шлях, український народ добився, нарешті, здійснення своєї вікової мрії, створивши свою національну українську державу і поклавши цим початок новій і, дійсно, славній епосі своєї історії. Таким чином, під зорею радянської влади виникла справді народна, соціалістична держава — Радянська Україна, яка вступила в дружну сім'ю радянських народів».

«Українська Радянська Соціалістична Республіка є соціалістична держава робітників і селян.

Політичну основу Української РСР становлять Ради депутатів трудящих, що виростили і зміцніли внаслідок повалення влади поміщиків та капіталістів, завоювання диктатури пролетаріату, визволення українського народу від національного гніту царизму та російської імперіалістичної буржуазії і розгрому націоналістичної контрреволюції.

Вся влада в Українській РСР належить трудящим міста й села в особі Рад депутатів трудящих.

Економічну основу Української РСР становлять соціалістична система господарства і соціалістична власність на знаряддя та засоби виробництва, що утвердилися внаслідок ліквідації капіталістичної системи господарства, скасування приват-

ної власності на знаряддя та засоби виробництва і знищення експлуатації людини людиною», такими немеркнучими словами починається Конституція Української РСР, кожна стаття якої свідчить про величезні історичні завоювання вільного українського народу.

Сторіччями був роз'єднаний український народ. І тільки радянська влада, могутня сила і зростаючий міжнародний авторитет СРСР зробили можливим воз'єднання всіх українських земель в єдиній Українській Радянській державі. Те, про що мріяв Богдан Хмельницький, те, про що так здавна мріяли українці в особі своїх кращих представників, революційних борців і виразників передових прагнень українського народу, нині стало дійсністю. Нині Радянська Україна об'єднує всі українські землі.

І зараз, коли з вершини цих історичних досягнень ми оглядаємо довгий шлях його минулої тяжкої і кривавої боротьби за свою свободу, — на цьому шляху перед нами виникає образ Богдана Хмельницького, який уособлював народ, що не захотів залишитися рабом і піднявся на смертельний бій з гнобителями. Звичайно, Хмельницькому і снитися не могло те, до якого розквіту через три сторіччя прийде його народ. Але він великий тим, що зумів надати стихії народного повстання необхідний тоді напрям, згуртував навколо себе кращі військові сили і кращих їх керівників і завоював собі авторитет справжнього вождя визвольного руху. Але насамперед Хмельницький великий тим, що прислухався до голосу свого народу і в Москві у великого російського народу знайшов могутню підтримку, яка вирішила успіх славної визвольної епопеї.

Українські націоналісти, ці запеклі зрадники і криваві кати народу, з ненавистю вимовляють ім'я Богдана Хмельницького і обливають його брудом. Вони з усіх сил перекручують суть Визвольної війни 1648—1654 рр., заперечуючи її класовий, антифеодальний характер, заперечуючи величезний вплив на український народ визвольної війни російського народу, який піднявся в 1612 році проти польсько-шляхетських інтервентів, розгромив їх і звільнив від загарбників рідну землю. З особливим старанням українські націоналісти замазують класове розшарування серед козацтва, мерзенну роль українських великих феодалів, які зрадили свій народ і разом з польськими панями нестримно пригнічували його.

То тут, то там іноді пролунає огидна брехня годованців Грушевського. В 1941 р. в Лондоні якийсь «історик» Г. Вернадський випустив англійською мовою книгу «Богдан — гетьман

України». В цій «праці» махровий націоналіст зображує Хмельницького розбійником і політичним інтриганом. Запалюваний націоналістичними задвірками, Вернадський дійшов до самих огидних наклепів на нашого Богдана. Трупним запахом українського «самостійництва» тхне від «вченої праці» Вернадського, який дещо модернізував відчайдушний наклеп всяких донцових, дорошенків та інших покидьків, які мріяли відторгнути Україну від Росії, від великого Радянського Союзу і знову надіти на шию українському народу ярмо експлуатації і рабства. Український народ з гнівом і огидою викинув з своєї землі катів, підручних гестапо, нинішніх лакеїв англо-американської реакції.

Навіки з російським народом! Глибокий історичний зміст і значення цього братерського союзу виражали такі передові, прогресивні українські діячі, як Тарас Шевченко, Марко Вовчок, Павло Грабовський, Іван Франко, Михайло Коцюбинський, Леся Українка. Вони бачили не тільки жандармсько-поміщицьку царську Росію, вони бачили представників іншої Росії — Росії Пушкіна і Некрасова, Добролюбова і Салтикова-Щедріна, Герцена і Чернишевського, бачили великий російський народ.

Якою глибокою, сердечною щирістю звучать слова Івана Франка: «Ми любимо великоруський народ і бажаємо йому всякого добра, любимо і виучуємо його мову. І руських письменників, великих світочів у духовнім царстві, ми знаємо і любимо... ми чуємо себе солідарними з кращими синами руського народу».

Навіки з російським народом! Ніяка сила не може похитнути братерську дружбу і союз з ним. Мудра ленінсько-сталінська національна політика більшовицької партії зробила цю дружбу і союз всіх народів СРСР такою могутньою силою, об яку не один раз розбивали собі лоби і ламали хребти вороги нашої соціалістичної держави.

Все, що ми бачимо навколо на широких просторах Радянської України — могутні заводи і шахти, неозорі колгоспні поля, знову розквітаючі міста, села, осяяні електричним світлом, нове життя на древніх українських землях, воз'єднаних з Радянською Україною, вузи і школи, переповнені юним поколінням, яке сміливо і бадьоро дивиться в свій завтрашній день, — все, все, чим ми любуємося і пишаємося, — все це плоди пишного, вічнозеленого дерева дружби радянських народів, плоди великих соціалістичних завоювань, досягнутих під керівництвом партії Леніна — Сталіна.

Ось цифри, які містять в собі величезний зміст: на кожні 100 душ населення України 18 чоловік вчатьс я зараз в тому чи іншому учбовому закладі. В той же час в Сполучених Штатах Америки, як заявив недавно міністр юстиції США Кларк, «зараз нараховується кілька мільйонів дітей, які не вчатьс я в школах, понад два мільйони дітей відвідують зовсім незадовільно школи; три мільйони дорослих ніколи не вчилис я в школі і десять мільйонів одержали таку недостатню освіту, що вони фактично є неписьменними».

Додамо до цього, що з державного бюджету США в цьому році на потреби культури виділяється лише 1 процент проти 28 процентів, призначених на воєнні цілі. Коментарі, як говоритьс я, зайві. Завтрашній день США за цими цифрами виглядає досить похмуро.

«О агрономи, філантропи, придумайте замість серпа якунебудь іншу машину: цим ви зробите величезну послугу приреченому на тяжку працю людству», — з гіркотою писав колись Тарас Шевченко, дивлячись на тяжку підневільну працю селянина.

Подивітьс я зараз на колгоспні поля України! На них знову, з кожним роком все більше і більше рухається тракторів, складних сівалок, косарок, комбайнів. А перед війною в сільському господарстві України було 90 тисяч тракторів, 31 тисяча комбайнів збирали врожай, 50 тисяч автомашин перевозили колгоспні вантажі.

Ніколи Україна не мала б всього цього, коли б вона не входила в Союз Радянських Соціалістичних Республік, коли б український народ не був зв'язаний братніми узами з великим російським народом. Тільки в радянських умовах серед «простих» людей, колись знедолених Ярем і Катерин, можуть вирости такі герої визволеної, дійсно натхненної праці, як Агрипіна Пармузіна, Олена Хобта, Яків Шульга, Марко Озерний і тисячі інших, чий груди прикрашають і Золоті Зірки, і ордени, і медалі.

Так, світло зі Сходу, світло Жовтня, світло Леніна і Сталіна освітило українську землю. Так і назвав одну з своїх статей, написаних в 1918 році, товариш Сталін — «Зі Сходу світло». Він говорив в ній про могутню визвольну хвилю, яка котилас я зі Сходу на Захід в окуповані німцями наші землі.

«Зі Сходу світло!

Захід з його імперіалістичними людоджерами перетворивс я в очаг тми і рабства. Завдання полягає в тому, щоб розбити цей очаг на радість і втіху трудящих усіх країн».

Світло зі Сходу, світло нашої соціалістичної Батьківщини осяє в наші дні країни народної демократії, які позбавилися за допомогою Радянського Союзу, за допомогою, насамперед, великого російського народу від гітлерівської тиранії, від влади реакційної зграї.

«Не можна забувати і про те,— говорив в своїй промові 24 січня 1948 року товариш Молотов, — що в прикордонних з Україною державах також сталися важливі зміни. Якщо раніше на заході і на півдні України були держави з реакційним, напівфашистським режимом, то тепер по всьому кордону України, що виходить за межі СРСР, розташовані держави, в яких утвердився новий, демократичний режим, режим народної демократії. Тим самим створено сприятливі можливості для зміцнення дружніх відносин з сусідніми державами».

Зокрема, польський народ, якого панські правлячі кола віками нацьковували проти українського народу, зараз зміцнює свою демократичну державу в умовах дружби і взаємної допомоги з Радянським Союзом, з Радянською Україною — своєю безпосередньою сусідкою.

І в боях за визволення Польщі від іга німецько-фашистських загарбників радянські полководці удостоїлись високих нагород і, в тому числі, встановленого радянським урядом ордена Богдана Хмельницького. Як це знаменно!

Ім'я Богдана Хмельницького, який побачив у дружбі, в нерозривному зв'язку, в непорушній єдності з російським народом рятівний шлях України, знають і шанують всі радянські народи, яких навіки з'єднала Велика Русь.

З любов'ю і повагою вимовляє ім'я Богдана Хмельницького білоруський народ, який разом з російським і українським народами вийшов з одного материнського лона — Київської Русі. На сторінках історії Білорусії навіки збережуться пам'ять про Хмельницького, який неодноразово посилав козацькі загони на допомогу білоруським братам, що піднімалися проти спільного ворога — ненависних панських гнобителів.

В літературі радянських народів, особливо в українській, ім'я великого гетьмана зустрічається неодноразово. Всім відомі, наприклад, кінофільм за сценарієм О. Корнійчука «Богдан Хмельницький», п'єса О. Корнійчука про великого гетьмана, яка ставилась на сцені багатьох театрів нашої країни. В українській прозі, поезії, образотворчому мистецтві образ Богдана Хмельницького творцями нашими відтворюється з вдячністю і любов'ю.

Про Богдана Хмельницького, про Тараса Шевченка, які

втілювали заповітні сподівання волелюбного українського народу, писав в дні Великої Вітчизняної війни проти німецько-фашистських загарбників вірменський поет Гурген Борян:

Но покуда мечи боевые у нас,
И пока небосвод голубой,
Живы в памяти нашей Богдан и Тарас,
Не бывать Украине рабой.

Дружба і союз з великим російським народом — це запорука дальшого процвітання Української Радянської Соціалістичної Республіки, запорука щастя і радості українського народу, всіх народів СРСР. Пліч-о-пліч з російським братом, з іншими братніми радянськими народами, осяюваний переможним прапором партії більшовиків, під проводом великого Сталіна іде український народ до тієї обітваної землі людства, ім'я якої — Комунізм.

1948

СПАДЩИНА БЕЗСМЕРТНОГО ТАРАСА — ДОРОГОЦІННИЙ СКАРБ НАШОЇ КУЛЬТУРИ *

Тільки той народ має право називатися безсмертним, який при всіх інших достоїнствах його уміє шанувати славних своїх попередників. Наш радянський народ — воістину безсмертний, бо він з особливою любов'ю зберігає свою дорогоцінну спадщину.

Широко в цьому році на велелюдних зборах по всьому Радянському Союзу шанували пам'ять Віссаріона Григоровича Белінського, пам'ять Олександра Миколайовича Островського, Нізамі, Алішера Навої...

А сьогодні усі ми з вами — з трудящими м. Канева й навколишніх районів — прибули ось сюди, на цю священну могилу, щоб відзначити вісімдесят сьомі роковини від дня похорону Тараса Григоровича Шевченка.

На багатолюдному ж бо мітингу сьогодні яскраво виявляємо ми з одного боку — любов і пошану до великого поета, великого революціонера-демократа, а з другого — силу народів Радянського Союзу, зокрема народу українського, — силу і могутність нашої культури.

Ми — могутні! Бо в нашій країні під проводом партії Леніна — Сталіна вже побудовано соціалізм, першу фазу комуністичного суспільства. Партія Леніна — Сталіна веде нас до комунізму.

Товариші! Ми безмірно раді з того, що в усі ці, після Великої Жовтневої соціалістичної революції, роки ми можемо звертатись до геніального народного письменника нашого, як до свого сучасника, як до живого. Ми не раз хотіли у нього позичити голосу його поетичного, коли казали нашим молодим поетам:

Нам треба голосу Тараса. Зичю
щоб прозвучать про наш могутній день!

* З промови на мітингу в Каневі 20 червня 1948 р.

Дорогий Тарасе! Та коли б ти встав та побачив, якою твоя **тепер** стала Україна — вільна, багата і прекрасна! — рівна серед рівних, в сузір'ї республік великого Радянського Союзу. Нащадки зневажених кріпаків та кріпачок-Катерин, яким ти бажав кращої долі, носять зараз на грудях своїх Золоті Зірки Героїв Соціалістичної Праці. Це зробила партія Леніна — Сталіна.

Ми вдячні тобі за те, що ти, разом з кращими представниками російського народу, розхитував підпори царизму і твердо вірив:

Оживуть степи, озера,
І не верстові,
А вольнії, широкії
Скрізь шляхи святії
Простелються...

Ми — могутні! Героїчна Радянська Армія під керівництвом Генералісимуса Радянського Союзу товариша Сталіна розгромила лютих фашистських загарбників, звільнила народи Європи з-під ярма гітлерівських людоджерів. Наша країна, як перед війною, так і зараз, є оплот миру в усьому світі.

І як би там не казились зараз недобитки фашистські, і скільки б їм не підскугилювали українсько-німецькі націоналісти, — усім їм буде один кінець, як колись про тогочасних ворогів народу говорив Тарас Григорович:

...не втечє
І не сховаєтєсь; всюдї
Вас найде правда-мста...

Ми — могутні! Бо наша радянська культура є найпередовішою в усьому світі.

А виникла ж вона, «розвинулась і досягла розквіту, — говорить товариш Жданов, — на базі критично переробленої культурної спадщини минулого».

Товариші! Ми безмірно раді з того, що до цього розквіту радянської культури, поряд із спадщиною Герцена, Белінського, Чернишевського, Добролюбова, — так близько підходить і докторається сьогодні спадщина Шевченка.

Наше народне господарство досягло нечуваного піднесення у післявоєнній сталінській п'ятирічці.

Розвивається наука, розвивається мистецтво. Окремо можемо тут сміливо сказати, що літературу радянську глибоко поважає все прогресивне людство — така вона сильна і висока.

Українські письменники під час Великої Вітчизняної війни переважно більшістю своєю були на фронтах і брали участь із зброєю в руках у боротьбі проти фашистів. Деякі з них полягли смертю хоробрих.

Зараз, у період відбудови, в час нечуваного зростання нашої країни, нашого народу, українські письменники ще активніше включилися в життя — на заводах, у шахтах, на колгоспних полях, — щоб дати достойні Сталінської епохи великі, глибокі, всеоб'ємлючі твори.

Якого розквіту досягла українська радянська література можна бачити вже з того, що багато хто з-поміж наших письменників удостоївся звання лауреата Сталінської премії.

І коли ми ще і ще раз говоримо про те, що нам треба голосу Тараса, то цим ми висловлюємо ту думку, що ми ще вище хочемо піднести свою радянську літературу, — і ми це зробимо!

Здобутки радянського народу не дають спокою недоумкуватим політикам із Уолл-стріту. У тваринному страху перед ростущою силою демократії та соціалізму, перед досягненнями Радянської держави капіталісти хочуть нав'язати світові нову криваву війну. Але Радянський Союз непохитною скелею стоїть на сторожі миру в усьому світі.

Радянська Україна у дружній сім'ї радянських республік, за допомогою й підтримкою великого російського народу, впевнено крокує до світлої мети — до комунізму.

ПОВНА ЧАША КРИШТАЛЕВА *

Ընկերնե՛ր.

Թույլ տվեք ինձ Սովետական Ուկրաինայի գրողներին
կողմից հայտնել ձեզ մեր ջերմ բողջակյան ողջունը:

Мені випала честь бути присутнім на радісному, на незвичайному торжестві вірменської радянської культури, на звеличанні великого сина вірменського народу — Хачатура Абовяна.

Крізь товщу століття сьогодні виразно ми чуємо голос його:

Երբ վոր կմեծանամ— խրրթին լեզվով էլ կխոսանք:

Тобто: коли я зросту — ми ще чудовою мудрою мовою заговоримо.

Устами Хачатура Абовяна ці слова сказав сам народ вірменський, який у боротьбі з гнобителями твердо вірив, що він іще зніметься вгору в своєму нестримному зростанні, — народ, який перед лицем всього світу гордо ворогам своїм заявив: — на кого ви меча піднімаєте?

Հայոց մեծ ազգին չեք ճանաչում?

(Хіба не знаєте великого вірменського народу?).

Сьогоднішне наще торжество говорить за те, якої висоти і сили досягла тепер вірменська радянська культура, — чудес-

* Виступ у м. Єревані на урочистому засіданні, присвяченому 100-річчю від дня смерті видатного вірменського письменника Хачатура Абовяна.

ної сили, про яку навіть і помишляти не міг Хачатур Абовян у своїх пророчих висловлюваннях.

Це стало можливим лише завдяки радянській владі, завдяки партії Леніна — Сталіна, завдяки повсякденному батьківському піклуванню товариша Сталіна про долю всіх народів нашої Батьківщини і, зокрема, народу, який породив Хачатура Абовяна.

Багатющі результати героїчної, самовідданої праці людей, овіяних славою, — робітників, стахановців ланів та інтелігенції.

Так! Воістину Радянська Вірменія сьогодні казково, по-богатирському зросла і заговорила мудрою мовою, мовою досягнень.

Партія Леніна — Сталіна відкрила нам можливість черпати найдорожче, найпередовіше з культурної спадщини наших народів.

Спадщина Хачатура Абовяна настільки нам співзвучна, що ми багато які заклики його відчуваємо, немов заклики нашого сучасника.

Із глибини століття чути нам голос Абовяна.

*Օրհնեցեք քուրի քուր, ջան ջանի արք, իրար
սիրեցեք:*

Тобто: — благословляйте прихід росіян, живіть як одна душа, любіть один одного.

Хачатур Абовян говорить тут про той час, коли з пазурів персів Вірменія була врятована росіянами.

Нам, українцям, це особливо близько й зрозуміло. Бо ж справді: що могло б статися з Україною в ті трудні моменти історії, як на неї нападали турки, шведи, німецькі загарбники, коли б не було допомоги з боку старшого нашого брата, великого російського народу.

Ленінсько-сталінська національна політика широко відкрила нам двері дружби народів. Великий російський народ у нас в цій дружбі на першому місці.

Радянська Вірменія — це чаша, повна плодів.

Повна чаша кристалева!
Всі в саду в плодах дерева!
Це ж дерева з його саду,
зелен саду-винограду!

Славно ж ми того піснями,
чий сьогодні дух із нами
й сила творча, полум'яна —
Хачатура Абовяна!

Розцвіта Вірменія
під рукою генія,
генія СТАЛІНА,
волею насталена!

Абовяне, Абовяне!
Хай на нас твій образ гляне!
Сонце! Радість! Люди в хаті!
Всі ми дружбою багаті!
Ми йдемо вперед, дерзаєм!
Ворог встане — розтерзаєм!
Служать нам і гори й ріки!
Те, що строім, — те навіки!

Розцвіта Вірменія
під рукою генія,
генія СТАЛІНА,
волею насталена!

Дозвольте піднести на нашому торжестві подарунок від українського народу — збірку творів Хачатура Абовяна українською мовою.

Сміливість, безстрашність, самовідданість — ось що вражає нас у вдачі Абовяна. Полум'яний патріот своєї батьківщини, який перший заговорив з народом його ж зрозумілою мовою — Абовян не тільки не боявся розкрити рани Вірменії, та ще і вказав, як гоїти ці рани, щд треба зробити вірменському народові. Передусім — бути нещадним до ворогів.

Хачатур Абовян зле висміяв тих, хто над головою вовка читав євангеліє або ж мораль, а вовк тим часом покрикував: — Та ж хутчій читайте, бо отара розбіжиться.

Ні, не мораль читати ворогові, а як здумає напасти на нас, так бити його по голові, бити так, як била його славна Радянська Армія в час Великої Вітчизняної війни, щоб і не встав він більше, проклятий!

1948

КНИГА ЖИТТЯ

Хлібом, добутим у суворих битвах за ворожай, повняться тепер засіки Радянської України. Дедалі більше металу, машин, верстатів випускають заводи. Множаться духовні багатства республіки. А як ростуть, підіймаються, розправляють свої богатирські плечі й самі наші люди — герої боїв і труда, будівники комунізму!

Пісні — могутні і дзвінки — складають про них.

Радісно говорити про успіхи соціалізму в день Конституції. Сталінська хартія свобод — найбільший здобуток людства. Конституція — наша гордість, наше щастя, те, чим живе й дишає вільна радянська людина. «Книгою життя» називає народ свою Конституцію. На її золотих скрижалях записані благородні закони соціалістичної демократії. Під її прапором борються, будують, творять наші люди.

Переддень відкриття з'їзду письменників Радянської України збігся з днем Конституції. Коли на трибуні з'їзду ми говоритимемо про успіхи української радянської літератури, то, значить, говоритимемо про торжество Сталінської Конституції, про переваги соціалістичної демократії, яка піднесла людину на нечувану висоту, розкріпостила її творчі сили. Натхнені Конституцією, будують радянські люди цехи «Запоріжсталі», б'ються за ворожай на колгоспних ланах, оволодівають висотами науки в університетських аудиторіях, створюють величні симфонії, книжки.

Ми славимо Конституцію, коли говоримо про досягнення нашої літератури. Адже наші книжки відображають радянську дійсність, де панує справжня свобода, де знищено всі види й форми рабства, експлуатації, нерівності, де труляша людина є господарем життя. Тим-то «прості люди», герої книжок Олександра Корнійчука, Володимира Попова, Івана Рябкляча — шахтар Макар Діброва, металург Крайнев, колгоспник Золо-

тотисячник — так ревно, по-хазяйськи піклуються про долю шахти, заводу, колгоспу, бо вони бачать в них своє, народне добро, бо їхні інтереси і інтереси держави єдині, спільні, становлять одне нерозривне ціле.

А який класовий антагонізм, соціальна нерівність панують у капіталістичних країнах з їх долларовою «демократією», з їхньою владою «золотого мішка»!

У світі, де правлять зажерливі хижаки з Уолл-стріту і Сіті, все — економіка, політика, культура, мистецтво поставлені на службу правлячої верхівки. Цинічне панування капіталу — суть буржуазних демократій.

У світі наживи багатіють промислові й фінансові тузи, стають безробітними і втрачають шматок хліба трудящі маси. В 1917 році в США налічувалося, за офіціальними даними, 6 компаній з активом у мільярд долларів і вище. А в 1942 році таких компаній стало вже 32, причому їх загальний актив збільшився майже в 7 раз, з 10 до 67,6 мільярда долларів. Так жириють, розбухають американські товстосуми.

Інше бачимо ми там у народних низах. Дослідження «Комісії національних ресурсів», проведене в 1939 році, показало, що 8 мільйонів американських сімей перебували «постійно на грані голоду» і 11 мільйонів сімей «боролися із злиднями». Дві третини всієї кількості сімей, наявних у США, ледве животіли, неймовірно бідували, мучилися й страждали. Нидіють вони й тепер, після другої світової війни. 60 процентів усіх сімей заокеанської республіки не мають прожиткового мінімуму.

Не краще стоїть справа на батьківщині Шекспіра і Байрона. В Англії, за даними професора Хілтона, два проценти власників володіють 67,5 процента всіх багатств. 4 мільйони сімей — із загальної кількості в 12 мільйонів — насилу зводять кінці з кінцями; інші 4 мільйони сімей не вилазять з боргів. Ось воно, без гриму й прикрас — справжнє лице буржуазної демократії! Одні — пожадливо оббирають, грабують, безстыдно збагачуються, інші — голодують, живуть у злиднях, безжально затиснуті в лещатах капіталістичної експлуатації.

Як же можуть пани бевіни розпинатися про соціальний «рай» за Ламаншем? Нема там про нього й згадки. Зате приголомшуючих картин, у багато разів сильніших, ніж дантове «Пекло», можна скільки завгодно побачити на околицях Лондона.

На особистій корисливості, голому чистогані, меркантильних інтересах базується буржуазна культура — розтлінна, проституйована, смердюча.

Відомо всім, що книжковий ринок характеризує культурний рівень країни. Який же вигляд має цей ринок у США? Дамо слово прогресивному американському письменникові — Говарду Фасту, позбавленому волі тільки за те, що він наважився відкрито сказати правду про вітчизняних імперіалістичних хижаків, наважився обстоювати мир, прогрес, цивілізацію.

«Що ж відбувається в Америці? — запитує Говард Фаст. — Чому вона така скупа щодо літератури? Загалом кажучи, наш народ не читає, а ті, хто читає, і до того ж досить багато, — не читають хороших книжок. Виходить це не з лихої волі нашого народу... Американський народ є першою жертвою «культурних мавп» — господарів наших вітчизняних трестів; наша культура в першу чергу потерпіла від дивовижного й цинічного плану американських монополістів, плану, спрямованого на зниження рівня та зруйнування культури всіх народів.

Звернімося для початку до деяких статистичних даних, що стосуються, насамперед, художньої літератури. Сьогодні, на кінець видавничого сезону 1948 року, середній тираж роману в США менший за п'ять тисяч примірників. Середня ціна нової книжки — три долари. Книжка віршів розходить в середньому в кількості менше чотирьохсот примірників, і більшість американських видавців, виходячи з цього факту в своїй торговельній політиці, зовсім не видає поезію. Середній тираж збірника оповідань — менший за три тисячі примірників...»

Такими мізерними тиражами видається в Америці художня література. Якщо й випускають там книжки великими тиражами, то це брудна макулатура, книжки, що смакують убивства, кримінал, порнографію, патологію.

А ось тиражі книг радянських письменників: «Тихий Дон» Михайла Шолохова видавався 128 раз у кількості близько 6 мільйонів примірників, «Молода гвардія» Олександра Фадєєва за короткий час розійшлася в 25 виданнях загальним тиражем у мільйон сто шістьдесят тисяч примірників. 45 раз видавалися на Україні п'єси Ол. Корнійчука в кількості 350 тисяч примірників. А коли додати до цього й інші республіки, то його книжки виходили ста виданнями — 17 мовами — в кількості одного мільйона примірників. Видано понад 600 тисяч примірників книжок Миколи Бажана. Я б міг указати й на те, що вірші автора цих рядків виходили 62 виданнями в кількості близько одного мільйона примірників.

Ось вони — разучі, що самі промовляють за себе, конт-

расти. Реакційні письменники в своїх творах проповідують расову і всяку іншу дискримінацію, розпалюють найбільш низькі пристрасті, ворожнечу, ненависть між народами, підбурюють до війни. Наша ж радянська, гуманістична література славить єднання, братерство, дружбу народів. Недаром на обкладинках книжок молодих письменників часто зустрічаємо ми слова — «Братерство», «Дружба». Це — не тільки назви, це — зміст творчості наших письменників.

Дружба народів — міць радянського ладу. Братерство радянських людей — суть соціалістичної демократії.

Ось що є джерелом натхнення для наших художників слова. Костянтин Симонов і Турсун-Заде, Симон Чіковані і Якуб Колас, Самед Вургун і Микола Бажан — різними мовами, але єдиними почуттями, висловлюють свою кровну зацікавленість долею всієї багатонаціональної радянської Батьківщини, яка цвіте під життєдайним сонцем Сталінської Конституції.

Ця непорушна дружба письменників зміцнюється особистими й творчими взаємозв'язками, спільною боротьбою за справу партії Леніна — Сталіна.

Хто може нас, могутніх, підкорити?
Хто в силі дружбу нашу розколеть?
Ми єсть свого народу вірні діти,
Од крові кров, од плоти рідна плоть...

Пушкін, Лермонтов, Маяковський, Горький, Руставелі, Нізамі, Навої, Абовян, Янка Купала, перекладені на українську мову, збагачують культуру нашого народу. Над перекладами класиків, а також сучасних прозаїків і поетів працювали й працюють багато майстрів української літератури — Бажан, Рильський, Первомайський, Сосюра, Малишко, Терещенко. Мені було радісно піднести вірменському народові на ювілейних торжествах Хачатура Абовяна — дарунок дружби — том його творів, любовно виданий українською мовою. Так само приємно й російському письменникові побачити десь у рязанському селі роман Олеса Гончара «Прапорнощі» в перекладі на російську мову. І хіба не знаменним є той відрадний факт, що в роботі з'їзду письменників України братимуть участь представники братніх літератур РРФСР, Білорусії, Грузії, Вірменії, Литви та інших республік!

Ясно, що на з'їзді з великою теплотою буде сказано про вплив на українську літературу великої російської літератури. Так само, як і про значення О. М. Горького в розвитку нашої літератури. І цього ніяк не можна обминути. Багатьом з нас

допоміг Горький. Сам я багато чого вчився у російських письменників. О. М. Горькому я завдячую тим, що він підтримав мене своїм підбадьорливим словом ще на самому початку моєї творчої діяльності.

На з'їзді неодмінно говоритимуть про чуття сім'ї єдиної, про зв'язок української літератури з літературами братніх народів Радянського Союзу, а також з літературами демократичних країн. Якраз до з'їзду виходить з друку книжка віршів болгарського поета-революціонера Христо Ботева в моїх перекладах на українську мову.

Перед з'їздом письменників усі ми, творці українського радянського слова, відчуваємо велике хвилювання. Це — хвилювання радості й гордості за здійснену нами творчу роботу. Всі письменники готують до з'їзду поеми, повісті, романи, драми, критичні дослідження, наукові праці.

Товариш Сталін назвав радянських письменників інженерами людських душ. Ось те мірило, з яким підходять до з'їзду до кожного з нас. Чи знає інженер людських душ свій матеріал у всій його повноті? Чи зв'язаний він з життям? Чи відобразив він у своїй творчості героїв нашого часу? Чи окрилена його творчість ідеями комунізму? Як він розуміє традиції і новаторство? Основне — це те, щоб письменник завжди звернутий лицем своїм, творчістю своєю до народу, до свого читача. А сприймання читачів наших давно вже змінилося порівняно з тим, яким воно було раніше. Справді, ливарник, шахтар, ланкова, воїн Радянської Армії глибоко зацікавлені в процесі створення великої радянської літератури. Багато хто з них уже не просто читачі, а письменники, самі добре проявили себе в літературі як поети, новелісти, піснетворці.

Ось вона, Сталінська Конституція в дії! Ось вони, великі резерви нашої літератури!

Українські письменники відчувають у своїй творчій роботі повсякденну допомогу з боку ЦК КП(б)У і особисто М. С. Хрущова.

Українській радянській літературі є що показати на з'їзді. Тільки за один цей рік у видавництві «Радянський письменник» надруковано близько сотні нових книжок, у тому числі багато перших літературних дебютів. Українські письменники яскраво відобразили в своїх творах і славні сталінські п'ятирічки, і боротьбу з відсталіми та ворожими елементами в країні, роки перемоги соціалізму, боротьбу з гітлерівськими загарбниками, і торжество перемоги над фашизмом, і пафос післявоєнного будівництва.

Але того, що ми дали досі, — мало, дуже мало порівняно з тим, чого чекають від нас радянський народ, більшовицька партія, кому ми завдячуємо всім нашим життям, усіма нашими творчими успіхами.

Хай же наше більшовицьке слово — міцне і дзвінке, як сталь, — гідно послужить великій справі створення духовного достатку в нашій країні.

1948

ХАЙ ПЕРЕМОЖНО ЛУНАЄ КРИЛАТА РАДЯНСЬКА ПІСНЯ!

Чудова пропозиція колгоспників Кам'янського району про встановлення на Україні свята пісні й танцю! До цієї пропозиції не можна не приєднатися! По-перше, в ній так ясно, як у краплині води, відбита життєва сила нашого радянського суспільного ладу. По-друге, ця пропозиція не може не сприяти появі та розвитку багатьох талантів з народу, появі нових хороших колективів, народженню нових, що хвилюють душу, пісень. І по-третє, цілком правильно підкреслена в ній потреба для радянських творців пісні — брати живу воду з невичерпного джерела народної творчості.

Перше свято колгоспники пропонують приурочити до 1950 року — до останнього року першої післявоєнної сталінської п'ятирічки.

Великі діла здійснює в нашій країні людина радянська, і вона неодмінно хоче успіхи свої в боротьбі за післявоєнну п'ятирічку гідно увінчати святом пісні й танцю — та ще й сама про це свою пропозицію урядові вносить! Ось — життєва риса радянського суспільного ладу як ладу справді народного!

Хіба можна бачити хоч щось подібне в країнах капіталістичних, де правляча кліка грубо зневажає народні інтереси, де безстыдно нехтують думку простих людей?

Усі ми недавно читали про те, як у паризькому передмісті Сен-Манде 54-літнього робітника-цементника так підло, так розважливо-спокійно поліцай убив пострілом в упор. І це тільки за те, що той розклеював листівки, які відтворювали плакат відомого французького художника Фужерона. Ось вона, неприкрашена дійсність буржуазного світу! Ніхто з близьких робітника-цементника не в силі звернутися до уряду. Та й навіщо звертатися, коли вбивця-поліцай, замість того, щоб зазнати заслуженої кари, сам виступає на суді... як свідок.

Усі ми недавно читали про так званий «чотирирічний план»

Англії, — він був поданий організації «Європейського економічного співробітництва». За відзивом газети «Дейлі уоркер» цей план являє собою не що інше, як план зміцнення капіталізму коштом трудящих. Безправ'я, найжорстокіше безправ'я народу — ось на що прирекли трудящих реакційні уряди капіталістичних країн. І після цього ще сміють їхні представники на Генеральній Асамблеї ООН говорити про права людини! Та ще свій фальшивий проект Декларації прав людини подавати — проект, який заперечує право на самовизначення націй, — проект, спрямований на те, щоб позбавити широкі народні маси можливості вести свою політичну і культурно-освітню роботу!

А в нас, що не день — то новий найяскравіший доказ того, якими справді великими правами користується вільна радянська людина, чії досягнення самі просяться бути прославленими крилатою піснею. Скільки героїв і героїнь праці народилося на радянській землі, особливо останнім часом! Величезною хвилюючою повістю про героїзм народу є наради передовиків сільського господарства, які проходять зараз. Ось, наприклад, славна полтавчанка — проста свинарка колгоспу «Політвідділ» Великобагачанського району Уляна Баган. Вона недавно зробила доповідь про свій досвід відтворення поголів'я свиней на засіданні Вченої ради Всесоюзного науково-дослідного інституту свинарства. До слів знатної колгоспниці уважно прислухалися московські професори, доктори біологічних наук. Членом Ученої ради цього інституту одноставно обрана Уляна Баган. Та хіба її робота не повинна стати предметом оспівування поета, оспівування композитора? Так, уже пишуть про неї пісню наші піснетворці, як пишуть і про багатьох інших героїв та героїнь нашої Вітчизни.

Я наводжу як приклад одну тільки Уляню Баган. А скільки подібних до неї, наших славних радянських людей є в кожній області України!

Як же нашим людям не думати про свято пісні? Воно матиме, ще раз скажу, величезне значення в справі створення нових пісень, підготовки та виявлення нових талантів, нових хороших колективів. Уже й тепер на післявоєнних олімпіадах, фестивалях, оглядах — таке розкривається перед тобою багатство талантів, що не можна не дивуватись, як високо знову підноситься наш народ після довгої війни з фашистськими загартниками!

Не так давно мені довелося бути на заключному концерті показу творчості агіткультбригад у Чернігові. Хочу сказати: і слово і драма там були — на висоті. Але особливо сильне спра-

вили враження на слухачів, і на мене в тому числі, хоріві колективи, колективи танцювальні, так само, як і окремі солісти.

До мене часто надходять листи, в яких трудящі просять мене, як депутата, поклопотатися про придбання музичного інструмента для того чи іншого талановитого їхнього земляка. Нерідко в листах надсилають мені й ноти, написані обдарованими самоуками. Багата наша земля на таланти, тягнуться наші люди до музичної творчості, до пісні, яка в усі віки була найкращою, щирою виразницею народних дум і сподівань.

Таланти з народу наш уряд підтримує весь час, ростить їх, виховує, плекає. Встановлення свята пісні й танцю ще більше посилить увагу до них з боку всіх нас, професіональних творців музики і слова, з боку теоретиків і практиків хореографії. Ми, радянські поети і композитори, повинні в першу чергу оспівати в своїх піснях бойові і трудові подвиги нашого героїчного народу. Для цього треба, щоб поети і музиканти повчились би в самого народу створенню пісні. Про це цілком правильно говорять у своїй пропозиції кам'янські колгоспники. Бо хоч і немало вже написано пісень, але все лихо в тому, що багато ще в них є непотрібних красивостей та викрутасів усяких.

У народі — простоти, мелодійності, ширості, краси — вчилися кращі піснетворці і композитори минулого. Загляньте у збірник пісень Миколи Лисенка і ви побачите, що він часто свої пісні записував з голосу народних співців та кобзарів, як, наприклад, кобзаря Остапа Вересая.

Так само робили й Микола Леонтович, Кирило Стеценко, Порфирій Демущий та інші наші композитори, які в народі черпали силу й красу своєї музики.

У 1920 році хорова капела Кирила Стеценка гастролювала на Єлизаветградщині, і я пам'ятаю (а я був у ній літописцем-хористом), як Стеценко, обслуговуючи концертами своєї капели широкі маси слухачів, у той же час не пропускав нагоди, щоб записати у народних співців що-небудь нове, цікаве, гідне уваги. Капела Кирила Стеценка була в тих місцях теперішньої Кіровоградської області, де колись зупинявся П. Чайковський, де жив П. Ніщинський і де молодим колись Карпенко-Карий ішов пішки 60 кілометрів, щоб узяти квитка на виступ негра-трагіка Ольвіджа, друга Тараса Шевченка.

Ми, радянські майстри слова і пісні, неодмінно повинні вчитися в народі, брати з його багатющих скарбниць усе те, що може піти на користь нашої творчості, що може придатися в нашій боротьбі за створення високоідейного і художньо-досконалого радянського мистецтва.

Більшовицька партія, устами товариша А. О. Жданова, справедливо питала в радянських композиторів:

«...Чому у ваших музичних творах так мало використані народні мелодії? Чому повторюються хиби, які критикував ще Серов, коли вказував, що «вчена», тобто професіональна, музика розвивається паралельно і незалежно від народної? Хіба у нас інструментальна симфонічна музика розвивається в тісній взаємодії з народною музикою, — чи то буде пісня, концертна чи хорова музика? Ні, не можна цього сказати. Навпаки, тут, безумовно, є розрив, зв'язаний з недооцінкою нашими симфоністами народної музики».

В торішній постанові ЦК КП(б)У про стан і заходи поліпшення музичного мистецтва на Україні також підкреслювалося, що багатство музичної творчості українського народу, його пісенне мистецтво відкривають перед композиторами України широчезні можливості для творчості. Проте серед українських композиторів була значна група музикантів, які неглибоко, пасивно — по-утриманськи ставилися до народної музичної й пісенної творчості. В своїх творах вони не розкривали ідейно-художнього змісту і музичних особливостей народної пісні, творчо не осмислювали її і не збагачували героїчною сучасністю. Музика цих композиторів млява, пасивно-споглядальна, емоціонально-безбарвна, по-міщанському сентиментальна.

Звичайно, ці слова повною мірою стосуються також і всіх нас, радянських поетів.

В осмисленому, творчому звертанні до джерел народної музики, що завжди робили кращі, передові композитори, — вірний шлях боротьби з формалістичними викрутасами, які вихолощують і при корені підривають здорову основу музики.

Нехай ламаються й кривляються за океаном формалістичні фіглярні типу творця школи атоналістів — Арнольда Шенберга. Для тлетворного, що вбиває все живе, буржуазного мистецтва — це не дивно.

Нам, радянським митцям, партія вказала ясний творчий шлях — чуйно прислухатися до естетичних запитів народу, правдиво відображати в своїх творах його багате духовне життя.

А тому дні підготовки до організації республіканського свята пісні й танцю повинні бути відзначені кипучою діяльністю як самих учасників художньої самодіяльності, так і творців-професіоналів, щоб наші пісні, наша музика словом і мелодією громили, знищували формалізм, який мертвить живу душу мистецтва.

Безпомилково можна сказати, що всі області Радянської України багаті на хорові і танцювальні колективи, всі вони могли б стати ініціаторами звернення про встановлення свята пісні й танцю.

Але ось — ініціатива все-таки за колгоспниками Кам'янського району Кіровоградської області. І це дуже знаменно. В цих місцях творили великі сини російського народу — Пушкін і Чайковський. Тут запалювалися народним генієм багато хто з класиків української драматургії, театру й музики. З Кіровоградщиною пов'язані імена Кропивницького, Карпенка-Карого, Саксаганського, Садовського, Ніщинського.

Варто згадати, що через Кам'янський район у свій час проїжджав великий польський поет Адам Міцкевич, який, захоплюючись українською народною піснею, говорив, що столицею української задушевної лірики є українські простори. Чи не в елизаветградських степах — коли Міцкевич їхав з Єлизаветграда до Одеси — й народився цей крилатий вислів? Тепер на цих просторах нечувані в світі урожаї. Але ось що ще цікаво: ініціаторами свята пісні й танцю виступають ті, хто є ініціаторами вирощування рекордних урожаїв. Під зверненням стоїть, наприклад, підпис Євдокії Святокум. Але ім'я її та її друзів лічиться й серед знатних передовиків колгоспу «Жовтень», колгоспу, в якому торжествує мічурінська наука, в якому люди добре працюють, ну, а значить, і чудово співають.

Та й як не лунати могутній радісній пісні в дні, коли у нас вершаться такі величні справи, коли йде Радянська Україна до такої знаменної події, як дострокове виконання п'ятирічки, коли сповнені наші серця вдячністю партії Леніна—Сталіна за здійснення віковичних сподівань народу, коли на кожному кроці ми бачимо батьківське піклування великого Сталіна про насущні потреби й запити простих радянських людей! Скажу я хвилюючими словами звернення кам'янців:

«Хай на святі пісні й танцю переможно лунає нова крилата радянська пісня, та пісня, про яку Олексій Максимович Горький мудро сказав: «Світ дуже добре і вдячно почув би голоси поетів, якби вони разом з музикантами спробували створити пісні — нові, яких не має світ, але які він повинен мати».

Так, пісня нова повинна бути і вона буде, буде!

Приєдную і я свій голос до чудесної пропозиції кам'янських колгоспників.

1949

ВЕЛИКИЙ ПАТРІОТ

Сьогодні ми урочисто відзначаємо 135-річчя від дня народження великого українського народного поета, художника, революціонера-демократа Тараса Григоровича Шевченка.

Ім'я Тараса Шевченка — серед усіх імен славних попередників наших — найбільш яскравим світлом світиться, найбільш живим і животрепетним вогнем нас огріває.

А це тому, що все, написане Шевченком, було ним глибоко ще за життя свого і передумане і пережите. Слово поетове, раз вихопившись із серця полум'ям безсмертним, продовжує горіти й далі. І ніяк вже воно не пригасає, ніяк воно не потухне.

На ювілеях ми часто до ювілярів-класиків звертаємось як до живих, — і ми говоримо, що крізь товщу століття нам ясно чути голос нашого попередника.

Це сміливо ми можемо сказати про Шевченка. Бо все те, що він палко проголосив був колись (і про боротьбу з тиранами, про долю «найменшого брата», про розкріпачення жінки, про дружбу з російськими братами, про дружбу з слов'янами), — добре ми чуємо й зараз, аж до останнього його словечка!

А це тому, що творча спадщина Шевченка близька і рідна кожному з нас, — що все, створене геніальним поетом, цілком доступне нашому народові, доступне й зрозуміле.

Тов. Жданов у своїй доповіді про журнали «Звезда» і «Ленинград» сказав, що «...наша радянська культура виникла, розвинулась і досягла розквіту на базі критично переробленої культурної спадщини минулого».

До цієї дорогоцінної спадщини — Белінського, Добролюбова, Чернишевського, Салтикова-Щедріна, Плеханова — належить і спадщина Тараса Шевченка.

Сто тридцять п'яту річницю від дня народження поета ми відзначаємо в той час, коли весь радянський народ домігся

великих перемог в усіх галузях промисловості, сільського господарства, літератури, науки та мистецтва.

Один тільки той факт, що до нас, у Радянський Союз, — зокрема на Радянську Україну, — приїздить делегація з інших країн (як наприклад, делегація селян демократичної Польщі), щоб подивитись на наші досягнення, щоб перейняти наш досвід, — сповнює наші серця почуттям великої гордості за радянську людину.

На XVI з'їзді КП(б)У керівник більшовиків України Микита Сергійович Хрушов сказав: «Мільйони трудящих усіх країн світу бачать, що Радянський Союз успішно здійснює великі соціалістичні ідеї, ідеї Маркса—Енгельса—Леніна—Сталіна».

Звичайно, що ті висоти, яких дійшов зараз радянський народ, навіть і уявити собі не міг Тарас Шевченко. Бо на ці висоти нашому народові відкрився шлях лише після Великої Жовтневої соціалістичної революції. На ці висоти вийшов народ наш завдяки мудрій ленінсько-сталінській політиці партії.

Але Шевченко творив тільки ж задля добра свого народу. Він гнівне слово своє просто кидав в лице царям, панам, як грізне обвинувачення за жорстоке мордування пригноблених! Шевченко кидав слово своє в народ — як заклик на боротьбу за його майбутнє, за свободу!

Отже за це якраз з подякою і згадує сьогодні Шевченка радянський народ, який повалив трони з царями і одвіяв їх з половою у небуття, — народ, на який зараз з захопленням звернено очі всього прогресивного людства!

Поезія Шевченка співзвучна нам ще й тим, що вона пробуджувала почуття національної гордості. Тарас Шевченко не раз робив попередження про страшну небезпеку онімечення українського народу, про небезпеку сліпого наслідування іноземній культурі.

Ця гостра відсіч іноземщині з боку Шевченка постійно виликала звірину злобу й лють у німецько-українських націоналістів, і вони, фальсифікуючи Тараса, умисне розпускали брехні, ніби великий наш поет та був малоосвіченою людиною, неорганізованою натурою тощо.

Ці покидьки українського народу брудом обливали святу дружбу Шевченка з кращими представниками великого російського народу — Чернишевським, Щепкіним, Тургенєвим та ін. Цим покидькам страшенно не подобалось, що Шевченко любив творчість Пушкіна, Гоголя, Герцена, Салтикова-Щедріна, Лермонтова.

Українсько-німецькі націоналісти — після розгрому Ра-

дянською Армією гітлерівської Німеччини — переметнулись до нових своїх хазяїв у Європі, а деякі повтікали аж за океан...

Та це ж всім їм услід грізно гримить Шевченків присуд:

...не втечете
І не сховаєтесь; всюди
Вас найде правда-мста...

Та ось і в наші дні, коли викрито антипатріотичну групу на полі театральної і літературної критики, — було зірвано маску з тих людей, які за всяку ціну хотіли знищити радянську культуру, знецінити нашу спадщину. Антипатріоти, люди без роду й без племені, бездомні космополіти намагалися й самого Шевченка показати як виученика Заходу.

Антипатріоти та безрідні космополіти, роблячи наклеп на українську радянську літературу, хитро хотіли прикрити цей наклеп гучними кучерявими фразами, зашифрованими образами і порівняннями хитромудрими. Та їм це не вдалося, не вдалося втекти від осуду радянського народу і сховатись. Адже космополітизм точно збігається з буржуазним націоналізмом. Тож і тут знайшла їх правда-мста.

Сьогодні кожен трудящий Радянської Країни бачить, як високо піднісся матеріальний та культурний рівень життя нашого народу, — кожен бачить, як могутньо діє сила радянського патріотизму!

Мудра політика більшовицької партії привела нас до такого, ніде ще невиданого чуда, як те, що у Радянському Союзі Герої Соціалістичної Праці, стахановці, люди, овіяні славою, — самі вже складають книги про власний досвід роботи, самі прилюдно читають лекції, працюють над удосконаленням знаряддя. І це — не тільки в галузі сільського господарства, а й в інших галузях — промисловості, науки та мистецтва.

Річниця від дня народження Шевченка збігається з Міжнародним жіночим днем 8 березня. На цьому святі не раз будуть згадувати Шевченка, який сміливо став в оборону закріпаченої Катерини. Тепер праправнучки її є високим зразком для жінок усього світу!

Паша Ангеліна цими днями приймала у себе на своїй батьківщині делегацію селян демократичної Польщі й ділилася з ними своїм досвідом роботи.

Її ім'я, як і імена багатьох інших Героїв Соціалістичної Праці, відоме зараз усьому світові.

Федір Дубковецький у книзі своїй «На шляхах до комунізму» пише, що він був страшенно здивований, коли до нього

в Чехословаччині в Празі підійшла була незнайома молода людина й по-польському привіталась: «Дзень добрий, товажишу Дубковецкі!»

Це іще раз свідчить про те, що наша Батьківщина стала величезним центром культури сучасності. Це свідчить про те, що ми знайшли своє щастя, знайшли свою славу і силу, яких так бояться зараз у таборі чорних сил реакції.

Колись Тарас Шевченко мріяв про ті часи, коли

...Оживуть степи, озера...
І дебрь — пустиня неполита,
Зцілющою водою вмита,
Прокинеться...

Давно вже ожили у нас степи, озера! Міняється географічне обличчя Радянського Союзу і зокрема України. Після відновленої Дніпровської гідроелектростанції імені Леніна на черзі побудова нових гідроелектростанцій! А після історичної постанови Ради Міністрів СРСР і Центрального Комітету ВКП(б) про план пользахисних лісонасаджень, впровадження травопільних сівозмін, будівництва ставів і водойм — наша земля, дійсно, немовби тією цілющою водою кругом буде вмита.

Цілюща вода умиває радянську землю весь час, тільки завдяки піклуванню комуністичної партії, завдяки особистому піклуванню нашого вождя і вчителя Йосифа Віссаріоновича Сталіна.

Тарас Шевченко закликав у свій час слов'ян стати добрими братами.

І цей час прийшов. Після другої світової війни змінилося співвідношення сил між капіталізмом і соціалізмом на користь соціалізму. Від імперіалістичної системи відпав ряд країн, а серед них — слов'янські країни Центральної та Південно-Східної Європи. Слов'янські народи, завдяки допомозі Радянської Армії, самостійно вирішили питання про свою державність і створили нову політичну організацію — держави народної демократії.

Багато можна було б ще нагадати тих рядків з «Кобзаря», які перегукуються з нашою дійсністю.

Традиції Шевченка живуть серед нашого трудящого, волелюбного народу. Традиції Шевченка допомагають нам у нашій роботі, як і в боротьбі проти ворогів миру та демократії.

Відзначаючи річницю від дня народження Тараса Шевченка, ми шануємо його як революціонера-демократа, як великого на-

родного поета, полум'яного патріота, борця за свободу народів, борця проти націоналізму і безрідного космополітизму.

Дружба Тараса Шевченка з Миколою Гавриловичем Чернишевським та Михайлом Щепкіним — це символ нерозривної дружби двох братніх народів — російського і українського. Цю дружбу повинні ми зміцнювати ще більше.

«А дружба між народами СРСР,—вчить нас товариш Сталін,— велике і серйозне завоювання. Бо поки ця дружба існує, народи нашої країни будуть вільні й непереможні».

Бережімо ж у чистоті і силі сталінську дружбу радянських народів, що такі прекрасні слова сказали про Шевченка устами творців своїх: російських — Олексія Максимовича Горького, Марієти Шагінян, Едуарда Багрицького; білоруських — Янки Купали та Якуба Коласа; казахського — Джамбула; вірменського — Гегама Сар'яна; грузинського — Йосифа Гришашвілі та ін.

Нам треба ще більше підносити патріотизм радянський, ще більше нещадними бути до ворогів, — особливо тепер, коли правлячі кола Сполучених Штатів та Великобританії перейшли до одвертого агресивного курсу, — нам треба неослабно боротися проти будь-яких проявів ворожої ідеології.

Хай почуття радянської національної гордості окрилює нас у боротьбі за побудову комунізму!

Хай славиться вічно ім'я великого патріота, славного сина українського народу — Тараса Шевченка!

НАРОДИ — ЗА МИР, НАРОДИ — ПРОТИ ВІЙНИ! *

Міжнародний конгрес прихильників миру в Парижі — це величезна політична подія, яка приковує до себе увагу всіх передових людей світу.

Палії війни хотіли перешкодити представникам мирних народів сказати своє правдиве слово з трибуни конгресу. Але вони прорахувались. Мирні наміри трудящих світу перетворилися в грандіозний рух на захист миру. Сотні мільйонів трудящих заявили, що вони хочуть взяти участь у цьому конгресі. І от, не дивлячись на жорстокі урізування у видачі в'їзних віз з боку французького уряду, не дивлячись на бездушні відмовлення у візах делегатам багатьох країн, а в тім числі й Радянського Союзу, — Міжнародний конгрес прихильників миру все-таки відбувається, Міжнародний конгрес устами делегатів промовляє до всіх народів світу, Міжнародний конгрес нещадно викриватиме всю облуду і брехню купки мерзенних підбурювачів нової війни — і, як такий, він є свідченням великої перемоги прогресивного світу над світом реакційним, гнилим, осоружним, і є прямою відповіддю на Північно-атлантичний пакт — пакт агресії.

Так! Радянський Союз є оплот миру у всьому світі. Наш народ не хоче війни, як також не хочуть її й інші народи. Наш народ, як відомо усім, ніколи й раніше не збирався воювати. Але, коли фашисти, віроломно напавши на нас, стали на перешкоді нашій мирній праці, ми musили боронити свій труд, свої права, своє місце під сонцем, боронити матерів своїх, батьків, сестер, дітей... Палії нової війни добре пам'ятають, яким могутнім тоді показав себе народ радянський. Героїчна Радянська Армія, під проводом Генералісимуса Радянського Союзу

* Вступне слово на вечорі діячів української радянської культури в Києві 20 квітня 1949 р.

Йосифа Віссаріоновича Сталіна, вигнала з своєї землі грабіжницькі полчища гітлерівські, розгромила й добила їх на їхній же власній території й звільнила малі народи Європи від ігa фашистського. А після закінчення війни народ радянський негайно ж узявся до мирної праці. У нас нічого не було закритого чи прихованого від інших народів. Плани нашої роботи на найближчий час після війни ясно викладено в новому п'ятирічному плані. Про це з усією повнотою сказав товариш Сталін у своїй промові на передвиборних зборах виборців Сталінського виборчого округу м. Москви 9 лютого 1946 року. «Що торкається планів на більш тривалий період, то партія, — сказав товариш Сталін, — має намір організувати нове могутнє піднесення народного господарства, яке дало б нам можливість підняти рівень нашої промисловості, наприклад, втриє проти довоєнного рівня... Тільки при цій умові можна вважати, що наша Батьківщина буде гарантована від усяких випадковостей».

Цю вказівку Вождя наш народ здійснює з честю. Наш народ радянський усіх сил своїх докладає до того, щоб аж ніяк не бути залежним від яких би там не було випадковостей. Наш народ за всі ці післявоєнні роки домігся великих успіхів, про які з гордістю розповідали на останній Сесії Верховної Ради СРСР депутати з братніх республік і, зокрема, депутати з Української Радянської Соціалістичної Республіки.

Український народ за ці чотири післявоєнні роки не тільки повністю відновив свою промисловість, а ще й побудував ряд нових заводів. Зараз промисловість України дає в 11 раз більше продукції, ніж давала вона у 1913 році. А цей же рік вважався роком найбільшого піднесення в передреволюційний час.

Нечуваних успіхів досягло сільське господарство України. За чотири роки посівні площі її вже майже досягли довоєнного рівня, а по окремих культурах уже навіть перевищено довоєнний рівень. За самовіддану працю понад 450 українських хліборобів, майстрів вирощування високих урожаїв, удостоєно найвищого почесного звання — звання Героя Соціалістичної Праці.

Значні успіхи маємо ми також в галузі науки, літератури, мистецтва. Всього цього ми досягли дякуючи особистому опікуванню батька нашого рідного, великого друга українського народу Йосифа Віссаріоновича Сталіна та його соратника — керівника більшовиків України Микити Сергійовича Хрущова.

Радянська Україна вийшла на широкий міжнародний простір. На засіданнях Організації Об'єднаних Націй чути голос

Міністра закордонних справ нашої республіки Дмитра Захаровича Мануїльського. Виконуючи волю народу, він не раз виступав на захист миру, проти спроб агресорів порушити суверенітет малих країн.

Досягнення наші в галузі промисловості, сільського господарства, в галузі науки, літератури та мистецтва дуже не до вподоби фінансовим королям, магнатам, у яких замість душі доларовий мішок, і вони — через радіо, через пресу та кіно — всілякі розповсюджують брехні про нас на зразок вигадок про примусову працю або ж про те, ніби на конгресі будуть самі тільки комуністи і т. ін. і т. п. Ці брехні з слиною коло рота повторюють їхні вірні прислужники, покидьки роду людського — українсько-німецькі націоналісти.

Та брехнею правди не закриєш. Брехня їм потрібна для того, щоб одтягнути увагу від гнійників їхнього капіталістичного ладу: адже мільйони людей у Сполучених Штатах тиняються без роботи, мільйони обдерті, голодні...

Палії нової війни хитро прикидаються лагідними, тихими та смирними. Вони страшно люблять узивати себе миротворцями. Але ж ми добре бачимо, що це вовки в овечій шкурі. Їхній овечий голос, яким вони починають викладати свій Північно-атлантичний договір, увесь час супроводжується вовчим космополітичним клацанням на адресу миролюбних народів, бо США, мовляв, як твердить американський борзописець космополіт Бернхем, повинні одверто висунути свою кандидатуру на світове панування. Але — як це похоже на те, що говорив Гітлер ще перед другою світовою війною!

Радянський народ не хоче війни. Український народ ще не забув жахливих картин недавнього минулого: руїн по містах та селах, порослих бур'яном полів, передчасно посивілих матерів, розірваних бомбами дітей, замордованих дівчат, що побували в фашистських застінках. Нема жодної сім'ї у нас, в якій би не було жертв війни. Народи не хочуть війни, народи хочуть миру! Друга світова війна завдала надзвичайно тяжких ран простим людям, але вона ж і породила нечуваної сили протест серед найширших народних мас на обох півкулях землі, протест проти паліїв нової війни. З усіх країн світу прогресивні демократичні організації і всі організації — незалежно від політичних поглядів і вірувань — послали своїх делегатів на Всесвітній конгрес прихильників миру в Парижі. В складі делегацій приїхали на конгрес письменники, учені, політичні діячі, священники, робітники, селяни, матері, — люди різного стану і різних професій, але всі об'єднані єдиним бажанням, єдиним протестом.

— Ми не хочемо війни! Ми хочемо миру між народами! Хай буде мир у всьому світі! Народи Англії, Франції, Італії, народи багатьох країн заявляють: — Ми не підіймемо зброї проти радянських народів, проти країни соціалізму.

Прогресивні, демократичні організації в країнах Європи влаштовують «карнавали миру».

В Італії обрано на конгрес миру аж 70 делегатів! Кожне місто, кожне село, кожна чесна родина хочуть послати свого делегата, який би з світової трибуни підніс голос проти війни, який би грізно застеріг гангстерів американського імперіалізму, що пориваються розв'язати нову світову війну. Коли б не обмеження в візах, то кожна країна послала б на цей конгрес найчисленнішу делегацію з усіх, яку будь-коли хто посилав на світові конгреси. На конгрес послано найкращих, найпрогресивніших, найпопулярніших серед народів людей. Ми горді з того, що на цьому конгресі виступає делегація від миролюбних народів Радянського Союзу, які в боротьбі з фашистським агресором, захищаючи свободу, честь і незалежність своєї Вітчизни, виявили такий незрівнянний героїзм і разом з тим врятували народи всього світу від фашистського маразму.

Син великого російського народу Олександр Фадеєв, автор книги про юних легендарних героїв Краснодарна, каже про те, що наші народи палко хочуть миру і дружби. Справжня людина, герой Великої Вітчизняної війни і герой популярної книги серед радянських читачів Маресьєв подасть свій голос теж — за мир, проти війни. Той Маресьєв, що є символом незламної волі. Ось така незламна воля в нас до забезпечення миру. Мати двох загиблих Героїв Радянського Союзу, як символ скорботи всіх матерів, що втратили своїх дітей на війні, як символ мужності й героїзму радянських патріоток, вже самою своєю присутністю на цьому конгресі з великою силою промовляє до всіх сердець людей, які прагнуть миру: матері не хочуть війни! Найсильніший аргумент проти війни, найпереконливіший, найпопулярніший агітатор за мир — серце матері. Від свободолюбного українського народу поїхали делегатами на конгрес миру дорогі для наших читачів письменники Олександр Корнійчук і Ванда Василевська. Олександр Корнійчук, поборник миру, брав якнайактивнішу участь в конгресі на захист миру у Вроцлаві. Він невтомно працював у підготовчому Комітеті по скликанню конгресу миру в Парижі. Творець образів радянських патріотів — людей труда, — які з неперевершеним героїзмом уміють захищати свою соціалістичну Вітчизну, Олександр Корнійчук від імені цих людей, закоханих у труд,

з гідністю скаже палке слово за мир, проти війни. Ванда Василевська, автор повісті «Райдуга», відомої читачам і за океаном, повісті про героїчну боротьбу українського народу проти німецько-фашистських окупантів; автор романа «Коли запалає світло», про людей, які з героїчним напруженням сил прискорено відбудовують народне господарство і шлють прокляття паліям війни, — наша Ванда, мужня Ванда від імені цих людей скаже своє гостре, категоричне: — Ні! Ми не хочемо війни! Ми хочемо миру! І будемо боротись за мир постійно, наполегливо, і мир відстоїмо.

Є дві Америки. Одну американські імперіалісти перетворили на вогнище агресії і, галасуючи устами своїх лакеїв про космополітизм, про застарілість національних гордощів, суверенітету, готуються проломити кордони для долара, щоб утворити світовий ринок для архібізнесменів з Уолл-стріту. Це про цю Америку писав свого часу Маяковський: «Може статись, що Сполучені Штати спільно стануть останніми збройними захисниками безнадійної буржуазної справи».

І є друга Америка. Америка пролетарська, Америка Говарда Фаста, Америка миролюбного народу, який не хоче війни, який прагне сердечної дружби з народами Радянського Союзу.

В 1932 році великий радянський письменник Максим Горький у відповіді американським кореспондентам з пристрасною борця запитував: «З ким ви, «майстри культури»?»

Від того часу минуло 17 років. Народи пережили жахливе лихоліття другої світової війни. Не раз в тяжкі роки випробувань це запитання Горького, як голос самої совісті, потрясало серця діячів культури, і вони відповідали: «З народом!»

— З ким ви, «майстри культури»? — запитує Горький діячів культури і сьогодні. І цим покликком мобілізує інтелігенцію, мобілізує борців за мир. Йому відповідають:

— Ми — за мир! Ми — за народ! Ми — проти паліїв війни, проти вбивців і руйначів!

Ці пристрасні голоси лунають сьогодні там, у Парижі, з трибуни Всесвітнього конгресу прихильників миру. Сьогодні там виступають посланці від сотень мільйонів трудящих людей. Світ ще не знав конгресу з таким представництвом!

Ми, письменники, митці і діячі культури столиці Радянської України, інтелігенція миролюбного радянського народу, приєднуємо свої голоси до тих голосів, які сьогодні лунають в залі Всесвітнього конгресу прихильників миру.

Ми — за мир у всьому світі! Ми — за співробітництво і дружбу народів!

ВИСТУП НА УРОЧИСТОМУ ВІДКРИТТІ ДЕРЖАВНОГО МУЗЕЮ Т. Г. ШЕВЧЕНКА

В м. КИЄВІ 24 КВІТНЯ 1949 РОКУ

Товариші! Ми присутні сьогодні на великому святі: відкриваємо музей Тараса Григоровича Шевченка, де скупчено спадщину геніального українського поета, революціонера-демократа, незрівнянного художника.

Це свято, насамперед, свідчить про нашу силу, про силу радянського державного та суспільного ладу. Бо в той час, як у буржуазних країнах, в країнах профашистських, керуючі кола всіляко намагаються обдурити свій народ і силою підвести його до нової кривавої війни, — у нас, в Радянському Союзі, уряд і народ творять собою єдине ціле і бажають вони лиш одного — миру, миру у всім світі!

Американські палії війни утворюють навколо нашої країни численні військові бази (хоча абсолютно ніхто їм не загрожує), — ми ж продовжуємо займатись, — і це світ увесь бачить, — відбудовою своєї країни, будівництвом соціалістичної культури.

Це свято свідчить також і про перевагу нашої соціалістичної культури над буржуазною. Оберігаючи соціалістичну культуру від тлетворного впливу буржуазного мистецтва, ми, як зіницю ока, бережемо дорогоцінну спадщину своїх попередників.

Уряд і партія і особисто керівник більшовиків України М. С. Хрущов з любов'ю ставляться до спадщини Шевченка. Зразу ж після наглого нападу фашистських загарбників на нашу країну — спадщину Шевченка було відправлено вглиб радянського тилу, де вона, завдяки братам-росіянам, і збереглася в час Вітчизняної війни.

Чудовий музей, де зібрано мало не всю літературну і образотворчу спадщину Шевченка, знаходиться в центрі Києва, в

найкращому ансамблі таких важливих установ, як Український філіал Центрального музею В. І. Леніна й Академія наук УРСР, Державний університет і Музей російського мистецтва, Міністерство освіти УРСР та Інститут української літератури. А посередині парку бронзовий високо підноситься пам'ятник поетові.

Музей Шевченка — це прекрасний і величний пам'ятник безсмертному Кобзареві. Адже в ньому розкривається перед нами епоха, в яку жив і творив поет.

Гнаний і гноблений деспотом Миколою Палкіним, Тарас Шевченко в той же час був тепло прийнятий кращими представниками великого російського народу. Шевченко дружив з Чернишевським, Щепкіним, з родиною Толстих. Шевченко глибоко поважав Герцена, Добролюбова, був закоханий в творчість Пушкіна, Лермонтова, Салтикова-Щедріна. Не можна без хвилювання дивитися в музеї на той портрет Жуковського, який намалював Брюллов, і то з однією лише святою метою: викупити Шевченка з неволі!

Велике значення цього музею: скільки любові до російської і до української культури переливатиметься в душу сотень тисяч, мільйонів відвідувачів музею, які безперервно прибуватимуть сюди з усіх кінців Радянського Союзу, як і з усіх країн світу!

Шевченко в своїх творах з глибоким співчуттям ставився до інших народів колишньої царської Росії — до казахів, грузин, татар, башкирів.

Творча спадщина геніального Тараса Шевченка є святиня всіх наших народів, наша радянська національна гордість.

Братні слов'янські народи, що ось уже кілька років вільно і творчо будують, за нашим великим почином, соціалістичні основи свого життя, теж вважають для себе спадщину Шевченка близькою і рідною. Вони, прибуваючи до Києва для обміну творчим досвідом з людьми Радянської України, неодмінно завітають до Шевченківського музею. Бо й поляки, й болгари, й чехословаки давно вже переклали «Кобзаря» на свої рідні мови; вони читають «Кобзаря», вони люблять українського поета, революціонера-демократа, мислителя. Ще в 1939 році болгарські письменники від імені всієї слов'янщини образно сказали нам: «Частина вогню, що бушував у поезії Шевченка, перейшла в кров і вогонь болгарського народу в епоху його національно-визвольної боротьби».

Вогонь священного гніву і боротьби проти загарбницького хижацтва німецького мілітаризму ще більш з'єднав до купи сло-

в'янські народи. Справдилися мрії Шевченка, Пушкіна, Міцкевича. Сьогодні —

...усі слов'яни стали
Добрими братами,
І синами сонця правди...

Наше Сталінське сонце правди світить і ogrіває путь всім чесним діячам культури і надає сили в боротьбі проти паліїв і організаторів нової війни з табору американо-англійського імперіалізму.

На сьогоднішньому весняному, радісному святі радянської культури прокляттям тавруємо ми всіх зрадників — націоналістів. Українські буржуазні націоналісти — після розгрому гітлерівської Німеччини Радянською Армією — повтікали до інших, нових своїх хазяїв як у Європі, так і за океаном. Та їм услід Шевченкове звучить грізне слово:

...не втечете
І не сховаєтесь; всюди
Вас найде правда-мста...

Також безжалюбно тавруємо ми й продажних буржуазних космополітів, що намагаються зганьбити священну спадщину нашого великого Кобзаря.

Без вас, погані запроданці, ми будем життєрадісно будувати комуністичну культуру. Нашу ж бо культуру витворено всіма «роботящими умами», «роботящими руками» великої вільної сім'ї братніх народів радянської могутньої держави.

Братні народи Союзу Радянських Соціалістичних Республік на чолі з великим російським народом допомагають Україні відбудувати її економіку та національну культуру, що стільки потерпіла від берлінських людоїдів. Усі братні народи допомогли нам відкрити і цей достойний пам'ятник великому синові України — музей. Художники і поети всіх народів СРСР принесли свій творчий внесок в скарби Шевченківського музею. Особливо велика і значна роль нашої столиці — Москви в устаткуванні музею. Москва щоразу подає нам свою братню руку допомоги. Цю рису відзначив безсмертним словом і сам Шевченко:

«В Москве более всего радовало меня то, что я встретил в просвещенных москвичах самое теплое радушие лично ко мне и непритворное сочувствие к моей поэзии».

Сталінська Москва любить і високо цінує творчий геній

українського народу. Великий Сталін повів український народ слідом за російським народом на побудову комунізму.

Колись наш великий поет-мислитель писав:

Орися ж ти, моя ниво,
Долом та горою!
Та засійся, чорна ниво,
Волею ясною!..

Розвернися ж на всі боки,
Ниво-десятино!
Та посійся не словами,
А розумом, ниво!

А сьогодні наші передові славні колгоспники устами своїх Героїв Соціалістичної Праці Марка Озерного, Паші Ангеліної, Олени Хобги, а також героя-новатора Федора Дубковецького розповідають селянам Польщі про те, як трактор «Сталинець» переорав і знищив одноосібні межі на полях України.

Ми вже відчуваємо подих комунізму, ми збудували вже його першу фазу — переможний, життєрадісний, творчий соціалізм.

В нашій соціалістичній дійсності з великою силою звучать слова Тараса Шевченка, сповнені та зігріті його народністю, його інтернаціоналізмом, його гнівом проти гнобителів, його радісною вірою в щастя перемоги над «вражою злою кров'ю».

Радянський народ, вшановуючи Шевченка, шанує і наших великих синів і дочок України — таких, як Іван Франко, Леся Українка, Михайло Коцюбинський, Карпенко-Карий, Панас Мирний, Павло Грабовський, Ольга Кобилянська.

Твори Т. Г. Шевченка в Радянському Союзі перекладені на 33 братніх мови і видані тиражем 6 мільйонів примірників. Твори Тараса Шевченка вивчають в школах і університетах в усіх 16 радянських республіках. Духом братерства культур народів СРСР сповнено цей новий великий республіканський музей Тараса Шевченка.

Спасибі великій провідній і організуючій силі, нашій творчій натхненниці — Всесоюзній Комуністичній партії (більшовиків)!

Слава українському народові, що породив світу геніального Тараса Шевченка!

Слава великому російському народові і його великим діячам культури!

Слава великому вождю комунізму товаришеві Сталіну!

РІДНИЙ, УЛЮБЛЕНИЙ, НАШ!

Виноградом насичені поезії Пушкіна — ну до чого ж вони хороші! Садом розрослись думки його — ну до чого ж вони прекрасні! Але іще є прекрасніше, іще є лучче — це сама біографія поета. А біографія поета, немовби той колос пшеничний, велетенський, що із дев'ятнадцятого віку до нас у вік двадцятий перехилився дугою, стоїть — похитує і вусом шелестить дозріло. Погладь його рукою та прихились до нього вухом — і ти наповнишся, наситишся тим шумом, що був тому сто років шумом епохи, в якій жив «один із найславетніших, — як каже Максим Горький, — великомучеників російських».

У лукоморья дуб зеленый,
Златая цепь на дубе том.

Тут ще Пушкін молодий. Цей початок пісні першої «Руслана и Людмилы» хоча і був написаний дещо пізніше від усієї поеми, але ж він характерний саме для раннього Пушкіна. Отже, поет тут прагне тільки щастя! Щастя! Оптимістичний — він увесь живе мов у казці. Далі! Далі!

Увы, куда ни брошу взор,
Везде бичи, везде железы.

Тут казки вже нема. Пушкіна доброта і оптимістичність тут по-мужньому зросли, окріпли, по іншій лінії пішли — не лише по лінії з природою зливання, з казковими людьми. Викривального ямба узнав уже він силу. І цього ямба ніколи не пробачать йому вже царі, ніколи! Далі! Далі!

Ура! в Россию скачет
Кочующий деспот.
Спаситель горько плачет,
За ним и весь народ.

От звідси і почалось великомучеництво Пушкіна. Роздратований його казкою «Noël» та одою «Вольность», Олександр І постановляє вислати поета до Сибіру і лише після «милостивої» розмови з Жуковським «милостиво» перемяняє Сибір на Україну. Далі! Далі!

А на Україні, в Бессарабії, на півдні, поет знов думає те саме, що й перед тим він думав: щастя. Але до цього слова одного, — він, як глибокий, од природи переконаний гуманіст, додає ще два слова: для всіх. Щастя для всіх!

І от — чи він одного дня в Катеринославі очима спостерігає, як брати-розбійники у ланцюгах Дніпро переплисти хочуть; чи він із Пестелем увесь квітневий ранок 1821 року розмовляє — одна його думка скрізь клопоче: щастя для всіх! Щастя для всіх!

Ужель надежды луч исчез?
Но нет! — мы счастьем насладимся,
Кровавой чашей причастимся —
И я скажу: «Христос воскрес».

Це ямби того ж самого 1821 року. Тепер поет уже добре уявляє: щастя неможливе без свободи. Олександрівська Росія, після перемоги над Наполеоном не здійснила того, що своїм підданим обіцяла. І щастя в кожного з людей і у поета — подряпане уже було брудними пазурами Аракчеева й самого наповненого ядом ехидства та мерзості катериноподібного Олександра.

О! Це щастя поета — не так ще подряпає пізніше цар Микола. Особливо після повстання декабристів. І загризуть поета «по манию царя» собаки самодержавства — бенкендорфи. І зажене Пушкіна цар під дуло пістолета, і підлою рукою Дантеса праведну кров поета він пролле. І саму труну поета, таємно від усіх, перевезуть вони в безлюдне місце — і поховають у снігу. Два жандарми могилу соломою притрусять до весни. І очі царя, як дві зелені жаби, на всю Росію залякуючи глянуть, жах наведуть...

Але диво дивне! І в безлюднім місці знайшли поета ті, про щастя кого усе життя своє він думав. Знайшли поета труну і уклонитися прийшли — великий і малий, простий люд і різночинці... Прусський посланник того часу Ліберман повідомляє свій уряд, що, незважаючи на перепони поліції, біля труни поета «до 50 000 осіб різного стану» перебувало!

Значить і тоді вже Пушкін мав своїх читачів. Та не тільки читачів, а справжніх прихильників, самовідданих друзів гарячих. І мерзенному царю Миколі, хоча й боявся це він показати,

але ж страх, але ж переляк од багатотисячного припливу народу передався і йому, сухому солдафону. І очі царя, як дві зелені жаби, іще раз на Росію глянули, жах навели... Лермонтовим йому у відповідь Росія запростувала!

Пушкін, Пушкін! Якби ти знав, як читачі твої тепер тебе вітають! Не лише зібраннями тисячними народними, — а шеретами організованими, багатомільйонними назустріч тобі йдуть вони з піснями. Пушкін! Пушкін! Якби ти знав, на якій землі золотій, пребагатій з а р а з ми тебе шануємо! Ти мріяв про щастя для всіх? Ти мріяв про щастя, пов'язане з свободою? — Ось воно, те щастя — велике, широке, в своїм черпанні необмежене — по всіх домах, по всіх серцях щедрою рукою розлите! А хто ж це щастя дав нам усім? Хто шлях одкрив до соціалістичної культури мільйонам? Велика Жовтнева соціалістична революція. А хто ж то щедрою рукою радістю усіх нас, як цілющою водою, напоїв? Славна наша комуністична партія. Вождь її, вождь світового пролетаріату — товариш Сталін.

Пушкін! Пушкін! Слухай, Пушкін! Ми в Радянському Союзі шануємо твою спадщину, бережемо її, як скарб той дорогий, дорогоцінний. Бо в нас є всі до того передумови. Бо в нас є всі до того дані.

Із спадщини Пушкіна черпали ми весь час. Із спадщини Пушкіна черпаємо зараз. І будемо черпати без кінця. Бо ми хочемо розмовляти з співцем радості і щастя, з поетом-тиганом.

Велетенським фонтаном — над всією поезією нашою — аж звідти десь там, з-під землі — вихоплюється вгору водяний струм, та не струм, а цілий стовп води, прозорий, аж дзвенячий! І розхилиється вгорі, як віття дерева, як яблуні райської кругло перегнуте до землі гілля — і розпадається вгорі, і падає краплинами ізнову вниз — і дзвенить про щастя, про радість нам говорити. І разом з нами творить.

Невтомні ноги поетові, — і де вони тільки не з'являлись. Об каміння посікались, і все ж не стомлялись.

Невтомні ноги поетові, — та ходили ж вони чотирма маршрутами. Тільки — не м'ятами встеленими ругами, а кріпаками замордованими, у кайдани кутими...

Невтомні ноги поетові, — і в Тульчині, і в Кам'янці — погляньте днями молодистими! На землі сліди від них он сяють аметистами, — сліди розмов, побачень з декабристами...

Ось через що в нас така велика ніжність до Пушкіна: блиски розмов із декабристами. Ось через що в нас така глибока любов до Пушкіна: сміливість побачень з декабристами. Своєю ніжністю і любов'ю ми тут якраз доторкуємось до найніжнішого

в кучерявого велета-поета, до світогляду його. І хоча світогляд поета не раз був креслений блискавками суперечностей, — дарма! — ще більше хочеться в світлі тогочасної епохи пушкінський ідеал частя і свободи збагнути. І хоча ідеал свободи у Пушкіна часами знавався боління (від супротивних подувів) — як той на воді бриж од вітру, ряботіння, — дарма! — ще більше хочеться його революційні настрої, його зв'язки з дворянськими революціонерами зрозуміти. Бо нас дивує, просто зачудовує! — таке поривчасте шукання, прагнення передових людей свого часу, пульсу пульсування, бунт проти жорстокого життя. «В його поезії, — каже Белінський, — б'ється пульс російського життя». Бо нас дивує, просто зачудовує! — таке жадалісне, таке щільне, конкретне і, в умовах свого часу, матеріалістичне ставлення до дійсності. Пушкін нічого не прикрашує, — каже Белінський, — скрізь являється таким, яким був у дійсності. О! Тоді нам зрозуміло, чого українські буржуазні націоналісти намагалися саме цю рису вільнолюбного Пушкіна всіляким чином омертвити, знищити, віддалити. І віддалити не взагалі, а якраз від України. Так отже, всупереч усім буржуазним націоналістам, усім «пушкіністам» в лапках — Пушкін для України був, єсть і вічно буде! Вплив Пушкіна на українську поезію, як і на всю також літературу нашу, — нікому не знищити, нікому не затерти.

Всі республіки Радянського Союзу приймають Пушкіна сьогодні всенародно, урочисто! Трудящі під самі хмари поета на горді свої руки підносять: він рідний, улюблений! Він наш! І кожен з народів, не заперечуючи другому, повторює: рідний! улюблений, наш!

Бути рідним, улюбленим, близьким — не кожному поетові таке випадає, і це ще треба заробити. Чи в'яжеться це слово з Пушкіним — «заробити»? Так! Пушкін, може, більш, як хто інший з поетів, хотів бути «любезен» народові, завше глибинному, завше здоровому. А народові «любезен» може бути який поет? — Поет «нравственно здоровый», як висловився про Пушкіна Чернишевський. Поет, що кровно зв'язаний з людом трудящим, який (люд), хоча й по-своєму, але ж вірно й безпомилково розуміє, що таке здоров'я.

О, здоров'я! Тільки тоді воно кровне, коли повнокровне. Як у ньому вміщається світ увесь і люди. Дуб корінням не ростиме, як води не буде.

Де ж ті перші ознаки, по яких би нам можна було побачити, що Пушкін «нравственно здоровый»? Один із кінцевих куплетів вірша «Памятник» звучить так:

И долго буду тем любезен я народу,
Что чувства добрые я лирой пробуждал,
Что в мой жестокий век восславил я свободу
И милость к падшим призывал.

Ось ті перші ознаки — «чувства добрые», «восславил свободу», «милость к падшим». А чи не можна б було на цьому зупинитися трохи більше? Гаразд.

По-перше, Пушкін знав: «чувства добрые» своєю лірою пробуджувати може лише той поет, хто сам є добрий, а не злий — в пушкінському розумінні цього слова. Пригадуєте в «Цыганах»? —

Ты зол и смел — оставь же нас.

Це говорить старий циган до Алеко. Не будемо на підставі цих слів напинало алегорії напинати, як декому б цього хотілося. Ясно, що циган старий — це не є сам Пушкін алегоричний. Але ж Пушкін у цій поемі яскраво нам підкреслює, що він уже ажніяк не на боці байронічної гордості самотньої, що він не відокремлює себе від світу. Ось що значить за Пушкіним бути добрим! Ця доброта не заважала йому, одначе, в своїх записах огнистих — російських імператорів до гільйотини підводити безжално. Бо Пушкін там, де світ увесь, де правда, де люди. Дуб корінням не ростиме, як води не буде.

По-друге, Пушкін знав: «свободу восславить» в його жорстокий вік може лише той поет, хто прямою дорогою іде; хто сміливо взявся «возвещать истину»; хто твердий, хто певний того, що не дивлячись на утиски з боку «земних богів», царів, тиранів, — «придет желанная пора». У вірші «К Жуковскому» Пушкін пише:

Но вижу: возвещать нам истины опасно...
Гонения терпеть ужель и мой удел?
Что нужды? смело вдаль, дорогою прямою,
Ученью руку дав...

Щоправда, на цій прямій дорозі у Пушкіна були і роздуми й вагання, були і зупинки й падіння. Проте найголовніше він своє — впевненість:

Придет желанная пора —

доніс і передав, — друзям своїм передав найближчим — декабристам, чіх «дум высокое стремление» він ставив вище над усе, а самих їх уважав за зразок непохитності в боротьбі проти самодержавства та кріпаччини:

Во глубине сибирских руд
Храните гордое терпенье,
Не пропадет ваш скорбный труд
И дум высокое стремленье.

Та хіба ж це не достойно подиву? Та хіба ж це не достойно слави? В жорстокий вік Миколи Палкіна така сміливість, таке упевнення в майбутньому? Це дійсно могутнє, богатирське «нравственное здоровье» поета!

О, здоров'я! Тільки тоді воно кровне, коли повнокровне. Як у ньому вміщається світ увесь і люди! Дуб корінням не ростиме, як води не буде.

По-треге, Пушкін знав: «милость к падшим» призывать може лише той поет, хто сам серед цих «падших» почував себе не як чужий, не як сторонній, — а як людина, мати стосунки з народом для якої стало вже звичкою:

Прощай, любезная калмычка!
Чуть-чуть назло моих затей,
Меня похвальная привычка
Не увлекла среди степей
Вслед за кибиткою твоей.

О, так! У Пушкіна звичка ця була. І безперечно, що вона похвальна.

То він з циганами попід шатрами в Бессарабії; то на Північному Кавказі на похороні в аулі осетинським; то знов же на Закавказзі у курда-езида допитується він правди: чи й досі єзиди сатані поклоняються? І скрізь він постигає, і скрізь йому потрібно.

Бо він не просто, не так собі стрічається з людьми, а він пов'язує себе із ними, щоб потім у своїх писаннях розказати: хто вони й до чого? Нехай це буде в Пушкіна в коротких реченнях, в листах, у замітках, нехай це буде в Пушкіна в уривках, в натяках, у зашифровках, — але воно є, і це радісно, що є! В «Путешествии в Арзрум» осетини, наприклад, у нього не просто осетини, а «самое бедное племя из народов, обитающих на Кавказе». Там же говорить він про «азиатскую бедность», про «изодранные чадры», «лохмотья», про осетинські млини, схожі на собачі конури, тобто жодної якоїсь сторони російської дійсності не залишив він без уваги, не заплющив очей на світло й тіні, — і в цьому одна із найхарактерніших рис його правдивого реалізму: все підмітити! все записати!

О, так! У Пушкіна звичка ця була. І безперечно, що вона похвальна.

Ця звичка чудесна у Пушкіна витікає із його гуманного ставлення до людини, із потреби заглянути у саму суть її, у чисте, найсвятіше. Це «чисте» деякі поети не особливо хапались відзначити. І особливо у відношеннях з селянами, «мужиками». Пушкін не боявся бесідувати з мужиками, бо він не презирав народ: людяне в ньому він бачив, людське. У «Стансах», написаних 1828 року, Пушкін, відкидаючи обвинувачення в угодицтві, пише:

Я льстец! Нет, братья, льстец лукав:
Он горе на царя накличет.
Он из его державных прав
Одну лишь милость ограничит.
Он скажет: презирай народ,
Глуши природы голос нежный!

Для Пушкіна народ — «природы голос нежный», і він цей голос не тільки не презирає, а навпаки — слухає, записує, вивчає. Причём, не з одного якогось боку підходить він до народу, а широко, з усіх боків, по-пушкінському, по-глибокому, включаючи в свій овид в сі племена, в сі нації. Не прикрашаючи й не перебільшуючи революційність Пушкіна, ми все-таки повинні відзначити особливу його увагу до бунтів, до повстань селянських, як в історії, так і в його сучасності. Поет справжньої епохи, — каже Белінський, — в той же час повинен бути людиною, яка глибоко співчуває сучасності.

Оце ж і є той паспорт, з яким поет може бути записаний, як сучасник, і в дальших поколіннях. І сила цього співчування ніколи не зменшується, ніколи не пригасає, хоча б і сто років минуло, чи й більше.

Сьогодні Пушкін для нас таким же молодим залишився, як і був, таким же окресленим, виразним. А все тому, що «нравственное здоровье» поета не похитнулося, не розлилося, ні на краплину не прив'яло.

Всі республіки Радянського Союзу приймають Пушкіна сьогодні всенародно, урочисто! Трудящі під самі хмари поета на горді свої руки підносять: він рідний, улюблений! Він наш! І кожен з народів, не заперечуючи другому, повторює: рідний! улюблений! наш!

ГЕНІАЛЬНИЙ СИН ВЕЛИКОГО НАРОДУ

Пушкін — це наша слава, Пушкін — це гордість усього радянського народу, бо ж він одним із перших після Радіщева «возславив свободу», бо ж він одним із перших пробуджував в російському народі почуття національної гордості і, ганьбою затаврувавши дворян-кріпосників, сміливо проти царів повстав, проти тиранів.

Велика карта пушкінських маршрутів по Україні! — і саме маршрутів гірких, з примусу, по «предписанню» деспота-царя, який ніяк не прощаючи Пушкіну його казки «Noël» та оди «Вольность», постановив вислати поета до Сибіру і лише потім уже «милостиво» перемирив Сибір на Україну.

Пушкін, перебуваючи на Україні, добре бачив, що так же само, як страждав російський народ, тяжко терпів і народ український в кріпацькій своїй неволі — і в Катеринославі, і в Херсоні, і в Одесі та в інших містах і селах.

Пушкін багато думав над тим, як звільнити народ від гноблення й тиранії. Але чи не найбільше в цім відношенні він передумав у Києві, в Тульчині та Кам'янці, що була одним із центрів Південного товариства декабристів.

Відомо нам, що з часу знайомства Пушкіна з декабристами поетичний голос його все більш і більш набирає сили голосу громадянина, — і поет на всі події життя дивиться очима декабриста. Бо Пушкін, як правильно це зауважив Салтиков-Шчедрін, намагався «проникнути в таємниці сучасності». А таємниці сучасності розкриваються лише тим письменником, які всією повнотою можуть відбити думки й почуття передових людей своєї епохи і які далеко прозирають у майбутнє.

Пушкін завжди дивився в майбутнє. Він мужньо виступав за знищення феодально-кріпосницького ладу, хоч ясно ще й не уявляв собі: які ж саме ключі одімкнуть вхід народу до життя нового?

Велика партія Леніна — Сталіна дала народам нашої Батьківщини всі від тих дверей ключі, якими відкрили ми вихід у Жовтні до нового, соціалістичного життя, а всіх царів з усіма їх тронами та коронами геть скинули в безодню!

Пушкіна сьогодні ми шануємо за те, що й він у свій жорстокий вік почуття добрі в народі пробуджував і закликав:

Тираны мира! трепещите!
А вы мужайтесь и внимайте,
Восстаньте, падшие рабы!

Пушкін колись, разом з великим польським поетом Адамом Міцкевичем, мріяв про ті часи прийдешні, коли народи, «чвари одметуть і об'єднаються в одну сім'ю велику».

Радісно нам сьогодні відчувати, що в результаті другої світової війни виникли країни народної демократії. Слов'янські народи за допомогою Радянського Союзу звільнилися від фашистського гніту. І ми Пушкіна сьогодні славимо за те, що він не раз в свій час багато і довго думав про дружбу слов'ян.

Відчуття сучасності — це є те, чим жив і цікавився Пушкін. І обстоювання з боку Пушкіна національної самобутності російської літератури, і боротьба проти наслідування всьому іноземному, і викривання експлуаторського характеру англійського капіталізму та лицемірної американської «демократії», і звернення до реалізму в прозі, змальовування в своїх оповіданнях простих людей, оспівування погноблених народів та тих народів, які борються за свою свободу: негрів, греків, іспанців, італійців, і грізне попередження паліям війни у вірші «Наклепникам Росії», — як все це співзвучно нам і потрібно сьогодні!

Пушкін — це наша пов'язаність з минулим, Пушкін — це наш політ в майбутнє, Пушкін — джерело натхнення для наших творців, Пушкін — вічно живий наш сучасник і полум'яний патріот!

Пушкін сам відчував цю свою велику пов'язаність з майбутніми поколіннями:

Я памятник себе воздвиг нерукотворный,
К нему не зарастет народная тропа...

Так! Про це красномовно говорять мільйонні тиражі його книг, які вийшли на 76 мовах народів Радянського Союзу за всі ці останні роки після Жовтневої революції.

На Україні перекладати твори Пушкіна почали ще за життя самого поета. Із класиків багато перекладів зробив із Пушкіна

Іван Франко. Але повнотою твори Пушкіна на українську мову були перекладені лише за часів радянської влади. І тут особлива заслуга в цім Максима Тадейовича Рильського.

Неослабний і благотворний вплив Пушкіна весь час спостерігаємо ми на українських письменниках — як на радянських, так і на класиках.

Зокрема треба підкреслити те, як любив Пушкіна наш великий поет Тарас Шевченко.

Великий був вплив Пушкіна на літератури братніх слов'янських народів. Як один із прикладів, я хочу сказати тут про те, як знав і любив творчість Пушкіна найбільший болгарський поет Христо Ботев. А Христо Ботева з творчістю Пушкіна познайомив наш видатний земляк, тонкий знавець слов'янської філології Василь Іванович Григорович.

Твори Пушкіна допомагали і нашим радянським воїнам на фронті Вітчизняної війни. За свідченням підполковника І. Бойкова, кулеметник, рядовий Н-ської частини Микола Гриньков на фронті в дорученій йому доповіді про Пушкіна прочитав і свій свіжоскладений вірш, який немовби був продовженням вірша Пушкіна «Пам'ятник»:

Бессмертие певца не в бронзе монументов —
В сердцах людей ты навсегда живой.
Стихи его звенят и в пулеметной ленте,
Когда нам враг навязывает бой.

(«Красная звезда», 17. V 1949 р.)

Всім нам відомо, як любила твори Пушкіна Зоя Космодем'янська. Про це на Всесвітньому конгресі прихильників миру в Парижі розповіла мати її — Любов Тимофіївна Космодем'янська.

Про вивчення нашим народом творів Пушкіна говорять численні пушкінські читання і особливо читання на заводах, в колгоспах, в польових станах. Колгоспниця артiлі «Серп і Молот» Бородянського району на Київщині говорить:

«Чим більше читаєш і слухаєш твори Пушкіна, тим більше хочеться зробити щось хороше, корисне для Батьківщини, для свого народу, для рідного колгоспу» («Київська правда», 11. IV 1949 р.).

70-річний колгоспник артiлі ім. Ворошилова Г. Чепурний (із села Кам'янка), розповідаючи про ті твори Пушкіна, які він прочитав, називає поета улюбленцем покоління («Кіровоградська правда», 22. IV 1949 р.).

На мітингу в Кіровоградському пединституті ім. Пушкіна:

було внесено пропозицію щороку відзначати день народження Пушкіна науковими сесіями.

Цілком змінилася тепер Кам'янка! Змінився Кіровоград (кол. Єлизаветград), як і вся Кіровоградська область! Передовиками п'ятирічки, раціоналізаторами на заводах, Героями Соціалістичної Праці пишається зараз Кіровоградщина!

Там, де колись були степи, тепер на цих просторах рекордні врожаї. На полях колгоспів торжествує мічурінська наука. Та не дурно ж колгоспники саме Кам'янського району висунули перед урядом пропозицію про встановлення на Україні свята пісні й танцю. На цих просторах рекордних врожаїв, немовби живий, проходить з нами й Пушкін.

Буржуазні націоналісти та безрідні космополіти всіляко хотіли принизити значення творчості Пушкіна для братніх народів. Але ці нікчеми дістали собі від усього радянського народу належну відсіч.

В наш час, час торжества ленінсько-сталінської національної політики, всі народи нашої Батьківщини і зокрема народ український ще тісніше зміцнюватимуть дружбу з великим російським народом.

Українські радянські письменники ще глибше вивчатимуть життя свого народу, щоб дати героїчні образи радянської людини.

150-річчя з дня народження Пушкіна — це радісне і світле свято. Воно ще більше піднесе у нас почуття радянського патріотизму, почуття відданості нашій Батьківщині і партії Леніна — Сталіна, яка веде нас до комунізму.

ТЯЖКА ВТРАТА

Глибоко мене вразила смерть Георгія Димитрова.

Вмерла незмірно цінна, велика людина, мужній член сім'ї титанів.

Ось передо мною один з останніх номерів журналу «Болгаро-советская дружба». На обкладинці його в овалі два профілі: Сталін і Димитров, а на першій сторінці—портрет Леніна. Так! Георгій Димитров стійким комуністом-більшовиком став тому, що весь час у своєму серці тримав він кожне слово Леніна, кожне слово Сталіна.

«Ви боїтеся моїх запитань, пане міністре!» — кинув він в обличчя фашистському диктаторові Герінгу на лейпцігському процесі. Ми знаємо: це устами Димитрова сам народ болгарський так безстрашно перед лютим ворогом своїм підніс голос.

«У чому порятунок Болгарії?» — на весь світ виголосив Георгій Димитров у 1944 році. Ми знаємо: це устами його питав себе сам народ болгарський, коли він виступив на безпощадну боротьбу проти проклятої гітлерівської Німеччини.

Георгій Димитров став любимим у своїй країні тому, що всі діяння його відповідали споконвічним сподіванням і прагненням рідного йому народу: бути, перш за все, вільним; бути завжди в близькості з великим російським та іншими народами Радянського Союзу; по-новому будувати життя своє — на соціалістичному шляху.

Нас усіх захоплювало і захоплює успішне виконання болгарськими трудящими народногосподарського плану.

Георгій Димитров — організатор Вітчизняного фронту, творець нової демократичної Болгарії, прапороносець болгаро-радянської дружби.

Усе те, що зробив за своє життя стійкий комуніст-більшовик Георгій Димитров, — вічно пам'ятатиме вдячний йому болгарський народ: і перетворення Академії наук, і створення сіль-

ськогосподарської Академії, і реорганізацію вищої освіти в Болгарії, і багато іншого.

Велика любов болгарських трудящих до Георгія Димитрова! Все сказане ним — і про Христо Ботева, і про робітничу молодь, і про трудящих усього світу, — беруть вони як свою святиню.

І народ ще за життя Димитрова споруджував на його честь нові міста, названі його ім'ям. Але його ім'ям названа буде ціла епоха в історії болгарського народу, що йде до світлого майбутнього, що йде до комунізму.

Український народ, як і всі народи Радянського Союзу, глибоко сумує з приводу великої втрати — втрати борця за свободу і щастя трудящого людства.

1949

МИХАЙЛО МИХАЙЛОВИЧ КОЦЮБИНСЬКИЙ

В дожовтневій літературі українській М. Коцюбинському належить одне з найпочесніших місць: після Шевченка, поруч з Іваном Франком, Лесею Українкою, Стефаником — щодо краси й глибини своїх творів іншого письменника такого ми не знайдемо. На таке місце заслужив він через свій революційний демократизм; через незглибимий гуманізм глибокий; через правдивий показ реалістичним пером своїм класової боротьби селян українських (та й не тільки селян); через високу майстерність свою, як художника. З давніх-давен ми маємо дорогоцінний багатий приклад, що великі письменники, класики літератури світової — ніколи не розвідалися з народом, навпаки: їхня творчість завше була невідділима від фольклору, від дум, від мудрості народної, як невідділимим є шум могутнього дуба від зеленого шуму всього лісу! І Гомер, і Шота Руставелі, і Шекспір, і Пушкін, і Шевченко, і Максим Горький, Ованес Туманян і Джамбул — всі вони з охотою учились у народа, і народ за це їх — здоровими соками землі поїв, підтримував і доглядав, щоб жили співці його в історії якнайдовше. Михайло Коцюбинський напоений соками багатющої землі своєї — і через це він став безсмертним: великі світочі людства давно вже розступились, щоб дати місце і йому — в шерезі борців, мислителів і шукачів правди. Правди шукав він покривдженням; права на щастя пригноблених він домагався; життя свого не шкодував, не раз страшні хвилини переживаючи перед рушницями козаків (буквально) й чекаючи, що ось-ось поляже трупом. Тому ж то він і дорогий такий сьогодні нам, вільним громадянам багатонаціональної батьківщини нашої, яка так пильно спадщину свою класичну береже, що навіть і порошиночка на неї власти не посміє!

Михайло Коцюбинський жив у жахливі часи п'яного розгулу Миколи Кривавого. Хребет царської Росії — під наступом

і ударами сил революційних хряснув посередині і виткнувся двома горбами — самодержавство з одного боку, — святейший синод і церква, з другого. Хребет цей все ще тримався, як на сухожиллях своїх — на брехливих обіцянках, на кудих маніфестах, на реформах у лапках. І треба тоді було письменникові мати великий розум ясний, силу волі і чесність, щоб протистати всьому цьому гнилому, щоб бити по ньому і по його відбитках у мистецтві, як правильно робив це Максим Горький, близький друг Коцюбинського. І треба було великого скупчення сил у суспільстві, щоб знести ці потворні горби прокляті, та не тільки зчистити з життя усе мерзенне і облудне, а й геть цілком його переіменити! Гнів народних мас проти своїх гнобителів все розростався більше й більше, аж поки не вибухнув революцією 1905 року. В. І. Ленін писав: «Десятиріччя перед революцією, з 1895-го року по 1904-й рік, показує нам уже відкриті виступи і неухильний ріст пролетарської маси, ріст страйкової боротьби, ріст соціал-демократичної робітничої агітації, організації, партії»*.

Коцюбинський був свідком цих виступів і страйків мас пролетарських. І, зрозуміло, — він не міг не вглядатися в них, не міг не фіксувати в пам'яті своїй всіх тих людей, що провадили ці виступи і страйки. А особливо вглядався пильно в тих, з якими він як народний учитель спочатку, а пізніше співробітник філоксерної комісії та статистик стикався майже щодня в різноманітних невідкладних справах. Я говорю про революційно-демократичне селянство, що, як писав Ленін, «за соціалістичним авангардом пролетаріату починало виступати на масову боротьбу, особливо з 1902 року»**.

Отже, в той час як дехто з тодішніх беззубих письменників, уникаючи гострих тем сучасності, вибирали собі щонайлегше — якийсь скандальний сюжетик або ж голу природу, і йшли до цієї природи, немовби з купленим квитком на представні місця в театрі, — Коцюбинський завше брав теми найгостріші, сьогоднішні, сучасні; а природу вибирав — тільки здорову, і в центрі її він поміщав людину — сміливу, діючу і сильну. «І благословен я був, — говорить людина в «Intermezzo», — поміж золотим сонцем і зеленою землею». В той час як дехто з тодішніх письменників боротьбу за перебудову світу заміняли містичним копанням (Мережковський), копанням у статевому психологізмі (Арцибашев, Винниченко та ін.), або ж

* В. І. Ленін, Твори, том 17, стор. 92.

** Там же.

впадали в екстаз космічний, обернений до самого себе, — Коцюбинський своїм лицем завше був обернений до трудящих, до народу. Ах, як хотілось українським буржуазним націоналістам помістити Коцюбинського під перевернуту банку української самособойності! — наліпити на нього ярлик кімнатної самотності! — всіляко запевняючи, що Коцюбинський, нібито, естет; що Коцюбинський, мовляв, природу схоплює одним лише імпресіоністичним оком.

А Коцюбинський безпомільним оком своїм, повний гніву і печалі, в житті тоді соціальні саме бурі побачив — бурі і грози. Буря, і вітер, і рух — ось що найчастіше стрічаєм ми в його творах: і причому буря і вітер набирають у нього діючі форми і в «Fata morgana», в новелі «Лялечка», в сторінці з щоденника «На крилах пісні», в нарисі «На острові», в повісті «Тіні забутих предків». Цікаво, що в листі до Аплаксиної (лист 226) Коцюбинський признається: буря внесла в його мандрівку по морю «тільки приемну різноманітність». Охоче віримо йому, бо душа його вічно була в дорозі, вічно була в мандрах. Ось як цю душу свою сам Коцюбинський розкриває перед нами, змальовуючи її в образі рухливої хмари: «...неспокійна, вся насичена вогнями, вся палаюча великим і праведним гнівом. Мчить ся шалено по небу і підганяє ліниву землю золотою річкою... Вперед... вперед... в мільйон раз швидше в повітрі... І гукає так, щоб всі прокинулись...» («З глибини»).

В цім Коцюбинський сходиться з Лермонтовим, який казав:

Так жизнь скучна, когда боренья нет.
...мне нужно действовать, я каждый день
Бессмертным сделать бы желал, как тень
Великого героя, и понять
Я не могу, что значит отдыхать.

(«1831-го июня 11 дня»)

Так — Коцюбинський не знав: що таке спокій. Боротьба, боротьба були для нього формою життя. Ось ще одне із його свідчень: «Снилось мені — чи ж снилось мені? — що в грудях у мене лиш половина серця.

Де ж друга? — мучився я.

А та, що лишилась, біла тривожно в грудях, і у калатанні кожнім чув я жадливий та владний голос:

— Шукай!

І я шукав.

...І так було довго, і так було завжди...» («Сон»).

У цьому вірші в прозі Коцюбинського дехто з критиків вбачає інтимну драму: драму письменника. Нам, проте, зміст цього вірша розкривається зовсім по-іншому. Ні, не рученька мила одсікла другу половину серця, а одсік її... тупий ніж жорстокого царського режиму — для того, щоб письменник не шукав Правду у житті, для того, щоб не йшов він разом з своїм народом. Але ж письменник не тільки не зупинявся в своїм посуванні уперед, а ще й других уперед заохочував, підганяв лінивих і будив їх, щоб ніхто не спав, щоб всі прокинулись. «Розпечи гнівом небесну баню, — звертається автор до людини («То був звичайний мужик») в «Intermezzo», — покрий її хмарами твого горя, щоб була блискавка й грім». Блискавка і грім — це той постійний супровід до творчого голосу Коцюбинського, без яких голос його був би просто ненатуральний, недіючий, неповний. Коцюбинський, звертаючись до народу, закликає: «Викинуть разом із сміттям і тих, що сміять»; Коцюбинський сонце погасити закликає і засвітити друге сонце на небі, тобто — на політичному небі тодішнього життя російського. І цей заклик проходить через численні листи його, геть через усі художні твори. Ось яким постає перед нами Коцюбинський — у всій своїй красі, у всій своїй силі... До верхівель цієї сили, до розквіту краси цієї він дійшов не зразу, і стежки, що вели його на широкі дороги, — он там удалині видно ж нам і сьогодні. Від фольклору, від М. Вовчка, від Т. Шевченка — для Коцюбинського одна із стежок починається. Від нужди, від голоду і злиднів — друга. І, нарешті, найголовніша стежка — соціальна. На 17-ім році він уже мав політичний процес. На 19-ім році за Коцюбинським було встановлено «негласний нагляд». Але ніщо на цій стежці не могло його зупинити! І він продовжував іти далі. Всупереч старішим письменникам, які неспроможні були підкочити вище свого українського частоколу, Коцюбинський поширює сферу творчості своєї, запозичаючи собі тематику із життя фабричних робітників, із життя війська. Колись Рилеев писав Пушкіну, як той саме був на засланні в с. Михайловському: «Ти коло Пскова, там задушено останні спалахи російської свободи... І невже Пушкін залишить цю землю без поеми?» (1825). Коцюбинський, який не жив, а мучився в Чернігові під наглядом поліції, бачив і чув, що діється у нього по-сусідству — по містах, по селах, і зокрема, що діється у Вихвостові, де в калюжах крові трудящих зловісно танцював генерал Дубасов, розбризкуючи цю кров своїми чоботищами аж до Чернігова... Вісім років збирав Коцюбинський матеріал про повстання селянські! Він — увесь цей

час немовби чув коло себе нашіптуючі голоси, що йшли від селян, від фабричних робітників, від війська: напиши, напиши, бо невже Коцюбинський залишить цю землю без поеми? І поема явилась. Ціла епопея «Fata morgana», що так і звалася вона спочатку «Мужики». Ця епопея разом з іншими творами революційних письменників підготовляла розгром царського уряду.

Не дивлячись на те, що «Fata morgana» закінчується картиною поразки селянського повстання, вся річ од початку й до кінця — великої віри сповнена, віри в остаточну над ворогами перемогу. «Зведись, народе, простягни руки по свою правду, як сам не візьмеш — ніхто не дасть». Коцюбинський вірив, що народ зведеться на ноги, на ворога стане. Звичайно, — ясно нам тепер, що самі селяни не в силі були завоювати собі свободу. Бо свобода ж прийшла тільки тоді, як повстав увесь народ під керівництвом робітничого класу, під проводом комуністичної партії. Сам Коцюбинський дає немовби натяк про це у «Fata morgana», вивівши образ робітника Марка Гуці та його прихильниці Гафійки. Отже, в ті роки у Коцюбинського в планах творчих стояло на черзі — вклинення в тематику робітничого життя. І сам Коцюбинський шукає вже собі нового голосу. І от — бажаючи поділитись цими своїми творчими планами, він звертається до великого пролетарського письменника російського — Максима Горького. І Горький зустрів його як рідного! Про те, як цінував Коцюбинського Максим Горький, можна бачити із того, як висловився великий пролетарський письменник з приводу смерті Михайла Михайловича. «Для мене смерть Михайла Коцюбинського визначилась як важка, особиста втрата, я втратив сердечного товариша». Ці слова Горького — о, як вони нагадують нам слова Некрасова про Шевченка, сказані після смерті останнього: «умер человек замечательный». І взагалі — дружба Коцюбинського з Горьким — це чудова поема, яка вміщає в собі всю дружбу українського народу з народом російським. У цій дружбі багато було спільних точок: і любов до людини, любов до пригноблених; і ненависть до цвілі міщанської, ненависть до царату, і, нарешті, захоплення великими бунтарями історії. Як відомо, Коцюбинський захоплювався «опришками»; він, за словами Горького, мріяв написати повість про Довбуша; він вивчав матеріали про Кармелюка.

І якраз оце захоплення бунтарями і не сподобалось декому з буржуазних націоналістів українських. Та вони, ці націоналісти, навіть і саму смерть Коцюбинського хотіли використати для того, щоб знизити Михайла Михайловича; щоб зневажити те, що про народ він писав, про трудящих. Ось Євшан, наприк-

лад, — у день смерті Михайла Михайловича посмів таке написати, що нібито смерть Коцюбинського великого враження не зробила. А тимчасом в газетах тодішніх, як плач народу, пролунали над труною і голоси чесних: хто перекаже нам тепер горе бідної Гафійки? А тимчасом кілька тисяч людей провело жоло Коцюбинського на Болдину гору (в Чернігові). Студенти та учні середніх шкіл, узявшись міцно за руки, живий ланцюг собою створили, щоб цим підтримати порядок. Але порядок нахабно поламала кінна поліція, яка по боках супроводила процесію і яка весь час стежила, чи не виткнулись спід вінків червоні стрічки, чи не співають часом студенти та семінаристи? Обурюючись проти неподобств поліції, проти неподобств поліцейстера, який над труною Михайла Михайловича заборонив семінаристам одспівувати письменника, грізний висновок для ворогів революції зробив В. І. Ленін *. І цей голос немов поєднував у собі всі голоси тих читачів, що так палко любили М. М. Коцюбинського. А таких були мільйони!

Але особливо розрослося коло читачів Коцюбинського після Великої пролетарської революції. Коли до революції за 23 роки — приблизно вийшло 100 видань творів його, то за часів радянської влади, включно до 1949 року, вийшло понад чотириста видань, причому кожне видання тиражем у кілька десятків тисяч. А скільки ж іще вийшло в перекладі на російську та на мови інші! Про те, як цінується слово Коцюбинського, свідчить той радісний факт, що на X з'їзді КП(б)У Л. М. Каганович, як ілюстрацію тяжкого минулого, зачитував кінець першої частини «*Fata morgana*».

Прославимо ж дружбу обох народів — російського з українським! Ця дружба тепер, як та колночка в око ворогам! Велика пролетарська революція знищила владу поміщиків і капіталістів. Під проводом партії Леніна — Сталіна нове життя у нас настало — культурне, багате, многогранне! І ті, що колись були Гафійками, Маланками, Андріями Воликами, — тепер уже далеко-далеко пішли вони вперед! Тепер уже вони стахановці, ударники полів, творці соціалістичного достатку — Герої Соціалістичної Праці. Свого добробуту, з такими жертвами одвойованого у лютого ворога, вони ніколи вже не віддадуть — він одвойований під проводом творця нашого щастя Й. В. Сталіна.

1949

* В. І. Ленін, Сочинення, т. XVI, вид. 3, стор. 691.

ПРО ЛЮДЕЙ, ВИХОВАНИХ СТАЛІНИМ

Сторінки книги Юрія Яновського «Київські оповідання» сповнені захопленням радянськими людьми, їх моральною красою, їх патріотичними справами, думками і почуттями. Велика схвильована любов до наших людей водила пером Юрія Яновського, коли він писав свої новели. Автор виступає в них як чуйний свідок історичних подій.

Товариш Жданов на нараді діячів радянської музики сказав:

— Музичний твір тим вищий, чим більше струн людської душі на нього озивається.

Ці слова є мірилом і у відношенні до творів письменників.

В чому чарівність «Київських оповідань» Юрія Яновського? Та перш за все в тому, що їх написано життєво просто й правдиво. Творчість письменника одночасно торкається багатьох струн душі радянської людини.

Перше з оповідань Юрія Яновського «Через фронт» присвячене тій безмежній вірі в Сталіна, тій невідбутній любові до нього, яка у важкий час Великої Вітчизняної війни запалювала наших людей на подвиги, давала їм силу мужності, відваги, терпіння і витримки.

Устами санінструктора штабу Леночки Перової, чия «чистота душевна й фізична» відчувалася на передньому краї, «як безцінний подих вітчизни — родини, товаришів, друзів», дивлячись на яку «всі вірили в своїх дружин, дочок, наречених», — автор просто і зворушливо розповідає про хлопчика, який лишився без рідних на загарбаній німецькими фашистами землі. Хлопчик не самотній на цій землі. Радянська влада, радянське життя продовжували існувати тут у думках, почуттях і діяннях людей. Батьківщина зогрівала хлопчика своїм теплом. І ось, надівши через плече сумку, що її подарував був йому один школяр, хлопчик пробирається від села до села, зустрічаючись

на своєму шляху з партизанами, з керівниками більшовицького підпілля.

Він не почуває себе більш беззахисною дитиною: він змужив і прийнятий жагою подвигу, ним володіє нестримне бажання — йти на схід, дійти до товариша Сталіна, щоб передати вождеві радянського народу всі ті листи, що ними була повна завітна сумка хлопчика. В цих листах радянські люди виражають безмежну надію та свою віру у великого Сталіна: він визволить їх, наших людей, які потрапили у фашистську неволю. Хлопчина мужньо йде вперед через усі перешкоди.

Далеко попереду летіла про нього звістка. Це була ідея, перетворена в рух... Руки народу передавали дитину з села до села, з області до області — назустріч фронтові. Ворожа куля завалила хлопчика в той час, коли він уже досягнув фронту. Вмираючи, він марив. З уривчастих слів його радянські бійці догадалися, що він бачить перед собою Сталіна і йому здається, що батько народу гладить його по голові і цілує в чоло... Завітні листи були донесені, їх одразу ж відправили до Москви самолётом.

Дві могутні сили вітчизни — армія та народ злиті в цьому оповіданні воедино, як непреложне свідчення непереможності рідної землі, грядущої перемоги над ворогом і торжества нашої справедливої справи.

Моральну силу радянської людини, могутній вплив її високих і світлих ідей на простих людей зарубіжних країн з переконливістю досвідченого художника показує Юрій Яновський в оповіданні «Путь у Францію». Визволений Радянською Армією з концентраційного табору бургундський селянин Анрі-Жак, повертаючись до себе на батьківщину, падає від виснаження. Його відправляють на залишену німецькими куркулями ферму, перетворену на пересильний пункт для людей, визволених із фашистської каторги. Дбайливі руки виходили Анрі-Жака. Відновлено фізичні сили бургундця, але більш того, в його свідомість міцно, назавжди увійшла віра в радянську державу, подив перед людьми соціалістичної країни, перед їх душевним благородством, і почуття безмежної вдячності до своїх рятівників.

Анрі-Жак, поновивши путь на свою батьківщину, потрапляє в прикордонний караульний пункт американців. Він з почуттям глибокої внутрішньої переконаності виправляє припущення реєстратора про те, що він, мовляв, «розпропагандований комуністами».

«Ні, молодий чоловіче, не будемо дріб'язкові, — друкуйте

на вашій машинці просто «комуніст!» Хай мені пробачать справжні комуністи, а я інакше не можу!»

Його було побито до нестями, і він зрозумів, що по суті поводження з ним американців нічим не відрізняється від поводження німецьких фашистів. До того ж тут, побіля караулки, він побачив поліція в німецькій синій уніформі з пов'язкою на рукаві. Щасливий випадок рятує Анрі-Жака від американського концтабору. Це рівнозначне врятуванню від смерті. Та загроза смерті йде за ним по п'ятах. Навздогін йому посилають убивців. Попереджений про це однією доброзичливою людиною, він все ж не вірить у небезпеку, аж поки вона не наблизилася впритул. Але бургундцеві надає сили згадка про російських комуністів, їх розповіді про велику Радянську Країну, про Радянську Армію, про Сталіна.

«Ура! — вигукнув Анрі-Жак гордо й натхненно. — Сов'єт карош! Вів ля Франс! Вів Сталін!»

Зустрічний грузовик рятує його. Водій-негр, помітивши французький прапорець на ранці Анрі-Жака, звертається до нього із словами, сповненими хвилюючого змісту:

«— Камрад, — сказав негр по-французькому, — я бачу прапор Франції, ти мене розумієш? Стрибай в кузов.

— Маленький момент, камрад негр, — відповідає Анрі-Жак, — я мрію повернути один політичний боржок... — Він одважив замілім бандитам, кожному по черзі, доброго ляпаса й сів до негра в кузов, обтрушуючи руки після доторку до брудного».

Скільки таких Анрі-Жаків нині борються проти американських холоуїв, подібних до Жюля Мока, за справді демократичну Францію!

Задушевна теплота, м'який тонкий гумор, влучність характеристик, спостережливість письменника-громадянина — все це в поєднанні з чудовою мовою надає особливу чарівність оповіданню «Путь у Францію», як і всім іншим оповіданням, вміщеним у цій книзі.

З якою ліричною теплотою написано оповідання «Мишуня» — про молодого тракториста, з яким знанням життя, просто й любовно зроблена новела «Династичне питання» і з якою радісною піднесеністю говориться про гордість радянських людей в оповіданні «Під яблунею». Ця гордість примушує одного з героїв оповідання висловити свою дорogu, завітну мрію.

«Я вклоняюся партії більшовиків, — вимовив, стоячи, старий учитель, за ним звелися хлопці, ланковий, — і сподіваюся бути прийнятим до її славних лав!»

Урочисто гула рожева яблуна, вся виповнена бджолами й сонячним могутнім світлом».

Юрій Яновський увійшов в українську радянську літературу в 1924 році двадцятидвохлітнім юнаком. Творча діяльність письменника охоплює цілу чверть сторіччя, починаючи від його перших виступів у пресі (вірші в газеті «Більшовик» та оповідання в журналі «Глобус» — у 1924 році), від першої книжки (1925) і аж до наших днів, до «Київських оповідань».

В особі Юрія Яновського ми бачимо письменника складної творчої біографії. За довгі роки своєї літературної діяльності Юрій Яновський допускався не раз серйозних ідейних помилок, але потім знову виходив на прямий і вірний шлях, шлях тієї великої життєвої правди і справжньої любові до радянських людей, ім'я якого соціалістичний реалізм.

Переборюючи ідейні помилки ранніх творів, Юрій Яновський ішов до соціалістичного реалізму. В 1935 році він пише роман «Вершники», де звертається до тої ж самої теми громадянської війни, яку неправильно висвітлив у романі «Чотири шаблі», ставлячи собі завданням переосмислити її заново і творчо вижити старі помилки. Він прагне показати тут полководців громадянської війни, підкреслити роль партії у перемогах революції, вивести на сторінки книги труidiaчий народ.

В 1940 році з'явилася книжка новел «Короткі історії». Вона міцно утвердила за Яновським звання тонкого і своєрідного новеліста, і це тим більш вірно, що в ряді його великих прозових творів і в п'єсах, і в кіносценаріях, які виходили протягом 1926—1940 років, незмінно можна було виявити елементи новели.

З особою силою віра в торжество ідей нашої партії, віра в радянських людей, глибоко пройнятих цими ідеями, виявляється в творах Яновського в дні Великої Вітчизняної війни: «Земля батьків», «Київська соната», в збірнику новел «Генерал Макодзьоба», «Американський кум», «Коваль» та ін. Згадаємо хоча б новелу «Генерал Макодзьоба», сповнену презирства до ворога і захоплення моральними достоїнствами й перевагами радянської людини.

Ряд років (1941—1946) Яновський працював відповідальним редактором журналу «Українська література» («Вітчизна»).

Після закінчення війни, будучи кореспондентом української республіканської преси на Нюрнберзькому процесі, Яновський виявив себе як гострий і талановитий публіцист.

Творчою невдачею Ю. Яновського був перший варіант ро-

мана «Жива вода», що його було піддано суворій критиці в пресі і на вересневому пленумі Спілки радянських письменників України в 1947 році.

Юрій Яновський зробив творчі висновки з цієї критики. Він відповів на неї книгою справді патріотичних «Київських оповідань», яка змальовує високий ідейний рівень радянських людей, їх мужність, сміливість, незламність у боротьбі з фашизмом, їх вірність соціалістичній Вітчизні. Як характерну особливість маленьких оповідань цього письменника треба назвати їх глибоку ліричність і схвилюваність.

Новелам Яновського властива розмовна інтонація, але не плавної, спокійної оповіді про бачене або пережите, а інтонація пристрасно переконуючого оповідача. Звідси й чарівна задушевність і теплий гумор, а також іронія, гнів.

«Київські оповідання» Юрія Яновського — радісне свідчення того, що видатний радянський прозаїк міцно стає на шлях соціалістичного реалізму. Творча перемога Юрія Яновського відзначена високим визнанням: за цю книгу йому присуджено Сталінську премію.

Ми переконані, що Юрій Яновський дасть радянському читачеві нові твори, достойні нашої великої Батьківщини і нашого народу.

ОБРАЗ Й. В. СТАЛІНА В УКРАЇНСЬКІЙ РАДЯНСЬКІЙ ПОЕЗІЇ

Ніколи ще в історії людства перед людьми мистецтва не стояло більш грандіозного завдання, як те, котре зараз самим життям у нас поставлено — створити образ Сталіна.

Це завдання для митців радянської культури є справою першочергової ваги, справою честі, — і виконання його служить постійним мірилом творчого їх власного зростання. Адже йде мова про створення образу тієї людини, яка, взявши собі всі риси Володимира Ілліча, в той же час, як каже М. І. Калінін, сама мала немалий вплив на Леніна (М. И. Калинин, «К шестидесятилетию со дня рождения товарища Сталина»). Мова йде про ту людину, про яку з таким захопленням говорив полум'яний більшовик-сталінець С. М. Кіров: «Важко уявити собі фігуру гіганта, яким є Сталін. За останні роки, з того часу, коли ми працюємо без Леніна, ми не знаємо жодного повороту в нашій роботі, жодного скільки-небудь великого починання, лозунгу, на пряму в нашій політиці, автором якого був би не товариш Сталін, а хто-небудь інший. Вся основна робота — це повинна знати партія — проходить за вказівками, за ініціативою і під керівництвом товариша Сталіна» (С. М. Киров, Избранные статьи и речи, Госполитиздат, 1944, стор. 267—268).

А французький письменник-боєць Анрі Барбюс свою книгу про Йосифа Віссаріоновича назвав такими ось вогненними словами: «Сталін — людина, через яку новий світ розкривається».

Новий світ для трудящих світу почав розкриватись ще тоді, як Ленін і Сталін, створивши партію більшовиків, повели її на бій за щастя людства.

Новий світ пригнобленим народам царської Росії відкрився

тоді, як Ленін і Сталін організували перемогу Великої Жовтневої соціалістичної революції.

Новий світ відкривається й зараз усім тим трудящим світу, які ще й досі стогнуть у ярмі капіталізму.

Що може бути далекосійнішим як ім'я Сталіна!

Погляньмо в газету «Правда» в грудневі дні 1949 року: як радісно нам, — радісно: не тільки ж бо із республік Радянського Союзу надсилають Сталіну до його ювілею подарунки, а й із усіх країн світу. Зарубіжні друзі шлють нашому вождеві грамоти про обрання його почесним громадянином Праги, Будапешта, Софії, почесним громадянином Румунської Народної Республіки. Поздоровлення від індійців кропітливо і з любов'ю написано на малюсінкій зернині рису. А під листом жителів Північної Кореї — понад 16 мільйонів підписів!

Що може бути чутнішим у всіх кінцях землі — як голос товариша Сталіна!

Олександр Фадеев 5. XII 1949 р. писав у газеті «Правда» з Китаю: «Нам ніколи не забути, як у кожному місті, що нас зустрічало, із десятків і сотень тисяч уст громом прокочувалась над юрбами слава великому Сталіну: — Сталінові десять тисяч років іще жити!»

Що може бути зрозумілішим — як слово Сталіна!

«Мітинг в Туріні, — писав недавно в «Красной звезде» П. Павленко, — вилився в могутню політичну демонстрацію за мир у всьому світі й за дружбу з Радянським Союзом. Тисячі італійців протягували руки й кричали: — Спасибі Сталіну, що захищає нас! Італійці пам'ятають кожне слово Сталіна, сказане ним в оборону погноблених».

Я особисто й досі хвилююсь кожного разу, коли згадую, як нас, радянських делегатів, удвох з професором І. Є. Глущенком у дні конгресу миру в Англії жителі далекого північного шотландського міста Ебердін зустрічали на вокзалі вигуками: «Хай живе Сталін!», «Хай живе мир!» («Правда», 4. XI 1949 р.)..

У Олександра Підсухи у його вірші «Мій друг Джек із штату Міссісіпі» є одне сильне місце про солдата-американця, який був у Європі саме тоді, як радянське військо допомагало визволятись народам Європи:

Із-за гори,
що схожа на Ай-Петрі,
Альпійський обминаючи хребет,
Він мчав до нас за сорок кілометрів,
Щоб глянути на Сталіна портрет.

Про те ж саме говорить у своїй поемі «Слово про полководця» і Микола Руденко, якому трудно знайти відповідних слів до того, щоб передати всю велич творчого генія Сталіна, бо, як пише поет, звертаючись до вождя —

...в кожному
Вашому
слові простому,
В кожній сторінці
Вашого тома
Живе
мільйонів
душа жива.

Кожен із нас, митців, — скульпторів, художників, письменників, композиторів — в своїй творчій роботі завше щонайкращий одбирає матеріал, щоб могутньо (чи то в мармурі, чи бронзі) передати велич вождя, будівничого і полководця; щоб яскраво (чи то в фарбах, чи в звуках) змалювати силу волі в боротьбі за людське щастя Світоча Правди і Свободи; щоб високо, аж до сонячних висот піднести (і то в найсердечніших, дохідливих словах), далеку прозорливість, глибину, мудрість і людяність безмежну Оборонця пригноблених, надії всього людства...

У тільки що сказаному мною я торкнувся лише маленької частки великої кількості визначень образу Сталіна (про найголовніші з них я буду говорити далі), причому розмістив їх тут поміж окремими родами мистецтв абсолютно вільно і без спеціального якогось на те розподілу. Бо ясно ж, що кожному художнику, у відповідності до характеру матеріалу його мистецтва — глини, фарби, звука, слова, — відкрито всі можливості для того, щоб якомога найповніше подати образ вождя.

У нас є чудові твори художньої літератури та мистецтва, в яких відтворено образи вождів наших — Леніна і Сталіна. Це нарис О. М. Горького про Леніна, поема Володимира Маяковського «Владимир Ильич Ленин», фільм «Ленін у Жовтні», скульптурна серія Андреева (образ Леніна), фільм «Клятва» П. Павленка і М. Чаурелі, пісні про Сталіна — Сулеймана Стальського, Джамбула, Янки Купали, а в українській драматургії та прозі — О. Корнійчука «Правда», П. Панча «Пархоменко», а також в окремих творах Ю. Яновського, Я. Качури, Н. Рябака, О. Копиленка, О. Десняка, В. Кучера, О. Гончара. У всіх цих творах образ вождя показано в нерозривній єдності з народом, з партією, з мільйонами нових, вихо-

Мистецтво, за словами Белінського, є мислення в образах. Поезія відразу, з першого погляду, з першого враження схоплює і осмислює всі ті явища, що відбуваються в житті народу. А раз так, то поезія в данім випадку перетворюється у свідчення самих же явищ життя, перетворюється у свідчення подій історії.

Разом з Леніним, Сталін створив могутню партію більшовиків — розум, честь і совість нашої епохи. Разом з Леніним, Сталін був натхненником і організатором Великої Жовтневої соціалістичної революції. Разом з Леніним, Сталін багато сил віддав на побудування нової, Радянської держави. Сталін —

...вливши в слово гострене, як сталь,
Побідну мудрість, творчу і глибоку,
Вже прозірав подій прийдешніх даль
У бурях вісімнадцятого року.

(М. Бажан. «Клич вождя»)

В період іноземної воєнної інтервенції і громадянської війни Сталін багато зробив для того, щоб зміцнити Радянську Україну. Він був і є великим другом українського народу. Створивши Реввійськграду українського фронту, він стає на чолі її. Велику роль в житті українського народу відіграла стаття товариша Сталіна, що видрукувана була 1 грудня 1918 року під назвою «Україна визволяється». Вона мобілізувала всіх вірних синів України на боротьбу проти німецьких окупантів та української буржуазно-націоналістичної контрреволюції. У цій статті товариш Сталін гаряче відгукнувся на «Маніфест» тимчасового робітничо-селянського уряду України, який проголошував повернення селянам поміщицьких земель, робітникам — повернення фабрик та заводів, а всім трудящим і експлуатованим — повну свободу. Товариш Сталін писав: «...цей історичний «маніфест» пролунає громом по Україні на страх ворогам України, прозвучить благодатним дзвоном на радість і втіху пригнобленим синам України». Стаття закінчувалась словами: «Україна визволяється—поспішайте до неї на допомогу!»

І от — перші українські дивізії, що були сформовані за допомогою братів-росіян, грізно тоді посунули на ворога, пішли в бій. Це їх поставила сюди воля Сталіна. І безстрашні легендарні полки Щорса та Боженка здобули собі славу дужих, нездоланих. І затрусилась почім зря контрреволюційна директорія разом з Петлюрою та Винниченком...

Гарно про щорсівські полки, як і про самого Щорса, сказав поет:

Це їх поставила сюди
Людина, що ім'я їй — Сталін;
Він, поруч Леніна, один
Міг бачить краще всіх і далі.

*(М. Шеремет. «Щорс на коростенському
плацдармі»)*

Слово Сталіна завжди запліднювало й запліднює творчість українських поетів. Глибоке вивчення творів Сталіна поетами допомагало й допомагає їм відтворити образ нашого вождя і вчителя.

«Україна визволяється!» Скільки разів цей вислів брали українські поети в свої твори! Скільки разів цей вислів був для наших поетів відправною точкою до написання творів!

Микола Бажан узяв цей вислів як мотто до своєї поеми «Клич вождя» (1939). В поемі свій поет показує, що ті люди, які йшли до Щорса, вже знали з газет статті товариша Сталіна, і що —

...незабутня вславлена стаття
З робочих рук йшла в селянські руки.
...І звівсь народ. Він топче й розбива
Бандитський герб — зазубину трирогу.
Встає Україна, сильна і жива!
— Звільняється вона! На допомогу
Спішіть до неї!
...І завше, скільки б не пройшло сторіч,
Позначуваних датами новими,
Люд України цей знаменний клич
В своєму серці вдячно бережтимо..

Сталін після смерті Леніна, на XIV з'їзді партії, на весь зріст поставив питання про перетворення нашої країни в країну індустріальну. Багато постало тоді труднощів на шляху до здійснення такого великого завдання, труднощів як внутрішнього, так і міжнародного порядку і особливо в наступні роки, в період боротьби за соціалістичну індустріалізацію країни.

Але весь народ радянський знав: з людиною, що в Кремлі, він переборе всі труднощі, всі перепони переступить.

На XV з'їзді партії, у своїй звітній доповіді, товариш Сталін поставив перед партією завдання: **«розширяти і зміцнювати наші соціалістичні командні висоти в усіх галузях народного господарства як в місті, так і на селі, тримаючи курс на ліквідацію капіталістичних елементів в народному господарстві»**. Було розгромлено троцькістсько-зінов'євський блок. Яка радість! Партія мобілізує робітничий клас і селянство на виконання пер-

шого п'ятирічного плану соціалістичної перебудови СРСР. Стався великий перелом. Яка радість! Будівництво Дніпрогесу. На Донбасі — будівництво заводів. На Донбасі вирости нові шахти й домени печі. Країна наша, підвівшись, вже розпрямляла свої плечі: славно почався період боротьби за колективізацію сільського господарства. А тимчасом, в результаті світової економічної кризи ще більше загострились суперечності між імперіалістичними державами. В 1932 році японські імперіалісти ввели свої війська в Манчжурію.

Людина, що в Кремлі, пильно вдивляється вдалину: на Далекому Сході утворилось перше вогнище війни. І нам ще більше треба зміцнювати силу Радянського Союзу.

От до цього року саме ж і відноситься створення образу Сталіна Миколою Бажаном.

Людина стоїть в зореносім Кремлі,
Людина у сірій військовій шикелі.
Ця постать знайома — у кожній оселі,
У кожній будові на нашій землі.

На півдні і півночі, заході й сході,
Як прапор, як образ, що з'єднує нас, —
Цей профіль людини, вкарбований в час
І в простір, і в серце великих народів.

Треба сказати, що в Миколи Бажана образ Сталіна накреслювався уже і в попередніх його творах — таких, наприклад, як вірш «Прапор, і сонце, і вітер». Взагалі ж у ці роки українські поети багато працювали над створенням образу Сталіна.

Але я хочу продовжити вірш Бажана далі, щоб яскравіше відчути, як же саме в стислих рядках поетичних та удалося йому передати всю силу, всю багатогранність генія людства.

Країно! Як ширшає літ виднокруг,
Як повниться ділом, що ти тільки мариш!
Він з нами, він поруч, великий товариш,
І вождь, і найближчий улюблений друг!

Ім'ям його жити й змагатись, як муж,
І геть половини, і треті, і чверті!
Вітчизні віддати — не вигризки душ,
А всю повноцінність життя або смерті.

Так! Строго, а разом з тим і тепло, — провозвісно, а разом з тим і просто, — клятвенно, а разом з тим і щиросердно звучить цей вірш. І його, не дивлячись на лаконічність, сміливо можна б було назвати поемою.

Життя нашої країни в роках, починаючи від 1930 й по 1934, підносилось все вище й вище. Винятково великою була роль партії більшовиків у боротьбі за колективізацію сільського господарства. Нова справа — колгоспи — вимагала до себе великої уваги і особливо в той час, коли куркульські елементи, пролізши в колгоспи, підривали їх зсередини.

У січні 1933 року було організовано політичні відділи при машинно-тракторних станціях. На допомогу колгоспам було послано в села 17 тисяч партійних працівників для роботи в політвідділах.

В лютому 1933 року відбувся перший з'їзд колгоспників-ударників, на якому товариш Сталін дав розгорнуту програму боротьби за зміцнення колгоспів і за заможне життя.

Людина, що стоїть в зореносному Кремлі, неослабно продовжує вдивлятися вдалину. І видно їй, як тепер уже не на Далекому Сході, а в Європі — економічна криза загострює суперечності капіталізму. Безробіття посилює невдоволення робітників і селян. І особливо велике невдоволення в Німеччині. І видно людині у сірій шинелі: аж ген, аж там над Берліном дим стоїть!..

Це, як стало потім відомо нам, німецькі фашисти, побоюючись розгортання революційного руху, побоюючись того, що німецька компартія на останніх виборах в рейхстаг дістала шість мільйонів голосів, вирішили (в лютому 1933 року) підпалити рейхстаг.

Радянські люди сповнені були гордості, як почули слова товариша Сталіна, сказані ним на об'єднаному Пленумі ЦК і ЦКК ВКП(б) (у січні 1933 року), про те, що Радянський Союз із країни слабкої перетворився в країну могутню щодо обороноспроможності, і що перша п'ятирічка набула вже міжнародного значення. Це все зробила Комуністична Партія.

«Партія веде» — прозвучало в цей час в українській поезії. Вірш «Партія веде» українською мовою надрукувала газета «Правда» (21. XI 1933 р.). За кожним рядком цього вірша стоїть образ Сталіна.

Товариш Сталін у своїй промові з приводу смерті Леніна, на II Всесоюзному з'їзді Рад (24 січня 1924 року), поклявся берегти і зміцнювати диктатуру пролетаріату. Він, посилаючись на слова Леніна, іще раз стверджував, що в нашій країні, безперечно, можна створити царство праці зусиллями самих же трудящих.

У січні 1934 року XVII з'їзд партії показав, що Країна Рад великого дійшла піднесення в галузі народного господарства,

в галузі матеріального стану та культури трудящих. Товариш Сталін у звітній своїй доповіді відзначив, що «СРСР за цей період перетворився в корені, скинувши з себе обличчя відсталості і середньовіччя».

Велику радість із цих досягнень відчув увесь народ радянський, який устами С. М. Кірова з трибуни XVII з'їзду вигукнув: «Як хочеться жити й жити!» С. М. Кіров доповідь товариша Сталіна назвав найяскравішим документом епохи. Адже в цій доповіді не тільки підведено підсумки проробленої роботи, а ще й розгорнуто перспективи роботи на найближчий час і шляхи до здійснення її.

Зрозуміло, що наші успіхи доводили до оскаженіння презренних недобитків — бухарінців та троцькістів. Гнівом та скорботою відповіли трудящі країни на злочинне вбивство Кірова. Гнівом та скорботою відповіли на це й українські радянські письменники і зокрема поети: Рильський, Первомайський, Крижанівський, Терещенко, Усенко... В своїх віршах всі вони розкривали образ Сталіна, який, не дивлячись ні на які підступи ворогів, продовжує вести нашу країну до нових висот, до нових перемог. Прекрасний образ Сталіна, що піклується про людей, дав Микола Бажан у своїй поемі про Кірова «Безсмертя». Ось після роботи Кіров приїхав додому.

...і раптом телефон.
І чути рідний голос:
— Ти ще не спиш, Сергію?
Готуєш виступ? Добре,
та спом'яни й про сон... —
Знайомий, найдорожчий
і найрідніший в світі,
спокійний, тихий голос
доноситься здала.
...Не спить його учитель,
його великий друг.
І радісно боротись,
і легко йти землею,
і день встає, і дальній
ясніє виднокруг.

Радісний вигук Кірова «Як хочеться жити й жити!» — відбивав настрої усіх трудящих нашої країни. Українські поети, починаючи з 1933 року («Партія веде»), весь час заявляють у своїх творах про те, що вони відчувають в собі наростання пісні, хочуть прославити життя великої Сталінської епохи й творця її — товариша Сталіна. Ось кілька прикладів цього:

Пісня! Та звідки вона проситься? І що в ній
можемо сказати?

Перемогал

Перед нами стояли невідступні труднощі;
труднощі перетворились в планове розв'язання;
а розв'язання не може себе інакше мислити,
як тільки бути проголошеним.

(*Вірш у прозі — «Пісня», 1933 р.,
книга «Магістралями життя»*)

Я хочу піснею ясною
прославить радість на землі.

(*В. Сосюра. «Іду я стежкою», 1935 р.*)

Дерева простягають руки,
гіллям клечать паротяг.
І раптом хочеться у звуки,
у пісню втілити чуття.

(*М. Терещенко. «Зустріч», 1936 р.*)

Я чую спів старого чабана...
...Про мудрого вождя більшовиків
Співає він, і стеляться дороги,
Бо всі шляхи ведуть до перемоги,
Коли про нього в нашій серці спів.

(*Л. Дмитерко. «Я чую спів», 1936 р.*)

Я мрію піснею написати,
Несхожу на мої пісні,
Щоби у ній крізь дим проталин
Зелений травень розквітав,
І щоб у ній товариш Сталін
Героям руки потискав.

(*Гр. Плоткін. «Початок пісні», 1937 р.*)

А Іван Нехода своїй своїй книжці поезій 1937 року дає таку назву: «Початок пісні».

І ще про одне. У віршах і піснях, присвячених товаришу Сталіну, тепер уже з'являються порівняння розмаху будівництва нашої країни з розмахом орлиних крил над гірськими верховинами (у віршах Рильського, Малишка, Первомайського, Воскресенка).

І ще про одне. У віршах і піснях, присвячених Сталіну, частіше стала звучати своя українська обстановка: береги сивоусого Дніпра, береги річки Псьол, степи українські, вулиця Вульйонська в Києві, річка Либедь.

Чи випадково це? Ні, не випадково. І відчуття наростання

пісні, і вищенаведені образи та порівняння — не раптом виникли в душі поетів, а вони безперечно зародились і розвинулись у них в ході історичних подій, зароджувались від безсмертних слів і діянь товариша Сталіна.

«Жити стало краще, товариші. Жити стало веселіше. А коли весело живеться, робота спориться», так сказав товариш Сталін на першій Всесоюзній нараді стахановців 17 листопада 1935 року. І ось, відтворюючи в поетичних образах сталінські думки, Валентин Бичко створює пісню про Сталіна.

Ой як стало зелено,
Так ще не було!
Ой як стало радісно,
Та й на все село!
Жити стало весело,
Так ще не було!
Жито наше, житечко.
Так ще не цвіло!
Ще так не світило нам
Сонце на землі.
Мабуть, воно в Сталіна
Побуло в Кремлі...

VII з'їзд Рад Союзу Радянських Соціалістичних Республік в лютому 1935 року виніс рішення про зміну Конституції СРСР. П'ять з половиною місяців тривало всенародне обговорення проекту. У своїх виступах трудящі давали підсумок того, чого досяг радянський народ під проводом любимого свого батька і вчителя товариша Сталіна. У виступах, насамперед, підкреслювалось те, що у нас уже створилися умови для заможного і культурного життя. І ми йдемо в новий осяяний сліпучими огнями час.

Появився новий тип селянства, виведеного від усякої експлуатації. Інтелігенція стала рівноправним членом соціалістичного суспільства («Історія ВКП(б). Короткий курс»). Оновлюються люди, оновлюється земля!

Створилась основа морально-політичної єдності суспільства, І ось народжується «Пісня про Сталіна» Максима Рильського, що по праву набула широкого розповсюдження.

Із-за гір та з-за високих
Сизокрил-орел летить...
Не зламати крил широких,
Того льоту не спинить.

На вершини всі ми линею,
Сонце променем в очах...

Льотом сталінським, орлиним
Вождь покаже нам шлях.

Хай шумить земля піснями
В цей крилатий гордий час...
Слово Сталіна між нами
Воля Сталіна між нас.

Як пісня Бичка, так і пісня Рильського перейшли вже в народ. І цьому багато сприяла музика до кожної з них — композиторів Григорія Верьовки і Левка Ревуцького.

Цілком заслуженої популярності набула також пісня «Про батька народного, про Сталіна рідного» Гр. Плоткіна (муз. П. Козицького):

Веде нас найкраща у світі людина,
Веде в переможні бої.
В снігах Приамур'я, в степах України
Ми чуємо серце її.

З великою силою в цей час розкрито образ вождя і у вірші Володимира Сосюри («Сталін», 1937 р.).

Твоє ім'я — як сурми срібний звук,
в борні, в труді завжди ти перед нами.
Тебе до зір знесли мільйони рук,
щоб ти сіяв як прапор над віками.

Ти нас ведеш, як вів колись давно
до перемог, скоривши час і далі.
Коли серця мільйонів злить в одно, —
твоє це серце буде, рідний Сталін!

Що в цьому вірші нас захоплює? Це, як і в пісні М. Рильського, — ясне і чітке формулювання думки. Це — дзвінка чеканка вірша. Це — влучні порівняння, що йдуть від порівнянь народних.

В 1936 році, на Надзвичайному VIII Всесоюзному з'їзді Рад, народи Радянського Союзу закріпили усі свої завоювання затвердженням проекту нової, Сталінської Конституції. Після народження стахановського руху, після народження нових людей, які «вміють цінити фактор часу в роботі і навчилися лічити час не тільки хвилинами але й секундами» (Сталін), після зміцнення сталінської дружби народів чуттям єдиної родини — схвалення нової Конституції для всіх трудящих означало одне: що ми, досягнувши свого щастя, накреслюємо тепер самий образ його вперше в історії.

З трибуни з'їзду вождь трудящих всього світу, наголошуючи на міжнародному значенні Конституції, сказав: «Це буде документ, який свідчить, що те, про що мріяли і продовжують мріяти мільйони чесних людей у капіталістичних країнах, — уже здійснено в СРСР».

В цей час, та й пізніше, з'явилося в українських поетів багато творів на славу Сталіна, як творця Конституції. В цих поезіях до образу Сталіна, як вождя, додається образ новий, а саме: друг людських прав.

Привіт тобі, кого зовуть народи
Вождем своїм і другом людських прав,
Тобі, що на граніті начертав
Пером огненным хартію свободи.

(М. Рильський. «Сталіну»)

Іван Нехода в своїм творі «Ода Конституції» піднесено говорить:

Яка іще країна є,
Щоб вільно жить було народу?
Нам Конституція дає
І труд, і щастя, і свободу.

Красуйсь, країно Сталіна,
В боях, в труді прославлена;
Господар я вершин, долин, —
Радянський я громадянин.

В 1938 році вийшла з друку «Історія Всесоюзної Комуністичної партії (більшовиків)». Ця книга для всіх нас — партійних і безпартійних — стала могутньою зброєю в боротьбі за справу Леніна—Сталіна, за дальший розквіт соціалістичної Батьківщини. Письменники, вивчаючи цю книгу, беруть її також і як тему для своїх творів.

Сталін мислитель,
Творець перемоги,
Батько нового,
ясного життя.
Широко стеле
творчі дороги
мудра й глибока
книга Вождя.

(В. Ковалевський. «Дороговказ»)

Коли в 1941 році на нашу країну напали німецькі фашисти, погляди всіх радянських людей було звернено до Голови Дер-

жавного Комітету Оборони товариша Сталіна. Він є віра наша і надія. Він є наш рідний батько і вчитель.

Товариш Сталін в своїм зверненні по радіо 3 липня 1941 року закликав усіх радянських людей залишити безтурботність, мобілізувати себе і перебудувати всю свою роботу на військовий лад. І всі радянські люди зразу ж відчули, що це голос полководця, який веде нас до перемоги над ворогом лютим. І радянські поети, зокрема поети українські, — як ті, що були на фронті, так і ті, що — в тилу, майже кожен свій твір пов'язували з образом товариша Сталіна як полководця. І ті твори свої, що писали вони, такою були пройняті вірою в перемогу! Усі ж бо народи Радянського Союзу разом ополчилися на ворога. Усі представники братніх народів ще ріднішими стали під час війни:

Світ обійди, а не знайдеш, де ще такі побратими?
Сам я із ними родився, сталлю хрестився із ними.
Добре, що нас не розлучиш тут, на передньому краї,
Добре, що в нас на знаменах Сталіна ім'я палає.

(А. Малишко. «Полководець»)

Ім'я Сталіна вимовляв увесь радянський народ, Сталіну давали клятви залізні — відстояти свою свободу, відвоювати землю свою.

В нас клятва єдина і воля єдина,
Єдиний в нас клич і порив:
Ніколи, ніколи не буде Україна
Рабою німецьких катів!

(М. Бажан. «Клятва»)

Весь радянський народ був певний своєї перемоги над ворогом і певний саме тому, що в історії ж нашої країни не раз уже ми розбивали ворогів і саме під проводом Сталіна.

З ним побивали ми полчища білих,
З ним ми фашистів поб'єм знавіснілих,
З ним ми не згинем ніколи й ніде!
Військо червоне — Сталін веде!

(М. Рильський. «Вождь Червоної Армії»)

Такий же мотив і у В. Сосюри, і в М. Терещенка, Платона Воронька, Л. Первомайського і в К. Герасименка, О. Ющенко, М. Ушакова, Т. Масенка.

В цей час почулися нам і голоси нових співців, майбутніх інженерів людських душ: вони доходили з окопів до всіх фронтів, до радянського тилу. Це були голоси сталінських солдатів. У фронтових, армійських, дивізійних газетах своїм відгостреним словом воювали вони проти фашистів.

«Ми — Сталіна солдати», — так мітко й яскраво сформулював Іван Нехода думки мільйонів радянських людей, в тім числі — молодих українських поетів.

Тема перемоги в ліриці Великої Вітчизняної війни весь час доторкувалась образів героїв: Зоя Космодем'янська, Гастелло, Люба Земська, Олег Кошовий, Ляля Убийвовк, Гуля Корольова — всі вони, як сталінські солдати, здійснили геніальні стратегічні плани Сталіна. І у поетів уже ясно визначились передумови до створення героїчного епосу Великої Вітчизняної війни, хоча його (скажу одверто) ще й досі ми, поети, не спромоглися як слід підняти. Справді. Якої величезної сили стоять перед нами ще не оспівані в епосі образи таких сталінських полководців, як Ватутін, Черняхівський, Рибалко (щоправда, образ Ватутіна вже дано в п'єсі Л. Дмитерка), — або ж таких партизанів, як Ковпак, Руднев, Федоров! Усі ж вони діяли проти ворога за планом, розробленим великим Сталініним.

Перемогу українські поети оспівували і в більших полотнах, як наприклад, цикли і поеми про Сталінградську битву М. Бажана, В. Кондратенка.

В 1943 році, коли славна Червона Армія звільняла Україну від фашистських загарбників, в далекій Башкирії, в Уфі, українські письменники ознаменували цей початок визволення рідної землі своєї літературним збірником, назву якому дали «Україна визволяється» *. Поезії, які там було вміщено, висловлювали радість безмежну, радість з того, що за Харковом воскресла і Полтава; що от-от ми зустрінемося із рідними своїми в Ніжині (М. Шеремет); що відплати настала пора за нашу столицю — Київ (Павло Усенко); що

Кругом визвольний гомін лине,
Шляхами котиться здаля,
Встає Радянська Україна.
Українська гомонить земля.

(Микола Терещенко)

І у кожному вірші поети славили всло Сталіна, яка зламала, покотила назад і знищила фашистів ненависних:

* Збірник вийшов з друку в 1944 р.

Наша міць навик насталена,
І крізь дим та грім тривоги
Дух народу, воля Сталіна
Нас ведуть до перемог.

(М. Рильський. «Україна визволяється»)

Цей же мотив в ювілейні дні 30-річчя Радянської України повторюється і в творі Андрія Малишка, який, прославляючи щорсівські полки, полки Пархоменка та Ворошилова, говорить:

І кожен знав боєць — живе Ілліч! — То він
Із Сталіним удвох кують нам геремогу.
Україна визволяється! — Як дзвін
Був Сталінський наказ: — Спішіть на допомогу!

(«Тридцятиліття»)

Радість визволення! Радість перемоги! У вірші М. Нагнибіди «Слово Сталіна» після кожної строфи повторюється приспів:

І ми тоді перемогли —
Ми серцем Сталіна жили.

А серце ж тут — це образ далеко не випадковий: в образі серця поетом передано ставлення Вождя до народу і кровний нерозривний зв'язок їх між собою.

Велика була радість всіх нас, радянських людей, коли ми 6 листопада 1944 року почули голос Вождя, який возвіщав: «Віднині і назавжди наша земля вільна від гітлерівської погані».

Та не тільки народи Радянського Союзу визволила славна Радянська Армія під проводом товариша Сталіна.

Українські поети, учасники походів за звільнення тих народів, що стогнали у рабстві в Європі, говорять про це в своїх творах:

Я з боем проходив по землях чужинця.
...Та — тільки ступив на Балкани у гніві,
Сказав мені житель Балкан:
— Я заздрю вам, пане.
Всі руські щасливі!
Ви дуже щасливі, пан!
Були б і понині ми нижче трави,
Якби не Росія,
не Сталін,
не ви!

(О. Підсуха)

Образ Сталіна в цьому вірші вже подано — як образ визволителя малих народів на Балканах і окремо — як визволителя народів слов'янських.

9 лютого 1946 року товариш Сталін у своїм виступі на передвибірних зборах у Москві говорив про новий, повоєнний п'ятирічний план розвитку народного господарства. Відновити й перевищити довоєнний рівень промисловості та сільського господарства — ось у чому полягав цей план.

В українській поезії ще продовжують поети змальовувати образ Сталіна як Полководця, але вже до нього додають і риси Будівничого, що дбає за процвітання Вітчизни.

Могутню пісню дружби і єднання
Співаєм ми — батьки, сини, брати.
Ми славимо Вітчизни процвітання.
Рости, мій край! Тебе нам берегти.
По ленінській путі народ крокує,
Веде нас Сталін.

(О. Ющенко. «Вождю хвала»)

Радянська Україна рапортує товаришеві Сталіну про успіхи мирного будівництва, і цей рапорт є клятвою робітників, колгоспників та інтелігенції.

Усі ми працюєм, товаришу Сталін,
Щоб наша Вітчизна ще краща була,
Щоб слава її до далеких віддалин
Під сонцем твоїм животворним цвіла.

Немов велетенські озорені стяги
Звелись, осіявши відродження путь.
То домни донецькі у перших звитягах
Для рапорта Сталіну слово беруть.

(«Слово Великому Сталіну від українського народу»)

Тут образ озорених стягів виникає радісно і могутньо, немовби їх високо піднесено було на височині будови! Під цими стягами недавно ще ж клялись Сталіну гвардійці, відправляючись на бій. Тепер під цими стягами рапортують Сталіну трудящі про нові, мирні перемоги.

Ярослав Шпорта пише про ланкову Надію Боженко, що їде до Москви. Товариші її кажуть їй:

Про доярок згадаеш, про всіх трактористів, женців.
Може Сталін питає — так ти говори, не красній.

В листі хліборобів товаришу Сталіну ланка Зіни Солохи зобов'язалась зібрати врожай кукурудзи по 610 пудів з кожного гектара. Василь Лісняк бере цей факт в основу циклу поезій «Урожай». Хто ж є натхненником трудових перемог Зіни Солохи? У циклі відповідь сама дає героїня:

Працюємо ми не заради хвали —
Народові, Сталіну слово дали.

А виконавши своє зобов'язання, народ ще ж хоче й поговорити з товаришем Сталініним і подякувати його за щасливе життя.

Товарищ Сталин! Просто, по-шахтерски,
Позвольте Вас благодарить:
За шопот трав, за сосны Красногорска,
За радость жить, работать и творить.

(П. Беспощадний)

Жити, працювати й творити — оце ж і є щастя. І цього щастя домоглися радянські люди під рукою першого нашого Героя Соціалістичної Праці — товариша Сталіна. До образу Сталіна тепер уже, в період відбудови країни, додається ще одна риса: Сталін разом з тими людьми, що були на війні, виходить в поле за село:

Коли боєць, вернувшись в славі із походу,
Оре безмежне, тепле поле за селом,
Із ним в просторах рідний Сталін ходить
І засіває ниву щастям і зерном.

(М. Стельмах. «Вождь»)

Отак всю Радянську Україну засіває він щастям, наш рідний, любимий Сталін. С. Гордеев у своєму вірші «Ты цветешь, родная Украина» теж про це саме говорить:

Побед великих рапорт твой
дойдет до Сталина — кому ты
обязана своей судьбой
и каждой радостной минутой.

Яскраві поезії, що змальовують образ Сталіна у роки післявоєнного будівництва, є у Н. Тихого, П. Біби, Вал. Ткаченко, Мик. Упеника, Ів. Виргана.

Ще після війни не всі утихли в серці болі, а вже у людей —

радість на порі. Разом з відбудовою, разом з відновленням сіл і міст міняється й саме обличчя їх.

24 жовтня 1948 року опубліковано було ухвалено з ініціативи товариша Сталіна постанову Ради Міністрів СРСР і ЦК ВКП(б) про план полезахисних лісонасаджень, впровадження травопільних сівозмін, будівництва ставів і водоймищ для забезпечення високих і сталих урожаїв у степових та лісостепових районах європейської частини СРСР.

Життя нового дивний зміст
Нас партія пізнати учить.
Міняєм русла бистрих рік,
В пісках лягли ялинок тіні..
Служи в комуністичний вік,
Природо, нашому велінню.

(Євген Долман. «Наша молодість»)

У грудні 1948 року колгоспники колгоспу ім. Сталіна Кам'янець-Подільської області звернулися з відкритим листом до українських учених. В цьому листі колгоспники, запрошуючи вчених частіше приїжджати до них, говорять: «Ми хочемо глибше проникати в життя рослин, досконаліше оволодівати законами розвитку їх, як говорять вчені, активно на них впливати в бажаному напрямку».

Сталінський нестримний дух, сталінська віра в силу людини, вміння переборювати труднощі відбилися у цьому листі колгоспників. Той же сталінський нестримний дух керував і керує діями академіка Є. Патона, академіка В. Філатова, П. Ангеліни, Ф. Дубковецького, Олени Хобти, Марка Озерного. Сталінську підтримку дістала передова наука Мічуріна й Лисенка, наука, що служить радянському народові.

Колись великий російський поет Некрасов у своїй поемі «Мать» писав:

Все те же вы — и нивы и народ..
И та же все река моя родная!..
Заметил я новинку: пароход!
Но лишь на миг мелькнула жизнь живая.

А зараз навпаки. І ниви вже не ті, і народ уже давно не той, що був. (Це — якщо порівнювати не тільки з часом дожовтневим, дореволюційним, а навіть коли порівнювати з нашим недавнім часом, часом радянським).

Скільки тепер поетам Сталінської епохи кожен день розкриває життя таких новинок, про які і не снилося дідам і прадідам нашим!

Цілком зрозумілим нам є те, що поети наші, прославляючи товариша Сталіна за нове життя багате, іще ж хочуть і запросити його приїхати до себе в місто чи село.

Товаришу Сталін,
Може вільну годину маєте,
Приїдьте в наше село.
Чи день чи й тиждень
У нас погостюєте.
І Ви в пізній час,
Утомлені працею,
Сівши до столу,
Розломите хліб
І похвалите нас...
У нас і клуб,
У нас і електрика
Горить по хатах.

(Василь Швець. «Запрошення»)

Наївно, ви скажете, звучить? Бо де ж там тая вільная хвилинка у товариша Сталіна! Але ж у цьому вірші відбилась уся любов до Вождя. І з цього вірша видно: наскільки близький і рідний усім нам наш вождь, що його отак по-простому можна запросити до себе в хату.

Вірний соратник товариша Сталіна — Микита Сергійович Хрущов, відбиваючи думки всього народу про Сталіна, так сказав про нього:

«Сталін — друг народу в своїй простоті.

Сталін — батько народу в своїй любові до народу.

Сталін — вождь народів у своїй мудрості керівника боротьбою народів».

І листопада 1939 року Позачергова V сесія Верховної Ради СРСР ухвалила історичний закон про включення Західної України до складу Союзу Радянських Соціалістичних Республік з возз'єднанням її з Українською Радянською Соціалістичною Республікою.

Цю видатну подію, як також і свято 10-річчя возз'єднання, радянські поети в піснях своїх змальовують як відродження, як весну, що прийшла до народу нашого вперше в історії (Ол. Гаврилюк, Ст. Тудор, А. Волощак).

Возз'єднання українського народу — це плід батьківського піклування нашого вождя, плід невтомних турбот про долю й майбутнє народів.

...Народ наш знає: він у щасті осяйнім
Лише тому здійснив свої одвічні мрії,

Що мудра партія і Сталін завше з ним,
Що разом назавжди з ним брат — народ Росії.

(М. Бажан. «Здійснення мрії»)

З ініціативи товариша Сталіна на Україні провадиться газифікація, в хаті колгоспній засвітилась лампочка Ілліча; на лани широкі вийшов електроплуг. Здійснюється індустріалізація і відродження західних областей України.

М. С. Хрущов у своїй промові на Шостій Ювілейній сесії Верховної Ради Української РСР сказав: «Здійснюється прийнята з ініціативи товариша Сталіна постанова Союзного уряду про індустріалізацію стародавнього українського міста Львова. У Львові відбудовано й наново збудовано десятки промислових підприємств...»

Це могутнє сталінське оновлення землі радянської надихає на творчість наших поетів, піснярів.

Галичино! Мій рідний краю,
Безхмарне небо голубе,
Я бачу море урожаю,
Я бачу іншою тебе, —

пише поет Дмитро Луценко («Біжать шляхи на Пустомити»).

Галичина стала іншою, другою. Сталінська Конституція своїм промінням життєдайним обігріла її, збудила до життя сили творчі.

В час возз'єднання образ Сталіна в творчості українських поетів іще ближчим, іще ріднішим стає для народу, і, зокрема, для народу західних областей України.

Ігор Муратов у своїй вірші «У сім'ї вольній, новій» змальовує картину, як Сталін проходить по оновлених землях України і, зустрівши Івана Франка, говорить до нього:

Здрастуй, брате!
Глянь світлими очима навкруги!
Не гнеться чорний ратай в три дуги.
На пил, на порох панські каземати
Розпалися...

На ознаменування дня свята 10-річчя возз'єднання колектив українських поетів, висловлюючи волю всього народу, звертається до збирача українських земель — Й. В. Сталіна з піснею найширшої вдячності й любові:

Батьку наш рідний, — в годину величну
Славу Тобі ми співаєм довічну!

Визволив Ти Україну з ярма, —
Вільних у братстві ніхто не злама!

Партії Леніна—Сталіна слава!
В нас Українська Радянська держава
Квітне в могутній радянській сім'ї,
Землі навів об'єднавши свої.

Свято десятиріччя возз'єднання перетворилося в демонстрацію морально-політичної єдності і відданості українського народу партії Леніна—Сталіна.

В. М. Молотов у своїй доповіді про тридцятиріччя Великої Жовтневої соціалістичної революції сказав: «Ми живемо в такий вік, коли всі шляхи ведуть до комунізму». Українські поети, повторюючи слова В. М. Молотова, в своїх творах славлять того, хто показав ці шляхи всьому світу, хто освітлює їх ясним світлом великих ідей.

Він зовсім близько — обрій комунізму жданий!
Із образом Проводиря в серцях,
Іде щодня вперед народ наш полум'яний
У битвах і трудах.

(М. Терещенко. «До комунізму всі дороги»)

Всі шляхи ведуть до комунізму,
Нездоланна правда в цих словах.
Де не глянеш — колію залізну
Прокладає по землі цей шлях.

(С. Крижанівський. «Всі шляхи»)

В жаданий мир нам вождь прослав дорогу
Через дими полум'яних доріг.
І знов засяв зірками Дніпробуд.
Ми, як на бій, ідем на мирний труд.

«За Сталіна!
За щастя, комунізм!»
Лунає мужній голос по землі.
І підіймається народний героїзм.
По всій землі
Дорослі і малі
За Сталінім ідуть у комунізм.

(Платон Воронько. «За Сталіна»)

В цих поезіях (як і в багатьох піснях інших поетів) підмічено присутню рису нашого часу: комуністичне майбутнє наблизилось. Те, що колись було тільки сподіваним, стає

справжнім, існуючим, сушим. І цей гігантський перехід із сподіваного в настане ми провадимо під мудрим керівництвом товариша Сталіна. Сталін своїми очима уже бачить той сад чудесний, у який веде він нас.

Ми чуєм як шумить
його гілля густе... З тобою йдем ми в весни, —
й ніякі зими нас не зможуть зупинить.

(В. Сосюра. «Тобі»)

В наших людях, вихованих Сталіним, все ясніше й ясніше виявляються риси майбутнього. Робітник, який виконав сім чи вісім річних норм, уже далеко випередив час. Він дбає про свою ділянку, про весь свій цех, він хоче, щоб його завод якомога більше давав прикладів стахановської роботи.

Таке ж саме прагнення, така ж сама готовність стати кращим і найпершим живе і в душах наших поетів.

Земле рідна! Сталінська країно!
Я — твій син. Твій воїн. Більшовик.
Все переборю, усе здолаю!
Сталін — мій окрилює порив, —
Щоб цвіла ти з краю і до краю
В дивнім полиханні прапорів.

(П. Дорошко. «Пісні праці»)

Вірю, прагну, будую!
Ллю недаремно піт.
Знаю, на гору зйду я
Комуністичних літ.

Леніна мудрі твори,
Сталінські томи
Зіркою через гори
Гордо несемо ми.

(М. Рудь. «Вірю»)

В той час, коли в світі загострилась боротьба поміж двома протилежними таборами — табором демократичним, антиімперіалістичним, який очолює СРСР, і табором імперіалістичним, антидемократичним, що його очолюють США, — майстри культури не мають права стояти осторонь цієї боротьби. Радянські художники слова показують художникам слова всього світу приклади боротьби за мир. І ось поміж письменниками радянськими та письменниками інших країн іде немовби перегукування: з М. Тихоновим, М. Бажаном, Турсун-Заде, Аркадієм Кулешовим — з одного боку, Паблом Нерудюю, Емі Сяо,

П. Блекманом, Луї Арагоном та з багатьма ще іншими — з другого. І — погляньте — як часто сходяться тут у всіх їх не тільки теми, а й навіть вислови окремі. Український поет Олександр Підсуха славить Сталіна як Генералісимуса миру і життя. І немовби у відповідь йому підносить свій спів про Сталіна видатний поет Аргентини Рауль Гонсалес Туньон, що його я вже згадував раніше:

Ти встав між гнівних хвиль, серед грому, вихору та крику,
Щоб світ увесь рятувати, і от — його ти врятував.
З далекої Грузії твое до нас прийшло ім'я.
О Велетню могутній! Переступивши океан,
Ти виховав людей усіх країн
Ділами гордими своїми.

Ось чому такий відгук в серцях народів світу знайшла сталінська миролюбна політика. Бо з нами разом і все ж прогресивне людство хоче, —

...щоб труд на світі всьому
Був владарем. І Сталін, в сяйві слав,
Нас вів вперед, не знаючи втоми.
І по путі по Ленінській ніхто нам
Уже іти повік не заважав.

(В. Сосюра. «Ленін»)

Віра в Сталіна надає сили борцям проти імперіалізму, патріотам Греції та В'єтнаму. І українські поети з глибоким співчуттям говорять в своїх творах про цих борців безстрашних.

Я, Греціє, чую
твій голос, кохана...
Нам видно пожари твої
з України,
І кров твоя чиста болять нам,
як рана.

(М. Нагнибіда, «Поетам Греції»)

Народ, сталінська дружба народів, Батьківщина — ось до яких моментів найбільш і найчастіш повертаються українські поети в своїх творах останніх років.

Гори горам кажуть радо —
І трембіта і домбра:
Дружба — наша сила, правда,
Слави нашої пора.

Нам гукали верховинці,
Землі славлячи свої:
Нас розбили б наодинці,
Та незламні ми в сім'ї.

Вільний світ співає радо,
Серцем пісню добира:
Сталін — наша сила, правда,
Батько волі і добра.

(Т. Масенко. «Сонячна земля»)

Всі народи Радянського Союзу на чолі з великим народом російським в дружбі сталінській своїй великій — немовби мостами з'єднані поміж собою. Прокладено також кріпкі мости між Країною Рад та країнами народної демократії. І ще ж мости потрібні, і ще — аж туди, за океан, де наші друзі є, де є брати! Потрібні —

Щоб друзі цими їздили мостами,
Щоб брат до брата броду-переходу
У ріках бурноплинних не шукав,
Щоб наша сила в єдності міцніла.

(М. Рильський. «Мости»)

Борються у себе там, за горами, за далекими морями наші друзі. Борються із змієм отруйним, з фашизмом проклятим. І в цій боротьбі їм провідною зорею є товариш Сталін. В листі на ім'я Й. В. Сталіна, опублікованому в газеті «Юманіте», вдова розстріляного французького комуніста Бетенже пише: «З нагоди 70-річчя від дня Вашого народження я клянуся виховати свого маленького сина так, щоб він ніколи не забував того, чим ми зобов'язані Вам і Вашому народові» («Правда», 8. XII 1949 р.). Короткий лист! А скільки в ньому сили! — сили і волі до того, щоб перемогти фашизму зло. І головне — скільки в ньому віри в радянський народ, у наше праве діло, віри в товариша Сталіна. Такий документ життя не може не натхнути наших поетів при створенні образу Сталіна.

«Час, в який ми живемо з вами, товариші, — сказав Г. М. Маленков, — увійде в історію нашої Батьківщини, як велика Сталінська епоха».

За прикладом трудящих Радянського Союзу робітники й селяни країн народної демократії відзначили 70-річчя товариша Сталіна розгортанням трудового змагання, прийняттям на себе зобов'язання збільшити випуск продукції на народних підприємствах. Це змагання уже принесло свої результати

і в Чехословаччині і в Румунії, у шахтарів вугільного басейну Коминешти, які достроково завершили план 1949 року, у сталеварів Решиці, які дали на честь 70-річчя Й. В. Сталіна рекордну виплавку сталі («Новое время», № 50, 1949 р., стор. 5).

У нашій країні до 70-річчя товариша Сталіна щодня подавали наші газети рапорти про виконання зобов'язань радянських людей.

Українські письменники до ювілейної дати нашого Вождя написали окремі твори — в поезії, прозі, драмі, підготували окремі збірники, виступали з читанням лекцій про товариша Сталіна. І кожного разу ми наново осмислюємо перед собою: яке це щастя, що український народ, за допомогою великого російського народу, досяг таких високих верхівель культури, як зараз! Яке це щастя — кожен час відчувати постійне батьківське піклування про нас з боку великого друга українського народу — товариша Сталіна! Щасливі ми і водночас горді.

...Вождь правицю у віки простер,
В залиті сьйвом сонячні простори, —
Ми з гордістю говоримо:

— Тепер
Ми вже не ті, які були учора.

(М. Руденко)

Скажи мне, родная моя Украина,
За что я люблю так просторы твои? —

так запитує сам себе Борис Палійчук і зараз же відповідає:

За то, что незыблемы наши границы,
Что славятся мужеством наши бойцы,
Что все мы — единый народ — украинцы —
Сограждане Сталина, жизни творцы.

(«Украина»)

Про розквіт Радянської України, про силу й міць її, що базується на сталінській дружбі народів, співає народ наш у Гімні Української РСР:

Нам завжди у битвах за долю народу
Був другом і братом російський народ.
І Ленін осяяв нам путь на свободу,
І Сталін веде нас до свіглих висот.

І коли на нашу свободу, на наші досягнення культури, на

наш народ хочуть зазіхнути палії нової війни, наші поети дають належну відсіч їм у своїх творах.

То ж знайте, знайте ви —
Не згасне сяєво Москви,
І слава Києва гримить,
Живе між нас і буде жить —
Братерства вічного весна
І дружби пісня голосна.

Нас мудрість Сталіна вела,
І наша міць перемогла.
Ще дужчі з бою вийшли ми,
Ми світ відстояли грудьми —
Вітчизни доблесні сини.
Прокляття паляям війни!

(Л. Дмитерко. «Прокляття паляям війни»)

Отже з іменем вождя ми пов'язуємо наш історичний рух уперед, та й не тільки ми, а також і люди країн народної демократії, передові люди всіх країн світу.

Розглядаючи образ Сталіна в українській поезії на протязі кількох історичних десятиріч, ми бачимо, що він, образ цей, весь час з нами в русі життя нашого суспільства, в стремлінні до комунізму.

Невичерпні можливості до розкривання творцями любимого образу Сталіна! І те, що зробили в цім напрямі українські поети, є ще тільки частковим внеском в скарбницю радянської культури. Велика ж бо багатогранність образу Генія Людства! Учасники Ювілейної сесії Верховної Ради УРСР, присвяченої десятиріччю возз'єднання українського народу в єдиній Українській Радянській державі, висловили цю багатогранність у своєму листі до Вождя, рідного Батька нашого і вчителя.

Сталін — правда народу і совість народу ясна,
Сталін — труд величавий, що сонцем освітлює ночі,
Сталін — наша любов і цвітіння ясного весна.
Сталін — віку шляхи,
Сталін — серце народу і очі.
Слава нашій Вітчизні священній на віки віків,
Хай красується щастям могутня Радянська Держава!
Слава стягам червоним і Партії більшовиків,
Слава Сталіну, добра, немеркнуча слава!

СЬОГОДНІ В АНГЛІЇ

Коли ми наближались до Праги, зимовий день вже потроху стуляв свої повіки. Отже довелося заночувати в Празі, тим більше, що гостинні господарі чехословацької землі, які зустріли нас на аеродромі, дуже на цьому наполягали.

В складі нашої делегації були: академік В. Волгін — глава делегації, два літератори — О. Сурков і автор цього нарису, композитор Д. Кабалевський, професор-генетик І. Глуценко та історик М. Матковський. Після гостинного обіду нас повезли оглядати місто, потім ми з Сурковим і Кабалевським слухали національну оперу.

Прага вся була в гомоні, в русі, в нескінченних потоках людей на тротуарах, у вогненних переливах реклам, у блиску вітрин.

Наступного ранку ми залишили гостинну й привітну Прагу, вилетівши літаком до Англії.

Ревів мотор. Унизу пропливали околиці міста, блискуче коліно Влтави, переліски й поля, — і от ми вже за хмарами. Струнка дівчина-стюард ставила нам на відкидних полицках коло крісел чай і сніданок. Їсти не хотілось, і мій сніданок в охоту взяла літня жінка, моя сусідка по кріслах, яка летіла додому в Лондон. Ховаючи їжу в кошик, жінка сказала:

— О, ви не знаєте, як зрадіють мої онуки — вони буквально голодують... А це... залиште собі на пам'ять! — і вона віддала мені з моєї порції щось маленьке, схоже на цукерку, обгорнуту в прозорий папір, і засміялась. Я розгорнув папірець і побачив жувальну гумку! Тепер уже я в свою чергу розсміявся і озирнувся на крісла, де сиділи англійці. Тупо дивлячись перед собою, вони механічно жували свої гумки.

Шумів мотор, ревів мотор. А старенька жінка, повернувши голову до мене, кризь цей шум кричала:

— В Англії усе по карточках... Мій син, повірте, ніяк не може звести кінці з кінцями на свій заробіток.

...Коли ми приземлилися за Лондоном, було вже зовсім темно, — тільки різнобарвні вогні сяяли внизу на аеродромі. Нас зустріли представники радянського посольства, представники англійських громадських і прогресивних організацій, товариства культурного зв'язку з СРСР. І так радісно було бачити серед них англійського письменника Джека Ліндсея, який у червні минулого року, після перебування у Москві, гостював також і в нас у Києві. Дружні привітання, вигуки, квіти, клання наставлених з усіх боків фотоапаратів... Спочатку ми заїхали до готелю. Нас уже ждав там кореспондент англійської буржуазної газети, — він неодмінно сьогодні ж хотів дізнатись, чого ми приїхали, що маємо робити в Англії і т. ін. Дивився він на нас так, ніби він щонайменше врятував світ.

На завтра ту ж саму зарозумілість, буржуазну бундючність, а ще й тупість зустріли ми на пресконференції, влаштованій з нагоди нашого приїзду. Радянська делегація сиділа за окремим столом, а представники численних буржуазних газет кругом по всьому залу. І тільки один з журналістів був разуче несхожий на всіх інших, це — представник газети «Дейлі уоркер». Перше запитання до нашої делегації було таке: «Як ви ставитесь до атомної бомби?» Після того посипались недоладні, специфічно підібрані запитання: а що ви думаєте робити в Лондоні, а яка адреса вашого готелю, чи можете ви у двох словах викласти основи радянської біології (це спеціально до І. Глуценка), чи ви знайомі з книгою Шпенглера «Захід Європи» і яка ваша думка про неї, чи містер Сурков є дійсно автором тієї пісні, де оспівується висадження в повітря гори новим методом... Сурков та й ми всі тільки розсміялись із цього. Потім — яка причина тому, що Україна так швидко стала на ноги після війни (це вже питання до мене), та ін.

Відповідаючи на запитання, кожен із нас підкреслював могутність Радянського Союзу, миролюбні прагнення нашого народу, сталінську дружбу народів, нечуваний розквіт радянської культури.

Ми вже знали, що ці писаки напишуть у газетах зовсім не те, що вони почули від нас. Так воно й вийшло. Буржуазні газети понаписували стільки нісенітниць, що здоровій людині й на голову не налізе. Одна тільки «Дейлі уоркер» говорила правду про Радянський Союз і про членів нашої делегації, як посланців миру.

Радянська делегація приїхала сюди на святкування 25-річ-

ча англійського товариства культурного зв'язку з СРСР. Але ми ще перед своїм від'їздом з СРСР знали, що в Англії відбудеться також і конгрес на захист миру. Конгрес миру в Лондоні розпочався за кілька днів до нашого приїзду. Організатори конгресу відклали продовження його на три дні з тим, щоб делегація СРСР могла взяти участь в його роботі. Секції конгресу працювали в різних частинах Лондона. Ми, члени делегації, розподілились, щоб групами і поодиночі виступити на секціях. Пленарні засідання конгресу відбувались у залі Лайм Гроув Бас — у центральній частині міста. Зал і хори були переповнені. Учасники конгресу з великим піднесенням зустрічали виступи радянських делегатів, яким завжди надавали перше слово. Виступи наші вислуховувалися з величезною увагою, — кожне наше слово про трудові досягнення радянського народу, про миролюбні прагнення радянських людей, про нашу послідовну боротьбу за тривалий демократичний мир в усьому світі вкривались оплесками, а коли ми вимовляли дороге ім'я вождя усіх трудящих — товариша Сталіна — весь зал схоплювався на ноги, лунали вигуки на честь творця миру, і довго гриміла овація у величезному, високому, гулкому залі...

З трибуни промовляли англійці, шотландці та ірландці, негри та індійці, євреї та араби... З балконів звисали зелені прапори з білим голубом — емблемою миру, кольорові плакати з написами, що закликають до боротьби за мир між народами, за дружбу з СРСР. Ось на трибуні шотландські шахтарі з палкими закликами не коритись сваволі паліїв нової війни, з закликами до дружби з СРСР; ось делегати від Уельсу, ось посланці далекої Австралії й Нової Зеландії. Дуже радісно, що на конгресі виступало багато жінок.

Виступає домогосподарка із Шотландії, — вона розповідає, що у них не було грошей, щоб приїхати сюди на конгрес. Тільки одна профспілка допомогла їм, і завдяки цьому вона має можливість передати конгресові привітання від шотландського народу, подати свій голос за мир. Оплесками вкривається те місце в її промові, де вона говорить про Сталіна як творця миру і дружби народів.

Далі виступає жінка від антифашистського комітету. Вона говорить, що всі жінки англійські виступатимуть проти війни з СРСР. Від прогресивної молодіжної організації слово надається дівчині; вона розповідає, що була в Радянському Союзі, відвідала фабрики й заводи, бачила, що радянські люди захоплені мирною працею заради розквіту любимої Батьківщини. Вона розповіла, як на одній радянській фабриці геть

усі з захопленням працювали, крім тільки однієї жінки. «І ця жінка, — каже вона, — це була я». Присутні добродушно розсміялись.

Прекрасний був виступ представника газети «Дейлі уоркер», який закликав усіх говорити тут на конгресі прямо, широко і сміливо. Бо відомо, що англійські буржуазні газети всіляко намагаються замовчати конгрес, начебто його й немає. — А ми будемо, — сказав він, — робити своє!

Після голосування резолюції з рішучим протестом проти будівництва американського аеропорту в Лондоні виступає негритянський поет Пітер Блекман. Коли Блекман закінчив, голова засідання запросив його лишитись у президії. Ми щиро привіталися з ним, як з давнім знайомим по пушкінських торжествах у Москві, Ленінграді, Пскові і в селі Михайлівському. Взагалі дуже нам було приємно зустрічатися в Англії з тими англійськими й шотландськими прогресивними діячами, які гостювали в Радянському Союзі (Деніс Прітт, Джек Ліндсей з дружиною, голова спілки шотландських гірників Пірсон, настоятель Кентерберійського собору Х'юлетт Джонсон та інші).

Як правило, в перервах між засіданнями конгресу відбувалися засідання секцій літератури, історії, генетики та музики, де члени нашої делегації виступали з доповідями. Поет Сурков розповідав про радянську літературу, зокрема про поезію російську, а автор цього нарису — про українську сучасну радянську літературу. Після кожної доповіді ми відповідали на численні запитання; вони, ці запитання, свідчили про великий інтерес до радянської культури, і тільки деякі запитання були від ворожих нам людей, які намагались нас скомпрометувати. Друзі наші дуже цікавились, скільки творів англійських письменників перекладено на російську та українську мови. Я мав список видань і тиражів творів англійських письменників і поетів в УРСР за роки радянської влади. Всі були приємно здивовані тим, що тиражі видань обчислюються у нас мільйонами примірників.

Було ще одне запитання й такого сорту: от ви, містер Тичино, у своїй доповіді гарними словами обізвалися про Миколу Бажана, а вам же відомо, що Бажан, побувавши у нас в Англії, такі вірші написав, які ніяк не можуть нам сподобатись. А містер Сурков ще й надрукував їх у своєму «Огоньке!» Я відповів: адже ви тільки хвилину тому самі виступали проти паліїв війни, а тепер виходить, що ви їм співчуваєте, бо Бажан саме ж і картає паліїв війни, а не народ англійський. Останні слова моєї відповіді були вкриті оплесками, а на адресу незграбного,

погано замаскованого агента чорної наволочі, кругом почувлись вигуки обурення і зневажливий сміх. І я ще раз побачив (бо в Англії я вже вдруге), що народ англійський все сміливіше та одвертіше реагує на вихватки наших недругів. Гідну відповідь цьому черчіллівцю дали також і кілька чоловік із залу.

Видно було, як усі наші виступи й відповіді на численні запитання гуртували друзів наших, присутніх у залі, об'єднували їх в однім бажанні за всяку ціну здобути перемогу в благородній боротьбі за справу миру.

Коли після закінчення роботи секції ми вийшли на вулицю, Суркова одразу ж обступили незнайомі нам наші однодумці. До мене підійшла висока літня жінка, потиснула руку і, не назвавши себе, відійшла до групи жінок, що стояли осторонь.

В один із днів, за нашим планом, ми всі разом одвідали редакції англійських газет. Особливо раді були нам у редакції «Дейлі уоркер», де ми оглядали також і друкарню. У цехах скрізь ми розмовляли з робітниками, і було видно по них, наскільки вони горді з того, що створюють і випускають у світ такої великої ваги правдиве друковане слово.

Так само тепло й щиро зустріли нас у товаристві англо-радянської дружби, де відбулась розмова з англійськими письменниками та членами товариства.

Ми привезли їм багато радянських книг. Треба було бачити, як раділи англійські письменники, розглядаючи їх! Всі ми посідали навколо каміна, що обдавав теплом нас, і почалася дружня розмова. Багато було запитань про російську радянську науку, сучасну літературу й музику. Видно було, що кожному з англійських письменників страшенно б хотілося бути перекладеним на російську мову, а також на мови інших народів Радянського Союзу. Джек Ліндсей, який є першим перекладачем творів Т. Г. Шевченка на англійську мову, висловив згоду продовжувати цю благородну роботу й далі. Мене просили передати привіт українським художникам і сказати їм, що англійські друзі радянського народу дуже бажать бачити виставку українських художників у Лондоні. Джек Ліндсей просив мене прислати йому книгу поета О. Підсухи «Я хочу миру».

Один — наполовину вільний — день ми присвятили відвіданню робітничих кварталів, а також національних галерей Лондона.

Урочисте засідання, присвячене 25-річчю культурного зв'язку з СРСР, відбулося в одному з найбільших залів столиці. Відкрив його друг Радянського Союзу, член англійського парламенту Деніс Прітт. Він розповів про історію виникнення това-

риства, скільки секцій є в ньому, скільки радянських книг у бібліотеці товариства. На яскравих прикладах Прітт показав, як протягом 25 років все шириться і з кожним днем міцніє дружба між англійським і радянським народами. СРСР, керований великим Сталіним, говорив він, є надією трудящих усього світу, оплот миру. Радянська література досягла такого високого рівня, що там навіть кожен чабан знає класиків. «Коли ми під час подорожі по радянській землі, — сказав Прітт, — зупинилися в одному маленькому місті, радянські люди запропонували нам вибір: в який саме театр ви хочете піти сьогодні, бо в нас їх тут аж три? Бачите, — звернувся Прітт до присутніх у залі, — а от у нас в Англії навіть і в більших містах нема жодного театру. Ви тільки подумайте — в СРСР кожні п'ять хвилин народжуються нова будівля. У нас, що й казати, цього не побачиш!»

До речі, в зал засідань, як нам про це сказали, проникли й українсько-німецькі націоналісти. Вони сиділи окремою групою, і коли весь зал аплодував промовцем, похмуро переглядалися та курили. Було видно, що їм не по собі від такого одностайного вияву симпатій усього залу до радянського народу.

Величезну симпатію до Радянського Союзу ми відчували і на зустрічах з прихильниками миру по інших містах Англії й Шотландії: Кембріджі, Ковентрі, Глазго, Единбургу, Данді, Ебердіні, Ліверпулі. В Глазго на пленарному засіданні щорічної конференції «Шотландія — СРСР» голова спілки шотландських гірників Пірсон багато говорив про свої враження від подорожі по Радянському Союзу, зокрема від подорожі по Донбасу.

— Найкраща, — він сказав, — механізація гірничої справи — це на Україні, у Донецькому басейні.

Слова Пірсона підтримав шотландський шахтар, один з тих, що приїздили в складі англійської делегації на Україну. Вибух оплесків викликали слова наступного промовця про те, що як тільки Черчілль наважиться запалити війну, то тут, у Шотландії, знайдеться чимало людей, які зуміють рішуче виступити проти неї. Цей же промовець різко засуджував всіх тих розтлінних реакціонерів, які через радіопередачі «бі-бі-сі» калічать англійську молодь і дітей.

Тут саме увійшли в зал представники делегації радянських шахтарів, яких одразу ж запросили до президії. З привітанням шотландським шахтарям і всьому шотландському народові виступив радянський шахтар тов. Гранов

Коли було запропоновано послати вітальну телеграму товаришеві Сталіну і зачитано її текст, весь зал, стоячи, в єдиному

пориві схвалив її бурхливими оплесками. Прекрасним був виступ робітничого хору, який виконував революційні пісні, а також пісні на слова Роберта Бернса. Ми були також приємно вражені, коли почули у виконанні хору англійською мовою Державний гімн Радянського Союзу, а також наші російські пісні «Полюшко» та «Во поле береза стояла».

Під час перерви між засіданнями нас завжди оточували шотландці, які скаржились на своє тяжке матеріальне становище. Справді, все у них по карточках! Але, — сказав один шахтар, — коли ти зайвий пенс маєш, то хлібець ще якось і можна дістати, — та де ж ти той, у біса, зайвий пенс дістанеш!.. Ось, наприклад, — сказав він далі, — запитали було одного тут із «добродійників» нашого міста: а що ж робитимуть люди бідні, коли підніметься ціна на хліб? А той злорадно й відповів: «А нехай ці бідні та поменше ходять у кіно, та поменше читають «Дейлі уоркер», то тоді й на хліб їм вистачатиме».

Радянська делегація відвідала одне з міст північної Шотландії — Ебердін. Народ зустрів нас на вокзалі вигуками: «Хай живе Сталін!», «Хай живе мир!» В Ебердіні ми побували на машинобудівному заводі, розмовляли з робітниками, які з сумом розповідали нам про своє безрадісне життя: нема у них справжньої медичної допомоги на заводі, нема де помитись після роботи, нема бібліотеки. Я подарував одному робітникові свою книжку. Ця книжка, — сказав він на мітингу, — буде першою книжкою майбутньої бібліотеки у нас на заводі. Та найголовніше, на що скаржились робітники, це те, що заробітки у них малі — ледве вистачає на хліб.

У цьому ж місті нас запросили до жіночого християнського клубу. Ми зайшли. Дивимось. В одній кімнаті, взявшись за руки, танцюють дівчата і якісь довготелесі «тьоті». Повели нас у другу кімнату — там у карти грають, а в третій — перед дзеркалами нові вбрання приміряють. А іще, сказали нам, ходіть, поведемо вас у домову нашу церкву. Ми перезирнулись між собою і сказали їм одверто своє слово: для кого і для чого ви готуєте цю молодь? Директриса клубу, удаючи, ніби вона не зрозуміла нашого запитання, вигукнула: «О, ми ще не таке тут робимо, ми їх тут видаємо заміж, даємо придане, клопочемось, щоб кожна з них не була в числі безробітних, а мала роботу».

Вийшовши з цього клубу, ми ще глибше відчули, з якою настирливістю буржуазія готує молодь до боротьби проти всього нового і прогресивного.

Вияв великої симпатії шотландців до радянських людей ми

бачили і в місті Данді. До речі, коли ми оглядали пам'ятник національному поетові Шотландії Роберту Бернсу, підійшла до нас молода людина і передала записку. В записці стояло: «Будь ласка, передайте мій привіт членам радянської делегації і те, що я задоволений вашим візитом. З дружнім привітом Фосс».

— Ви самі бачите, — сказали нам наші друзі, з якою любов'ю дивляться тут на кожну радянську людину.

Так, ми це й самі бачили скрізь по тих містах Англії, де ми бували. Із безпосередніх наших розмов з трудящими ми переконались, наскільки вони ненавидять продажний свій уряд, який, прикриваючись лівими фразами про убоління за народ, тримає цей народ під чоботом визискувачів, намагається спровокувати його на війну проти Радянського Союзу. Англійські реакціонери та праві соціалісти — слухняні лакеї американського імперіалізму, і їм, як і раніше, так і тепер немає ніякого діла до інтересів трудящого народу.

Перед нашим від'їздом із Англії, в Лондоні вся делегація відвідала могилу Карла Маркса.

Ми поверталися з Англії на рідну землю з одним враженням, що, незважаючи на підступні заходи імперіалістів, Радянський Союз і його народи мають багато прихильників нашої миролюбної політики, радянські люди мають багато друзів в самій гущі англійського народу. Для них ім'я великого Сталіна — це прапор миру в усьому світі.

реактивного двигуна; після того, як видатні російські вчені Жуковський, Мещерський і Чаплигін ствердили в своїх роботах можливість міжпланетних зносин за допомогою ракети; після того, як всевітнє визнання дістали проекти реактивних апаратів основоположника реактивного руху, славетного нашого діяча науки — Ціолковського, — подальша розробка ракетної техніки і здійснення зореплавання, зрозуміло, залишається за сьогоднішніми радянськими вченими, і це, повторюю, гордо звучить у Дашкієва!

Але ж тема майбутнього зореплавання у нього весь час чомусь двоїться, збивається з свого прямого шляху й, нарешті, зовсім зникає. А як би славно можна було її зміцнити введенням у цикл такої, скажімо, підтеми, як передсмертний лист Ціолковського до товариша Сталіна. «Всі свої праці з авіації, ракетоплавання й міжпланетних сполучень, — пише Ціолковський у цьому листі, — передаю партії більшовиків і Радянській владі — справжнім керівникам прогресу людської культури. Перекоаний, що вони успішно закінчать ці праці».

Як сильно підкреслено тут Ціолковським всю перевагу радянської соціалістичної культури над буржуазною! Це слід було б підкреслити й Дашкієву в своєму циклі. І не загальними тільки похвалами радянській людині, яка «все подолати й зробити зуміє», а змалюванням живих образів наших сучасних героїв.

Я говорю це не для того, щоб авторові нав'язати якусь окрему свою трактовку циклу з даної теми, — ні, я говорю це для того, щоб зайвий раз нагадати, що кожна з тем неодмінно зобов'язує автора: бо інакше для чого ж її й брати? Але мені можуть заперечити — ви ж, мовляв, самі допіру сказали, що Микола Дашкієв виходить у своєму циклі із правди життявої? Так, цілком вірно. Тільки ж «права, — говорив М. Добролюбов, — є необхідною умовою, але ще не достоїнством твору. Про достоїнство ми судимо по широті погляду автора, вірності розуміння й живості зображення тих явищ, яких він торкнувся...» Отже, широту погляду якраз і хотілося б нам бачити у циклі Миколи Дашкієва.

Микола Дашкієв майбутній політ радянських пілотів порівнює з походом аргонавтів (аргонавти, як розповідається в міфі, на чолі з Язоном попливли до Колхіди по золоте руно). Чи вдало зроблено це порівняння?

Міф про аргонавтів дуже вже обріс морським пригодництвом і наприкінці має трагічне розв'язання. Медея, що допомагала Язону оволодіти золотим руном, після зради Язона,

з метою помсти йому, вбиває своїх дітей. Що тут спільного з польотом на інші планети... А може дехто моє запитання до автора та зрозуміє так, ніби я проти того, щоб брати порівняння із грецької міфології. Ні, і зовсім ні! Всі ж ми добре знаємо, що образи героїв античної міфології, зокрема образ Прометея, брав до своєї філософської дисертації К. Маркс.образи Антея і Геркулеса наводив у своїй доповіді на пленумі ЦК ВКП(б) 5 березня 1937 року товариш Сталін.образи з античного світу ми зустрічаємо також і у М. І. Калініна. Ми зустрічаємо їх і у творах класиків нашої літератури — Шевченка, Лермонтова, Лесі Українки, як і в творах письменників радянських.образи героїв античного світу допомагають письменникам в розкритті образів сучасних героїв. У Миколи Дашкієва античний образ, як мені здається, не допомагає розкриттю героїв, а навпаки — знижує їх якості. Порівняння наших героїв з аргонавтами зроблено лише за зовнішніми ознаками.

В піснях, що народилися в полях,
У шелесті пшениці золотої,
Твоє ім'я прославиться в віках,
Колгоспнице країни молоді!

...І там, на перехресті всіх шляхів,
Де розцвіте Майбутнє прапорами,
Ти станеш поруч із професорами,
Професоре високих врожаїв!

Так, ім'я нашої колгоспниці, яка прославилась у нас, прославиться і у віках. Але чи потрібно для доказу цієї думки садовити нашу колгоспницю на стародавній корабель аргонавтів? Вона й без цього корабля увійде у майбутнє.

А ось Микола Дашкієв починає говорити про лікаря, який повернув людину з небуття. І знов ніяк не можеш відразу розібрати: чим же саме тут лікар пов'язаний із аргонавтами?

В його очах — напружена тривога,
Краплини поту котяться чолом...
Але з якою гордістю й теплом
Він вимовляє слово: — Перемога!

Ага! — догадуєшся вже потім, як ще раз перечитаєш цей куплет, так, певно, лікар же й пов'язаний із аргонавтами оцим одним-однісіньким словом «перемога»? Бо ж і аргонавти так само, очевидно, викрикували це слово, як тільки досягли мети своєї.

Отак, коли поет не прополює сапою думок своїх, можуть вирости бур'яни у його творі і заглушити основну думку, що zostалась забутиєм острівцем під сонцем на горбочку...

Я першим розібрав саме цей цикл Миколи Дашкієва тому, що він у збірці претендує на чільне місце.

Ми відзначили недоліки циклу, але є в ньому, звичайно, й чимало хорошого. І якщо окремі вірші цього циклу виглядають немічно, слабо, то це можна пояснити перш за все тим, що вони волею автора, але без достатніх підстав, зшиті в один цикл. Візьміть, будь ласка, кожен вірш із цього циклу окремо — і він вам зовсім новим світлом сяє. Так воно ж і було спочатку. Автор окремо друкував свої вірші. Ось переді мною вирізка з газети «Радянська Україна» за 29 лютого 1948 р. з віршем Миколи Дашкієва «Моя країна».

В цьому вірші передано почуття могутності нашої країни, могутності радянських людей. Показані велетенські перетворення, які сталися у нашому житті за останні роки. Отже, коли вірш цей взяти окремо — то він звучить по-одному, і філософське узагальнення у ньому сильне, а коли взяти його, як частину циклу — звучить по-іншому. Все залежить від часу, місця і обставин. Не вірші окремі критикував я тут, а філософський задум циклу.

Сильний Микола Дашкієв як поет не в циклі «Аргонавти», а в інших поезіях його книги. Стихло і мужньо написано у нього вірш, яким починається книга поезій «На перевалі»:

В живих ділах ім'я Більшовика,
Воно з'єднало нас усіх собою,
Як знамено гвардійського полка
Єднає в славі подвиги героїв!

Дитячий сміх і гуркіт літака,
Мегалу дзвін і пісня над рікою,
Й натхнення поетичного рядка
Йому звучать

найвищою хвалою!

Ця строфа звучить у Миколи Дашкієва як афоризм. Тут відчувається велика партійна скерованість твору, а це ж є однією з перших умов соціалістичного реалізму.

Нас більшовицька партія веде!
В незборній моці вільної держави,
У монолітній єдності людей
Її могутність, честь її і слава...

Я свідомо тут вірш М. Дашкієва порівнюю з віршем О. Підсухи. Радісно, що твори молодих наших поетів можна ставити в порівняння, як високо талановиті, цілком зрілі.

Микола Дашкієв до глибини душі своєї — патріот. Де б він не був за кордоном, він завше відчуває свою любов, чудесну Батьківщину:

Ми звикли вільно жить, просторо,
А в цій — ось бачиш? — стороні
Вузенькі ниви пнуться в гори, —
Хороші ниви, та тісні!

(«*Стежка*»)

Коли трапилось поетові після закінчення переможного бою зайти в німецький звичайний сірий дім, то він не міг примусити себе з своїм товаришем зостатися у ньому. Така гидка йому розкрилася у всій наготі своїй обстановка західноєвропейської гнилої культури (вірш «В Німеччині»).

Так всі мої зауваження, власне, зливаються в одне: Микола Дашкієв як поет велику в собі силу має, він прекрасно володіє всіма розмірами (особливо ямб у нього дзвінокодужий), поет з чудовим почуттям ритму, з глибоким знанням життєвого матеріалу і умінням втілити його у вірш. Але чи не викличе здивування те, що я тільки що критикував перший цикл М. Дашкієва «Аргонавти», а зараз так високо ставлю цього ж поета? Я вважаю, що критика критикою, а те, що єсть у М. Дашкієва здорового, прекрасного, треба неодмінно вказати і підтримати. Ви скажете, що я тут перехвалюю. Не думаю. Такий майстер радянської поезії, як Микола Бажан, я гадаю, з охотою назвав би Миколу Дашкієва своїм учнем. А подібність поетичних ходів М. Дашкієва до поетичних ходів М. Бажана, я думаю, всім ясна. Особливо у віршах, що викривають буржуазну культуру, гнилу і тлетворну.

Я говорив про недоліки циклу «Аргонавти». Вважаю своїм обов'язком зробити кілька критичних зауважень і до ряду інших поезій М. Дашкієва. Мені здається, невдалим є його вірш «Мільйонер». Заперечення викликають у мене мрії показаного у цьому вірші діда про те, щоб одержати побільше грошей. Це — надумано. На мою думку, і заголовок вірша невдалий.

Ще зупинюся на вірші «Капітальний ремонт». Найбільший його недолік у тому, що людину ви тут не побачите, людина тут причеплена, тільки й усього. А треба ж було показати повновладного господаря нашого соціалістичного господарства. Послухайте:

Ясного дня до кам'яних воріт,
Що перед рідним батьківським заводом,
Тритонний «ЗІС» — упертий інвалід —
З останніх сил під'їхав власним ходом.
І зупинивсь...

Так і пригадується: «по улице две бочки ехали: одна с вином, другая пустая...».

І зупинивсь.
Мотор іще гримів
Та фрикціони вже закам'янили...

Тут, якщо можна так сказати, психологія мотора, психологія машини, а не людини.

І вже ніяке вміння шоферів
Машині б не дало й краплини сили.

Сіпнулася вона в останній раз,
І покотилось хвилиною відлуння...
Серця людей — і то руйнує час,
А що ж мотор? — мотор лише чавунний.

Може навпаки?

Та й скільки довелось за десять літ
Перевезти і в спеку і в негоду —
Каміння й цукор, сталь і динаміт,
Шинелі й бомби, й тисячі народу.

Бідна машина!

Чи то шосе, чи то трясовина —
Вези, машино! Поспішай, моторе!
Через болота їздила вона,
Із завиванням злазила на гори,

Із верховин летіла стрімголов,
Аж захлинавсь мотор на перекатах...
І прокотились тисячі верстов
По візерунчатих, напругих скатах.
Так, це була машина бойова!

А де ж люди?

Думаю, що М. Дашків у подальшій роботі своїй не повторить подібних помилок. Сила у нього велика, здібності — незаперечні.

Перейду до книги В. Горяїнова «Зерно». Один із уміщених тут віршів звучить так:

Отсортировано зерно,
Проверено на вкус, на всхожесть.
Бьет в поле зеленью — оно
Борьбы за хлеб живая повесть.

— Поэт, а ты не агроном?
И ты растишь такое слово,
Которое звенеть готово
Отборным, золотым зерном.

Цей вірш, хоч і стоїть наприкінці книжки, є немовби вступом поета до неї. Поет говорить про своє слово, яке дзвеніти готове відбірним, золотим зерном.

Книжка Василя Горяїнова багато має в собі свіжого і в образах та порівняннях, і в пісенному своєму тоні, і в речитативах та діалогах.

Висловлюючись образно за поетом, ми можемо сказати, що книжка його «бьет в поле зеленью» (на полі поезії молодих — додамо).

Одначе, нам треба уважно придивитись до поетичного слова Василя Горяїнова: наскільки ж воно, це слово, перевірено на смак, на схожість, наскільки, справді, можна назвати його живою повістю боротьби за хліб, за наш добробут, за наше соціалістичне господарство.

Горяїнов у своїй книжці оспівує героїчну працю радянських людей Донбасу. Більшість віршів його розповідають про те, як заговорили транспортери, як гірський комбайн на шахту прибув, як головний корінний конвейер гнав наверх блискучий вугольок, як ідуть обози з пшеницею, зібраною достроково. І сам поет відчуває себе в центрі Донбасу, охоче бере участь у роботі його. Ось окремі рядки із віршів Горяїнова: «Ты вертись, наждачное точило», «Шибче, шкив, дружной, родной, кружись» і т. д.

З бурильником, з молодим керівником, з врубмашиністом, з десятником-шахтарем дружню проводить розмову поет. В. Горяїнов присвячує свій вірш наваловідбійнику Івану Євдокимовичу Вилкіну, в уста якого вкладає такі ось слова:

А жизнь, ребята, хороша,
Трудиться для нее — отрада.

Поет славить активність і самовідданість радянських людей. Від праці цих людей залежить сила нашої Вітчизни.

Товариш Сталін про таких людей сказав просте, глибоко зворушливе слово: «Робітники і селяни, які без шуму і тріску будують заводи і фабрики, шахти і залізниця, колгоспи і рад-

госпи, створюють всі блага життя, годують і одягають весь світ, — ось хто справжні герої і творці нового життя». У цьому вірші, присвяченому Героєві Соціалістичної Праці, В. Горяїнов поставив собі за мету показати радянську людину з її кращими моральними якостями, показати героя нашого часу. Чудове прагнення поета!

Для нас, співців Сталінської епохи, немає нічого радіснішого, як чути шум верстатів, як бачити процес роботи, як самим брати участь у цьому процесі. Одним із найбільш вдалих у нашій літературі висловів про цю нашу радість праці є вірш Василя Горяїнова «Шум»:

Никогда у жизни не прошу
Комнатного, тихого покоя,
Дорог мне шкивов надшахтных шум,
Угля шум на рештаках в забое.

Беспокойство крепко полюбив,
Никогда не усижу на месте.
Я спешу в большой свой коллектив
Строить жизнь хорошую, как песня.

Эстакада гулко стелет мне
Путь знакомый угольной порошей.
Только в шуме, а не в тишине
Много песен сложится хороших.

Мотив відкидання тиші і любові до неспокою зустрічається і в інших радянських поетів. Наприклад у Михайла Луконіна.

Але у Василя Горяїнова цілком інша розробка теми: він не просто відкидає тишу, а ще й заявляє:

Дорог мне шкивов надшахтных шум,
Угля шум на рештаках в забое, —

і це звучить, як присяга поета рідному Донбасові. Вірність Донбасові, любов до нього В. Горяїнов сильно висловлює і в поезії «Ветер»:

У кого березка на примете,
А кому река глядит в лицо.
Мне же мил степной донецкий ветер,
Заюливший между чебрецов.
Не могу я разгадать причины,
Чем Донбасс меня к себе привлек.
Словно черноокий взгляд дивчины,
Светит в душу каждый уголек.

Вся Радянська Країна наша, під керівництвом партії Леніна—Сталіна, зростаючи в своїх досягненнях, впевнено йде вперед, до комунізму. Швидкими темпами відбувається зростання наше. Але ми ще більше хочемо його прискорити. І саме тим, щоб кожному хвилину відходити від старого, ламати старе, а підхоплювати все те нове, що народжується у радянських людей, вихованих більшовицькою партією. Почуття нового товариш Сталін називає дорогоцінною якістю кожного більшовицького працівника. Прекрасний вияв це почуття знаходить на Донбасі. Партія, уряд, весь радянський народ забезпечують шахти новою першокласною радянською технікою, яка стверджує комплексну механізацію вугледобутку, допомагає невпинно підносити рівень продуктивності праці.

Ось як стисло й чітко все це висвітлює у своїй поезії В. Горяїнов:

День новый новое приносит.
Во многом надобно успеть.
И сердце отдыха не просит, —
Ему в труде гореть, гореть.

Рукой шахтерскою проворной
Ход врубовке сегодня дан.
Но в строй комбайн вступает горный,
И врубовку — на задний план.

Что ж, перед нами цель прямая:
Дерзая, двигаться вперед.
Отчины славу поднимая,
Народ наш творчеством живет.

(«Новый день»)

Такий же сильний вірш «Об угольном струге» і ряд інших його творів.

Василь Горяїнов здебільшого вірно передає те, чим живе Донбас — батьківщина стахановських методів праці. Він славить творчий труд шахтарів, їх уміння планувати час свій, їхню самовідданість у соціалістичному змаганні. Але ж іноді зустрічаємо у поета і легковажне ставлення до своєї теми. Ось, наприклад, така важлива тема, як соціалістичне змагання. Чи підніс цю тему поет? Перепускаючи через призму сьогоденного дня, чи збагатив її прикладами конкретними? Чи дав нам відчуття, що соціалістичне змагання це є те, без чого не можна рухатись вперед?

Я составил план заранее,
Сколько выдать угля плит.

Так закон соревнования
Антрацит ломать велит.

Сказано чудово. Але далі, замість поглиблення теми, ми бачимо лише ковзання по поверхні:

Чтоб комбайн был поворотливый,
Чтобы путь ему был дан,
Транспортер шумоохотливый
Уголь гнал... все это план.

Знаю я, что время — золото...
Чтоб не был даром час убит,
Чтоб пласта побольше вспорото
Было, — так закон велит.

Вот поэтому заранее
План работ составил я.
Нам ведь вне соревнования
Невозможно жить, друзья.

Я вже не зупиняюсь на тому, що і в розмірі вірша є огріхи (другий рядок у другій строфі — ямб замість хорєя).

М. І. Калінін говорив: «У нас, в СРСР, труд і в місті, і в селі, від найпростішого до кваліфікованого, набув глибокого змісту, одухотворився великою ідеєю соціалізму, став тим творчим началом, яке оновлює людей, виховує їх в дусі комуністичної моралі». І ще говорив він: «Боротьба за комунізм — це боротьба за вищу продуктивність праці». А вища ж продуктивність праці досягається соціалістичним змаганням, тією могутньою силою, яка тільки може бути у нас, у Радянському Союзі. Оволодіти цією силою зараз вчаться трудящі країн народної демократії, і також вивчають секрети її, — хоч і не можуть застосувати цю силу в себе прогресивні люди капіталістичних країн.

Отже, і письменникам радянським про соціалістичне змагання треба дати такі твори, які були б зразком для письменників інших країн. Про це не раз говорили керівники нашої партії, підкреслюючи провідну роль і силу радянської літератури. Згадаймо, що говорив нам А. О. Жданов: «Звичайно, наша література, яка відображає лад вищий, ніж будь-який буржуазно-демократичний лад, культуру в багато разів вищу, ніж буржуазна культура, має право на те, щоб навчати інших нової загальнолюдської моралі. Де ви знайдете такий народ і таку країну, як у нас?.. Кожний день підносить наш народ все вище і вище. Ми сьогодні не ті, що були вчора, і завтра будемо не ті, що були сьогодні».

А. О. Жданов далі говорить про конкретні завдання письменника: «Керуючись методом соціалістичного реалізму, сумлінно і уважно вивчаючи нашу дійсність, стараючись глибше проникнути в суть процесів нашого розвитку, письменник повинен виховувати народ і озброювати його ідейно».

Василь Горяїнов показує, як із введенням комплексної механізації та автоматизації виробництва, міняється й самий тип робітника. Його поезії на цю тему дуже потрібні. Але поет не повинен так поверхово підходити до теми, як у вірші «День соєвнования».

Для наших молодих поетів характерним є бажання радісного й гордого підсумування наших досягнень повоєнного періоду відбудови Країни Рад, радісного й великого підсумування наслідків всенародного соціалістичного змагання за дострокове виконання післявоєнної сталінської п'ятирічки, розкривання того, яких висот може досягти наш радянський народ, як широко можуть розгорнутись сили й таланти молодого покоління. Це бажання наших молодих поетів знаходить своє виявлення то в формі одвідання нами наших нащадків у майбутньому й бесіди з ними (тут, очевидно, вплив поеми Володимира Маяковського «Во весь голос»), то в формі думи сучасної та ліричного висловлювання.

Мені хочеться відзначити тут одне ліричне висловлювання поета на тему про нові досягнення радянського молодого покоління:

Я часто думаю о нашем поколеньи,
Каких еще достигнем мы высот,
Какое новое стихотворенье
Я напишу про творческий народ.

Насамперед, мені подобається те, що слово «стихотворение», будучи поставлене в обстановку слів про досягнення і висоти, із звичайного скромного поняття «стихотворение» раптом виростає у грандіозні розміри, перетворюється у величезний фактор діяння.

Відгуки на багаті події донецького життя ми зустрічаємо у В. Горяїнова в багатьох його віршах. Такі, наприклад, вірші його «По плану лесонасаждения», «Дар Москве» (про те, як гірники поїзд з антрацитом до Москви відправляють), «О чудесном агрегате академика Патона» та інші.

Цікавий вірш Горяїнова «Разговор десятника с шахтером Семеном». Цікавий він тим, що тут взято тему про перевиховання людини. Те, що я скажу зараз, в прямому розумінні зов-

сім не стосується вірша В. Горяїнова, але воно допоможе нам глибше розкрити й оцінити цей вірш. У газеті «Правда» була піддана критиці неправильна практика Кіровського райкому ВКП(б) м. Новосибірська, який (райком) виключив із лав партії двох молодих комуністів-стахановців за невідвідання партійних зборів і несплату членських внесків. Це виключення із партії «Правда» кваліфікувала як неправильне. Воно свідчило про те, що в партійних організаціях погано було поставлено виховну роботу. Бо й справді: хіба не можна було зробити молодим комуністам попереднє зауваження, поставити їм термін для виправлення своєї помилки? Люди виправились би, підтяглися. Ось про виправлення радянською людиною своєї помилки і розповідає вірш Горяїнова «Разговор десятника с шахтером Семеном».

Семен, ты славный баянист,
Я знаю. Хорошо.
Еще сказал ты мне, что чист
Душою. Хорошо.

Так, значит чист? Ану взгляни.
Десятнику в глаза?
— Постой... Волюнку не тяни...
К чему это сказал?

Зачем же уголь ты в вагон
С породюю грузил?
Чтобы в отчете больше тонн
Тебе я проводил?

А браковщик что скажет нам?
Ну, что потупил взор?
Из-за тебя придется нам
Терпеть такой позор.

І далі поет у вірші передає вже той момент, коли, на радість десятнику і всім робітникам, шахтар Семен виправив свою помилку:

Баян в поселке не играл
До времени-поры.
Десятник девушкам сказал:
«Семену ль до игры?».

Когда же заиграл баян,
Десятник: — «Режет как!
Сегодня выполнил он план
Без зольности... Чудак!»

Але хотілося б, щоб В. Горяїнов показував рідний Донбас у його зв'язках з Москвою, Ленінградом, з братніми республіками всієї нашої Вітчизни. Коли під цим кутом зору підійти до вірша Василя Горяїнова «Перекличка», — скажу одверто: дуже мало цей вірш нас задовольняє.

СРСР — держава багатонаціональна. Ми є свідками того, який перегук могутній часто перекочується із радянських республік до Москви, із Москви до республік, із Донбасу на Урал і навпаки, — як різними мовами з усіх кінців Радянського Союзу ідуть зобов'язання великому Сталіну: виконати те, що він вказав, — і то в найкоротший строк.

Шукаємо ми цього у вірші В. Горяїнова «Перекличка». Але що знаходимо?

— Дорогая, —

чуємо ми голос, але чий — іще не знаємо, не догадуємось.

— Посмотрела б ты коней колхозных в беге.
Пролетая
Вдоль заборов, тройка мечет брызги снега.
Шибче, кони!
О Донбассе напиши... нам знать полезно.

І от відповідає другий голос:

...На уклоне
Под землею на коне лечу железном.
Я на нем
Из лавы уголь доставляю не впервые.
Он огнем
В пути мне светит, ярко светит, дороге!

Ви скажете: а чим же не цікавий цей вірш? Безумовно цікавий. Але ж хотілося б у ньому бачити ширші обрії, хотілося б дати перегук не між членами однієї тільки родини, а всієї нашої соціалістичної Вітчизни.

Переходжу до іншого вірша В. Горяїнова — «Здание театра», вірша зворушливого, тонкого і граціозного. А починається ж він як! Зразу ж відчуваєш зрозумілий подив, здивування перед високоталановитим твором архітектора:

Светлое, веселое и легкое
Здание театра предо мной, —

Так і бачиш як високо виросла будова перед нами...

В ноги бьет ноябрь листвою поблеклою,
А театр в саду всегда живой.

Как же так сумел строитель здания, —
Думаю, шагая не спеша.
Чудится — в разгар соревнования
Он цемент зарею замешал.

И стоит театр, как будто светится,
Голубой, заманчивый, большой,
Если мне его строитель встретится,
Я скажу — работали с душой.

Прекрасний образ який — архітектор «в разгар соревнования цемент зарею замешал»!

Образи Василя Горяїнова не стерті, а нові, свіжі. Я кілька прикладів тут наведу:

По листам железным уголь шаркал,
С эстакады рвался в бункера.
Паровоз пришел и дымным шарфом
Здание окутал у копра...

(«Дар Москве»)

Поезда, друг друга окликаая,
Мчатся и в зарю швыряют пар...

(«На заре праздника»)

Береза в розовом. На бугорке при встрече
Со мною тихо-тихо говорит.
Ей нынче подарил на платье вечер
Кусок большого полотна зари...

(«Обоз идет»)

Або ж іще:

Ветром прополото небо...

Але особливо треба відзначити один образ, який створив В. Горяїнов.

Я маю на увазі образ із його вірша «Основа». Ось увесь цей вірш:

Сердце жар всегда в себе хранит,
И ему лишь стоит расходиться,
Не уймется, не угомонится,
Словно раскаленный антрацит.

Уголь греет в зорях провода,
Сердце греет золотое слово.
Труд и песня — наших дней основа,
Льется свет в полях и в городах.

Серце, мов розжарений, розпечений антрацит — це цілком новий і свіжий образ. І цікаво те, що цей образ органічно виник у поета, дякуючи його тісному зв'язку з усім творчим життям Донбасу.

В. Горяїнов повинен прагнути до того, щоб у своїх поезіях відтворювати життя нашої країни в усьому його багатстві, в усій різноманітності.

Цим побажанням і йому, і Миколі Дашкієву, я закінчую свій огляд. Хай їхня творчість дзвенить відбірним золотим зерном, хай відбірним золотим зерном дзвенить натхненна творчість всієї нашої прекрасної літературної молоді!

БУДЕ ТАК, ЯК ХОЧУТЬ НАРОДИ

Далеко, занадто вже далеко зайшли до краю знахабнілі факельники війни нової.

Є на світі тварини, які, підстерігши собі здобич, виприскують на неї із своєї пащі яд. Англо-американські палії війни — у сто разів, у тисячу разів од цих тварин гірші. Вони тільки й живуть розбоєм. Чинять криваві злочини, прикриваючись хрестом. Убивають і моляться, моляться і вбивають. Ханжеством прикривають своє огидне лицемірство, прикривають те, що вони за свою лиш шкуру дбають, за свої криваві прибутки, за свої загарбницькі інтереси. Так! Лицемірство, та ще й безоглядне, блюзнірське!

Бо то вони, болмочучи свої «молитви за мир», в той же час з усією жорстокістю переслідують і нищать борців за мир. Хто вкинув у тюрму Говарда Фаста? Хто ось уже тринадцятий рік за ґратами тримає Назима Хікмета? Хто цькує Жоліо Кюрі? Хто розстрілює мирні демонстрації? Хто надіває кайдани на цілі народи?

Але не вдасться уоллстрітівським заправилам вчинити розправу над миролюбним людством, яке прагне миру, порозуміння й дружби між усіма народами. В своїй одностайній рішучій боротьбі за мир, очолюване великим нашим радянським народом, воно зриває хижі наміри імперіалістичної кліки, воно перетне дорогу війні. Жалюгідній купці досвідчених садистів і вбивців протистоїть могутній табір миру — мільйони і мільйони людей доброї волі.

З кожним днем у всьому світі все більше й більше з'являється підписів прихильників миру, підписів на підтримку гуманної Стокгольмської відозви.

Ми, радянські люди, пишаємось з того, що в цій боротьбі йдемо першими і що за нами мільйонні маси прихильників миру, яких щодень стає більше й більше!

Верховна Рада СРСР у своїй Заяві схвалила пропозиції Постійного комітету Всесвітнього конгресу прихильників миру про заборону атомної зброї, встановлення суворого міжнародного контролю за виконанням цього рішення і про оголошення воєнним злочинцем того уряду, який першим застосує цю зброю агресії і масового знищення людей.

Ця Заява Верховної Ради СРСР повнотою передає волю, думки і почуття кожного з нас — громадян першої в світі країни соціалізму.

Наш народ одностайно підтримує Стокгольмську відозву і ставить підписи свої під нею.

Сила народу — непереборна. Буде так, як хочуть мільйони людей, — чесних людей доброї волі. Буде так, як вказує кращий друг усього миролюбного людства — наш рідний Сталін!

1950

НА ДРУГІЙ ВСЕСОЮЗНІЙ КОНФЕРЕНЦІЇ ПРИХИЛЬНИКІВ МИРУ

Друга Всесоюзна конференція прихильників миру продемонструвала величезну силу й могутність радянського народу. В обстановці великої дружби народів три дні проходила робота конференції. І під час вечірніх і вранішніх засідань конференції яскраво горіли в Колонному залі люстри в два ряди, а над ними блискотіла ще й верхня лінія вогнів під самою стелею. І тепло осяевали вогні великі портрети Леніна і Сталіна над президією, і ясно осяевали вони написані на червоному бархатині слова: «Захист миру — справа всіх народів світу». Відчувалась діловито-проста обстановка роботи в залі, а разом з тим і обстановка урочиста, велична. Тиша стояла в залі напружена, коли промовляв хтось із трибуни. Але ця тиша завжди була готова в усіх кінцях залу одноставними оплесками вибухнути, коли з трибуни посилався привіт народу Кореї, коли говорилось про наші зобов'язання трудові, і особливо, коли згадувалось ім'я прапороносця миру — Сталіна. Тоді весь зал вставав на ноги, — і потрясались од покликів на честь вождя і стіни й стеля... А в перервах у фойє із рупора вгорі глибинний лунав голос Поля Робсона, записаний на плівку. Отже й Поль Робсон немовби був тут присутній з нами...

Могутність Другої Всесоюзної конференції прихильників миру, насамперед, полягала в тому, що кожен з нас глибоко відчував, в який відповідальний час, за якої тривожної міжнародної обстановки і за яку святу й велику справу підносимо ми одностайно й гордо голос свій. Гордість за радянських людей і водночас гостре відчуття напруженості моменту звучали і у вступному слові О. Фадеева і в доповіді М. Тихонова і у виступах інших делегатів.

— Мое матерне серце сповнене й гордості й щастя і тривоги, — сказала делегатка Немова, нагороджена орденом «Ма-

теринська слава». — Щастя й гордість тому, що я живу в нашій чудесній країні, де я, проста радянська жінка, знайшла справжню свободу і, дякуючи піклуванню нашої держави, зміла виростити і виховати сім'ю патріотів у 26 чоловік. В тривозі серце тому, що світ увесь у небезпеці.

Світ у небезпеці! — от що тривожить матір 26 патріотів, як і всіх нас. От через що вона сьогодні не може, не має права мовчати. Бо її устами з трибуни говорять всі матері нашої країни. «Коли я збиралась сюди на конференцію, — продовжує вона далі, — мої сини, дочки, невістки, внуки сказали мені: «Говори, мати, за всіх нас». Але тут з трибуни миру я бачу не тільки свою сім'ю. Разом зі мною вся багатонаціональна сім'я народів нашої країни. Мільйони матерів стоять поруч і вимагають: говори, говори!»

І серед глибокої тиші в Колонному залі мати радянська говорить: «Мое серце стискається з болю та скорботи. Мати корейко! Я відчуваю твоє страждання, твоє незмірне горе, але я не плачу. Моя душа сповнена презирства й гніву до американських убивців... Хай будуть прокляті ізверги людського роду! Їм не зламати волі борців за мир, їм не загнати мир у тюрми й табори, їм не перегнати кров народу в золото...» І коли Немова проголошує славу нашій спільній любові, нашій гордості, нашому щастю — великому борцеві за мир товаришу Сталіну — весь зал, схопившись на ноги, посилає здравицю Вождеві, і довгонестихаючі оплески потрясають зал...

Українською мовою виголошує свою промову голова колгоспу імені Сталіна Львівської області Герой Соціалістичної Праці Уляна Баштик: «Коли говорять про мир, я завжди бачу перед собою образ найдорожчої людини на землі — великого Сталіна». Звертаючись до матерів Кореї і В'єтнаму, до матерів, які притулюють до своїх грудей покалічених американською бомбою дітей, вона посилає прокляття американським погромщикам і каже: «Я теж мати і тому не можу мовчати!»

Могутність конференції виявлялась і в тому, що всі учасники її бачили перед собою невидану ще досі аудиторію. Воістину, як сказав народний артист СРСР Хорава, нас слухали на конференції, до нас прислухались сотні мільйонів простих людей усіх країн земної кулі!

Один за одним виходять на трибуну делегати, і всі вони говорять про одне. Сьогодні весь радянський народ переживає велике піднесення, сьогодні сини й дочки нашої багатонаціональної Батьківщини об'єднані одним спільним прагненням — зберегти мир. У справі боротьби за мир радянський народ від-

дає всього себе, без остатку! В мужній боротьбі за мир — поміж всіма народами він іде першим. Погляди трудящих всього світу, погляди, що сяють любов'ю та довір'ям, з надією звернено до нас, — і ось — від радянського народу стократно одвітне яскраве випромінюється світло у всі кінці світу. І всі прості люди всесвіту бачать, що цеє світло яскраве іде і до них із тієї країни, де трудящим путь освітив великий Ленін, — де на боротьбу й подвиги всіх нас виховав і веде любимий наш вождь і вчитель товариш Сталін.

Мир! У цьому слові полягають найблагородніші прагнення радянської людини до щастя й добробуту.

Мир! Із цим словом пов'язане також щастя й добробут трудящих всього світу. Народ радянський працює не покладаючи рук. Мирна праця, мирний творчий труд — це радість життя його. А на всі хижі наміри й підступи американо-англійських імперіалістів розпалити світову пожежу нової війни — він відповідає одним: ні! по-вашому не вийде!

— Наш народ пройнятий великим гуманізмом, — говорить з трибуни народний артист СРСР Черкасов. — Любов до простих людей — одна із основних, головних якостей високої й благородної душі його.

Наші пісні про мир чути у всіх кутках землі, і на них відгукуються прості люди всього світу.

І тов. Черкасов читає вірш прогресивного австралійського поета Врепонта, присвячений боротьбі за мир.

Кто хочет мира?

— Он, и ты, и я, —

Простые люди всех оттенков кожи.

Кто хочет мира? — Каждая семья,

Где каждый день в труде суровом прожит.

Кто жаждет войн?

— Ни он, ни я, ни ты, —

Ни мы — простые люди всей планеты,

Кто жаждет войн? — Двуногие скоты,

На кровь и смерть составившие сметы.

Кто хочет мира? — Я, и ты, и он,

Любой из тех, на чьих руках мозоли.

На языках всех наций и племен

Мы говорим войне: «Мы не позволим!»

Мы не позволим! — Он, и ты, и я, —

Простые люди всех оттенков кожи.

Возьмемся ж крепче за руки, друзья,

И нашу цепь война прорвать не сможет!

І здавалось, що австралійський поет Врепонт, за одну хвилину перелетівши океан, моря і землі, під час читання його

вірша увійшов до залу, щоб приєднати свій голос до могутнього голосу радянського народу.

В той час як імперіалісти перейшли до актів прямої агресії, заливають кров'ю поля Кореї, вдаючись до провокацій проти Китайської Народної республіки, радянський народ твердо і непохитно стоїть на сторожі миру.

— Ми ніколи не брязкали зброєю, — звучало з трибуни конференції, — радянський народ ніколи не бравірував своєю силою, не зазіхав на чуже добро. Радянський народ хоче миру, миру в усьому світі!

В той час як американські хижачи провадять космополітичну пропаганду «світового панування», розвивають людиноненависницькі расові теорії, нахабно проповідують так звані «полярні концепції» американської стратегії, — у нас в Радянському Союзі жодної книги не можна знайти такої, яка б оспівувала розбишацтво та насильство або по-людиноненависницькому нацьковувала б один на одного цілі народи. У нашій пресі, в мистецтві, в пропаганді ніколи жодного натяку не було й немає на заклик до агресії. Про це в своїх виступах говорили й письменники Павленко, Олесь Гончар та Борис Полевой, і артист Хорава, і голова Антифашистського комітету радянських жінок тов. Попова, і академіки Вавілов та Палладін, і багато-багато інших.

У протипагу буржуазним письменникам радянські письменники оспівують у своїх книгах дружбу й братерство народів, битву за мир у всьому світі.

У протипагу буржуазним ученим та інженерам, які створили нелюдські види зброї для масового винищення людей, — наші радянські вчені та інженери весь свій творчий труд спрямовують на служіння своєму народові, посуваючи життя його вперед до комунізму.

В той час як імперіалістичні заправила давлять і душать свої народи непосильними податками і народні кошти витрачають на нескінченну гонку озброєнь, — у нас в Радянському Союзі вся увага партії й уряду звернена на дальше поліпшення життя трудящих.

Усіх нас сьогодні захоплюють плани будівництва комунізму. Яка незмірна широчінь розмаху планів цих! Які неозорі розкривають нам вони перспективи!

Усі ті, що виступають на конференції, віддають хвалу і славу тій великій могутній силі, яка керує нами, яка щодня, щохвилини посуває нас вперед. Це — сила нашої рідної більшовицької партії, партії Леніна—Сталіна.

За планом великого будівничого комунізму товариша Сталіна розпочинається гігантське будівництво Куйбишевської, Сталінградської, Каховської гідроелектростанцій, а також Головного Туркменського, Південно-Українського та Північно-Кримського каналів.

Ось на трибуні головний інженер будівництва Куйбишевської гідроелектростанції тов. Малишев. Він говорить, як і всі делегати, прозою, але мені весь виступ його видається поезією.

— Ліс у степу, — говорить він, — це щастя, вода в пустелі — це щастя! Мільйони кіловат електроенергії від наших гідроелектростанцій призначені для миру, для життя, для щастя людей.

Слухаючи у виступах туркменського письменника Кербабаєва, президента Академії наук Узбецької РСР Саримсакова про те, як у мертвих Кара-Кумах через кілька років зацвітуть сади й плантації бавовнику, слухаючи у виступі таджицького поета Мірзо Турсун-Заде про майбутнє відродження Важської долини, — я думаю: яке величезне майбутнє дістають наші посушливі місцевості і зокрема Південь України в зв'язку з історичним рішенням про побудування Каховської гідроелектростанції, Південно-Українського та Північно-Кримського каналів!

Питання ж боротьби з посухою на Україні споконвіку було питанням проклятим. Як розповідають биліни київського циклу, староруські богатирі весь час шукали собі таких річок, викупавшись у яких, можна було б омолодитись. І не знаходили вони річок таких. Змії триголовий — посуха, бурани і суховій — раптом нізвідки узявшись, всяк раз каламутили воду в річці, і по берегах високі стовпи куряви здіймали... Приблизно ж про те саме співається і в одній із дум українських, як на річці Самарці (на півдні України) турками порубані три брати вмирили, і як старший брат прохав середульшого:

Прошу я тебе, братіку мій ріденький,
Як голубонько сивенький,
Добре ти учини:
Хоч із річки Самарки,
Або з криниці Салтанки
Холодної води знайди.

А кругом же — руда посуха стояла...

Ой усі поля Самарські почорніли,
Ясними пожарами погоріли;
Тільки не згоріло у річки Самарки,

У криниці Салтанки,
Три терни дрібненьких,
Три байраки зелененьких.

Три терни дрібненьких серед посухлого поля — це ж сама насмішка над людьми була та й годі. Бо не можна ж було людям ні коня попасти, ні самому прожити. І пересихали ріки, і перетворювались вони в дике поле. В царські часи про це горювання і сам народ у пісні з гіркою своєю долею запитував:

Де ти бродиш, моя доле? —
Не докличусь я тебе,
...Досі б можна дике поле
Пригорнути до себе.

Але в царські часи поміщикам та капіталістам ні для чого було засвоювати дике поле: вони експлуатували народ, а не робили йому добро. Щастя людей стало можливим тільки за радянської влади, коли народи колишньої царської Росії, відроджені до життя Великою Жовтневою соціалістичною революцією, під прапором партії Леніна—Сталіна у розвитку своїм великих досягли висот і стали соціалістичними націями. Тепер дійсністю стає мрія наших предків про живу воду в пустелі. Здійснюється повнотою надія Тараса Шевченка на те, що —

Оживуть степи, озера...

Так ось вона — чудова радянська дійсність: оживає пустиня в Кара-Кумах, а на півдні України степи змінюють свій клімат; замість бажаної для ворогів тривоги — панує спокій і мирна творча праця, що виникають з упевненості нашого народу в своїх силах.

Друга Всесоюзна конференція прихильників миру показала, як високо виросли радянські люди! Ось на трибуні сталевар сталінської Магнітки Захаров. Великою гідністю радянської людини пройняте його слово.

— Сталевари нашої печі, — каже він, — тт. Зінуров, Семюнов і я виступили ініціаторами змагання за економічну і високопродуктивну роботу. Ми зобов'язались в поточному році виплавити понад план 12 тисяч тонн сталі і зекономити один мільйон карбованців... Це наш трудовий вклад у справу миру.

Зал кілька разів покриває його слова оплесками і особливо наприкінці, коли тов. Захаров нагадує, що магнітогорські сталевари уміють плавити міцну сталь не тільки для тракторів і гідротехнічних споруд: вони плавили і можуть плавити доб-

рячу сталь на оборону любимої Батьківщини. Нехай про це не забувають пани ачесони, черчілли і їх підспівувачі!

Ось на трибуні прядильниці Глухівського бавовняного комбінату Ананьева. Повідомляючи всіх присутніх про те, що більше трьох тисяч глухівців перевиконали норми п'яти-семи років, а весь комбінат за останні місяці дав понад план 65 тонн пряжі, 225 тисяч катушок ниток, 460 тисяч метрів готових тканин, вона говорить: — Ми прями й ткали з думою про щастя, про щастя свого народу, про щастя всього людства. І в ці тисячі метрів ми вклали всю свою волю відстояти мир.

Такі прості й звичайні слова її звіту з цифровими показниками, але з яким захопленням прийняли учасники конференції слова оці! Бо в скромному вигляді трудівниці радянської велика закладена сила богатирська.

Такою ж богатирською силою віддавало і від виступу шахтаря Кузнецького басейну Балалаєва: — Гірники нашої шахти, — з гордістю доповідає він, — видобули понад план 100 ешелонів вугілля. Це значить 100 тисяч тонн вугілля. Ось скільки важать підписи під Стокгольмською Відозвою гірників тільки однієї нашої шахти!

Торкаючись нових провокацій американців — порушення літаками США державного кордону СРСР, тов. Балалаєв гнівно з трибуни говорить:

— Привикли наші руки за повоєнний час до відбійних молотків. Сотні моїх товаришів, бувших фронтовиків, також люблять тримати в своїх руках знаряддя праці. Та хай краще й не пробують пани палії відірвати ці руки від заняття мирною працею. Хай спитають у битих гітлерівців, що таке сибіряки, коли вони візьмуться до зброї!

Друга Всесоюзна конференція прихильників миру викрила справжні причини агресії американських імперіалістів у Кореї.

Президент Академії наук СРСР Вавілов оголосив витяг із статті, що була вміщена в технічному американському журналі «Електрикаль уорлд» за липень 1950 року. Там написано було таке: «Корейська війна забезпечила хороші діла на решту 1950 р., а мабуть і на 1951 р. незалежно від результатів воєнних дій. Корейська кампанія одна вже додала кілька мільярдів до перспектив воєнного бюджету».

Отак цинічно криваві крамарі з Уолл-стріту пальцем на рахівниці підбивають бариші свої. — Ось чому, — каже академік Вавілов, — на наукову громадськість, на наших учених та інженерів лягає особлива відповідальність у боротьбі за мир. Моральний обов'язок чесних учених та інженерів — не давати

нових досягнень науково-технічної думки в руки паліїв війни.

Віддати всі свої знання своєму рідному народові з трибуни закликали наших учених та інженерів академік Палладін, доктор медичних наук Соколова-Пономарьова, письменниця Ванда Васидевська, яка при цьому образно сказала: — Не можна боротись за мир та за справу миру, віддаючи півсерця. Треба віддати все серце, всі думки, весь труд, — і тоді перемога буде за нами.

Сильно прозвучали виступи Л. Т. Космодем'янської, заслуженої вчительки Мартянової й голови Антифашистського комітету радянської молоді Кочемасова. Вони, звертаючись до простих жінок усіх країн, до вчительок і матерів, закликали їх вступати в лави борців за мир, закликали їх боротися проти того, що дітям їх американські школи прищеплюють звірячу мораль, расизм, жорстокість і егоїзм.

Від імені радянських мікробіологів гнівну відповідь найпідлішому з паліїв війни — американському професорові Теодору Розбері, вдохновителю бактеріологічної війни із застосуванням чумних мікробів, дала доктор медичних наук тов. Покровська. У своїй потворній книзі «Мир чи чума» Розбері пише, що нема різниці в тім, чи умре людина легкою смертю, чи смертю в руках після зараження її чумними бактеріями: адже все одно вона (людина) буде мертва, і не можна бути більш мертвим, ніж труп. — Ви жорстоко прорахувались, професоре Розбері, і вам подібні, — сказала Покровська. — Бо ж саме можна бути ще більш мертвим, аніж труп, якщо вмерти за життя ганебною смертю, як уже за життя умерли ви в очач всіх чесних людей світу... А слово «війна» у нас промовляється зовсім інакше, ніж його вимовляєте ви, Розбері, Черчілль і вам подібні. Ми говоримо — війна хворобам! Війна старості! Війна засусі! Війна пустелям! Війна — війні!

На Другій Всесоюзній конференції прихильників миру устами делегатів було ганьбою затавровано мерзенні дії Ватикану, затавровані імперіалістичні палії війни — всі оці черчіллі, дафф купери, даллеси, бредлі, макартури, рейно.

У своєму виступі академік Тарле вказав на коротку пам'ять агресорів, що забули, як ганебної пам'яті їх попередники тікали з Росії. Карл XII забув про Сигизмунда, який підтримував авантюру Лжедмитрія. Наполеон забув про Карла Гітлерівська зграя забула про Наполеона. Пани макартури забувають про Гітлера. Ми хотіли б нагадати Трумену, Черчіллю, Ачесону та іншим подібним до них повчальний урок із історії:

Сталінград! Хай вони не забувають ту велику людину, ім'ям якої названо легендарне місто-герой.

І стрясався в оплесках зал, і всі учасники конференції, стоячи в усіх кінцях залу, в покличах своїх вітання послали любимому вождю. І блиском брильянтів мінилися і грали люстри в два ряди, і тепло осяевали вони портрети Леніна і Сталіна над президією.

І всі ми знали, всі відчували, що голос Всесоюзної конференції прихильників миру далеко чути в усіх країнах світу і що миролюбна політика Радянського Союзу все більш і більш згуртовує круг себе табір миру.

— Люди доброї волі! — линули заклики з трибуни, — будьте пильні! Радянські люди, більше вугілля — в ім'я миру! Більше нафти — в ім'я миру! Більше хліба — в ім'я миру!

Вже більш як 115 мільйонів чоловік в Радянському Союзі підписались під Стокгольмською Відозвою.

Наприкінці своєї роботи Друга Всесоюзна конференція прихильників миру обрала Радянський Комітет захисту миру, а також 65 делегатів на Другий Всесвітній конгрес прихильників миру і дала цим делегатам Наказ, в якому сказано:

«Друга Всесоюзна конференція прихильників миру, виражаючи волю всього радянського народу, повністю підтримує рішення Празької сесії бюро Постійного комітету Всесвітнього конгресу прихильників миру і доручає своїм представникам на Другому Всесвітньому конгресі:

1) заявити, що весь радянський народ незмінно відданий справі миру, готовий твердо і рішуче, пліч-о-пліч з усіма прихильниками миру в усіх країнах боротися за відвернення загрози війни, за забезпечення сталого й тривалого миру;

2) підтвердити, що радянський народ непохитний у своїй вимозі заборони атомної бомби...

3) заявити, що разом з усіма борцями за мир ми вимагаємо скорочення всіх видів озброєння...

4) зажадати осудження збройної агресії і втручання зовні у внутрішні справи народів...

5) зажадати найсуворішої заборони пропаганди нової війни...

Внести на Конгресі пропозицію про складання списку паліїв війни з тим, щоб всі народи світу знали цих найлютіших злочинців і ворогів прогресивного людства.

З великим патріотичним піднесенням всі учасники конференції прийняли вітального листа великому Сталіну.

Вже скільки ось часу минуло, як я вернувся із конференції

в Москві, а в мене й досі перед очима Колонний зал, люстрами осяяний у два ряди ще й лінією вогнів підкреслений під стелею кругом. Переді мною й досі очі делегатів, очі, що сяють молодістю, рішучістю. Ще й досі мені чути виступи з трибуни делегатів мовами — російською, українською, грузинською, вірменською, тюркською, а також і виступ мовою англійською голови Англійського комітету захисту миру Кроутера, який сказав: — Ми знаємо, якщо буде нова світова війна, Британія її не переживе. З-поміж усіх крупних країн світу Британія найбільш беззахисна проти атомної та інших нових видів зброї. В Англії, — сказав він, — ми з радістю ждемо приїзду радянської делегації — посланців миру...

Ще й досі чути мені голос Поля Робсона, який із рупора в фойє співає пісню нашу «Широка страна моя родная».

В нашій любимій Вітчизні ми будемо й далі з таким же ентузіазмом продовжувати будувати, творити. Нехай скажеш палії війни, вони знайдуть свою загибель. А нам своє творити, бо нас — партія веде!

Із великою радістю відчуваєш, яка міцна віра прихильників миру всіх країн в Москву, в Радянський Союз — оплот миру в усьому світі, у великого прапорonoсця миру, вождя трудящих усього світу Йосифа Віссаріоновича Сталіна.

ІВАН ВАЗОВ

9 липня 1950 року минуло сто років від дня народження великого болгарського письменника Івана Вазова. Урочисто відзначено було цей ювілейний день на батьківщині письменника в Болгарії та в інших країнах народної демократії. Особливо тепло згадали Вазова у нас, по всіх республіках Радянського Союзу і зокрема на Україні, де жив колись болгарський класик і писав найбільші й найкращі свої художні твори.

Іван Вазов заслужив таку любов до себе тим, що він був полум'яним патріотом своєї батьківщини, — що він весь час боровся за визволення свого народу з-під турецького гніту, — постійно обстоював дружбу слов'янських народів і був гарячим прихильником болгаро-російського зближення. Із усіх довгих років життя свого (1850—1921) Іван Вазов більш як п'ятдесят років присвятив літературі. Багатогранною була його творча діяльність. Він написав понад двадцять збірок поезій, чотирнадцять п'єс, кілька романів та повістей, багато оповідань, статей і записів подорожніх. Всі ці писання Івана Вазова ледве могли уміститися у першому повному виданні творів його, хоча й складалось це видання із двадцяти восьми томів.

Широко відомі читачеві поетичні твори болгарського класика, особливо такі, як «Епопея забутих», «Свобода чи смерть», «Росія», «Бій настав», «Здрастуйте, братушки!», «Слов'янський звук», «Прийдіть й погляньте»... Широко відомі також його повісті та оповідання: «Знедолені», «Болгарка», «Шуми, Марице!», «Зустріч у горах», «Дід Йоцо дивиться», «Золота гора» та інші. Але чи не найбільшою популярністю у читачів користується роман «Під ігом». Роман цей Іван Вазов написав в Одесі в роках 1887—1888, коли він, рятуючись від переслідувань болгарських германофілів, що прийшли тоді до влади, змушений був емігрувати до Росії.

Роман «Під ігом» відкриває собою нову епоху в історії бол-

гарської літератури. Ніхто-бо ще з болгарських письменників до Івана Вазова не розгортав перед читачами такого широкого творчого полотна, на якому з високою майстерністю було б передано боротьбу рідного народу проти турецьких гнобителів та їхніх спільників чорбаджіїв — багатіїв болгарських. Іван Вазов у цьому романі яскравими фарбами змалював життя болгар в останні дні рабства, відтворив революційний запал Квітневого повстання 1876 року. Сам він, будучи членом таємного революційного комітету, брав активну участь у підготовці повстання. «Багато які з епізодів романа,—каже він,—є плодами моїх особистих спогадів та спостережень. Більша частина дійових осіб — це справжні жителі Сопота, виведені під іншими або переінакшеними іменами». Хочемо тут підкреслити, що в образі революціонера Бойчо Огнянова Іван Вазов у романі своєму вивів народного болгарського героя, революціонера-професіонала Василя Левського, з яким письменник був знайомий особисто.

Безстрашні герої Квітневого повстання величезне справили враження на Івана Вазова, і він присвятив подвигам їх велику частину своїх поетичних творів — як у першому збірнику «Прапор і гусли» (1876), так і в другому «Печалі Болгарії» (1877). Але образи героїв революційних подій невідступно продовжували стояти перед очима письменника й далі, владно вимагаючи від нього втілення їх в життя художнє не частково, в поезіях лише, а всією повнотою — широко, епічно. Це вдалось йому здійснити лише в Одесі, і, можливо, саме тому, що для нього там, як для емігранта, особлива була склалась обстановка. З одного боку, він в Одесі переживав невимовний сум розлуки з своєю матір'ю, яка залишилась у Софії, сум розлуки з своїм народом, з батьківщиною, а з другого боку, великої зазнав гіркоти самотності. Річ у тім, що спочатку Івану Вазову життя одеське видалось змістовним і навіть чарівним (його радо зустріли болгарські емігранти, російські слов'янофіли, а студенти-болгари навіть на його честь дали банкет), але ж усе це скоро набридло йому. Деякий час самотність гризе його душу і він не знає, де від неї подітись. «Про що мені співати? — запитує він сам себе у вірші «Муза в жалобі»: — де джерело пісень? В душі моїй лише уламки та плісень... Усім серцем прагнути допомогти чимсь своїй батьківщині, він по-синовньому звертається до неї ніжно: ну це ж правда, що ти не відкидаєш мене, не презираєш,— навпаки, ти знов мені обійми розкриєш, але — сама ж ти під ігом («На вигнанні»). І тут Вазов раптом немовби прокидається від сну. Він уже знає, де

джерела його пісень, він відчуває в собі потребу діяти активно, — і то зараз же, — діяти практично: — батьківщина ж у ярмі! І от письменник у великим збудженні говорить сам до себе: «Як це! Хіба вже немає в грудях моїх сили, щоб чесно до діла рук своїх прикласти? Що, хіба розум не ясніє на чолі моїм? Чи кров не закипає у мені? Чи може життя моє вже стало непотрібним для того, щоб добро комусь зробити? Справді, хіба не в силі я духом своїм підбадьорити когось в біді? — викликати зорю пробудження у совісті, що вже заснула там, на батьківщині?» («На вигнанні»). В тривожнім напруженні Іван Вазов наслухає: що ж діється в Болгарії? І ось весь час відчувається йому: мільйони шабель зловісно дзвякають! Кров звідти тече і весь світ залити хоче... («Новий рік»). І, відчувши в собі незвичайний приплив сили, енергії та бажання діяти, відчувши ясно в своїй свідомості ідею нового свого твору, він «однієї ночі» починає писати роман «Під ігом».

Цей душевний стан Івана Вазова і його настрої перед розпочатком роману ми легко можемо відтворити, коли простежимо всі ті поезії його, які він написав ув Одесі. Під більшістю їх стоїть дата — 1888 рік, під деякими ж дат немає зовсім. Але, поскільки настрої у цих поезіях нерівний, нетвердий і самозаперечливий, — сміливо можемо вважати, що їх було написано раніше, а саме в році 1887.

Із спогадів Івана Вазова нам відомо, як саме він давав назву своєму роману. «Я мав не одну, — пише він, — а десять назв (в тім числі й «Кривава заграва»). Якимсь в Одесі я виписав їх усіх на аркушик паперу і запропонував моїм друзям вибрати, яка їм сподобається. Усім найбільш до вподоби припала перша з них: «Під ігом». Я й зупинився на ній, підкорившись плембіцитові». Ми можемо тут додати, що назва роману давно вже у Івана Вазова носилась в голові, і він не раз її повторював у своїх писаннях, як-от, наприклад, і в передмові до свого першого збірника «Прапор і гусли» 1876 року: «Я оспівав тяжкі страждання нашого народу під жорстоким ігом...»

Через весь роман «Під ігом», в якому понад сто героїв, проходить сюжетна лінія кохання народної вчительки Ради до ватажка революційного руху Бойчо Огнянова. Події в романі розвиваються в рідному для Івана Вазова місті Сопоті, назву якому тут дає він Бяла Черква. В романі оспівано героїзм одважних синів болгарського народу, нещадну боротьбу проти чорбаджіїв і зрадників батьківщини. Хороша, барвиста і водночас проста мова Івана Вазова зробила приступним його роман для найширших кіл читачів. Змалювання характерів людей

та аналіз подій життя безперечно йдуть у болгарського класика від традицій російського критичного реалізму.

Роман Івана Вазова, після його опублікування (1889—1890), дістав схвальні відзиви критиків і відразу був перекладений на інші мови. Віднині письменник болгарський стає відомим далеко й поза межами своєї батьківщини. Особливо популярним Вазов став у Росії, прогресивних письменників якої дуже любив він і наслідував їм.

Коли в 1889 році Іван Вазов повернувся до Болгарії, він побачив, що там народові так же само тяжко живеться, як жилось і раніш: на престолі сидів німецький ставленик Фердинанд. І письменник сміливо таврує його в своїх оповіданнях, критикує всіх його приспішників — цих, як саркастично каже він, «нових героїв дня», які ногами потоптали правду й справедливість, знищили всі права людини. Багато в цей час зазнав Іван Вазов нападок від буржуазної критики, яка картала його за демократизм, за реалістичні засоби письма його, за відкидання ним письменників-декадентів, за ненависть до космополітів. Але письменник продовжує протестувати й далі проти насильства та сваволі.

Разом з цим повинні ми сказати, що в творчості Івана Вазова іноді були вагання, а то навіть і помилки окремі. Він, наприклад, не розумів історичної ролі робітничого класу. В деяких творах своїх він застигав на облюбованому ним ідеалі якоїсь «патріархальної демократії» і цим, зрозуміло, одвертав читачів від соціальної боротьби. Ясно звідси нам і те, чого він відійшов від тем сучасних і кинувся до тем історичного минулого Болгарії саме в той час, як на бій проти капіталістичного світу виходив пролетаріат.

Не дивлячись однак на помилки Івана Вазова, творчість його велику відіграла роль у справі подальшого розвитку болгарської літератури.

В 1912 році, коли спалахнула Балканська війна, голос Івана Вазова заgrimів з новою силою, як голос поета-патріота. Іван Вазов твердо вірив, що народ болгарський не загине, а вийде на свою широку путь, на путь свободи. Останній збірник його так і зветься: «Не загине».

Високу оцінку творчості Вазова і зокрема його романа «Під ігом» дав орган ЦК Болгарської комуністичної партії «Работническо дело»: «В широкій рамці своєї розповіді поет багатостороннє малює болгарське життя: насильство, беззаконня, здирство. Єдиний вихід із тяжкого стану народ знаходить в революції» («Работническо дело», 1946, № 217). Так же само ви-

соко ставить творчість Івана Вазова О. М. Горький. Родона-
чальник соціалістичної літератури, оцінюючи новий історичний
стан Болгарії після скинення з себе п'ятивікового іга, говорить:
«Болгарія повернулась до життя індивідуальністю яскравою,
повною творчих сил, і швидко зайняла своє гідне її місце
в сім'ї культурних націй». Ясно, що в цих словах О. М. Горь-
кого звучить також похвала Івану Вазову за його роман «Під
їгом». Прихильні відзиви ми читаємо також у Тодора Павлова,
М. С. Державіна, Олександра Фадеєва, а також у Людмила
Стоянова, який називає роман Вазова твором «великого
ідейно-виховавчого значення і то не тільки для Болгарії».

Зараз в новій Болгарії, визволеній за допомогою радян-
ського народу з лабет фашизму, спадщину Івана Вазова свято
бережуть, як ту зіницю ока. І вільний люд країни народної де-
мократії, керований Комуністичною партією Болгарії, у бо-
ротьбі проти зрадників народу весь час користується силою
гніву Івана Вазова, як і його вчителя — несахбного революціо-
нера Христо Ботева.

КОСТА ХЕТАГУРОВ

Невиможно тяжким було життя осетинського народу до Великої Жовтневої соціалістичної революції. Трудолюбний і талановитий від природи своєї народ осетинський, як і інші народи царської Росії, не міг тоді вільно зростати, в добробуті жити й розвиватись. Навпаки, в результаті подвійного гніту він недалекокий уже був від вимирання. З одного боку його гнітило царське самодержавство, а з другого — національна буржуазія.

Товариш Сталін у статті своїй «Політика Радянської влади в національному питанні в Росії» говорив: «Царизм навмисне культивував на окраїнах патріархально-феодальний гніт для того, щоб тримати маси в рабстві і темряві. Царизм навмисне заселив кращі кутки окраїн колонізаторськими елементами для того, щоб відтіснити місцеві національні маси у гірші райони і посилити національний розбрат».

Тяжке дореволюційне життя осетинського народу в яскравих творах своїх повнотою відсвітив великий поет, основоположник осетинської літератури, видатний громадський діяч і публіцист Коста Хетагуров.

Понад дев'яносто років минуло з того часу, як народився Коста Хетагуров, а образ його і сьогодні мов живий перед нами. Давно вже одшуміли потоки часу, в який жив і творив Хетагуров, а діяння поета з кожним днем все більш стають чутнішими для нас. Бо поет — близький нам усім, бо він нам рідний. Адже діяння його це були клич і боротьба проти темних сил світу, це був безстрашний бій з відкритими грудьми проти чорних сил царизму. Багато Хетагуров витерпів, багато вистраждав, — під ударами ворогів не раз і падав, — та ніколи він не припиняв своєї боротьби за щастя людей, за їх свободу.

Коста Хетагуров народився в 1859 році, в Північній Осетії, в гірському аулі Нар. Коли Кості минуло два роки — померла його мати і він опинився під опікою якоїсь своєї родички, яка

зовсім його не гледіла. Коли ж він трохи підріс — тут саме батько одружився вдруге і взяв тоді свого сінка від родички до себе. Але Кості від цього не легше стало, бо він уже тепер підпав під опіку мачухи, яка — та ні пісні ж йому не заспіває, ні по голівці не погладить... Великий жаль за рідною матір'ю: проніс через усе своє життя Коста Хетагуров. Ніжно і чисто говорить він про любу його матір у багатьох своїх творах.

Не встигла-бо мати
Його годувати
Біленьким своїм молоком,
Під сонцем у блиску
Гойдати колицку
Із співом, з бажанням, з добром!..

(«Кубади»)

І не дивно, що дитинство своє Коста Хетагуров пізніше згадував як похмурий сон:

Похмурим сном мій вік дитячий
Почався в нетрях диких гір...
В лахмітті, босий і брудний,
Я жив відлюдно, власним толком...

(«Перед судом», переклад О. Засенка)

Після навчання в гірській школі Коста спочатку вчився у Владикавказькій, а потім у Ставропольській класичній гімназії. Під час навчання у Ставрополі Коста ґрунтовно знайомиться з творами російських класиків: Пушкіна, Лермонтова, Гоголя, Некрасова. За допомогою деяких товаришів своїх і знайомих на стороні він дістає заборонену політичну літературу, твори Чернишевського, які велике справили на нього враження. На жаль, через важкі матеріальні умови Коста мусив залишити гімназію, не закінчивши навчання в ній. А як же йому вчитися хотілось! Косту Хетагурова, який, ще будучи гімназистом, писав уже для газети «Северный Кавказ» фейлетони й робив зарисовки на теми сучасного йому життя, весь час тягнуло з задушливого Ставрополя на простір, до великих центрів, до діяльності! І от, на клопотання його друзів, він поступає до Петербурзької Академії мистецтв. Велике піднесення в цей час відчував тоді Коста! Нова обстановка, нові друзі, сміливість в словах їх, у міркуваннях про опір наступу реакції, про гнітючу політику царя та його міністрів, дерзновенні шукання мелодих митців у малярстві — все це по-свіжому вплинуло на Косту Хетагурова. І він в душі своїй псклявся всі сили свої присвятити мистецтву, при-

святити рідному народові. Коста з усією пристрасстю береться до вивчення творів Белінського, Чернишевського, Добролюбова, Герцена.

Але ж і в цей петербурзький період навчання Кості нового удару зазнати довелося. На початку 1884 року Косту Хетагурова позбавили стипендії, і йому прийшлося залишити навчання в Академії і повернутись на батьківщину. Скріпивши серце, прийняв удар цей Коста.

Самотню голову назад я понесу
В мою Осетію, край рідний та суворий...

(«Поглянь», переклад Ст. Крижанівського)

Та тільки ж це повернення поета до рідного краю ніяк не дало заспокоєння серцеві його. Поет тепер ще ясніше, ще виразніше побачив, що до народу його абсолютно нема ніякого діла — ні царським сатрапам, ані місцевим князям-алдарам і що народ осетинський мов той приречений, тяжко мучиться в кайданах безправ'я, гніту і неволі.

Вернувся я. І що ж побачив там?
Іще убогішим, аніж я сам,
Народе мій, прийшлося тебе застати.
На наших горах, на полях розлогих
Немає місця нам, нема дороги,
Де б сісти, де б ходить, де працювати...
Народ в ярмі, люд темний та голодний,
Не знаєм, що таке являємо сьогодні,
Що жде в майбутнім нас — не знаємо самі.

(«Поглянь»)

Так! Це питання: що собою являв тоді осетинський народ і яке його майбутнє — дуже турбувало Косту Хетагурова. І Коста тепер ще частіше, ще дужче у творах своїх закликає народ до нещадної боротьби проти царизму:

Тіло скували ви нам ланцюгами,
Мертве й живе віддали для хули,
Наші святині стоптали ногами,
Предківські гори у нас відняли.

Нас розігнали по цілому світу, —
Мирний табун розганяє так звір.
Де ж проводир наш? Словом привіту
Склич нас — і в силу нашу повір!

(«Горе», переклад Т. Масенка)

Де ж ти, проводирю наш? Ці слова для царських сатрапів були сильніше від громів, страшніш від землетрусів. Царський

уряд особливо тепер до Кости насторожився: адже Коста Хетагуров одверто викликав на світ ту силу, яка б змогла звільнити весь народ його з неволі й рабства.

Звільнила із неволі осетинський народ тільки одна сила Великої Жовтневої соціалістичної революції, яку підготовляли Ленін і Сталін. Партія Леніна—Сталіна вдихнула живе життя осетинському народові, партія увела його в єдину сім'ю рівноправних народів нашої багатонаціональної батьківщини. І хоч цього в конкретних образах і не міг ще тоді уявити собі Коста Хетагуров, проте ці заклики його велику на той час відігравали роль у справі захитування підпор царського самодержавства, у справі пробудження самосвідомості народу.

В 1889 році в П'ятигорську на відкритті пам'ятника М. Ю. Лермонтову Коста Хетагуров виступив із своїм твором, у якому закликав народ бути готовим до бою «за велику й чесну справу». «Бунтівником Кавказу» назвав його царський уряд. Він обливав його в друку поміями, маючи на меті цим знизити вплив Кости Хетагурова на маси. Але ж твори осетинського поета ще більшої набувають популярності в цей час: вони в переписаному вигляді передаються з рук в руки і — що найголовніше — доходять до простого народу. Народ в особі свого улюбленого Кости вбачав заступника бідних, захисника знедолених і борця за свободу.

Царський уряд узявся тепер ще більше переслідувати поета і в 1891 році висилає його за межі області, а потім, в 1899 році, ще далі — до Херсона, в тій надії, що вдалині від батьківщини осетинський поет в своїй революційній діяльності, нарешті, замовкне, затихне.

Та не замовк Коста Хетагуров і в засланні, — він і з Херсона пильно стежить за гідрою самодержавства і намагається і звідти при всякій нагоді поцілити її по голові. Саме ж у той час ішов процес Дрейфуса. Газета «Одесский листок» умисне перекутила справжній зміст процесу, і Коста Хетагуров, не стерпівши цього, виступає в газеті «Юг» з викриттям перекучення. «Одесский листок», — писав він, — заповнює стовпці безумовно упередженими повідомленнями та звітами «спеціальних» і «власних» кореспондентів», які в угоду своїм хазяйчикам — представникам чорносотенства — викривляли дійсність, брехали, обманювали читача («Юг» від 21.VIII 1899 р.).

В Херсоні також він написав ще дві статті, які були надруковані в газеті «Казбек». В одній із цих статей ставив Коста Хетагуров питання про те, якими шляхами повинен йти

розвиток громадської думки в Осетії і яка повинна бути в цьому роль інтелігенції.

І так наче в помсту за невмовкання непокірного поета, царський уряд конфіскує другий збірник осетинських поезій Кости Хетагурова «Ирон Фандир» (перший збірник його з російськими поезіями вийшов у 1895 році), мотивуючи тим, що в цьому збірнику знайдено було вірш, скерований проти уряду.

На Кавказ із заслання Коста повернувся тільки в 1900 році, і хоч на силах вже тоді він був ослаб немало, а все ж ізнову гаряче береться до громадської діяльності.

Всі ці переслідування та матеріальні нестатки тяжко відбилися на здоров'ї Кости Хетагурова — і він, не витримавши, помирає 1 квітня 1906 року — всього лише на 47 році життя свого.

Поховали Косту Хетагурова у Владикавказі. Ніколи ще там не бачили такого похорону: тисячі людей прийшли проводити свого улюбленого поета! Промовляли над труною різними мовами — російською, осетинською, грузинською, вірменською...

* * *

Сумне було життя Кости Хетагурова. Такими ж сумними були й пісні його. Іноді навіть прохоплювались у нього вірші з надто пониженими настроями. Він у цих віршах говорив, що вже нема чого йому ждати попереду і що ні в що вже він не вірить («Тяжко» і «Ні, тебе ніхто вже не замінить»). Але ж відразу треба сказати, що такі настрої у нього були скороминущі. М. Добролюбов у своїй рецензії на збірник поезій О. Плещеева в 1858 році зазначав, що «нема жодного визначного російського поета останнього часу, який би залишився цілком вільним від цього похмурого настрою, який би не взявся живцем ховати себе». Основну причину появи поезій з похмурими настроями він вбачав у примиренні поетів із злом.

Коста Хетагуров добре собі уявляв, що постійно противитись злу — це єдиний був для нього рятунок в страшній обстановці того часу («Не вір»). Він мав у собі сміливість говорити правду просто в вічі («Я не пророк»); він одганяв від себе гнилі інтелігентів, які заважали йому служити загальному братерству й миру («Друзям-приятелям»); його завше тягнуло м'ятежною промовою народ запалити («Якби»); він закликав роздмухати факел і вести народ вперед; він закликав сміливо ставати під прапор волі і йти у бій на ворогів («Пам'яті О. М. Островського», «Пам'яті О. М. Плещеева»), бо він був

певен, що «коли разом візьмемось — схитнеться гора» («На новий 1892 рік»).

Отже, якими б сумними не були поезії Кости Хетагурова — скрізь у них, як висновок, звучить мужність. Які б не були печальні фарби душевних переживань та природи в поезіях Хетагурова — скрізь неодмінно проглядає в них просвіток, надія й віра в світле майбутнє, віра в перемогу. Поет більш од усього в житті своїм ненавидів кволість і боягузтво. У вірші «Пам'яті О. М. Плещеева» він каже:

Відважний і твердий, від нас узятий тьмою,
Поборник краси, і розуму, й добра,
Мій друже, не ридай безумними сльозами,
І перед битвою ти не буди страху!

(Переклад Ф. Скляра)

Тобто, Коста Хетагуров майже кожен день, кожную хвилину почував себе в тривожній готовності, немовби перед боєм.

Цю рису тривожної готовності неодмінно тут хочеться більш підкреслити, і саме з тих причин, що політична ж атмосфера в той час, коли діяв і творив Коста Хетагуров, аж надто була складна й жахлива.

«Царська Росія, — говориться в Короткому курсі історії ВКП(б), — була тюрмою народів. Численні неруські народності царської Росії були зовсім безправні, безперестанно зазнавали всіляких принижень і образ. Царський уряд привчав руське населення дивитись на корінні народності національних областей як на нижчу расу, називав їх офіційно «інородцями», виховував презирство і ненависть до них».

Особливо складною була обстановка на Кавказі і зокрема в маленькій Осетії, в якій, за висловом поета, —

Бідняк заробив би —
Роботи ж нема,
Шукає, питає —
Нужда лиш сама.

(«Зима»)

Промисловість дореволюційної Осетії складалася всього-навсього з 26 невеличких підприємств. Щождо сільського господарства, то теж справа стояла не краще: земля була — переважно вся — у володінні поміщиків, алдарів та куркулів. Обробляли землю сохою та плугом. Шкіл у дореволюційній Осетії було 84, із них одна тільки школа жіноча. Зрозуміло, що біднякам у ці школи дорога була закрыта. До всього ж цього іще

треба додати те, що у населення було віднято всі ліси, які належали йому споконвіку.

Злидні, голод, холод безперестанку терпів бідний осетинський народ. А коли з'являлися до хат різні хвороби або ще гірше — епідемії, то тоді вже й зовсім утворювалось становище безнадійне. Бо хто ж би їм допоміг, коли в Осетії відсутня була медична допомога!

Багачі — щасливі люди,
Віє затишком з кімнат;
В нас же в холоді і бруді
Діти з голоду кричать.

У людей врожай, що всіли
Все за рік помеле млин;
Ми ж за весь рік заробили
Ячменю коряк один.

(«Пісня бідняка», переклад Ст. Крижанівського)

І чудно якось, до неможливого гірко було чути Кості Хетагурову, коли в 1892 році цей одгодований кабан, цей «чугунний цар», за висловом В. Г. Короленка, Олександр III та на всю імперію, задоволено плямкаючи, своєму дворянству сказав: «Слава богу... десять років минуло благополучно». І це в той час, коли Росія на три чверті була охоплена голодом! І це тоді, коли поволжжани ніяк не могли ще опам'ятатися після того, як прогреміли там були у них бунти холерні!.. А царська знать та чиновники, замість того, щоб допомогти населенню, тікали в свої затишні куточки, ховались від населення подалі. Так, наприклад, вчинив один із губернаторів, який від холери забіг аж у гори Кавказу...

На захист народу весь час підносились тоді голоси передових людей, зокрема голоси письменників. Та Коста Хетагуров добре знав, як царське самодержавство жорстоко розправлялось із ними. Він говорив:

О Русь, ти гнана деспотом жорстоким,
Як в давнину невірний Вілеам, —
Закрито скрізь уста твоїм пророкам,
І вільне слово дано лиш ослам.

(«Як вів Ізраїля», переклад О. Новицького)

Народи царської Росії шукали, прагнули виходу із такого трудного їх становища: то там, то тут у темряві ночі Росії спалахували відблиски світання. «Уже в 70-х і особливо 80-х роках минулого століття робітничий клас в Росії почав пробуджу-

ватись і повів боротьбу з капіталістами («Історія ВКП(б). Короткий курс»).

Особливо пам'ятною для всіх народів Росії була знаменита забастовка робітників Головних майстерень Закавказької залізниці та Тифліського депо 14 серпня 1900 року. Безпосередньо керував цією забастовкою товариш Сталін. У забастовці брали участь — росіяни, грузини, азербайджанці, вірмени та осетини («Правда», 14 серпня 1950 р.). Коста Хетагуров пильно стежив за політичними виступами робітників, безперечно знав він і про цю забастовку, та тільки не мав можливості через рогатки цензури передати в друк повідомлення про неї. Зате про наступну демонстрацію, демонстрацію першотравневу 1901 року в Тифлісі, якою теж керував товариш Сталін, Кості Хетагурову вдалось помістити в газеті «Северный Кавказ» правдиву інформацію, хоча і в короткій формі, зважаючи на цензуру (Коста. Публицистика, Орджонікідзе, 1941).

Коста Хетагуров був великим патріотом своєї батьківщини. Заради неї він віддав усього себе. Показовим з цього приводу є його маленький вірш під загадковим заголовком «Що це?»:

Щастя... Чого я, безумний, бажаю?
Хто ж тепер має його?
Ні, я не щастя у бога благаю!
Ну, а чого?

(Переклад З. Гончарука)

Та щастя ж для людей! Коста Хетагуров завжди прислухався лише до голосу батьківщини своєї, а не до голосу на захист власного щастя. До власного щастя повернутись Коста Хетагуров дозволяв собі лише в тім випадку, коли ворога батьківщини вже буде розбито.

Я невартий кохань, недостойний любить,
Мене кличе Вітчизна до бою.
Як її ворогів я не зможу розбити,—
Не зустрінись нам більше з тобою.

(«У вирішальну хвилину», переклад М. Фіненка)

Цюю ж думку він ще раз потверджує у вірші своєму «Загасла мисль», підкреслюючи при цьому те, що він щастя свого відкидається свідомо і що до щастя він зовсім не звик:

В майбутнім все... Не звик, суворий,
До втіх, до щастя... Співчуття!

(Переклад І. Циговича)

І коли до нього приступали продажні митці, перекінчики, зрадники народу з міщанськими порадами своїми облишити революційну діяльність і завести собі тепле кубелечко, — він відповів їм суворо й чітко:

Мені того щастя не треба —
В нім щастя народу нема.

(«Друзям-приятелям», переклад І. Цитовича)

І коли приступали до нього тодішні космополіти — з вимогами своїми любити спочатку далекий неосяжний всесвіт, а тоді вже й свою батьківщину, — він їм одривав раз назавжди:

Люблю я цілий світ, люблю людей без краю,
Люблю сиріток я,— та, сповнений надій,
Я більш за все люблю,— цього я не сховаю,—
Злиденний свій аул, народ коханий свій.

За вас віддам життя... Всі помисли і сили,
Всього себе лиш вам віддати б я волів...
Такі ви дорогі, такі без краю милі,
Що висловить любов до вас немає слів!..

(«Не вір, що я забув», переклад М. Терещенка)

Ці рядки Кости Хетагурова нагадують відомі вогненні рядки Тараса Шевченка:

Я так її, я так люблю
Мою Україну убогу,
Що проклену святого бога,
За неї душу погублю!

Не дивлячись на коротке життя своє, Коста Хетагуров велику спадщину залишив по собі. Він проявив себе — як поет (осетинською та російською мовами), як драматург (п'єса «Дуня»), як письменник для дітей, як публіцист, етнограф, художник... Пісні його давно вже перейшли в народ, і їх співають не тільки в Осетії.

Коста Хетагуров добре знав життя бідняків. Він обстоював права усіх народів колишньої царської Росії. Він в художніх своїх творах та в публіцистиці (особливо в статті «Неурядиці Северного Кавказа») стійко обороняв від сваволі царських чиновників малі народи Кавказу.

Коста Хетагуров дружив з відомим грузинським письменником О. Қазбегі та з грузинським прогресивним діячем М. Кіпіані. Безперечно, мав друзів він і поміж українського народу, — на жаль, херсонський період життя й діяльності осетинського

поета ще не розроблений радянськими літературознавцями. А більш усього він був пов'язаний з російськими передовими діячами, з російськими письменниками. І те, що взяв був собі Коста Хетагуров у душу свою творчу від революціонерів, від діячів, від простих чесних і трудолюбних людей свого часу, — він з верхом повернув їм і їх нащадкам у вигляді самоцвітів осетинської літератури.

«Радянські люди, — казав товариш Сталін, — уважають, що кожна нація, — все рівно, — велика чи мала, має свої якісні особливості, свою специфіку, яка належить тільки їй і якої нема в інших націй. Ці особливості є тим вкладом, який вносять кожна нація в загальну скарбницю світової культури і доповнює її, збагачує її».

Отже, творчість Кости Хетагурова є цінним доповненням культури всіх народів, є великим збагаченням нашої соціалістичної спадщини. І про Косту Хетагурова сьогодні можна сказати його ж словами, адресованими в свій час, очевидно, до одного з найпередовіших людей:

В нас ум малий і серце вбоге,
І слово те, мов пішоход,
Який пройшов круті дороги...
Та знаєм: ти любив народ.

Твоїм ділам — вінець безсмертя!
Твоє життя — як сто життів.
Ти все скінчив трудом упертим, —
Свою величну вежу звів.

(«Привіт», переклад М. Лещенко)

Так життя своє прожити, щоб воно рівнялось ста життям. — це велика честь для людини, це доблесть людини! Коста Хетагуров не жалів свого життя для щастя народу, для блага батьківщини. Він хотів, щоб усі, і зокрема молодь, були такими ж безстрашними і такими ж м'ятежними, як і він. У Нартських сказаннях («Загибель нартів») є одне чудове місце, — це те, коли герой Уризмаг, що повстав проти бога, каже: «Якщо бог хоче викоренити наш рід, то хай зовсім викоринює. Якщо залишати кволе потомство, краще залишитись зовсім без потомства. Для чого нам вічне життя? Нам вічного життя не потрібно. Хай дасть він нам вічну славу».

Коста Хетагуров багато черпав із стародавнього осетинського епосу для своєї творчості. У його творах часто зустрічаються крилаті вислови героїв осетинського епосу. Так наприклад, легенда «Плакуча скеля» закінчується таким ось клятвеним вигуком:

Якщо під світлим небозводом
Буть небом проклятим народом, —
Так краще вмерти і не жити!..

(Переклад П. Дорошка)

Цей вислів, який є спільним для творчості багатьох наших народів (згадаємо б хоча подібний вислів у Шота Руставелі), завжди треба сприймати як рішення навпаки: не вмирати разом з боягузами, а жити! Таке звучання його і в Кости Хетагурова. А від цього звучання він уже в інших творах своїх цілком явно переходить до бадьорих, наступальних мотивів, які стверджують життя, які ведуть нас у життя. Бо він вірив, що ніякими репресіями самодержавства не винищити вільнолюбний народ.

Діти Осетії,
Браттями станем
І один одному
Руки простягнем!
Дружно піднімемо
Прапор народу.
Підем до світла ми
Сміло і гордо!
В путь же, до правди,
З'єднано, друзі!
Зникніть, нероби,
Геть, боягузі!

(«Похідна пісня», переклад Ст. Крижанівського)

Фашистські загарбники не злюбили Косту Хетагурова, не злюбили осетинський радянський народ. Вони, як звірі, заскочивши в Осетію, убивали там дідів, жінок, дітей, пограбували й поруйнували весь край, а територію музею Кости Хетагурова зробили кладовищем тевтонів.

Та не вдалося їм знищити осетинський хоробрий народ, його надбання, його культуру! Радянська Осетія, за допомогою великого російського народу, знов відродилась до життя. І разом з всіма народами Радянського Союзу, в своїх героїчних подвигах трудових, в своїй творчості високій — іде до комунізму.

НА ЧЕТВЕРТОМУ КОНГРЕСІ СПІЛКИ БОЛГАРО-РАДЯНСЬКОЇ ДРУЖБИ

2 березня.

...Ще тільки-тільки почав зеленіти світанок, коли ми з Акакієм Олексійовичем Хорава і співробітником Всесоюзного Товариства культурного зв'язку з закордоном на машині з Москви під'їздили до Внуківського аеропорту. Низько зліва над землею мовчки висів щербатий місяць... Мені здалося, наче хтось спитав мене: світанок? Я подивився на свого сусіда: додумуючи в дрімоті ранішні думи свої, він зосереджено куриє. Не виявляв ніякої живості і другий мій супутник, що сидів спереду. Ну, значить, ніхто мене й не питав ні про що, а це просто цілу дорогу сьогодні звучать у мені ті вогняні слова, які я прочитав минулої ночі в збірнику, мною привезеному з Києва. — Я вмираю за життя, — крикнув у 1942 році в своєму передсмертному листі болгарський письменник-комуніст Антон Попов: — за життя, яке буде ясніше від сонця, краще від найкращих квітів, вільніше і справедливіше за все, що було досі. Я вмираю з вірою, що завтра настане світанок, прийде кращий день, найкращий з усіх, які були досі.

— Світанок! Світанок! — шепчу я. Ціною великих жертв у боротьбі проти фашистських загарбників вступила Болгарія в новий для неї, найкращий день. У цьому допоміг їй наш Радянський Союз — миру оплот... Але раптом мене запитанням перебили: день обіцяє бути безвітряним, чи не правда?

Вийшовши з машини, ми деякий час ждали, поки на другій машині не під'їде до нас глава нашої делегації Сергій Павлович Толстов. Шофер подивився на небо: снігу, справді, начебто не буде, але хто зна...

Сам того не помічаючи, вголос я почав читати вірш, який припав мені до серця.

Оплот священный мира с нами рядом —
Союз Советский...

— Звідки це? — мене спитали. Я спочатку прочитав їм усю строфу:

Оплот священный мира с нами рядом —
Союз Советский, наш великий брат.
В грядущее мы смотрим ясным взглядом,
А вы струите ненависти яд... —

а потім уже відповів, що це з болгарського поета Ніколи Марангозова і що я Марангозова неодмінно хочу прочитувати в Софії на конгресі. Тут саме під'їхав Сергій Павлович, і ми всі разом пішли всередину вокзалу. Нам не було особливої потреби сидіти в кімнаті чекання. Спішно поговорили ми з проводжачими. По радіо оголошено було початок посадки, і ми вийшли на перон.

Ось вони — славні наші літаки радянські, що легко переносять за призначенням людей в найкоротший час! Деякі з них радісно вже ревли пропелерами своїми і, тяжко здригаючись, повільно поверталися для розбігу. А деякі (там далі, в кінці аеродрому) після польоту, вниз по косій знижуючись, тихенько до землі підпливали. Та більшість тужно дивилася в небо: чи скоро, нарешті, і до них черга дійде знятися вгору? Нудно на місці їм стояти без діла.

Наш літак, стрункий, граціозний ІЛ (ледь-ледь лівіше від перону) тільки що напоений був щедро на дорогу — і вантажна машина з шлангами, зробивши своє, швидко від нього від'їжджала. Ну, здрастуй, ІЛ, сталевий пташе! Ти понесеш нас у Болгарію зараз — згодний? Ти не боїшся снігових хмар?

Сталевий птах захитав тут од вітру, що пролетів, крилами своїми і затихнув... Полетимо, сталевий пташе, полетимо! — в країну Христо Ботева, в країну Георгія Димитрова! — Підкотились до дверцят літака східці, і почалась посадка.

Щоразу, коли входжу я в літак, мене охоплює одне: почуття могутності, а також бажання якомога швидше знятися з місця й летіти. І тому я завжди з особливим задоволенням відмічаю для себе ту мить, коли літак, відірвавшись від землі, плавними рухами знімається вгору і поволі потім забирає все вище і вище... Подивився у віконце направо — крило простяглося до кінця! Подивився наліво — крило до обр'ю... А до того ж іще рев і гуркіт пропелерів всього тебе незвичайною бадьорістю сповнює. Чи це не є могутність? І відчуваєш, що ці два крила — твої крила. І відчуваєш, що це ти з літаком разом безстрашно так візуєшся, вгвинчуєшся в повітря і відкидаєш за собою великі простори, за одну хвилину пройдені.

Сергій Павлович сів біля віконця. — Чи зручно вам? — перекрикуючи рев пропелерів, спитав я його. Він привітно кивнув мені головою і, поставивши собі на коліна портфель свій, вийняв із нього якийсь рукопис для перегляду. Дрібним дροжем безкінечним квіти дрижали на полиці над нашою головою... А як почуває себе Акакій Олексійович? Я оглянувся на нього. Акакій Олексійович, зсунувши брови, уважно дивився через віконце вниз, де пропливали під нами до іграшкового зменшені будівлі, звивисті дороги, річки...

Свіжо на висоті, легко, прекрасно! У польоті зразу й не знаєш, що тобі робити: читати? співати? чи, як інші, задрімати в кріслі? Радянський Союз посилає тебе делегатом на конгрес Спілки болгаро-радянської дружби. З якою ти радістю летиш туди до своїх друзів-болгар! З яким запалом хочеш виступити з своїм словом на конгресі! На крилах дружби ти летиш, на крилах братерства мчиш, братерства!

Коли вже ми, летючи з Москви, досягли висоти двох тисяч метрів і шум моторів у вухах став схожим на звук цичкаючих цикад, з бокової кишені я вийняв вчорашні газети і став їх проглядати.

Весь прогресивний світ говорить зараз тільки про одне — про мир, про потребу миру, про боротьбу за мир, про зміцнення дружби між народами. На устах у всіх слова товариша Сталіна, які він сказав у розмові з кореспондентом «Правды»: «Мир буде збережений і зміцнений, якщо народи візьмуть справу збереження миру в свої руки і відстоюватимуть його до кінця». На першій сесії Всесвітньої Ради Миру в Берліні Йоганнес Бехер ці слова Сталіна охарактеризував як голос совісті всього світу. Всі ті, що виступали на сесії, говорили про великий обов'язок, який лежить на прихильниках миру.

«Сьогодні є лише один основний обов'язок, — сказав Габріель д'Арбусье, — роз'яснювати скрізь, що мир є вирішальним фактором для здійснення права колоніальних і залежних народів на самовизначення». «Під покровом довгої ночі фашизму в Італії, — сказав Леонід Репачі, — чиниться кривава розправа з демократичною інтелігенцією, з народом». «Доля країни, в столиці якої ми зібралися на першу сесію, — сказав Еренбург, — тривожить не тільки німців: народи всього світу не зводять очей з Німеччини».

...Літак наш раптом м'яко підкинуло вгору, а потім зразу вниз опустило. Швидко глянувши у віконце, я побачив: суцільною стіною прямовисною темна хмара відійшла від нас

назад, і ми вилетіли на ясний простір. Ось крізь такі хмари ворогів і нам всім, поборникам миру, треба пробиватися на простір.

В грядущее мы смотрим ясным взглядом,
А вы струите ненависти яд...

«Чи замислився хоч на хвилину англійський народ, — сказав Джеймс Кроутер, — над тим: що нова потвора, яка зветься неонацизмом, що вона може зробити з Англією?» «Все більше тепер говорять, — сказав Корнійчук, — що мир висить на нитці, але... не мир висить на нитці, а велике терпіння народів, — і горе тим, що наважаться мечем війни обрізати цю нитку...»

За думами своїми я не помітив, як ми долетіли до Києва, а далі і до Одеси. В Бухаресті на аеродромі нас зустріли наші друзі — члени Румуно-Радянського товариства дружби. Короткочасна розмова з ними була тепла й щира. Ми говорили з ними про радянську і румунську літературу, про Міхаїла Садовяну, який у цей час був на першій сесії Ради Миру в Берліні, про досягнення румунських істориків і археологів, що працювали свого часу під керівництвом С. П. Толстова.

Сніговий поземок несподівано виник на панелі й поплив білястими смугами, доріжками завихрився...

— Час на посадку! — нас покликали, — а то ще до Софії долетіти не встигнемо.

Після Бухареста ми летіли у хмарах. Краплі дощу навскоси падали за віконцем. В літаку навіть потемнішало. Я знову взявся за газети. Народи Радянського Союзу зайняті мирною творчою працею. Вже почалися роботи на великих будовах комунізму — на Волзі, Дніпрі й Аму-Дар'ї. Іде підготовка до Всесоюзної конференції молодих письменників. На Україні буде відзначено 90-ліття від дня смерті Тараса Шевченка і 80-ліття від дня народження Лесі Українки. От коли б удалось мені тепер побувати в тому селі в Болгарії коло Софії, де жила Лєся Українка!

А в капіталістичних країнах, як і раніш, біснуються фашисти, шаленіють палії нової війни. Велике терпіння народів висить на нитці: у берег капіталістичного світу б'ють хвилі за хвилею страйки... Перша сесія Всесвітньої Ради Миру прийняла звернення з вимогою укласти Пакт Миру між п'ятьма великими державами.

Уже четверта година дня. Літак наш, спускаючись все нижче й нижче, сильно нахилився на ліве крило — і горизонт землі

з цього боку раптом високо піднявся. Ми почули, що мотор вже виключений, настала тиша, і в ушах у нас перестали цицкати цакади. Ну, ось уже й Софія! А скільки друзів наших вишло зустрічати нас! Серце забилося з радощів...

З березня.

Рано сьогодні повставали наші делегації в готелі «Болгарія». Ще немає й восьмої години, а ми вже всі зібралися в одне місце: адже о 8.30 початок конгресу. (З усіма делегаціями ми ще звечора познайомилися тут же в готелі за столами на зустрічі). Мимо мавзолею Димитрова прямуємо до Народного театру. Білі хмари по небу плывуть. Вітер! На вулицях по-святковому майорять прапори. На стінах будинків — портрети Сталіна, Червенкова, портрети членів Політбюро ЦК КПБ. Довгі полотнища, звисаючи з верхніх поверхів будинків, повільно розгойдуються від вітру. На них лозунги про зміцнення болгаро-радянської дружби і дружби між усіма народами.

Прекрасний в Софії настрій, прекрасний народ болгарі! Один з болгарських товаришів, що супроводять нашу делегацію, з радісною усмішкою перепитує нас: «Так? Вам подобається в Болгарії? Ах, коли б ви знали, як ми любимо Москву, як ми завжди прагнемо побувати в Москві! Як безмежно вдячні ми за допомогу народам Радянського Союзу і особливо народові російському! З Людмила Стоянова — пам'ятаєте про це?» — І він, ідучи, читає нам, жестикулюючи руками:

Сколько в тебе человечности, русский народ!
Кто превзошел тебя в доблести, мужестве, силе?
Кто тебя в дружбе и братской любви превзойдет?
Нас бы нужда и бесправье поныне косили,
Если б с тобой не сроднился болгарский народ!

Раптом болгарські товариші просять нас зупинитися на хвилинку, а самі швидко десь за рогом зникають. Ми не зразу зрозуміли, для чого тут потрібна була зупинка. Але ось вони вже знову коло нас — і в руках у них цілі купи газет: «Будь ласка, товариші, візьміть! А вам, дорогий поете, ще й збірка болгарських віршів у російському перекладі». — О, які ж бо ви люб'язні, болгарі!

Коли ми прийшли в театр, він уже переповнений був народом. Люстри рівним світлом заливали театр з-під стелі. Перед завісою закінчувались останні готування до відкриття конгресу.

Делегації з Радянського Союзу і країн народної демокра-

тії розмістилися в ложах першого ярусу. Гомін, гамір стоїть радісний навкруг...

Аж раптом весь театр оплесками загримів, усі підвелись: Вилко Червенков з'явився в ложі! І завіса тут розкрилась. На сцені грандіозний хор і оркестр. Серед червоних прапорів три великих портрети: Сталіна, Димитрова, Червенкова. А над ними великими літерами на простягнутому полотнищі напис: «Със Съветскія Съюз — за мир и социализъм». Хор у супроводі оркестру виконує болгарський національний гімн і Гімн Радянського Союзу. Делегати і гості під мірні оплески скандують любимі імена вождів: «Сталін — Червенков! Сталін — Червенков! Сталін — значить мир!»

Коротким словом своїм відкрив четвертий конгрес Спілки болгаро-радянської дружби заступник голови Спілки Георгій Манев. І театр знову загримів від оплесків, і довго не вщухали вигуки: «Сталін — Червенков!», «Сталін — значить мир!» Нарешті, всі сіли на місця, тепер театр, здавалось, ущух уже. Юпітери своє світло пригасили. Але ось завідуючий культурно-освітнім відділом при Спілці болгаро-радянської дружби Панойот Гіндев з трибуни почав зачитувати запропонований ним список ділової президії. Коли він назвав імена і прізвища членів та кандидатів у члени Політбюро ЦК КПБ Володимира Поптомова, Мінчо Нейчева, Тодора Живкова, посланника СРСР в Болгарії Михайла Бодрова, Фердинанда Козовського, академіка Георгія Наджакова, імена і прізвища делегатів від Радянського Союзу — новий вибух привітань потряс театр, і всі, звівшись на ноги, скандувати стали: «Сталін! Сталін — Червенков!», «Вічна дружба!», «Сталін — Червенков!» Те ж саме повторювалось і при згадуванні прізвищ делегатів від інших країн: під мірні оплески скандували імена Мао Цзе-дуна, Кім Ір Сена, Готвальда, Берута, Вільгельма Піка, Ракоші, Георгіу Деж, Енвера Ходжі. При цьому на кожного з нас, іноземних делегатів (на балкон першого ярусу), з усіх боків юпітери спрямовували снопи свого сліпучого світла... До складу ділової президії також обрані були знатні люди Болгарії — рачіоналізатор, лауреат Димитровської премії Гірагос Елмаджан; ударниця каучукового заводу в Софії Марія Герова; робітниця тютюнової фабрики м. Кюстенділ, лауреат Димитровської премії Ірина Боянова та інші.

Нас провели на сцену, і ми зайняли свої гостьові місця в президії. Після затвердження почесної президії, після прийняття порядку денного конгресу слово було надано Володимиру Поптомову. Тавариш Поптомов говорить про велике значення

нинішнього конгресу, про важливі завдання, які стоять перед організацією болгаро-радянської дружби. Головне завдання — це якомога більше зміцнювати та поглиблювати дружбу й співробітництво між народами болгарським і радянським. Великого значення надавав цій дружбі незабутній вождь і вчитель болгарського народу Георгій Димитров. До критики і самокритики закликає з трибуни товариш Поптомов! Сьогодні, — продовжує він, — за наявності американо-англійського імперіалізму, жодний з малих народів уже не може зберегти свою свободу і незалежність без допомоги з боку Радянського Союзу. Все миролюбне людство з вдячністю і надією звертає свої погляди до Радянського Союзу, до прапороносця миру, нахненника табору миру, великого і мудрого Сталіна.

І залунав у покинутих театр: — «Сталін! Вічна дружба! Червенков, Сталін!..»

І в цій радісній обстановці, на святі дружби, на торжестві нової, вільної Болгарії я насамперед згадую тих, хто боровся за свободу болгарського народу, — та я й не міг не згадати їх, бійців повстанських і партизанських бригад «Христо Ботев», «Георгій Димитров», «Антон Іванов», а також Йорданку Чанкову, Ніколу Вапцарова, Цветана Спасова, Антона Попова. І я в думці повторюю передсмертні слова Антона Попова: «Я вмираю за життя, яке буде ясніше від сонця, краще від найкращих квітів, вільніше і справедливіше за все, що було досі». Коли б усі вони встали сьогодні з могил і подивилися: нове, вільне і справедливе життя відкрилося для Болгарії, життя — ясніше від самого сонця!

Малий народ — болгарі, а скільки в ньому життя і віри в перемогу спільної нашої справи, в побудову соціалізму! Скільки перетерпів він від іноземних загарбників! Англо-американські імперіалісти під виглядом відкриття другого фронту хотіли перекинути англійські війська на Балканський півострів. Зрадник Тіто багато допомагав їм у цьому, а саме з тією хитрою метою, щоб запобігти приході Радянської Армії на Балкани. Але нікому не вдалося зупинити наступ Радянської Армії! В цьому наступі — вся людяність народів Радянського Союзу і зокрема великого народу російського.

Добре це почуття виразив Людмил Стоянов:

Скільки в тебе човечности, русский народ!
Кто превзошел тебя в доблести, мужестве, силе?

І я очима почав шукати в партері автора вірша.

Докладну доповідь на тему «СРСР на чолі боротьби за мир».

демократію і соціалізм» зробив голова Співки болгаро-радянської дружби Мінчо Нейчев. На початку доповіді Мінчо Нейчев підкреслив, в який серйозний політичний момент відкривається конгрес. Надто вже велике сьогодні напруження у міжнародній політиці, центральним питанням якої весь час залишається питання війни і миру. Але радісно відзначити, — каже він, — гігантське зростання антиімперіалістичного табору сил миру і демократії в усьому світі. Далі Мінчо Нейчев відзначає, скільки процентів тієї землі європейської, яка вже звільнилася з капіталістичного рабства, скільки процентів території азіатського суходолу, яка вирвалася з хижацьких рук імперіалістів. В Азії живе половина всього людства — 1230 мільйонів душ. Майже половина з них, тобто близько 600 мільйонів розірвали кайдани імперіалістичної системи і взяли долю свою у власні руки. Завдяки братерській допомозі народів Радянського Союзу і використанню їх величезного досвіду в будівництві соціалізму, завдяки трудовому ентузіазму робітників і селян, під керівництвом комуністичних і робітничих партій країн народної демократії, в умовах проведення наполегливої і гострої класової боротьби — були подолані серйозні труднощі в короткій строк і досягнуті великі успіхи у відбудові й розвитку народного господарства.

Слухаючи доповідь Мінчо Нейчева, я думав: немає більшої радості для кожної людини — робітника, стратега або вождя, як жити в серцях людей! Сталін живе в серцях людей всього світу! Немає зараз такого куточка в світі, де б не повторювали його слова про те, що війни можна уникнути, «якщо народи візьмуть справу збереження миру в свої руки і відстоюватимуть його до кінця». Немає жодного чесного трудящого в світі, який не засвоїв би слів Сталіна про те, що боротьбу за мир необхідно доводити до цілковитої перемоги. Сталіна слова про необхідність бути пильними, Сталіна слова, що викривають злочинні махінації паліїв війни, — всі вони зразу і повністю доходять до трудящих усього світу, — і ніякі перепони буржуазної цензури не в силі приховати радянську правду від трудящих світу.

Про те ж саме я думав і в перерві, коли переглядав болгарські газети. В них багато вміщено відгуків як болгарських трудящих, так і трудящих країн народної демократії про нове, четверте вже, зниження цін в Радянському Союзі на продовольчі і промислові товари. Це зниження цін говорить про неухильну мирну політику Радянського Союзу. І тут же поруч повідомлення про нове підвищення цін в США, про зростання

дорожнечі в Англії. В газетах багато місця приділяється сталінським мирним будовам комунізму в СРСР і, як контраст, вміщено повідомлення про підступи американо-англійських імперіалістів на Близькому Сході.

З великою увагою після перерви слухали виступ глави радянської делегації С. П. Толстова. Промова його в багатьох місцях переривалась оплесками. С. П. Толстов говорив про великі досягнення радянського народу в галузі промисловості, сільського господарства, про грандіозні будови Сталінської епохи — Куйбишевську, Сталінградську і Каховську електростанції, Головний Туркменський, Південно-Український і Північно-Кримський канали. Весь театр захоплено вітав слова С. П. Толстова, коли він сказав, що радянські вчені зробили надзвичайно великий вклад у справу миру, розкривши таємницю здобування і застосування атомної енергії.

Ми, радянські люди, з великою радістю стежимо за успіхами Народної республіки Болгарії. Радянські газети щодня приносять нам звістки про чудові перемоги болгарських робітників, селян та інтелігенції, зокрема про трудові перемоги прекрасної болгарської молоді. Зараз, — сказав С. П. Толстов, — тут, в Болгарії, перебувають радянські діячі культури і артисти-виконавці, а в Радянському Союзі гостюють болгарські вчені і діячі мистецтв. Все це, зміцнюючи культурні зв'язки, допомагає болгарським трудящим детально вивчати багатий досвід соціалістичного будівництва в СРСР, досвід Героїв Соціалістичної Праці, стахановців. Славний син болгарського народу революціонер-демократ Христо Ботев говорив, що «тільки народна революція покликана дати масам цілковиту свободу». Цю свободу завоював уже собі болгарський народ і вона стала йому необхідною для побудови хорошого, мирного життя.

— Великому Сталіну — слава! — почувлися вигуки. Всі встали, в такт аплодуючи, довго повторювали: «Вічна дружба! Сталін! Червенков!»

Палко вітали на конгресі делегатів: від китайського народу відомого поета Емі Сяо і від корейського народу — Ку Дя Су.

Але ось головуючий, повернувшись в мій бік, легким кивком голови дав мені зрозуміти, щоб я підготувався. Признаюся по щирості: до того, як я вийшов на трибуну, я дуже хвилювався (хоч мені це вже четвертий раз випало щастя бути в Болгарії), але потім на трибуні сам до мене спокій прийшов. Я радий був передати від імені трудящих Радянської України палке дружнє вітання миролюбному народові Болгарської народної республіки. Слово «мир» за наших днів набуло особли-

во важливого значення для всіх народів. І в ці дні погляди всіх чесних людей, які вийшли на битву з паліями війни, звернені до Москви. Мільйони простих людей світу дивляться на Москву, як на провідну силу всесвітньої боротьби за мир і прогрес. У передових рядах борців за мир, очолених великим Радянським Союзом, іде славний болгарський народ. Працьовитий народ Болгарії, ідучи за великим прикладом народів Радянської держави, став на шлях будівництва соціалізму. Успішно виконуючи свій п'ятирічний план, болгарський народ проявляє себе сильно і активно, — він чудесно змужнів і виріс. І про це так повно, на весь голос сказав видатний болгарський поет, член Всесвітньої Ради Миру Людмил Стоянов:

Братская дружба приносит обильные всходы,
Непревзойденной сердечностью озарена,
Русскую правду познав, прозревают народы,
С ней возмужала и выросла наша страна.

Великі успіхи країн народної демократії і зокрема Болгарії в справі будівництва соціалізму викликають шалену лютю імперіалістичних агресорів. Але на всі прояви звірчої ненависті відповіли полум'яні патріоти країн народної демократії своїм рішучим: «Ні! По-вашому не вийде!» І я цитую гнівні рядки вірша Н. Марангозова «До відповіді!»

Оплот священный мира с нами рядом —
Союз Советский, наш великий брат.
В грядущее мы смотрим ясным взглядом,
А вы струите ненависти яд.

Дружба болгарського народу з народами Радянського Союзу, зокрема з великим російським народом, ґрунтується на спільності ідеалів і має своє коріння в історії. Велику роль у зміцненні дружби наших народів відіграли культурні зв'язки. А вони дуже давні. Та ж американців ще й на світі не було, коли вже східні слов'яни створили свою могутню державу — Київську Русь, кордони якої простягалися далеко від Балтійського моря до Чорного, від Карпат далеко-далеко на схід! І культура в цій державі, яка була коліскою російського, українського і білоруського народів, стояла на той час дуже високо. Київська Русь підтримувала культурні відносини з іншими країнами і зокрема з Болгарією.

Досить нагадати про ту велику освітню роботу, яку провели в нашій країні Кирило і Мефодій. Золота епоха болгарської літератури часів Симеона багато сприяла розвитку літератури

Київської Русі. Ці культурні відносини підтримувалися пізніше на Україні—у XVII, XVIII і XIX століттях. Деякі російські і українські діячі культури, не маючи можливості розгорнути свою діяльність в умовах царської Росії, емігрували в Болгарію і тут продовжували свою роботу. В свою чергу багато болгарських діячів здобули освіту на Україні, як, наприклад, Христо Ботев, Алеко Константинов і інші. Ми, українці, пишаємося тим, що один з кращих своїх творів (роман «Під ігом») Іван Вазов написав, проживаючи у вимушеній еміграції на Україні, в Одесі.

Тут, в Софії, зберігався нелегально виданий в Женеві в 1881 році «Кобзар» Тараса Шевченка. Твори Тараса Шевченка не раз перекладали на болгарську мову Каравелов, Славейков, Жінзіфов, Іван Вазов та інші письменники того часу, а також сучасні болгарські поети.

Видатна українська поетеса Леся Українка жила в 90-х роках минулого століття в Болгарії — в селі Владая, в горах коло Софії, і під впливом болгарського народного епосу почала писати там свою поему «Віла-посестра».

З особливою радістю хочу тут відзначити особисту дружбу між сучасними українськими письменниками і сучасними письменниками болгарськими.

В кінці свого слова я передав у президію, як гостинець від українських письменників, кілька десятків примірників книжок — оповідань Івана Вазова, а також романа його «Під ігом», які (оповідання і роман) тільки що вийшли в Києві в українському перекладі.

Живучи в монолітній сім'ї радянських народів, об'єднаних тісною дружбою, мій український народ, завдяки славі нашій нашій комуністичній партії, завдяки повсякденному піклуванню мудрого Сталіна, досяг небувалого піднесення і розквіту.

По закінченні денного засідання всі учасники і гості конгресу пішли з вінками до мавзолею Георгія Димитрова, а потім на могилу Василя Коларова.

Після обіду конгрес продовжував свою роботу в кінотеатрі «Москва».

З виступу секретаря ЦК Димитровської Спілки народної молоді Лучезара Аврамова нам радісно було чути про те, як болгарська молодь освоює досвід радянських стахановців. Десятки тисяч молодих робітників достроково виконали річні плани свої, а багато з них, як, наприклад, Ліляна Димитрова, Анка Петрова, Божана Златанова, Сашка Любенова, Нахіда

Абдулова виконали свої п'ятирічні плани і працюють уже на другу п'ятирічку.

Докладніше і ширше на питанні освоєння болгарськими трудящими багатого радянського досвіду зупинився у своїй звітній доповіді головний секретар Спілки болгаро-радянської дружби Михайл Манев. Він говорить про те, який великий слід залишало по собі перебування в Болгарії стахановців, ударників, раціоналізаторів. Досить сказати тільки одне, що після перебування в Болгарії Героя Соціалістичної Праці І. Ф. Паніна і знатної московської ткалі О. М. Штирової вирости й нові болгарські герої праці — в галузі промисловості, сільського господарства і залізничного транспорту.

4 березня.

Розбудив мене дзвінок телефону. — Акакію Олексійовичу? Доброго ранку! Вас на нараду працівників театру? Запрошують саме сьогодні? А я хотів з вами в село Владая, де жила Леся Українка, поїхати. Хоч на хвилинку зайдіть — разом снідати підемо. — І я поклав трубку телефону.

Ранок, дійсно, по-справжньому добрий. Вночі (читав я довго) я чув: у вікна мої вітер чимсь мокрим, передвесняним кидав — чи то снігом, чи то дощем. А зараз... Як це там у Єлисавети Багряної сказано? Я розкрив подаровану мені вчора збірку болгарських поетів у російських перекладах:

Минувшей ночью ветры бушевали,
И ливень пролился,
И поутру из голубой эмали
Сняют небеса.

Небо сяло за вікнами березневою блакиттю. Низько кудись пролітав літак. З пісню струнко пройшла вулицею колона молоді (який прекрасний у пісні приспів: За мир! Наперед, за мир!). Вітер за вікном заніс край полотнища з лозунгом — і в кімнаті потемнішало. Я швидко одягнувся, умився і відчинив в коридор двері назустріч Акакію Олексійовичу Хораві, а слідом за ним — ліфтеру, який приніс мені свіжий номер журналу «Болгаро-советская дружба». В журналі — великий портрет Івана Паніна і відкритий лист його до болгарських машиністів.

...У відведеному для делегацій залі ресторану майже всі вже на місцях. Ми радо вітаємо один одного. Пройшов усього

лише один день роботи конгресу, а ми вже встигли споріднитись один з одним. Тут же з нами і відомий радянський журналіст Д. О. Заславський, визначний художник Ф. П. Решетніков, деякі члени азербайджанської делегації.

Коротко поговоривши про новини в газетах (реформа банкової системи в Болгарії, нові арешти в югославській армії, Малик викриває Даллеса), ми ідемо на конгрес.

Сьогодні на ранковому засіданні виступають болгарські стахановці, ударники, раціоналізатори, лауреати Димитровської премії, герої праці. Всі вони говорять про те, як їм допоміг і допомагає працювати великий досвід радянських стахановців. Ударниця фабрики імені 23 жовтня міста Габрово Магдалена Михайловна розповідає учасникам конгресу, як вона в своїй роботі застосовує досвід Олександри Штирової і досвід Ковальова. — Я, — сказала вона, — ношу в собі почуття гордості за те, що я — робітниця і що, виконуючи щодня свій план, я завдаю цим нищівного удару американо-англійським хижакам. А ім'я Олександри Штирової ми присвоюємо кращим своїм бригадам на фабриці.

Раціоналізатор, лауреат Димитровської премії Гірагос Елмаджан заявив з трибуни, що радянські стахановці і стахановки збудили у болгарських робітників прагнення до творчості і трудового героїзму. Гірагос Елмаджан наводить при цьому назви книжок радянської технічної літератури, які (книжки) надзвичайно допомогли йому в його роботі. Багато взяв він для себе від вивчення методів роботи радянських токарів, майстрів швидкісного різання металів Павла Бикова і Генріха Борткевича.

Теплим, добрим словом подяки за науку неодноразово згадував у своєму виступі Івана Федоровича Паніна представник залізничного колективу депо-Софія. В результаті перебування Паніна в Софії та інших містах, — підкреслив він, — стався перелом у роботі залізничного транспорту Болгарії.

Для мене особисто сьогоднішні виступи особливо були цінні. Адже не було жодного виступаючого такого, який би не закликав своїх братів-болгар до поглибленого вивчення російської мови. Не було жодного виступаючого, який би не наводив напам'ять слова Георгія Димитрова, сказані ним про болгаро-радянську дружбу: «Для національної незалежності і процвітання Болгарії щира дружба з Радянським Союзом не менше потрібна, ніж сонце і повітря живій істоті».

Так, болгарський народ зараз дихає чистим повітрям живою дружиби нашої, болгарський працюючий народ відчу-

ває на собі благотворний вплив сонця, яке світить з Кремля. Болгарія в своєму будівництві соціалізму кожного дня підноситься все вище й вище, день у день мужніє і зростає. І множаться герої праці на шахтах колишнього Перника — тепер Димитрова, і множаться ударники на іригаційному будівництві Тунджабуд, а також на молодіжній будові Димитровграда. І серед болгарських ударників почесне місце за досягненнями праці посідають болгарські дівчата і жінки. Палко їх вітала сьогодні знатна німецька трактористка з МТС м. Слалов (Новий Бранденбург) Маргарита Мюллер.

Після привітальних виступів Біану Георга — від імені румунської делегації, Бела Кьові — від угорської делегації, Готфріда Грюнберга — від німецької делегації, після ухвалення резолюції і заключного слова доповідача всім нашим делегаціям урочисто були вручені подарунки. Нестихаючі лунали в залі вигуки: «Вічна дружба!», «Сталіну слава!», «Сталін — Червенков!», «Сталін — значить мир!» Всі підвелися і аплодували і радісно обмінювалися враженнями при кожному новому врученні подарунка. Особливе пошвавлення було в залі, коли польському делегатові на руки передали живе ягня... Наприкінці затихли всі: — «Інтернаціонал» заспівали! — в залі болгарською мовою, а в президії російською і мовами всіх народів...

Після закриття конгресу я разом з болгарськими товаришами своїми на машині поїхав за Софію в село Владая, де жила колись Леся Українка. Та про цю поїздку я напишу окремо.

1951

СЛАВА ПАРТІЇ! СЛАВА СТАЛІНУ!

Ми завше з радістю їдемо до Москви, а цього разу — додам — ще з радістю особливою. І, звичайно, що з хвилюванням великим. Адже ми їдемо на декаду українського мистецтва і літератури. В червневі теплі літні дні в червоній столиці нашій — Москві ми урочисто звітуємо перед великим Сталіним, перед партією більшовиків, перед усім радянським народом про те, що зробили ми за ті п'ятнадцять років, які минули з часу першої української декади. Це — всенародний огляд нашої творчості. Можна тільки уявити: що кожен з нас, учасників декади, переживає зараз! З якою ретельністю готується, як строго підтягується внутрішньо! До центра світової культури, до рідної нашої матері-Москви ми веземо з собою все те, що тільки є у нас найкращого: в літературі, театрі і музиці, живопису, народній творчості. Одверто кажемо москвичам: послухайте, погляньте, придивітесь. А потім скажете нам своє слово. Не тільки ж бо ми похвалитися приїхали, але й почути ваші мудрі поради, — почути, збагатитися.

Нинішня наша декада — це перш за все іспит. Великий, відповідальний. Вся наша попередня робота являла собою підготовку до цього іспиту. Про те, як підготувалися ми до нього, розкажуть якнайкраще самі наші твори, а ми від себе лише додамо, що кожен наш крок був окрилений великою партією Леніна — Сталіна. То саме вона історичними постановами своїми і повсякденною увагою завжди нас надихала, вчила і спрямовувала. То саме вона любовно підтримувала в нашій творчості все нове й здорове, дбайливо застерігала від помилок, несхибно вела на боротьбу проти всіх і всіляких проявів ворожої ідеології і спрямовувала на вірний шлях.

Партія збагачувала нас ясним своїм розумом, партія озброювала нас своїм пильним зором. Це вона насталювала

нашу волю, ставила нас на передній край життя й боротьби нашого народу, щоб ми були витривалі і дужі.

І в душі нашій зринає найсердечніша подяка мудрій партії за те, що вона скрізь і завжди з нами нерозлучно, за те, що побатьківськи піклувалася вона про кожен наш крок, про перемогу.

Партіє! Ти володієш
глибиною мислі.
Мужньо ти, правдиво дієш, —
всі веління стислі.
Сильна повік-віка,
волею насталена —
славна будь, велика

Партіє
Леніна —
Сталіна!

До радісного комуністичного завтра впевнено і нестримно прямує під проводом комуністичної партії, під керівництвом великого Сталіна вся наша славна соціалістична Батьківщина, весь наш героїчний радянський народ.

А це завтра стає все ближчим і ближчим. І коли фрезерувальник Харківського тракторного заводу тов. Лупандін уже працює в рахунок плану 1953 року, то хіба не наближує він тут, відчутно і зримо, цей жаданий завтрашній день!

Радянська людина випереджає час. Наша промисловість завершила післявоєнну сталінську п'ятирічку на дев'ять місяців раніше строку. Знатний гірник Криворіжжя, лауреат Сталінської премії Антін Зіньков виконав за перші чотири місяці 1951 року семимісячний план видобутку руди для потреб соціалістичної промисловості і сільського господарства.

Орденоносний колектив Дніпробуду нещодавно звернувся до будівників Південно-Українського і Північно-Кримського каналів із закликком — спільними зусиллями домогтися дострокового спорудження сталінських будов комунізму — Каховської гідроелектростанції, Південно-Українського і Північно-Кримського каналів.

У той же час стахановці соціалістичних ланів вирощують урожаї, яких ніколи не знали поля. Лісами й садами вкривається наша радянська земля, повноводі канали пролягають на місці колишніх пустинь.

Із глибин, із кдреня
все в нас вироста:
саду перетворення
і нові міста.

Крізь пустелі йдуть канали,
в стратосферу ж кораблі,—
щоб жили і розцвітали
люди на землі!

На натхненну працю запалює народ комуністична партія — організатор усіх наших досягнень і перемог.

Ніде й ніколи в історії жодна партія не стояла так високо, не давала таких значущих результатів, як наша більшовицька партія. Та це і зрозуміло: адже наша партія є партією нового типу, партією, яка захищає і відстоює інтереси трудящих. Її створили і випестували генії людства — Ленін і Сталін.

Ось чому відтворити в мистецтві, в художніх образах боротьбу нашого народу за комунізм — це значить відтворити провідну роль мудрої партії Леніна—Сталіна на всіх ділянках нашого життя. «Не можна вважати випадковістю, — вказував тов. Молотов, — що нині кращі твори літератури належать перу письменників, які відчувають свій нерозривний ідейний зв'язок з комунізмом».

Кращі твори українських радянських письменників теж відбивають цей нерозривний зв'язок літератури з високою комуністичною ідейністю. Чуттям єдиної родини зігріта і освітлена творчість усіх українських радянських письменників.

Непереможною силою соціалістичної свідомості озброює партія радянську людину, виховуючи її в дусі патріотизму і дружби народів.

Партія веде!

Загартована й умудрена в запеклих боях проти експлуаторських класів, проти зрадників і ворогів народу, проти чужоземних загарбників, партія Леніна—Сталіна веде дружну сім'ю радянських народів до комунізму.

Саме життя ствердило справедливність і доконечність мудрої політики партії більшовиків, заснованої на геніальній стратегії і тактиці Леніна і Сталіна.

Нині за прикладом Радянського Союзу будують соціалізм наші брати в країнах народної демократії, що скинули з себе ярмо імперіалізму.

І ось, коли американо-англійські палії нової війни намагаються вкинути народи до воєнної катастрофи, на противагу цим чорним силам все більше зростає і міцніє рух прихильників миру в усьому світі. В усіх країнах світу комуністи самовіддано ведуть перед у боротьбі за мир, за щасливу й радісну працю мільйонів вільних людей.

Навколо комуністів об'єднуються всі прогресивні сили

світу — Заходу і Сходу. Серед лауреатів міжнародних Сталінських премій «За зміцнення миру між народами» бачимо передових діячів Франції і Великобританії, Китаю і Кореї, Мексики і Сполучених Штатів Америки.

По всьому світу звучить голос комуністичної совісті і кличе народи до боротьби за мир, за демократію.

Партіє! Ведеш народи
до ясного щастя.
Житимеш ти в ролі й ролі, —
все з тобою вдасться!
Дужа, героїчна,
правдою запалена —
славна будь, велична

Партіє
Леніна —
Сталіна!

Перебуваючи кілька місяців тому в Болгарії, я чув із уст лауреата Димитровської премії токаря Гірагоса Елмаджана, як переймає він досвід роботи прославлених радянських токарів-швидкісників Павла Бикова і Генріха Борткевича. Там же глибоко схвилювала мене розповідь Магдалени Михайлової, ударниці фабрики імені 23 жовтня міста Габрово, про те, що кращим бригадам цього підприємства присвоюється ім'я знатної московської ткалі Олександри Штирової, за методом якої вони працюють. Великий потяг до наслідування методів роботи радянських тракторобудівників я з радістю спостерігав ще три роки тому на Варшавському тракторному заводі «Урсус». В Англії, в Шотландії, де лютує імперіалістична реакція, був я щасливий відчутти з боку представників найширших трудящих мас численні прояви щирої симпатії до нашої країни, до нашого народу.

Сьогодні вже сотні мільйонів людей на всіх материках прекрасно розуміють, що в особі радянських людей вони мають найвірніших друзів, які нікому і нічим не загрожують, які зайняті тільки тим, що під проводом партії будують своє щастя, які бажають щастя усім народам.

У нас, радянських людей, немає і не може бути вищої честі, ніж творити і працювати під геніальним проводом партії. Партія — наше сонце. Кожному з нас, де б хто не працював, партія освітлює дорогу до успіху, кожного зігріває, кожного підтримує. Під благодієвним промінням цього сонця написали ми, письменники, кращі книги свої. Під цим сонцем прославляють трудовими подвигами Вітчизну свою наші герої на Дон-

басі і в Каховці, на Закарпатті і в Шполі, на Криворіжжі і в Бориславі... Під цим сонцем весь наш народ будує комунізм, бореться за мир, являючи величний приклад усьому прогресивному світові.

Партія веде!

З настановами партії, з ім'ям Сталіна в серці наш радянський народ вступає в комунізм.

Слава партії! Слава Сталіну!

1951

ВЕЛИКИЙ СИН ВЕЛИКОГО НАРОДУ

Животворний дух єднання і дружби народів, які населяють нашу багатонаціональну Батьківщину, втілив у собі Олексій Максимович Горький. Геніальний син великої Русі — батьківщини лєнінізму, Горький був полум'яним пропагандистом ідей більшовизму, ідей Леніна—Сталіна. Він все своє життя боровся за визволення народів Росії від соціального і національного гніту. Буревісник революції всіх їх закликав згуртуватися під більшовицьким прапором, згуртуватися в боротьбі проти царизму.

А після перемоги Жовтня, коли в Радянському Союзі, вперше в історії людства, народилася і зміцніла бойова, творча дружба соціалістичних націй, Горький закликав нас, як зніщю ока, зберігати і плекати сталінське братерство народів СРСР—запоруку могутності Радянської держави.

Ми, українці, особливо цїнуємо ту постійну і живу увагу, з якою ставився наш великий сучасник до українського народу. Український народ з любов'ю прийняв образ Максима Горького в своє серце.

Горький знав українську мову, українську літературу і народну творчість. Олексій Максимович високо цїнував творчість геніального українського Кобзаря — Тараса Шевченка.

Влітку 1891 року, подорожуючи від Києва вниз по берегах Дніпра, Олексій Максимович зупинився в Канєві, зійшов на високу могилу Тараса Шевченка і вклонився йому до землі.

У 1897 році Горький в селі Мануйлівці на Полтавщині українською мовою читав селянам поеми Тараса Шевченка. Про це і тепер розповідають там старики-колгоспники колгоспу імені Горького.

З глибокою симпатією ставився Горький до революціонера-демократа Івана Франка та його побратима Василя Стефаника. Їх слово було скуте австрійською імператорською цензурою, ще лютішою, ніж цензура царська. Франко надрукував у журналі «Літературно-науковий вісник» у Львові оповідання

Горького «Челкаш», «Макар Чудра», а також «Пісню про буревісника» в перекладі на українську мову. А в цей час Горький у журналі «Жизнь», де друкувалися роботи Володимира Ілліча Леніна, вміщував російські переклади творів Івана Франка, Лесі Українки, Василя Стефаника, Ольги Кобилянської, Марка Черемшини. Так через штучні перепони простягали один одному руки великі брати, і ніякі поліцейські сили не могли перешкодити їх єднанню.

Радісною і плідною була багаторічна дружба Горького з українським письменником Коцюбинським. Коли Михайло Коцюбинський, зацькований російськими шовіністами та українськими буржуазними націоналістами, вирвався до Горького на Капрі, — яким теплом і щирістю зіграв там українського письменника його російський собрат!

«Приймають мене більш ніж добре... — писав додому з Капрі Коцюбинський, — адже мої співвітчизники не балують мене такою увагою».

Дізнавшись про передчасну смерть дорогого свого друга, Горький прислав телеграму. Він писав: «Смертна людина, народ безсмертний. Глибокий мій уклін народові України».

Умів Горький ненавидіти ворожу народові реакційну буржуазну «культуру», ворогів українського народу — українських буржуазних націоналістів. — Ворог у нас один, — говорить Олексій Максимович — це царизм, це капіталізм.

Горький хотів, щоб усі народи Радянського Союзу шляхом широкої взаємної інформації знайомилися з тим, що зроблено кожним з них. У Радянському Союзі, не раз підкреслював Горький, говорять різними мовами, та думки у всіх спрямовані до одної мети — комунізму.

Горький мріяв, щоб твори радянських письменників перекладалися на мови народів, які населяють Радянський Союз, і насамперед на мову російську. Так, наприклад, про це ясно писав він у листі своєму до редактора азербайджанської колгоспної газети в «Правде» 17 грудня 1934 р.

Горький бачив у цьому глибокий і неминущий смисл, тимто і в наступні роки неодноразово підкреслював він це при кожній творчій зустрічі з представниками української культури в Харкові, Москві, Києві.

Мрія Горького здійснилася в СРСР. Всіма мовами радянських народів виходять у нас тепер, як в оригіналі, так і в перекладах, тисячі книг різномовних, але однодумних співців соціалістичної Батьківщини.

Декади національних літератур і мистецтв, що проводяться

в столиці нашої Вітчизни — Москві, перетворюються не тільки на яскраве свято квітучих соціалістичних націй, а й на творчі єднання сил борців за мир, за найпереводішу на землі — соціалістичну демократію.

На щасливий шлях свободи слідом за радянським народом стали наші брати за рубезем — трудящі країн народної демократії, будується справді демократична національна культура в Болгарії і Угорщині, в Румунії і Польщі, в Албанії і Чехословаччині, а також в Корей і Китаї.

Горький, як і Коцюбинський, завжди для мене був і є найбільший учитель, хоча довгий час я і не мав можливості зустрічатися з ним. Про Максима Горького я почув ще в 900-х роках, коли в дитинстві співав у хорі м. Чернігова. При гуртожитку хористів жив тоді спільний наш репетитор з семінаристів, який багато розповідав нам про Горького і навчив нас співати горьковську пісню «Солнце всходит и заходит». З його розповідей ми чомусь зробили висновок, що Максим Горький ще недавно співав у нашому хорі і що він зараз нібито у відсутності. І я часто вдивлявся у мандрівників і подорожніх, які проходили з торбинкою за плечима, і питав себе: чи не це часом йде до нас Горький?

У 1911 році Михайло Коцюбинський, збираючись їхати в гості до Максима Горького на острів Капрі, взяв з собою і мої юнацькі вірші і там прочитав їх великому російському письменникові по-українськи, в оригіналі. Максим Горький через Коцюбинського підбадьорив мене своїм чуйним, своїм ласкавим словом. Слово схвалення Олексія Максимовича Горького в ті жахливі роки реакції влило в мою душу багато незнаної тоді ще для мене сили і повернуло все життя моє по-новому, в бік небоязні дійсності, уважного вивчення її, в бік творчих держань. Згодом сам Олексій Максимович згадував про ці ранні мої писання в листі до мене з Соренто в серпні 1927 року.

На весь світ лунає життєстверджуючий голос радянської літератури. Цей голос закликає все миролюбне людство, всі волелюбні народи до боротьби проти американо-англійської експансії, проти імперіалістичної реакції, проти кривавої пропаганди паліїв війни.

І з нами, — з усіма народами Радянського Союзу, з усім прогресивним людством, — наш безсмертний супутник, друг, глашатай соціалістичного гуманізму і патріотизму — велика радянська людина — Максим Горький!

МИРУ НЕ ЖДУТЬ — МИР ЗАВОЙОВУЮТЬ

Висотна будівля новоспоруджуваного університету — першою ще здалеку привітно зустрічає тебе, коли ти під'їжджаєш до Москви. Висотні будівлі видно і в інших кінцях міста: вони призначені для жител, для творчої праці. Мирним будівництвом зайнята наша Радянська Країна. Мирні будівлі зводять радянська людина також в Києві і в Ташкенті, в Мінську і Тбілісі, в Алма-Ата і Петрозаводську і в багатьох інших містах та селах Радянського Союзу. І всюду зачаровує тебе ритм роботи — безупинний, чіткий, точний.

В столицю нашу улюблену в кінці серпня я приїхав на пленум Радянського Комітету захисту миру. Я так ще недавно був у ній під час декади українського мистецтва і літератури. Тоді я з своїми товаришами побував на фабриках, заводах, в палацах культури, в парках, на новобудовах. Тепер, в один з вільних днів напередодні пленуму, я поїхав на Ленінські гори, де проводять під'їзні шляхи до університету. Велетенська будівля високою верхівкою своєю гордо підносила у небо, а внизу під горою широко на просторі стояла Москва — перед усім твоїм зором! — як на долоні... І золоте проміння відкидав на сонце від своїх верхівок зореносний Кремль. Звідти, з Кремля, де живе і творить мудрий Сталін, на весь світ випромінюється миролюбна радянська політика.

Поети радянські в своїх піснях і гімнах славлять Сталіна як свого батька рідного і рятівника людства. Поети миру — Пабло Неруда, Назим Хікмет, Людмил Стоянов і багато інших — прославляють Сталіна, як переможця фашистських загарбників і прапороносця миру. Вони оспівують нашу чудесну Радянську Країну, у якої є ключі від безкрайого світлого завтра, і яка для всіх хоче миру. Братове! — каже Поль Елюар, — є у світі країна, і в промінні її світла — країни інші ростуть, і мужніють, і міцніють.

Ростуть трудящі всього світу, мужніють народи в боротьбі за мир. І їм прикладом є наш радянський народ — невтомний будівник життя нового, який ніколи не покладає своїх рук у битві за мир в усьому світі.

Мир на волосинці! — говорить у своїй поемі «Битва за життя» Мішель Дамбер, — але ми візьмемо цю нитку і зсукаємо з неї міцний канат.

Міцно будувати висотну будівлю миру, щоб мир був тривалий і надійний, — ось чому вчать у наших радянських людей трудящі всієї земної кулі. Радісно їм переймати цю науку в нас, бо мова, якою звертається радянський народ до народів світу, — це найпростіша і найзрозуміліша для всіх мова свободи і миру. Багато народилося мов на землі, — зауважує корейський поет Лі Вон У, — але така мова, яка приносить щастя, в наші дні існує тільки одна на всій земній кулі.

Могутність і сила Радянського Союзу ґрунтуються на сталінській дружбі народів. Завдяки їй всі народи нашої Батьківщини почувають себе рідними братами однієї родини — єдиної, нерозривної. Одним з сильних своєю культурою і найщасливіших в цій родині є радянський народ український. Завдяки російським братам своїм, завдяки товаришеві Сталіну він воз'єднав всі свої землі в єдиній Українській Радянській державі. Високого рівня розквіту досягла культура українського народу, і ніяким зазіханням українських буржуазних націоналістів, які після розгрому гітлерівських виродків знайшли собі нових панів в Америці, не вдасться зганьбити її, ні тим більше принизити.

Як радісно було читати в ці дні рапорт Центрального Комітету КП(б) України і уряду Української РСР великому Сталіну про дострокове виконання державного плану хлібозаготівель! Адже всі досягнення наші є основою зміцнення нашої могутності, зміцнення справи миру. Український народ з допомогою російського народу виконав велику роботу по відбудові своїх міст і сіл, зруйнованих гітлерівськими ордами. Український народ не хоче повторення жахів війни як для себе, так і для інших народів. Тому він завжди за мир — проти паліїв війни. Росте й шириться рух народів у боротьбі за мир. Про це говорили ті, хто виступав на пленумі Радянського Комітету захисту миру. У радянського народу тільки одне бажання: жити в мирі з народами

Наша миролюбність органічно впливає з самого характеру праці радянських людей — творчого, будівничого. Ми після війни достроково виконали четверту сталінську п'ятирічку. Ми

створюємо зараз матеріально-технічну базу комунізму. Ми будемо Куйбишевську, Сталінградську, Каховську гідроелектростанції, будемо Головний Туркменський, Південно-Український, Північно-Кримський і Волго-Донський канали, перетворюємо природу. Ми глибоко розуміємо велике значення цих завдань, поставлених перед радянським народом комуністичною партією, і для нас слово «мир» — найбільш милозвучне, найбільш прийнятне і улюблене.

Проте зовсім інше, цілком протилежне відбувається там, за океаном, в Америці і в підлеглих їй країнах. Там, у верховод Уолл-стріту, слово «мир» викликає скажену ненависть, там вони всіляко переслідують прихильників миру, кидають у тюрми тих, хто ставить свій підпис під Зверненням Всесвітньої Ради Миру, хто стоїть за укладення Пакту Миру між п'ятьма великими державами.

Американо-англійські імперіалісти напали на Корею, вони поставили собі за мету знищити ні в чому не винний корейський народ. Однією рукою вони роблять нечувані ще в історії злочини, а другу — лицемірно простягають на дружбу, на мир. Та як тільки починають з ними говорити про мир, вони зразу ж пускаються на хитрощі, на фальсифікацію, на відмовки. Лицемірством сповнений був лист Трумена до товариша Шверника. Дволичну гру ведуть імперіалісти навколо переговорів про перемир'я в Кореї.

Вони гадають, що миролюбні народи так і далі терпітимуть їхні утиски, їхню наругу над правами народів, над їх свободою. Але ж усі вже народи вогненними буквами у своїх серцях написали слова про те, що миру не ждуть, а мир завойовують. Уже давно живуть в свідомості всіх волелюбних народів мудрі крилаті слова товариша Сталіна: «...широка кампанія за збереження миру, як засіб викриття злочинних махінацій паліїв війни, має тепер першорядне значення».

Вже понад 450 мільйонів чоловік, людей доброї волі, підписали Звернення Всесвітньої Ради Миру про укладення Пакту Миру між п'ятьма великими державами. Пленум Радянського Комітету захисту миру одностайно підтримав Звернення Всесвітньої Ради Миру. Пленум також закликав всіх людей доброї волі поставити свої підписи під цим Зверненням. Народи світу з надією і любов'ю дивляться на нас, вони добре усвідомлюють, яке велике значення в боротьбі за мир має радянський народ. Народи світу в своїй свідомості весь радянський народ ототожнюють з великим Сталіним. Хороше висловив це мексиканський поет Ефраїм Уерта:

У світ прийшла велика людина,
Чий труд — найбільший од усіх на світі.
Людина ця — мов вилита із полум'я металу,
Вона піднеслась вище всіх вершин,
Радянська людина — Йосиф Сталін!

Американо-англійські імперіалісти ніяк не втихомирюються у своїх підступах проти людства, вони й далі роздмухують ворожнечу між народами, продовжують розширювати число своїх баз на Далекому Сході, в Африці та Європі. Саме в ці дні починається збирання підписів під Зверненням Всесвітньої Ради Миру, і ми всі, як один, поставимо свої підписи за мир, за дружбу народів, за щастя всього людства.

1951

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ ПОКАЖЧИК

СРСР — на сторожі миру. — «Літературна газета», 1932, № 12, 30. IV.

Буду як сталь. — «Літературна газета», 1933, № 32, 30. XII; в кн.: «Писатели XVII партсъезду», М., 1934, с. 215—216; в кн.: «Магістралями життя», видавництво «Радянський письменник», К., 1941, с. 156.

Пісня. — «Сталева голка» (орган ЗПК, фабкому та КСМ комітету фабрики ім. Тінякова у Харкові), 1933, 24. XII; в кн.: «Магістралями життя», 1941, с. 154.

Двері. — Виголошувалось по радіо 1933 р.; в кн.: «Магістралями життя», 1941, с. 155.

Висота — здорове серце — земля. — «Вісті», 1934, № 190, 18. VIII.

Наука, спадщина, революційна дійсність. — «Соціалістична Харківщина», 1934, 27. IX; «Літературна газета», 1934, № 40; «Известия», 1934, 29. IX (під назвою «Три зустрічі»); в кн.: «Магістралями життя», 1941, с. 3—6.

О жили степи, озера — «Вісті», 1935, № 69, 24. III; «Соціалістична Харківщина», 1935, № 69, 24. III, «Известия», 1935, № 72, 24. III.

«Ніч перед боем». (Про М. Бажана). — «Літературна газета», 1935, № 18, 24. IV; «Литературная газета», 1935, № 40, 20. VII; в кн.: «Магістралями життя», 1941, с. 7—16.

Три перемоги. — «Комсомолец України», 1935, 29. VIII; «Літературна газета», 1935, № 38, 1. IX; журн. «Радянська література», 1935, № 8; журн. «Червоний шлях», 1935, № 11; в кн.: «Магістралями життя», 1941, с. 17—25.

На Ельбрус поезії. (Вступна промова на поетичній нараді 6 лютого 1936 р.). — «Пролетарська правда», 1936, № 31, 8. II; «Літературна газета», 1936, № 7, 12. II.

Любим гнівного Шевченка. — «Известия», 1936, № 59, 10. III; «Комуніст», 1936, № 57, 10. III; «Літературна газета», 1936, № 12, 12. III; в кн.: «Магістралями життя», 1941, с. 26—31.

Викоренити формалістичну цвіль в поезії. (Вступне слово на зборах поетичної секції СРПУ). — «Літературна газета», 1936, № 15, 30. III.

Сталінська Конституція — сонце з неба в ясний день! — «Вісті», 1936, 24. XI.

Людина — «Пролетарська правда», 1937, 18. VI; «Радянське літературознавство», 1938, № 1; в кн.: «Магістралями життя», 1941, с. 38—39.

У пісні, в славі, в помислах живе. (Промова на Руставелівському пленумі Спілки радянських письменників СРСР, Тбілісі, грудень 1937). — «Літературна газета», 1938, 5. I; в кн.: «Шота Руставелі», вид. АН УРСР, 1938, кн. 1, с. 7—13; в кн.: «Магістралями життя», 1941, с. 56—61.

Д ж а м б ул. — «Казахстанская правда», 1938, червень; в кн.: «Магістралями життя», 1941, с. 62—67; «Радянська Україна», 1945, № 145, 22. VII.

Пишаємось своєю Батьківщиною. (Із промови до виборців Канівського виборчого округу 13 червня 1938 р.). — «Літературна газета», 1938, № 28, 18. VI.

До роботи — почесної й відповідальної. (Із промови до виборців Канівського виборчого округу 28 червня 1938 р.). — «Літературна газета», 1938, № 31, 6. VII.

Нове село, оновлене. — «Вісті», 1938, 26. VI; «Известия», 1938, 26. VI (під назвою «В гостях у моих избирателей»); в кн.: «Магістралями життя», 1941, с. 144—147.

Промова на відкритті пам'ятника Т. Г. Шевченку в Києві 6 березня 1939 року. — «Комуніст», «Советская Украина», «Вісті», «Пролетарська правда» за 9. III 1939 р., в кн.: «Магістралями життя», 1941, с. 90—92.

Вступне слово на Шевченківському пленумі Спілки радянських письменників СРСР в Києві 4 травня 1939 року. — «Комуніст», «Советская Украина», «Літературна газета» за 5. V 1939 р.; «Правда», 1939, № 124, 6. V (під назвою «Великий поэт украинского народа»); «Комсомольская правда», 1939, 6. V; журн. «Молодий більшовик», 1939, № 5; в кн.: «VI пленум правління Союзу советских писателей СССР, посвященный 125-летию со дня рождения Тараса Григорьевича Шевченко. Бюллетень № 1», К., 1939, с. 6—13; в кн.: «Магістралями життя», 1941, с. 73—80.

О в а н е с Т у м а н я н. — «Комуніст», 1939, 17. IV; в кн.: «Магістралями життя», 1941, с. 68—72.

Д а в и д С а с у н с ь к и й. (Із промови на ювілейному пленумі Спілки радянських письменників СРСР, присвяченому 1000-літтю епосу «Давид Сасунський», 17 вересня 1939 року). — «Коммунист» (Єреван), 1939, 20. IX; «Хорурдаин Айастан» («Радянська Вірменія»), 1939, 21. IX; «Радянське літературознавство», 1940, № 5—6; в кн.: «Магістралями життя», 1941, с. 81—89.

Відкриття курсів-конференції молодих письменників. — «Літературна газета», 1939, 10. XII; в кн.: «Магістралями життя», 1941, с. 93—97.

Г р и г о р і й С к о в о р о д а. (Із вступного слова на урочистому вечорі в Київському державному університеті 19 листопада 1939 р.). — «Літературна газета», 1939, 22. XI; «Літературний журнал», 1940, № 3; «Радянське літературознавство», 1940, № 5—6; в кн.: «Магістралями життя», 1941, с. 117—126.

Він говорив з народом одверто. — «Комуніст», 1940, 14. IV; «Правда», 1940, 104, 14. IV (під назвою «Шагающий по магистралям жизни»); «Ворошиловградская правда», 1940 № 86, 14. IV (під назвою: «Шагающий по магистралям жизни»; «Черноморська комуна», 1940 № 86, 14. IV (під назвою «Зустрічі»); «Большевистское знамя», 1940 № 86, 14. IV (під назвою «Встречи»); в кн.: «Магістралями життя», 1941, с. 113—116; «Дружба народів», 1950, № 2 (під назвою «Голос трибуна»); «Радянська Україна», 1950, № 89, 14. IV (під назвою «Співець народу»).

Сила «Кобзаря». (Доповідь на науковій сесії Інституту української літератури АН УРСР, присвяченій сторіччю з дня виходу в світ першого видання «Кобзаря», 25 квітня 1940 р.). — «Літературна газета», 1940, № 20, 29. IV; в кн.: «Магістралями життя», 1941, с. 98—112; в кн.: «Творча сила народу», видання Спілки радянських письменників України, Уфа, 1943, с. 98—117; передмова до кн.: «Тарас Шевченко. Кобзар». Укрвидав ЦК КП(б)У, М., 1943, с. III—XXIV; передмова до кн.: «Тарас Шевченко. Кобзар», видавництво АН УРСР, М., 1944, с. 5—13.

Моя вчителька. — «Сталинское племя», 1940, 10. VI; «На зміну», 1941, 26. I; в кн.: «Магістралями життя», 1941, с. 148—153.

Ф. Д. Кушнерик. (Із вступної промови на ввізній сесії Інституту фольклору Академії наук УРСР у Великій Багачці на Полтавщині 15 грудня 1940 р.). — «Народна творчість», 1941, № I (під назвою «На ювілей кобзаря»); в кн.: «Магістралями життя», 1941, с. 127—134.

Лист до учениці М. Більчич. — «Комсомолец України», 1940, 1. VI; того ж місяця в районній газеті м. Крюків на Дніпрі; журн. «Молодий більшовик», 1940, № 10—11; в кн.: «Магістралями життя», 1941, с. 135—137.

Лист Петрові Пугачу. — «На зміну», 1940, 14. VII; журн. «Молодий більшовик», 1940, № 10—11; в кн.: «Магістралями життя», 1941, с. 138—143.

Розцвітає наука, мистецтво, література. — «Правда», 1941, № 75, 17. III (під назвою «Сила родной страны»); «Комсомолец України», 1941, № 64, 18. III; «Пролетарська правда», 1941, 18. III.

Остап Вересай. — В кн.: «Творча сила народу», 1943, с. 127—133.

Помсти катам, помсти! (Виступ на першому мітингу представників українського народу 26 листопада 1941 р.). — «Комуніст», 1941, № 267, 29. XI; «За Радянську Україну», 1941, № 40, 14. XII; «Українська література», 1941, № 1—2; в кн.: «Творча сила народу», 1943, с. 6—10.

Іван Франко. — «Українська література», 1941, № 1—2; передмова до кн.: «Іван Франко. Вибрані твори», вид. СРПУ, Уфа, 1942, с. 5—12; в кн.: «Творча сила народу», 1943, с. 89—97.

Письменники—війні. (Із виступу на поширеній Президії Спілки радянських письменників СРСР 27 січня 1942 р. в Москві). — «Література і мистецтво», 1942, № 4, 12. II; «Литература и искусство», 1942, 3 II; в кн.: «Творча сила народу», 1943, с. 65—79.

Гнів Тараса. — «Красная Башкирия», 1942, 10. III; «Література і мистецтво», 1942, № 6, 12. III; «Українська література», 1942, № 5—6; «Вісті Академії наук УРСР», 1942, № 1—2; передмова до кн.: «Тарас Шевченко. Кобзар», СРПУ, Уфа, 1942, с. 5—10 (під назвою «Гнів Шевченка»).

На захист дітей наших. (Виступ на мітингу на захист дітей від фашистського варварства 2 травня 1942 р. в Уфі). — В кн.: «Творча сила народу», 1943, с. 26—30.

Промова на II антифашистському мітингу представників українського народу 30 серпня 1942 р. в Саратові. — «Комуніст», 1942, № 197, 2. IX; «Література і мистецтво», 1942, № 19, 20. IX; «Українська література», 1942, № 9—11; в кн.: «Україна була і буде радянською», 1942, с. 22—27; в кн.: «Творча сила народу», 1943, с. 11—16.

Література великої битви. — «Комуніст», 1942, № 221, 30. IX; «Література і мистецтво», 1942, № 21, 15. X; в кн.: «Творча сила народу», 1943, с. 80—81.

Дружба народів. — «Література і мистецтво», 1942, № 23, 5. XI; «Література и искусство», 1942, № 45, 7. XI (під назвою «Священное братство»); в кн.: «Творча сила народу», 1943, с. 17—25.

Народе мій! — «Комуніст», 1942, № 260, 15. XI; в кн.: «Творча сила народу», 1943, с. 3—5.

Святотатці. — «Література и искусство», 1942, № 47, 21. XI; в кн.: «Творча сила народу», 1943, с. 31—32.

Григорій Сковорода. (До 220-річчя з дня народження). «Українська література», 1942, № 12—14; в кн.: «Творча сила народу», 1943, с. 118—126; в збірнику: «Г. С. Сковорода», вид. АН УРСР, Уфа, 1943, с. 4—9; «Вісті Академії наук УРСР», 1945, № 2—3.

Патріотизм у творчості Мажита Гафурі. — В кн.: «Творча сила народу», 1943, с. 143—184; окреме видання — СРПУ, Уфа, 1942, 44 стор., а також окреме видання башкирською мовою.

Тремтіть, супостати! (Із виступу на Шевченківській сесії Академії наук УРСР, березень 1943 р.). — В кн.: «Творча сила народу», 1943, с. 82—88; в кн.: «Пам'яті Т. Г. Шевченка. Збірник доповідей, читаних на ювілейній Шевченківській сесії Академії наук УРСР 9 і 10 березня 1943 р.», видавництво АН УРСР, М., 1944, с. 5—8.

Геть брудні руки від України! — «Правда», «Известия», «Красная звезда» за 14. V 1943 р.; «Радянська Україна», «Советская Украина» за 16. V; «Література и искусство», 1943, № 10, 20. V; «Українська література», 1943, № 5—6; в кн.: «Творча сила народу», 1943, с. 57—64; окреме видання — Укрвидав ЦК КП(б)У, М., 1943, 14 стор.; в кн.: «Канада і Україна мають спільного ворога», Канада, Торонто, 1943, с. 17—26.

Незборимі дух і сила нашого народу. (Промова на третьому мітингу представників українського народу 16 травня 1943 р. в Москві). — «Советская Украина», 1943, № 90, 4. VI; в кн.: «Україна була і буде радянською», Укрвидав ЦК КП(б)У, М., с. 27—30.

Разом з братнім російським народом. — «Правда», 1943, № 255, 15. X; «Известия», 1943, № 244, 15. X; «Радянська Україна», 1943, № 187, 19. X; в кн.: «Богдан Хмельницький», Укрдержвидав, К.—Х., 1943, с. 19—20.

Культура українського народу і німецько-фашистські вандали. — «Правда», 1943, № 279, 12. XI; «Радянська Україна», 1943, № 207, 18. XI; «Советская Украина», 1943, № 206, 18. XI.

Радість, гордість, упевненість. — «Радянська Україна», «Правда Украины», «Київська правда» за 4. V 1943 р.

В армії Великого Стратега. — «Правда Украины», 1944, № 118, 18. VI; «Правда», 1944, № 149, 22. VI; «Література и искусство», 1944, № 17, 22. VI; «Радянська Україна», 1944, № 122, 24. VI; «Київська правда», 1944, № 124, 24. VI; «Радянська освіта», 1944, № 8, 30. VI.

Зелені пагінци. — «Правда Украины», 1944, № 186, 21. IX (під назвою «Зеленые побеги»); вступна стаття до збірника віршів молодих українських поетів «Мы — Сталина солдаты», М., 1944, с. 3—10.

Торжествуйте, народи! — «Правда», 1945, № 104, 1. V (під назвою «Торжествуй, земля советская!») «Радянська Україна», 1945, № 86, 1. V; «Радянська освіта», 1945, 1. V; «Літературна газета», 1945, № 5, 5. V.

Перемога у нас, перемога! — «Радянська Україна», 1945, № 92, 10. V; «Правда Украины», 1945, № 92, 10. V (під назвою «День радости»); «Літературна газета», 1945, № 6, 11. V; «Учительская газета», 1945, № 20, 10. V.

За здоров'я російського народу! — «Правда Украины», 1945, № 104, 27. V; «Радянська освіта», 1945, № 24, 1. VI.

У нашому серці—Сталін! — «Радянська Україна», 1946, № 32, 10. II; «Радянська освіта», 1946, № 9, 10. II.

Опора слов'янства. — «Радянська Україна», 1946, № 103, 24. V.

Промова на відкритті пам'ятника Володимирі Іллічу Леніну в Києві 5 грудня 1946 року. — «Радянська Україна», «Правда України», «Київська правда» за 7. XII 1946 р.; «Літературна газета», 1946, № 50, 12. XII.

Бути, як Ленін, бути, як Сталін! — «Літературна газета», 1947, № 50, 11. XII.

Слава сталінській дружбі народів! — «Правда України», 1948, № 19, 24. I.

Благородна місія сільської інтелігенції. — Укрполітвидав, К., 1948, 14 стор.; «Блокнот агітатора», 1948, № 9; в обласних газетах.

Навіки з великим російським народом. — «Правда України», 1948, № 126, 29. V; в обласних газетах за червень 1948 р.

Спадщина безсмертного Тараса — дорогоцінний скарб нашої культури. (Із промови на мітинг у Каневі 20 червня 1948 р.). — «Літературна газета», 1948, № 26, 24. VI.

Повна чаша кристалева. (Виступ у м. Єревані на урочистому засіданні, присвяченому 100-річчю від дня смерті видатного вірменського письменника Хачатура Абовяна. Частина промови була виголошена вірменською мовою. Деякі речення з цієї частини промови подані в книзі вірменською мовою, а після них зараз же дається точний переклад українською). — «Комуніст» (Єреван), 1948, № 227, 24. IX; «Советакан Аїастан» (Єреван), 1948, № 227 24. IX; «Правда України», 1948, 8. X.

Книга життя. — «Правда України», 1948, № 288, 5. XII.

Хай переможно лунає крилата радянська пісня! — «Правда України», 1949, № 42, 20. II.

Великий патріот. — «Радянська Україна», 1949, № 56, 9. III; «Літературна газета», 1949, № 10, 10. III.

Народи — за мир, народи — проти війни! (Вступне слово на вечорі діячів радянської культури в Києві 20 квітня 1949 р.). — «Літературна газета», 1949, № 16, 21. IV.

Виступ на урочистому відкритті Державного музею Т. Г. Шевченка в м. Києві 24 квітня 1949 року. — «Радянська Україна», «Правда України», «Київська правда» за 26. IV; «Літературна газета», 1949, № 17, 28. IV.

Рідний, улюблений, наш! — «Комуніст», 1937, 16. II; «Пролетарська правда», 1937, 16. II; «Літературна газета», 1937, 17. II; «Соціалістична Харківщина», 1937, 18. II; в збірнику: «О. С. Пушкін», вид. АН УРСР, К., 1938, с. 9—17; в кн.: «Магістралями життя», 1941, с. 40—49; вступна стаття до збірника віршів «Вінок Пушкіну», К., 1949 (останній варіант); «Сталинское племя», 1949, № 102, 25. V; «Труд», 1949, № 131, 5. VI.

Геніальний син великого народу. — «Літературна газета», 1949, № 22, 2. VI.

Тяжка втрата. — «Радянська Україна», 1949, № 155, 3. VII; «Київська правда», № 130, 3. VII; «Правда», 1949, № 185, 4. VII (під назвою «Знаменосец болгаро-советской дружбы»); «Літературна газета», 1949, № 27, 7. VII.

Михайло Михайлович Коцюбинський. — У кн.: «Магістралями життя», 1941, с. 50—55; у кн.: «Творча сила народу», 1943, с. 134—142 (під назвою «Живий Коцюбинський»); «Хрестоматія критичних

матеріалів», т. 3, видавництво «Радянська школа», К.—Л., 1949, с. 17—21; вступна стаття до кн.: «М. Коцюбинський. Вибрані твори», т. I, Держлітвидав, К., 1950, с. VII—XI (останній варіант).

Про людей, вихованих Сталіним. — В збірнику: «Новые успехи советской литературы», вид. «Советский писатель», М., 1949, с. 237—243.

Образ Й. В. Сталіна в українській радянській поезії. — «Вітчизна», 1949, № 12; окреме видання — Товариство для поширення політичних та наукових знань Української РСР, К., 1950, 32 стор.

Сьогодні в Англії. — «Україна», 1950, № 3.

За високу поетичну майстерність. (Із доповіді на нараді молодих письменників 7 червня 1950 р.). — Журн. «Дніпро», 1950, № 7; «Літературна газета», 1950, № 24, 15. VI (під назвою «Натхненно оспівати велич Сталінської епохи»)

Буде так, як хочуть народи. — «Літературна газета», 1950, № 27, 6. VII.

На другій Всесоюзній конференції прихильників миру. — Журн. «Сучасне і майбутнє», 1950, № 10.

Іван Вазов. — Вступна стаття до кн.: «Іван Вазов. Під ігом», вид. «Радянський письменник», 1950.

Коста Хетагуров. — Журн. «Вітчизна», 1951, № 4 (під назвою «Співець осетинського народу»); вступна стаття до кн.: «Коста Хетагуров. Осетинська ліра», Держлітвидав, К., 1951.

На четвертому конгресі Спільки болгаро-радянської дружби. — Журн. «Сучасне і майбутнє», 1951, № 4; в скороченому вигляді в газ. «Радянська Україна», 1951, № 119, 23. V (під назвою «Болгарські нотатки»); Журн. «Славяне», 1951, № 5 (під назвою «В Болгарии»).

Слава партії! Слава Сталіну! — «Літературна газета», 1951, № 24, 14. VI.

Великий син великого народу. — «Правда», 1951, № 169, 18. VI; «Літературна газета», 1951, № 25, 21. VI.

Миру не ждуть — мир завойовують. — «Радянська Україна», 1951, № 216, 13. IX; «Литературная газета», 1951, № 118, 4. X (під назвою «Мы за жизнь!»).

З М І С Т

	Стор.
ІЗ КНИГИ «МАГІСТРАЛЯМИ ЖИТТЯ»	
СРСР — на сторожі миру	5
Буду як сталь	6
Пісня	7
Двері	8
Висота — здорове серце — земля	9
Наука, спадщина, революційна дійсність	11
Ожили степи, озера	15
«Ніч перед боєм». (Про М. Бажана)	17
Три перемоги	26
На Ельбрус поезії	35
Любим гнівного Шевченка	38
Викоренити формалістичну цвіль в поезії	43
Сталінська Конституція — сонце з неба в ясний день!	46
Людина	50
У пісні, в славі, в помислах живе	52
Джамбул	53
Пишаємось своєю Батьківщиною	63
До роботи — почесної й відповідальної	65
Нове село, оновлене	68
Промова на відкритті пам'ятника Т. Г. Шевченку в Києві 6 березня 1939 року	72
Вступне слово на Шевченківському пленумі Спілки радянських письменників СРСР в Києві 4 травня 1939 року	75
Ованес Туманян	82
Давид Сасунський	86
Відкриття курсів-конференції молодих письменників	93
Григорій Сковорода	97
Він говорив з народом одверто	106
Сила «Кобзаря»	110
Моя вчителька	124
Ф. Д. Кушнерик	129
Лист до учениці М. Більчич	136
Лист Петрові Пугачу	139
ІЗ КНИГИ „ТВОРЧА СИЛА НАРОДУ“	
Розцвітає наука, мистецтво, література	147
Остап Вересай	148

Помсти катам, помсти!	154
Іван Франко	158
Письменники — війні	165
Гнів Тараса	175
На захист дітей наших	180
Промова на II антифашистському мітингу представників українського народу 30 серпня 1942 року в Саратові	184
Література великої битви	189
Дружба народів	191
Народе мій!	199
Святотатці	201
Григорій Сковорода. (До 220-річчя з дня народження)	203
Патріотизм у творчості Мажита Гафурі	210
Тремтїть, супостати!	242
Геть брудні руки від України!	248
Незборимі дух і сила нашого народу	253

ІЗ КНИГИ „В АРМІЇ ВЕЛИКОГО СТРАТЕГА“

Разом з братнім російським народом	259
Культура українського народу і німецько-фашистські вандали	261
Радість, гордість, упевненість	264
В армії Великого Стратега	266
Зелені пагініці	271
Торжествуйте, народи!	278
Перемога у нас, перемога!	280
За здоров'я російського народу!	283
У нашому серці — Сталін!	286
Опора слов'янства	290
Промова на відкритті пам'ятника Володимиру Іллічу Леніну в Києві 5 грудня 1946 року	295
Бути, як Ленін, бути, як Сталін!	297
Слава сталінській дружбі народів!	302
Благородна місія сільської інтелігенції	306
Навіки з великим російським народом	314
Спадщина безсмертного Тараса — дорогоцінний скарб нашої культури	321
Повна чаша кришталева	324
Книга життя	327
Хай переможно лунає крилата радянська пісня!	333
Великий патріот	338
Народи — за мир, народи — проти війни!	343
Виступ на урочистому відкритті Державного музею Т. Г. Шевченка в м. Києві 24 квітня 1949 року	348
Рідний, улюблений, наш!	352
Геніальний син великого народу	359
Тяжка втрата	363
Михайло Михайлович Коцюбинський	365
Про людей, вихованих Сталіним	371
Образ Й. В. Сталіна в українській радянській поезії	376
Сьогодні в Англії	404
За високу поетичну майстерність	412
Буде так, як хочуть народи	429

	Стор.
На другій Всесоюзній конференції прихильників миру	431
Іван Вазов	441
Коста Хетагуров	446
На четвертому конгресі Співки болгаро-радянської дружби	457
«Слава партії! Слава Сталіну!»	471
Великий син великого народу	476
Миру не ждуть — мир завойовують	479
Бібліографічний покажчик	483

Редактор *О. Крижанівський*
Художник *М. Шаншейн*
Техредактор *О. Соколов*
Коректор *Н. Вільколек*

Павло Тычина. В армии Великого Стратега.

(На українском языке)

БФ 04221. Здано на виробництво 19/XII 1951 р. Підписано до друку 3/IX 1952 р.
Папір $60 \times 84 /_{16} = 15^3 /_8$ паперових, 27,98 друк. арк., 26,1 обл.-вид. арк.
Зам. № 1874. Тираж 10.000. Ціна 11 крб.

Друкарня Науково-технічної книги Укрполіграфтресту, Львів, Чайковського, 27.

